

FOLIA BIBLIOLOGICA

ROCZNIK XLII/XLIII

1994/1995

**FOLIA
BIBLIOLOGICA**

IMCS

WYDAWNICTWO

Biblioteka Główna
i Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

FOLIA BIBLIOLOGICA

BIULETYN BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS

Materiały konferencji jubileuszowej
z okazji 50-lecia Biblioteki Głównej UMCS
Lublin, 23–24 listopada 1995

ROCZNIK XLII/XLIII • 1994/1995

WYDAWNICTWO UMCS • LUBLIN 1998

KOLEGIUM REDAKCYJNE

**TERESA BEDNARZ (PRZEWODNICZĄCA), ZDZISŁAW DOBRZAŃSKI,
ANNA DYMMEŁ, HENRYK GROCHOLSKI,
MARIA JUDA, JERZY PLIS (REDAKTOR NACZELNY), URSZULA ROSSA,
MARIA WILCZYŃSKA, STANISŁAWA WOJNAROWICZ**

REDAKTOR TOMU

STANISŁAWA WOJNAROWICZ

NA OKŁADCE

Uniwersał Zygmunta III Wazy z 1598 roku
(ze zbiorów Biblioteki Głównej UMCS)

REDAKTOR

HALINA RAYSS

**PROJEKT OKŁADKI
I STRON TYTUŁOWYCH**

JERZY DURAKIEWICZ

REDAKCJA TECHNICZNA

ANTONI DUDEK

ISSN 1230-2376

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARIII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
Pl. Marii Curie-Skłodowskiej 5, 20-031 Lublin, tel. (0-81) 37-53-02, 37-53-04

SPIS TREŚCI

I

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA WOBEC WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN. MIĘDZY TRADYCYJĄ A NOWOCZESNOŚCIĄ. Materiały konferencji jubileuszowej z okazji 50-lecia Biblioteki Głównej UMCS	3
Słowo wstępne	5
Otwarcie konferencji	7
<i>Alicja B. Strzelczyk</i> Zbiory biblioteczne – przyczyny zniszczeń i potrzeby zapobiegania tym procesom	9
<i>Bronisław Zyska</i> Katastrofy w bibliotekach	23
<i>Jerzy Maj</i> Skarbnice wiedzy – między tradycją a nowoczesnością	40
<i>Ewa Krysiak</i> Elektroniczne nośniki informacji w pracy biblioteki	47
<i>Maria Próchnicka</i> Człowiek wobec maszyny. Nowa sytuacja użytkowników informacji	57
<i>Władysław Szczęch</i> Uwagi na temat komputeryzacji bibliotek krakowskich	65
<i>Maria Wilczyńska</i> Pół wieku Biblioteki UMCS	76
<i>Henryk Grocholski</i> Biblioteka UMCS wobec swojego Uniwersytetu (wyniki ankiety)	85
<i>Maria Brzyska</i> Zadania i możliwości w zakresie gromadzenia zbiorów przez Bibliotekę Główną we współpracy z bibliotekami zakładowymi	93
<i>Stanisława Wojnarowicz</i> Działalność informacyjna Biblioteki Głównej UMCS	98
<i>Elżbieta Kuźma</i> Zbiory Biblioteki Głównej UMCS jako warsztat pracy naukowej humanisty	105
<i>Aleksandra Wójcik</i> Zbiory bibliotek Instytutu Matematyki, Instytutu Fizyki oraz Wydziału Chemii UMCS jako warsztat badacza i dydaktyka z zakresu nauk ścisłych	114
<i>Krystyna Harasimiuk</i> 50 lat Biblioteki Instytutu Nauk o Ziemi	118
<i>Maria Juda</i> Studia bibliotekoznawcze na UMCS	122
Dyskusja panelowa	132
Zamknięcie sesji	137

II

PÓLWIECZE BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS – Informator wystawy	139
Materiał planszowy	141
Ekspozycja wydawnictw	180

I

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA WOBEC WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN. MIĘDZY TRADYCJĄ A NOWOCZESNOŚCIĄ

*Materiały konferencji jubileuszowej
z okazji 50-lecia Biblioteki Głównej UMCS,
Lublin, 23-24 listopada 1995 roku*

KOMITET ORGANIZACYJNY

TERESA BEDNARZ (PRZEWODNICZĄCA)

KRYSTYNA BILSKA

STANISŁAW GNATUŁ

HENRYK GROCHOLSKI

WITOLD JÓŻKOWIAK

JERZY KOTWICA

HALINA WALCZYK

MARIA WILCZYŃSKA

STANISŁAWA WOJNAROWICZ

SPONSORZY

ORWN PAN – WARSZAWA

INTERNATIONAL PUBLISHING SERVICE – WARSZAWA

IMPORT WYDAWNICTW NAUKOWYCH „PRESS” – WARSZAWA

ARS POLONA – WARSZAWA

INFO TECHNOLOGY SUPPLY – WARSZAWA

INFOTECH – LUBLIN

SŁOWO WSTĘPNE

W dniach 23-24 listopada 1995 r. Biblioteka Główna UMCS w Lublinie obchodziła 50-lecie swojego istnienia. Rocznicę uczciła środowiskową sesją naukową nt. *Biblioteka uniwersytecka wobec współczesnych przemian. Między tradycją a nowoczesnością*.

Ujęcie przedmiotu konferencji zostało podyktowane przez okoliczności jubileuszowe, które zarówno przywołują potrzebę rozważań nad działaniami zmierzającymi do zachowania osiągnięć przeszłości, jak i określenie stanu poczyniń nad wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi i metod pracy.

Wystąpienia, prof. dr hab. Alicji Strzelczyk (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) *Zbiory biblioteczne – przyczyny zniszczeń i możliwości zapobiegania tym procesom* i prof. dr hab. Bronisława Zyski (Uniwersytet Śląski w Katowicach) *Katastrofy w bibliotekach*, były potwierdzeniem świadomości zobowiązań bibliotekarzy wobec tradycji.

Kolejne referaty pierwszego dnia obrad, dr. Jerzego Maja (Biblioteka Narodowa) *Biblioteki skarbnicami wiedzy - między tradycją a nowoczesnością*, mgr Ewy Krysiak (Biblioteka Narodowa) *Elektroniczne nośniki informacji w pracy biblioteki*, dr Marii Próchnickiej (Uniwersytet Jagielloński) *Człowiek wobec maszyny. Nowa sytuacja użytkowników informacji*, mgr. Władysława Szczęcha (Uniwersytet Jagielloński) *Uwagi na temat komputeryzacji bibliotek krakowskich* – stanowiły nawiązanie do podejmowanych przez Bibliotekę Główną UMCS działań w kierunku komputeryzacji.

Okolicznościowe wystąpienie mgr Marii Wilczyńskiej *Pół wieku Biblioteki UMCS* było nawiązaniem do problematyki drugiego dnia konferencji, w którym wyraźnie zarysowała się „środowiskowość” tego spotkania. Chodziło bowiem o spotkanie pracowników Biblioteki z jej użytkownikami, o wymianę opinii na temat form działalności Biblioteki, organizacji zasobu jako warsztatu pracy naukowej i dydaktycznej.

Mgr Henryk Grocholski przedstawił wyniki przeprowadzonej wśród pracowników naukowych i studentów ankiety *Biblioteka wobec swojego Uniwersytetu*, mgr Elżbieta Kuźma zaprezentowała zbiory Biblioteki Głównej jako warsztat pracy humanisty, z kolei mgr Aleksandra Wójcik omówiła warsztat pracy badacza i dydaktyka z zakresu nauk ścisłych. *Zadania i możliwości w zakresie groma-*

dzenia zbiorów przez Bibliotekę Główną we współpracy z bibliotekami zakładowymi referowała mgr Maria Brzyska.

Informacje historyczne oraz omówienia aktualnych poczyniń znalazły się w referatach mgr Stanisławy Wojnarowicz *Działalność informacyjna Biblioteki Głównej UMCS*, dr Krystyny Harasimiuk (Instytut Nauk o Ziemi UMCS) *50-lecie Biblioteki Instytutu Nauk o Ziemi*, dr Marii Judy (Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS) *Studia bibliotekoznawcze na UMCS*.

Retrospekcja i współczesne problemy przewijały się w dyskusji panelowej. Zaznaczona przez prof. dr. hab. Henryka Maruszczaka obawa o bezpieczeństwo tradycyjnych nośników informacji i dobrze zorganizowany dostęp do nich jest wyrazem opinii wielu użytkowników. Nie pozostaje ona w sprzeczności z dążeniami bibliotekarzy, którzy celem swych działań czynią doskonalenie przepływu informacji, pragnąc wykorzystać osiągnięcia techniki.

Sesji towarzyszyły wystawy: przygotowana przez Oddział Informacji Naukowej, przedstawiająca w liczbach, fotografiach, publikacjach dorobek 50-lecia Biblioteki oraz, przygotowana przez Oddział Zbiorów Specjalnych, wystawa zabytkowych obiektów z zespołu rękopisów, starych druków, kartografii i ikonografii, poddanych konserwacji i renowacji. Wydany na wysokim poziomie edytorskim przez Wydawnictwo UMCS katalog tej wystawy, można uznać za bibliofilski, jubileuszowy druk okolicznościowy. Wystawy otworzył JM Rektor prof. dr hab. Kazimierz Goebel.

Zgodnie z programem uroczystości jubileuszowych odbyło się spotkanie towarzyskie uczestników konferencji.

Redakcja

OTWARCIE KONFERENCJI

mgr Teresa Bednarz,
Dyrektor Biblioteki Głównej UMCS

Szanowni Państwo!

Wielki to zaszczyt dla mnie, że dane mi jest przywitać Państwa w imieniu wszystkich pracowników Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie na sesji zorganizowanej z okazji jubileuszu 50-lecia działalności naszej Biblioteki.

Tematem naszego spotkania będzie: *Biblioteka uniwersytecka wobec współczesnych przemian. Między tradycją a nowoczesnością*. Tak sformułowany temat podyktowała obecna rzeczywistość, gdyż zgodnie z tym, co się dzieje dokoła nas, również biblioteki uniwersyteckie muszą unowocześnić swój warsztat pracy, by sprostać podstawowemu naszemu zadaniu: „zapewnienia dostępu i przewodnictwa w korzystaniu z wiedzy i informacji zapisanej we wszystkich możliwych formach, we wszystkich epokach i kulturach”¹

Pragnę przede wszystkim powitać Władze naszej Uczelni: panów rektorów, Jego Magnificencję prof. dr. hab. Kazimierza Goebła, prorektora ds. Ogólnych prof. dr. hab. Mariana Harasimiuka, mającego w swej pieczy Bibliotekę, honorowego patrona naszej sesji; pana dziekana Wydziału Humanistycznego prof. dr. hab. Ryszarda Szczygła; panią kierownik działu kadr Jolantę Kielczewską. Serdecznie witam panie i panów profesorów naszej i innych uczelni Lublina; szanownych referentów: p. prof. dr. hab. Alicję Strzelczyk z UMK, p. prof. dr. hab. Bronisława Zyskę z Uniwersytetu Śląskiego, p. dr. Jerzego Maja i p. mgr Ewę Krysiak z Biblioteki Narodowej w Warszawie, p. mgr. Władysława Szczęcha z Uniwersytetu Jagiellońskiego, p. dr. Krystynę Harasimiuk z Instytutu Nauk o Ziemi UMCS oraz p. dr. Marię Judę z Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS; byłych dyrektorów naszej Biblioteki: p. mgr. Jadwigę Olczakową, p. mgr. Teresę Gaworczykową, p. doc. dr. Jana Gurbę, p. dr. Zdzisława Kowalskiego; kolegów, którzy chociaż już przebywają na emeryturze, zaszczytili nas dzisiaj swoją obecnością, szczególnie serdecznie witam panią mgr. Stefanę Fedorko; bibliotekarzy z zaprzyjaźnionych bibliotek wyższych uczelni Lublina, z ich dyrektorami: p. dyr. mgr. Martę Kęsik z Biblioteki Głównej Akademii Rolniczej, dr. Ireną Pawelcową z Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej, mgr. Lucyną Smyk z Biblioteki Akademii Medycznej, ks. dyr. dr. Ta-

---

¹ M. Gorman, *Przeszłość biblioteki akademickiej*, „Przegląd Biblioteczny” 1995 z. 2, s. 147.

deuszem Stolzem z Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz bibliotekarzy z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, z jej dyrektorem mgr Waldemarem Jacksonem; przybyłych z Rzeszowa pracowników Biblioteki Filii UMCS z jej dyrektorem mgr Ireną Staniszą, którą proszę o udział w prowadzeniu dzisiejszych obrad.

Witam serdecznie przedstawicieli sponsorów naszej konferencji, których wsparcie finansowe pomogło w zorganizowaniu tego spotkania. Pozwolę sobie ich Państwu przedstawić: Ośrodek Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN z panią dyrektorem mgr Wandą Momot; International Publishing Service z panem dyrektorem dr. Krzysztofem Kaletą; Import Wydawnictw Naukowych „Press” z panią dyrektorem mgr Wiesławą Płomińską, Ars Polona z panem dyrektorem Tadeuszem Nowakiem; Info Technology Supply z panem dyrektorem dr. Dariuszem Kuźmińskim oraz Infotech-Lublin.

Życzę Państwu owocnych obrad, by czas spędzony tu wspólnie przyniósł nam wszystkim zadowolenie i wymierne korzyści.

Uprzejmie proszę Pana Rektora prof. dr. hab. Mariana Harasimiuka, jak już wcześniej wspomniałam, patrona naszej sesji, o otwarcie obrad.

Prof. dr hab. Marian Harasimiuk
Prorektor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

Szanowni Państwo!

Witam Państwa bardzo serdecznie w imieniu własnym i JM Rektora naszej Uczelni, prof. dr. hab. Kazimierza Goebła.

Rok 1995 zamyka pół wieku istnienia i funkcjonowania Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Na kształt Uczelni, która teraz obchodzi jubileusz 50-lecia, złożył się wysiłek i praca twórcza kilku pokoleń społeczności akademickiej. Wyzwania, stojące przed współczesnymi uczelniami, odnoszą się również do ich bibliotek i wywołują potrzebę wprowadzania nowych form pracy, odpowiadających przemianom w nauce i dydaktyce.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej na progu nowego półwiecza podjęła działania związane z komputeryzacją procesów bibliotecznych. Mam nadzieję, że uda się Państwu sprostać temu trudnemu zadaniu i że Wasz trud i wysiłek będzie dobrze służył podtrzymaniu tradycji oraz będzie odpowiadał na wyzwania współczesności.

Życzę Państwu, aby dzisiejsze spotkanie pomogło w rozwiązywaniu stojących przed Państwem zadań, życzę owocnych obrad.

Alicja B. Strzelczyk

ZBIORY BIBLIOTECZNE – PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ I MOŻLIWOŚCI ZAPOBIEGANIA TYM PROCESOM¹

WSTĘP

Zbiory biblioteczne stanowią zasób świadczący o poziomie kultury kraju, który je gromadzi i z nich korzysta. Stąd poszczególne egzemplarze są przedmiotami pożądanymi nie tylko osób prywatnych, ale także najeźdźców, którzy chętnie i planowo grabią podbite kraje z tych cennych zabytków.

Jest wiele przyczyn niszczenia krajowych zasobów bibliotecznych; wiele z nich jest obiektywnych. Do nich w pewnym stopniu należą kataklizmy - powodzie, pożary, trzęsienia ziemi, wojny i grabieże². Można by tu dyskutować na temat wojen i grabieży, czy są to przyczyny rzeczywiście obiektywne albo czy pożary i zalania są niezawinionymi przez nas przyczynami unicestwiania znacznych ilości zasobów bibliotecznych. Wiele z tych przyczyn uznanych za obiektywne przy bliższym poznaniu uznać można w dużym stopniu za zależne od naszej dobrej woli, energii i znajomości przedmiotu. Najczęściej jednak zbiory cierpią wskutek zniszczeń powstałych z przyczyn subiektywnych, obarczając moralną odpowiedzialnością bezpośrednich opiekunów.

Z moich wieloletnich kontaktów z bibliotekami w kraju wynika, że niekiedy tzw. „służba biblioteczna” dokonuje cudów poświęcenia i pracowitości dla rzeczywistej ochrony zbiorów; ale też często problem przerasta ją do tego stopnia, że nie próbuje nawet wołać o pomoc, nic nie wiedząc o prawidłowej ochronie zbiorów. Nie orientuje się też w tym, co jest przyczyną złego stanu zachowania zbioru ani jak trzeba postępować, aby zahamować proces degradacji³.

Zasób poszczególnych bibliotek składa się z różnych zbiorów, takich jak biblioteka w czasie swej działalności pozyskała (np. darowizny) lub zakupiła. Wiele z nich miało swą własną historię, niekiedy tragiczną, zanim trafiły ostatecznie do

---

¹ Materiał wcześniej publikowany w: *Zabezpieczenie i ochrona zbiorów bibliotecznych*, Toruń 1995 (niniejsza publikacja za zgodą redakcji).

² A. B. Strzelczyk, M. Wojtczak, *L'aiuto dei restauratori polacchi per la Biblioteca d'Accademia della Scienze a Leningrado*, „Arkos” 1991, 1:9-11.

³ A. B. Strzelczyk, *Ekspertyzy dotyczące stanu zachowania i zainfekowania przez grzyby i owady w bibliotekach i archiwach polskich*, w: Krakowie, Płocku, Pelplinie, Toruniu, Warszawie, Włocławku i Wrocławiu (maszynopisy).

księgozbioru. Często oczekiwały w wagonach kolejowych na ostatni etap grabieży lub przez wiele lat chowane były na strychach, w piwnicach lub w dzwonicach w obawie przed unicestwieniem⁴. Często to one właśnie, włączone bez dezynfekcji do księgozbioru, są roznoszącymi wszelkich chorób i szkodników książek.⁵

Wśród nagromadzonych obiektów są przede wszystkim książki. Te najcenniejsze to książki rękopiśmienne i stare druki, ale także książki XIX i XX-wieczne, tak różne od poprzednich i znacznie, znacznie liczniejsze, a przede wszystkim zajmujące wielkokubaturowe magazyny. Oprócz książek i czasopism to również zbiory inne, przeważnie też wykonane na podłożu papierowym: grafiki, mapy i atlasy, niekiedy dokumenty, druki ulotne (dokumenty życia społecznego), nuty i zbiory muzyczne (często dawne instrumenty muzyczne), to zbiory pocztówek, zbiory fotograficzne. Pod specjalną ochroną znajdują się cymelia i zbiory zastrzeżone.

Większość książek umieszczona jest w budynkach przypadkowych, przeważnie pozyskanych na magazyny wówczas, gdy zasób biblioteki nie mieści się w dotychczasowych pomieszczeniach. Nie są to budynki dostosowane do przechowywania książek, a często lepiej lub gorzej do tego zaadaptowane. Warunki tam panujące często nie służą ochronie zbiorów, a wręcz przeciwnie, przyczyniają się do ich przyspieszonego niszczenia. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na kondycję zbiorów jest ich przeładowanie utrudniające kontakt personelu z poszczególnymi egzemplarzami i bardzo stymulujące wszelkie procesy niszczenia.

Starzeniu się ulegają wszystkie materiały budujące zbiory, będące nośnikami tekstów i przekazywanymi doznań estetycznych. Kondycja tych materiałów warunkuje przetrwanie najważniejszych niekiedy tekstów na ich naturalnym materiale pisarskim.

Osoby odpowiedzialne za opiekę nad zbiorami powinny świadomie starać się spowalniać niszczące procesy poprzez odpowiednią troskę o nie.

CHARAKTERYSTYKA GŁÓWNYCH MATERIAŁÓW WCHODZĄCYCH W SKŁAD ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

P a p i e r

Jest to spłsnione włókno celulozowe uformowane w arkusz i zaklejone klejem. W zbiorach bibliotecznych znajduje się bardzo wiele rodzajów papierów. Najstarsze to papiery tzw. czerpane, wykonane z mas długowłóknistych (szmaty lniane i bawełniane) przeklejonych przeważnie klejem zwierzęcym, a niekiedy

⁴ A. B. Strzelczyk, J. Karbowska, *Specyficzne zniszczenia papieru –foxing i puszysta destrukcja*, „Ochrona Zabytków”, 1995 nr 2 s. 197 – 205.

⁵ Zob. przyp. 3.

mącznym. Charakteryzują się dużą wytrzymałością mechaniczną i odpornością na działanie chemicznych zanieczyszczeń powietrza. Są higroskopijne, tzn. łatwo chłoną wilgoć i powoli schną, stąd podatność na pleśnienie i na atak ze strony owadów. Ich naturalne starzenie się polega na powolnym żółknięciu, wywołanym procesami zakwaszenia zawartych w nich klejów oraz na degradacji celulozy – głównego ich składnika.

Na początku wieku XIX, wraz z wynalezieniem maszyny papierniczej, zmodyfikowano skład papierów produkowanych od tego czasu maszynowo, wprowadzając do mas długowłóknistych najpierw ścier drzewny. W drugiej połowie tego wieku zaczęto ich produkcję z mas celulozowych, chemicznie delignifikowanych (surowiec – drewno). Początkowo „nowy” papier produkowany maszynowo zaklejało się w masie klejem żywicznym, osadzonym na włóknach celulozowych przy pomocy siarczanu glinu. Uzyskiwano produkt niekiedy bardzo dobry (np. współczesne papiery z mas celulozowych), ale też bardzo często pośledniej jakości, łatwo żółknący i kruszejący (np. papiery z dużą zawartością ścieru drzewnego i niewielkim dodatkiem mas celulozowych). Papiery te starzeniu naturalnemu ulegają dość szybko z powodu znacznej zawartości ligniny (drzewnika), łatwo żółknącej na świetle i zakwaszającej, a także z powodu obecności w nich reszt kwasu siarkowego, pochodzących z siarczanu glinu. Uwaga: Współczesne dobre papiery przeznaczone do długotrwałego przechowywania są produkowane z czystych mas celulozowych siarczanowych, zaklejane klejem nie pozostawiającym reszt kwasowych posiadają włączoną tzw. rezerwę alkaliczną, służącą do zobojętniania kwasów, z którymi może zetknąć się papier w przyszłości.

P ł ó t n o

Jest pod względem budowy chemicznej identycznym jak papier materiałem pochodzenia roślinnego, poddanym jednak nieco innej obróbce technologicznej. W swej gotowej postaci płótno stanowi splecione włókno celulozowe, zawsze powleczone klejową apreturą. Płótno było i jest materiałem chętnie używanym do opraw książek ze względu na niewysoką cenę i dobre efekty estetyczne. Znane są pięknie złocone, pokryte cienkim kolorowym płótnem oprawy książek z końca XIX i początku XX wieku.

D r e w n o

Materiał, z którego zbudowane są przede wszystkim półki w magazynach bibliotecznych. Jest doskonały do tych celów, jeśli używa się drewna dębowego bardzo dobrej jakości, ściętego w odpowiednim czasie. Nieodpowiednio ścięte i niewysezonowane powoduje, że półki ulegają wypaczeniu, a przede wszystkim są bardzo podatne na atak ze strony owadów. W oprawach książek drewno było często materiałem usztywniającym.

Kleje

Zwierzęce (białkowe, czyli kostne i skórne) oraz roślinne (klejstwy i kleiki mączne: pszenne, żytnie, ryżowe) służyły do przeklejania powierzchniowego papierów ręcznie czerpanych, do celów introligatorskich, jako spoiwo do farb (bardzo często w malarstwie ludowym). Kleje roślinne i zwierzęce w największych ilościach występują w oprawach książek. Stosowane były przez bardzo długi czas – prawie do współczesności. Kleje zwierzęce łatwo pęcznieją i mogą wpływać na powstawanie znacznych zniszczeń w książkach.

Pergamin

Jest to skóra zwierzęca pozbawiona włosa, odtłuszczona przez wapnienie, nie garbowana, odpowiednio suszona w naprężeniu, szlifowana. W przeszłości miał różnorakie zastosowania, m.in. jako element ubiorów (kokardy, usztywniacze), materiał na miechy organowe, podłoża pasteli, ale przede wszystkim do opraw i jako materiał pisarski w książkach rękopiśmiennych i wczesnych drukowanych. Powszechnie spisywano na nim ważne dokumenty od średniowiecza aż do współczesności i w tej roli nie ustąpił papierowi, którego produkcja w Polsce datuje się na początek XVI wieku. W odpowiednich warunkach przechowywania jest materiałem niezniszczalnym. Niestety jednak te odpowiednie warunki nie są stałym elementem egzystowania zabytków pergaminowych i stąd coraz mniejsze ich zasoby w bibliotekach i archiwach. Jest bardzo higroskopijny, chłonie wodę w ilości 200% swojej wagi. W warunkach tylko podwyższonej wilgotności względnej powietrza ulega jej, staje się bardzo elastyczny i miękki, po czym schnąc deformuje się i staje się przezroczysty.⁶ Stare dokumenty są sztywne i zdeformowane. Jeśli nie towarzyszy temu atak ze strony drobnoustrojów, to zjawisko to, zwane żelatynizacją, jest odwracalne (w trakcie zabiegów konserwatorskich).

Skóra

Jest pozyskiwana ze zwierząt (bydło dorosłe, cieleta, świnie, owce, kozy, zwierzęta leśne). Głównym materiałem włóknistym, który po uwolnieniu z innych składników poddaje się garbowaniu, jest bardzo wysoko spolimeryzowane białko – kolagen. W oprawach skóra bywa garbowana metodą glinową (tzw. oprawy białe, często tłoczone) lub metodą roślinną. Garbowanie to szereg procesów, którym poddaje się skóry, aby zapewnić im po wysuszeniu miękkość i elastyczność. Do tego celu używa się związków mineralnych (skóry garbowania glinowego), albo wyciągów roślinnych bogatych w garbniki (kora dębowa, zołę-

⁶ A. B. Strzelczyk, H. Rosa, *Parchment – Report on the Conservation and Scientific Methods Developed in the Laboratory of Paper and Leather Conservation at the Nicolaus Copernicus University*, w: *Pergament. Geschichte – Struktur – Restaurierung – Herstellung*, Sigmaringen 1991.

dzie, galasówki) oraz sproszkowanych kor i liści niektórych roślin tropikalnych – np. sumaka. Zastosowanie garbników uodparnia skórę przez dłuższy czas na rozkład spowodowany przez drobnoustroje. Stosowane na końcu procesów natłuszczanie ma na celu zapewnienie jej elastyczności i uodpornienie na działanie wilgoci. Wszystkie wymienione cechy skór garbowanych zaczynają z upływem dłuższego czasu zanikać, a oprawy ulegają daleko idącej degradacji⁷.

F o t o g r a f i e , n e g a t y w y , m i k r o f i l m y

Są to materiały, w których dużą rolę odgrywa zarówno podłoże (w formie bardzo dobrego papieru lub folii polimerowych, czy płyty szklanej) jak i warstwa emulsji, na której zarejestrowano obraz lub zbiór informacji. Są nośnikami ważnych przekazów historycznych lub (w przypadku mikrofilmów) są kopiami ważnych pozycji, których oryginałów biblioteka nie posiada lub chroni je przed bezpośrednim użytkowaniem. Niestykanie wrażliwe na nieodpowiednie warunki przechowywania reagują blaknięciem obrazu, zanikiem emulsji, jej łuszczeniem się, powstawaniem szpecących i unieczytelniających zaplamień i in.

W P Ł Y W W A R U N K Ó W O T O C Z E N I A N A Z N I S Z C Z E N I A Z A C H O D Z ą C E W Z B I O R A C H B I B L I O T E C Z N Y C H

Książki ustawione ciasno na półkach, ułożone na nich większe nie mieszczą się formaty, czasopisma za wysokie wobec nieruchomo zamontowanych półek – zgięte półkolisto, albumy w stercie jeden na drugim – to częsty obraz w magazynach. Książki ustawione w trzech rzędach, a ostatnie półki pod sufitem na wysokości 5 m, gdzie dostęp możliwy jest tylko z wysokiej drabiny, książki i czasopisma z braku miejsca złożone na podłodze, oparte o ścianę, omiatane rzadko przez sprzątaczkę, sterty gazet pleśniejące pod nieszczelnym oknem. Obok półki z książkami oprawionymi w cienkie płótno, które dawno odlepiło się od tektury, utraciło kolor, formę i znaczenie. Obok książki z widoczną lekką pajęczynką przetykaną drobnym proszkiem⁸. Oprawy pergaminowe i garbowania glinowego pociemniałe, z zaciekami i dziurami powstałymi pod wpływem działania drobnoustrojów, a często wyżartymi przez gryzonie. I wiele, wiele opraw skórzanych, tych z całą skórą lub tylko z grzbietem skórzonym, które noszą ślady dziwnie jed-

⁷ A. B. Strzelczyk, J. Kuroczkin, W. E. Krumbein, *Studies on the microbiological degradation of ancient leather bookbindings*, part I, „International Biodeterioration” 1987 25:33 – 27. A. B. Strzelczyk, W. E. Krumbein, L. Majewska, *Über die Zerstörung historischer Ledereinbände durch Mikroorganismen*, w: *Proc. Intern. Leder und Pergamenttagung*, (Offenbach/Main 8-12.05.89), 1989 s. 287-300. A. B. Strzelczyk, J. Kuroczkin, W. E. Krumbein, *Studies on the microbiological degradation of ancient leather bookbindings*, part II, „International Biodeterioration” 1989 25:39 – 47.

⁸ Zaatakowane przez owady.

nalitego zużycia, które zatraciło lico, zniszczeniu uległy złocenia, a grzbiety się strzępią lub odrywają. Papiery w książkach współczesnych (maszynowe) mają brzegi żółknięte i pofalowane, kartki są osłabione, niekiedy kruszą się w kawałki. Obraz (z małymi wyjątkami) złych magazynów uzupełnia jeszcze wnętrze wielu z przechowywanych książek. Od strony wewnętrznej okładki – od strony wyklejki i koszulek, gdzie użyto kleju w trakcie oprawiania – obecne są agresywne kolorowe plamy, często przenikające przez wiele kartek. To objawy zagrzybienia zbiorów. Często zamiast tego obrazu obserwuje się w oprawach liczne otwory wylotowe po owadach dorosłych i korytarze wewnątrz książki wykonane przez ich larwy⁹.

Przedstawiony opis to charakterystyka objawów zniszczeń, jakie mogą się zdarzyć w wielu magazynach bibliotecznych. Jest to wynik równoczesnego działania zespołu czynników na materiały tworzące zbiory. Dotyczy to również zbiorów archiwaliów, które są na nie tym bardziej podatne, że posyty złożone są z jednostek o różnych formatach, łatwo się kurzą i ulegają tym wszystkim szkodliwym czynnikom, co książki.

Spośród czynników mających wpływ na stan zachowania książek trzeba wymienić następujące:

1. Przepelnienie magazynów, zakurzenie, brak możliwości przeglądu zbiorów dla oceny stanu ich zachowania.

2. Brak zainteresowania personelu zagadnieniami prawidłowego przechowywania i ochrony książek przed zniszczeniami (oświetlenie, higiena zbiorów, zmiany temperatury i wilgotności).

3. Brak regulacji temperatury i wilgotności powietrza w magazynach, czyli klimatyzacji.

4. Brak termohigrografów, ustawionych w magazynach dla stwierdzenia wahań temperatury i wilgotności oraz czynienia starań o zainstalowanie klimatyzacji.

5. Wady techniczne budynków – przemarzanie ścian, nieszczelne okna, wilgoć gruntowa w ścianach, zawilgocenie ścian spowodowane nieszczelnością rynien itp.

6. Stwarzanie przeciągów w magazynach w celu wywietrzenia większych pomieszczeń; wprowadza się wówczas często powietrze zawierające znaczne ilości wilgoci, która może się osadzać na książkach.

7. Częste i intensywne wietrzenie wprowadza do wnętrza magazynów znaczne ilości skażonego chemicznie powietrza.

8. Włączanie do księgozbioru egzemplarzy z zewnątrz, nie zdezynfekowanych, które mogą być źródłem zakażenia drobnoustrojami i owadami książek ze zbioru.

---

⁹V. Khlout, Charakterystyka i klasyfikacja zniszczeń zabytkowych książek, praca magisterska wykonana pod kier. A. B. Strzelczyk, 1994.

Do czynników fizyko-chemicznych, z którymi bibliotekarze dali sobie radę, należy ograniczenie dostępu światła do zbiorów. Stosowane są zwykle okiennice lub grube zasłony, ograniczające dostęp światła do wnętrz magazynowych. Istnieje nadzieja, że niedługo zasłony zostaną zastąpione szybami nie wpuszczającymi do wnętrza promieni cieplnych i UV, co skutkuje ograniczeniem przegrzewania wnętrza przez światło słoneczne. Emitujące znaczne ilości ciepła żarówki zastąpiono w magazynach niewielkiej mocy świetlówkami, włączanymi tylko na chwilę w miejscu korzystania ze zbiorów.

Światło oddziałuje niekorzystnie na materiały nie tylko poprzez emitowanie promieniowania, podwyższanie temperatury, ale także powoduje uaktywnienie i fotouczulenie materiałów i związków chemicznych, czyniąc je bardziej podatnymi na różne reakcje chemiczne, prowadzące do starzenia się i destrukcji. Działanie światła jest sprzężone z oddziaływaniem ciepła i wilgotności w materiałach. Przemieszczanie się ciepła w materiałach jest mierzone zmianami temperatury ($t^{\circ} \text{C}$).

Zawartość wilgoci w materiałach określa się w procentach (stosunek ilości wilgoci do masy materiału $\times 100$), natomiast zawartość wilgoci w powietrzu określa się jako wilgotność względną powietrza (Rh - relative humidity) i podaje się też w procentach. Rh zmienia się wraz ze zmianami temperatury: maleje w pomieszczeniach zamkniętych (magazyny) wraz ze wzrostem temperatury. Rośnie natomiast groźnie wraz z obniżaniem się temperatury, a w momencie osiągnięcia Rh=100% następuje punkt rosy i wówczas nadmiar pary wodnej z powietrza osiada na chłodnych powierzchniach.

Tab. 1. Zawartość wilgoci w 1 m³ powietrza (w g) przy Rh (%)

$t^{\circ} \text{C}$	100%	80%	60%	40%
10	9,4	7,8	5,6	3,8
15	12,8	10,3	7,7	5,1
20	17,3	13,8	10,4	6,9
25	23,0	18,4	13,8	9,2

Z powyższego wynika,¹⁰ że gdy w magazynie o kubaturze np.: $8 \times 12 \times 5 = 480 \text{ m}^3$ temperatura spadnie z 25 do 10°C , to nadmiar wilgoci, jaki znajdował się w powietrzu przy 60% Rh będzie wynosił $13,8 - 9,4 = 4,4 \text{ cm}^3$ wody na każdy 1 m³ powietrza, co w magazynie wynosić będzie $4,4 \text{ cm}^3 \times 480 = 2,1 \text{ l}$ wody, jaka osiądzie na książkach. Te zjawiska mają miejsce nie tylko w okresach wczesnowiosennych i jesiennych, kiedy kaloryfery nie działają, ale także w chwilach wietrzeźnia, gdy na dworze jest ciepło i wilgotno, a książki są chłodne. Te procesy powo-

¹⁰Por. *Ochrona Środowiska. Informacje i opracowania statystyczne*, Warszawa 1993, s. 150–151.

dują właśnie zawilgocenie i tworzenie się pęcherzy na oprawach z cienkiego płótna. Zjawisko to sprzyja wielu destrukcyjnym procesom we wszystkich obiektach zabytkowych, wilgoć powoduje hydrolizę materiałów nieorganicznych, rozpulchnienie i rozpuszczenie klejów i spoiw w farbach, powoduje ich migrację, czyli przemieszczanie się w niezamierzone miejsca, a także rozklejanie się i odklejanie np. opraw. Przy wysychaniu tworzą się zacieki. Wilgoć uwadnia i rozpulchnia celulozę, pergamin i skórę, powodując żelatynizację pergaminów, odklejanie się reperacji, uwrażliwia skóry garbowane roślinnie na działanie zanieczyszczeń chemicznych zawartych w powietrzu, powoduje przemieszczanie się garbników w skórkach, umożliwia rozwój drobnoustrojów i owadów. Wilgoć sprzyja także destrukcyjnemu oddziaływaniu atramentów żelazowo-gallusowych na papier i pergamin. Siarczan żelaza, który używany był dla uzyskiwania granatowo-czarnej barwy atramentów z czasem przestaje spełniać swoją rolę, atramenty blakną, ale w miejscu pisma pozostają reszty kwasu siarkowego, które tworząc kwas siarkowy – wypalają dziury.

Z obecnością wilgoci w materiałach wiążą się wszystkie procesy destrukcyjne: od fotosensybilizacji aż po destrukcję, spowodowaną przez grzyby i owady. Zazębiają się tu wszystkie czynniki fizyczne i chemiczne, które wzajemnie są od siebie uzależnione, jak światło (obecność fal elektromagnetycznych w powietrzu), zawartość ciepła i jego przemieszczanie się (zmiany temperatury), zawartość wilgoci w otaczającym powietrzu i jego zanieczyszczenia chemiczne. Powietrze magazynów bibliotecznych jest bogate w zarodniki różnorodnych grzybów. Wśród nich najniebezpieczniejsze są te, które powstały z kolonii wyrosłych na zbiorach. Są one bowiem w stu procentach przystosowane do rozwoju na materiałach budujących zbiory. Drobne zawilgocenia lub poważny dopływ wilgoci doprowadza do tworzenia się kolonii zdolnych do enzymatycznego rozkładania zarówno papieru, jak i klejów, skóry, pergaminu i in. Efektem rozwoju drobnoustrojów są szpecące kolorowe plamy i zniszczenia sięgające szeroko poza widoczne granice kolonii, ścienienie papieru, rozsypywanie się kartek, kamienienie bloków książek wykonanych z papieru¹¹ i pergaminu¹² osłabienie i bibulaste pęcznienie brzegów książek, zwane puszystą destrukcją, drobne, rdzawe plamki wewnątrz książek z papieru maszynowego zwane foxingami¹³. Obficie pokryte pudrującym się nalotem zarodników kolonie grzybów rozsiewają je dokoła. Zarodniki przenoszone są wraz z ruchami powietrza na sąsiadujące egzemplarze,

¹¹A.B. Strzelczyk, S. Leźnicka, *The role of Fungi and Bacteria in the Consolidation of Books*, „International Biodet. Bull.” 1981, 17, 2:57–67.

¹²A.B. Strzelczyk, J. Karbowska, *Mikrobiologiczny rozkład zabytkowych pergaminów*, *Postępy Mikrobiologii* 1993, t. XXXII, 1– 2:19–32; id., *The role of Microorganisms in the Decay of Parchment*, „Acta Microbiologica Polonica” 1994, Vol. 43; No. 2, s. 165–174.

¹³A.B. Strzelczyk, J. Karbowska, *Specific Damages of Paper – Foxing and Puffy Rot*, w: *Biodeterioration of Cultural Properties* (w druku).

które zakażają i dalej niszczą. Najbardziej narażone są miejsca obficie nasyczone klejem introligatorskim. Stąd też rodzaj kleju jest niebagatelnym czynnikiem warunkującym zniszczenia mikrobiologiczne książek.

Wnętrze książek jest też siedliskiem rozwoju entomologicznych szkodników tych zabytków. Żerują one najchętniej na klejach, celulozę w papierze trawia w niewielkim tylko stopniu. Owady dorosłe są przeważnie uskrzydłone. Samiczka w locie godowym (a raczej w spacerze po powierzchni zbiorów) składa wiele jajeczek, często w otworkach na książkach. Wylęgające się larwy drążą korytarze stosowne do ich wielkości, albo na powierzchni materiałów (oprawy skórzane), albo wewnątrz książek (blok książki, tektura, deski opraw). Pozostawiają przy tym znaczne ilości proszku, będącego sproszkowaną celulozą zmieszaną z odchodami. Perforacje na powierzchni, korytarze, dziury na zewnątrz i niewielkie ilości odchodów są znakiem zaatakowania książek przez owady. Dorosłe larwy po okresie intensywnego żerowania zamieniają się w poczwarkę w kolebce lęgowej, tuż pod powierzchnią niszczonego materiału. Zależnie od tego, czy temperatura i zawartość wilgoci w materiale są dla nich optymalne, czy nie, pozostają tam przez dłuższy lub krótszy czas (w dogodnych warunkach owady mogą dać trzy pokolenia rocznie). W kolebce lęgowej spod pękniętej pokrywy poczwarki wydobywa się owad dorosły. Opuszcza on kolebkę lęgową wygryzając w materiale niewielki otworek lub też wychodzi na zewnątrz korzystając z otworów wylotowych wygryzionych przez swych sąsiadów lub poprzedników. Na powierzchni książek i pótek odbywa się lot godowy, po którym samiczka składa jajeczka. Obserwując zniszczone książki, półki, meble i in. trzeba pamiętać o tym, że liczba otworów wylotowych jest zwykle znacznie mniejsza niż faktyczny stopień zniszczenia drewna, a to głównie dlatego, że larwy są niezwykle aktywne i żarłoczne, a dorosłe owady nie zawsze pozostawiają po sobie otwory wylotowe.

Powietrze magazynów bibliotecznych jest tym lepsze i bezpieczniejsze, im mniej ma wspólnego z powietrzem na zewnątrz, również im mniej się rusza, im mniej jest przeciągów. Powinna w nich panować jak najściślej niezmienna temperatura (16-18°C) i Rh 55-65%. Te warunki, jeśli się nie zmieniają, zapewniają materiałom tworzącym zbiory stabilność wymiarową, zapobiegają kruchości, a równocześnie nie dopuszczają do rozwoju drobnoustrojów.

Wiek XX przyniósł ze sobą intensywną industrializację Europy i zanieczyszczenie powietrza, a przez wiele lat nie troszczono się o jego skutki. W wyniku tych faktów w powietrzu krążą ogromne ilości pyłów i gazów. Wystarczy powiedzieć, że w 1984 r. na Polskę spadło ok. 6 500 000 ton pyłów i gazów. Wśród nich 35% stanowił gaz – bezwodnik kwasu siarkawego, łatwo utleniający się i rozpuszczający w wodzie (powstaje kwas siarkowy). Gaz ten jest odpowiedzialny nie tylko za kwaśne deszcze, za zwiększenie zawartości siarki w glebach uprawnych, za niszczenie lasów i kruszenie pomników kamiennych. Działa on niezwykle destrukcyjnie na papier (szczególnie maszynowy), powodując

Tab. 2. Emisja głównych zanieczyszczeń powietrza ze źródeł stacjonarnych wg województw - w tys. ton/rok
(Rocznik Statystyczny 1993) - wyciąg

	1990	1991	1992	Na 1 km ² w tonach	1990	1991	1992	Na 1 km ² w tonach	1990	1991	1992	Na 1 km ² w tonach
	SO ₂				NO ₂				pyły			
Polska ogółem średnio	3098	2998	2730	8,7	800	806	730	2,3	1950	1678	1580	5,1
Woj. katowickie	582	539	476	71,6	175	179	176	26,4	327	282	278	41,8
Woj. piotrkowskie	367	367	349	55,6	79	83	48	7,7	50	46	57	9,0
Woj. szczecińskie	124	101	97	9,7	32	33	38	3,3	72	62	61	6,1
Woj. toruńskie	35	33	33	6,1	8	8	6	1,2	22	21	18	3,4
Woj. wałbrzyskie	32	30	29	7,1	8	7	5	1,3	37	31	26	6,2
Woj. przemyskie	8	8	8	1,9	2	1	1	0,3	6	6	5	1,2

jego zakwaszenie nawet do pH 3 i rozpad hydrolityczny. W książkach na wielokilometrowych półkach następuje żółknięcie brzegów kartek, ich sfalowanie, a bardzo często rozsypywanie się na drobne fragmenty.

Zniszczenie wywołane przez zakwaszenie dotyka również opraw skórzanych, a szczególnie ich grzbietów. Rozpad kwasowy dotyczy skór garbowanych roślinnie. Objawia się zanikiem liczka skóry, zmechanieniem jej powierzchni, osłabieniem, a w bardziej zaawansowanym stadium rozpadem skóry na proszek. Skóra początkowo przyjmuje kolor rdzawo-kasztanowy (czerwona korozja), lico łatwo się złuszcza, odkrywając „zamszowe” warstwy skóry właściwej. W zaawansowanym stadium zniszczenia przez kwasy skóra przyjmuje kolor brązowo-czarny i rozpada się na proszek.

Jak wynika z tabeli 2¹⁴, powietrze, które dostaje się z zewnątrz, niesie ze sobą wielkie ilości pyłów chemicznych. Corocznie na Polskę spada ok. 1 580 000 ton pyłów, a w samym tylko województwie katowickim spada rocznie 41,8/1 km² powierzchni ziemi. Razem z SO₂ i NO₂ wynosi to w katowickim 1,4 kg zanieczyszczeń na 1 m² rocznie. W innych województwach przedstawia się to mniej groźnie. Powietrze zawiera wiele sadzy, na której chętnie osadzają się zarodniki grzybów, jak również kwasy zawarte w tychże zanieczyszczeniach.

Wielkość negatywnych oddziaływań czynników zewnętrznych na zbiory biblioteczne jest uzależniona w zasadniczej mierze od stanu budynków, o czym wspomniałam na wstępie, zależy również od zasobności instytucji będącej właścicielem zbiorów, ale w największej mierze od aktywności i entuzjazmu personelu opiekującego się zbiorami i ich rozległej wiedzy, dotyczącej warunków przechowywania zbiorów i czynników oddziałujących na książki, a przede wszystkim głębokiej chęci poznania przyczyn niszczenia zbiorów i chęci ich ochrony za wszelką cenę.

ZAPOBIEGANIE ZNISZCZENIOM ZBIORÓW

W trosce o stan zachowania zbiorów należy przede wszystkim bardzo chcieć opiekować się nimi jak najlepiej, zachowywać je jak najdłużej w jak najlepszym stanie. Porządek i dobry stan zbiorów świadczą również o poziomie personelu opiekującego się zbiorami. Aby zabezpieczyć zbiory przed niszczeniem należy zwrócić uwagę na następujące sprawy:

1. Ustawienie zbiorów na półkach – powinno być jak najekonomiczniejsze, tzn. wysokość półek powinna być dostosowana do wysokości zbiorów. Książki nie powinny leżeć płasko na ustawionych pionowo rzędach woluminów. Duże formaty powinny być umieszczone na odpowiednio rzadko ustawionych

¹⁴Zob. przypis 10.

półkach. Z boku powinny mieć podpórki zabezpieczające przed przewróceniem. Książki nie powinny stać tak ciasno, że wyjęcie jednej z nich może spowodować uszkodzenie grzbietu. Nie powinny stać zbyt luźno, bo to sprzyja deformacjom i ułatwia kurzenie się woluminów.

2. Klimat w magazynach – optymalnym rozwiązaniem jest zainstalowanie klimatyzacji. Wymaga to jednak olbrzymich nakładów finansowych związanych nie tylko z oczyszczaniem powietrza i regulacją jego temperatury i wilgotności, ale również z ogólnym przystosowaniem budynków do tej instalacji. Temperatura i wilgotność względna powietrza w magazynie powinna wynosić 16-18°C i 55-65% Rh. Dane te w zależności od autorów, a przede wszystkim od stref klimatycznych nieco się różnią w odniesieniu do temperatury. Wilgotność względna powietrza powinna pozostawać na wymienionym poziomie, gdyż zapewnia to zahamowanie rozwoju większości drobnoustrojów i owadów i jednocześnie stabilizuje materiały budujące książki. Dowiedziono ponadto, że zarodniki drobnoustrojów i jajeczka owadów pozostawione przez dłuższy czas w tych warunkach stopniowo zamierają bez zastosowania wobec nich żadnych preparatów chemicznych.

Przy braku klimatyzacji, tzn. w przypadku większości budynków magazynowych w Polsce, należy dążyć do jak najlepszego ustabilizowania warunków tam panujących. Należy ponadto posiadać pełne rozeznanie co do istniejącej sytuacji. W tym celu należy dokonywać stałych przeglądów stanu ścian, podłóg i sufitów w magazynach, zwracając szczególną uwagę na kąty przy szczytowych ścianach. Konieczne jest przeprowadzenie wszelkich reperacji związanych z przyczynami zawilgocenia murów, jak: reperacje dachów, rynien, usunięcie przyczyn występowania wilgoci w ścianach parteru, ocieplenie ścian szczytowych (w wypadku ich tzw. przemarzania i pokrywania się nalotami pleśni). Należy również zadbać o szczelność okien, co także wpłynie na ustabilizowanie temperatury i wilgotności w magazynach.

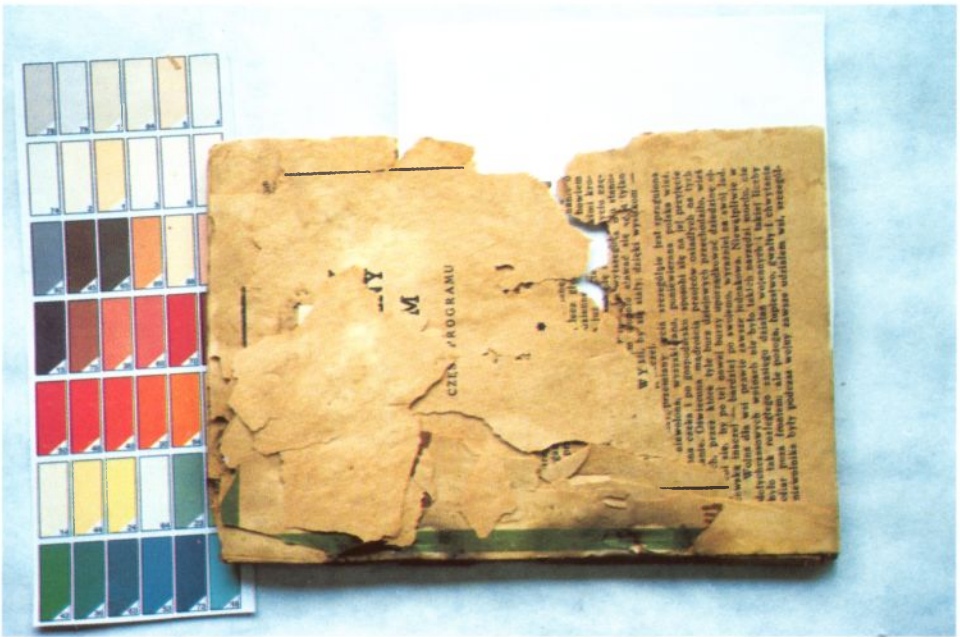
Dla właściwej oceny warunków panujących w magazynach niezbędne są ciągłe pomiary temperatury i wilgotności względnej powietrza. Do tego celu służą termohigrografy, rejestrujące stale na odpowiednich wykresach zmiany dobowe i tygodniowe. Aparaty te są stosunkowo niedrogie, ale należy zainstalować ich kilka w magazynach w odległych od siebie miejscach. Papiery w termohigrografach zmieniać należy co tydzień. Roczny komplet zapisów termohigrografów daje asumpt do starań o optymalizację warunków panujących w magazynach. Zapisy są na tyle dokładne, że rejestrują nawet 15 minutowe wietrzenie magazynu.

Nie należy przeprowadzać wietrzenia niezależnie od pogody panującej na zewnątrz, ponieważ zawsze na zewnątrz panują inne warunki niż wewnątrz magazynów.

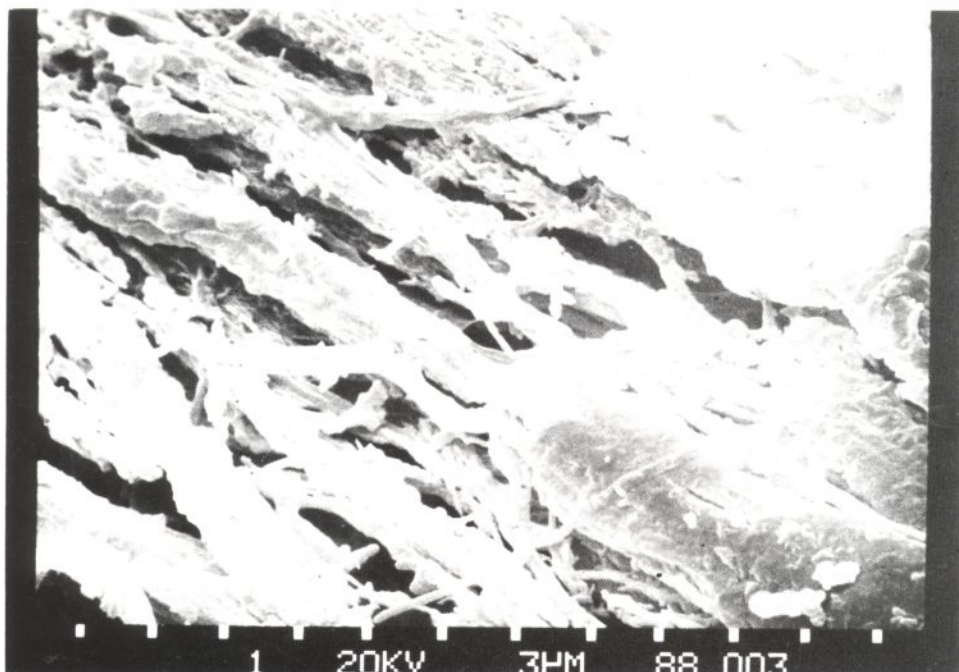
Nie należy również wywoływać przeciągów w pomieszczeniach. Ruch powietrza powoduje przemieszczanie się kurzu, zarodników grzybów, fazy wodnej, chemicznych zanieczyszczeń powietrza.

Skutek działań wojennych

Skutki zakwaszenia papieru

Zaawansowane zniszczenia włókien kolagenowych skóry przez drobnoustroje.
Widoczne ścienienia włókien

Zaawansowane zniszczenia mikrobiologiczne papieru

Zniszczenia oprawy pergaminowej i bloku książki przez drobnoustroje

Skutki zniszczenia skóry oprawnej przez kwas (czerwona koroźja)

Nie należy zezwalać na pracę ludzi na terenie magazynów. Personel biblioteczny ma inne wymagania co do warunków pracy, niż książki w magazynach i dlatego opracowywanie zbiorów powinno się odbywać w pomieszczeniach przylegających do magazynów. Wpłyne to zresztą dobrze na zdrowie i samopoczucie personelu.

3. Walka z kurzem w magazynach stanowi osobny problem. Zabiegi te zawsze spotykają się z oporem personelu ze względu na alergogenne działanie cząsteczek kurzu i zarodników grzybów wzbudzanych z zagrzybionych książek. Tego rodzaju zastrzeżenia są słuszne i z tego względu należy ochraniać książki przed kontaktem z powietrzem z zewnątrz, sprzyjającym nawiewaniu kurzu i wprowadzaniu wilgoci. Stałe przeglądy zasobów pozwalają na sprawdzenie stopnia zainfekowania książek przez grzyby i owady.

4. Rozpoznawanie zagrzybienia. Książki w pierwszym stadium zaatakowania przez grzyby pokrywają się kolorowymi plamami często pokrytymi warstwą pylących zarodników wytwarzanych przez kolonie grzybów. Kolonie grzybów powstają tam, gdzie w książce znajduje się większa ilość kleju, tj. od strony wewnętrznej oprawy, czyli tzw. wyklejki. Stamtąd przerastają w głąb książki, prowadząc często do skamienienia całego bloku, czyli jego prawie całkowitej zagłady. Grzyby umiejscawiają się równie chętnie od strony rowkowej i przy górnym brzegu, zasiedlając licznie marginesy w kartkach. Do zniszczeń wywołanych przez drobnoustroje należy opisać pleśnienie kartek, kamienienie książek (książka zamienia się w skonsolidowany, ścieniony, pozbawiony budowy kartkowej blok)¹⁵, tzw. puszysta destrukcja (brzeży książek puchną i zamieniają się w krótkowłóknistą bezkształtną masę), a także foxing¹⁶ (liczne, niewielkie, rdzawe plamki rozsiane wewnątrz książki na prawie całej powierzchni kartek, szczególnie na marginesach).

W przypadkach stwierdzenia sporadycznego występowania zagrzybienia w książkach, należy chore egzemplarze odizolować i poddać dezynfekcji. Rzadko się jednak zdarza, aby zakażone były tylko pojedyncze egzemplarze, ponieważ chore egzemplarze są źródłem zakażenia innych, zdrowych książek. W przypadku stwierdzenia intensywnego zagrzybienia całego zbioru należy przeprowadzić całościową dezynfekcję. Optymalną sytuacją jest posiadanie w bibliotece komory dezynfekcyjnej, służącej do sykcesywnej dezynfekcji zbiorów własnych oraz książek wprowadzanych do biblioteki z zewnątrz.

5. Zaatakowanie książek przez owady. Jak wspomniałam, owady pozostawiają w książkach bardzo niszczące oznaki swej działalności w postaci korytarzy, najliczniej występujących w pobliżu grzbietów. Stamtąd bowiem najczęściej zaczyna się atak z ich strony. Liczne korytarze w książkach (noszących zwykle

¹⁵ Zob. przypis 13.

¹⁶ Zob. przypis 16.

ogólne oznaki zniszczenia) mogą być jednakże pozostałością po szkodnikach okazjonalnych, które książki zasiedliły tylko przez jedno pokolenie. Mogą też być pozostałością po obumarłym wielkopokoleniowym zespole. Dla stwierdzenia, czy książka zawiera żywe larwy owadów, należy ustawić ją pionowo na arkuszu papieru, lekko uchylić i ostrożnie potrząsnąć. Na arkusz wysypuje się wówczas proszek, odchody, często żywe, oblepione proszkiem drobniutkie larwy lub/i dorosłe owady.

Zakażone przez owady egzemplarze należy owinać w papier, odizolować i poddać następnie dezynfekcji. Egzemplarze po dezynfekcji należy pozostawić owinięte w papier, na którym powinna być informacja o dacie jej przeprowadzenia i użytym środku. Jeżeli zabieg nie był skuteczny, na opakowaniu pojawiają się otworki wylotowe. Okresem, w którym następuje szczególnie obfity wylęg form dorosłych owadów jest wczesna wiosna. Wtedy też należy zwracać szczególną uwagę na chrząszczyki, pojawiające się na parapetach okiennych, jasno oświetlonych ścianach i na półkach. Masowy wylęg form dorosłych jest wskaźnikiem niebezpiecznego zainfekowania magazynów przez owady. Wówczas należy podjąć zespołowy trud przeprowadzenia całościowej dezynfekcji i dezynsekcji zbiorów. Trzeba przy tym pamiętać, że zabiegom tym poddane być powinny również półki, ściany i podłogi magazynów¹⁷.

Wskazane przedsięwzięcie jest kosztowne i pracochłonne. Zachęcam więc opiekunów zbiorów do podjęcia trudu zaznajomienia się z metodami zapobiegania zniszczeniom.

---

¹⁷ A.B. Strzelczyk, *Dezynfekcja masowa zbioru archiwaliów i książek należących do Kościoła Pokoju w Świdnicy*, II niemiecko-polski workshop na temat stanu projektu pt.: *Wzorcowe badania historyczne i restauratorskie oraz prace konserwatorskie w Kościele Pokoju pod wezwaniem Świętej Trójcy w Świdnicy* 1994.

Bronisław Zyska

KATASTROFY W BIBLIOTEKACH

WSTĘP

Środowisko bibliotekarzy zna dobrze angielski miesięcznik pt. „Library and Information Sciences Abstracts” (LISA). Przypominamy, że w każdym roku w miesięczniku tym ukazuje się 12 000–14 000 streszczeń artykułów i książek z zakresu nauki o książce oraz informacji naukowej. Warto dodać, że miesięcznik traktuje światowy dorobek bibliotekarstwa i informacji naukowej w sposób wybiórczy. Opinię taką opieramy na naszej analizie omawianego miesięcznika, przeprowadzonej za I półrocze 1994 roku¹ pod kątem widzenia tematyki z ochrony zbiorów przed zniszczeniem. Okazało się, że na 6 546 publikacji streszczonych w I półroczu w LISA 193 stanowiły artykuły na temat ochrony zbiorów, przy czym 60% stanowiły prace napisane w języku angielskim, 15% w języku francuskim, 15% w języku japońskim, 10% łącznie w kilku językach (szwedzki, holenderski, hiszpański, czeski, niemiecki i włoski). W I półroczu nie streszczono w LISA ani jednego artykułu w języku polskim.

Pomimo pewnych ograniczeń w geografii streszczania publikacji musimy sobie uświadomić, że:

- każdego dnia ukazuje się w świecie:
- 1–2 artykuły z zakresu całej problematyki ochrony zbiorów,
- 10–20 artykułów o kradzieżach w bibliotekach,
- 10–20 artykułów o masowym odkwaszaniu książek i o trwałym papierze drukowym.
- każdego roku ukazuje się w świecie 40–50 artykułów na temat katastrof w bibliotekach.

Ten obszerny dorobek światowy na temat ochrony zbiorów bibliotecznych wymaga w Polsce popularyzacji, co więcej, wdrożenia nowych rozwiązań przede wszystkim do bibliotek naukowych.

Ochrona zbiorów bibliotecznych wymaga ze strony bibliotekarza realizowania całego szeregu zaleceń, w tym:

---

¹ B. Zyska, *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem*, t. III, *Działania profilaktyczne w bibliotece*, Katowice 1994, s. 251–259

- obserwacji stanu technicznego budynku,
- zapewnienia optymalnego poziomu temperatury i wilgotności względnej powietrza,
- eliminowania z powietrza wewnętrznego zanieczyszczeń atmosferycznych, pochodzących z zewnątrz,
- zapewnienia optymalnie niskiego natężenia światła w magazynach książek,
- prawidłowej organizacji oprawy książek i czasopism,
- odświeżania i naprawy książek w okresach dwuletnich,
- organizacji procesu mikrofilmowania tak, aby stan kopiowanych książek nie ucierpiał,
- stosowania działań zapobiegających kradzieżom książek i aktom wandalizmu w bibliotekach,
- ochrony księgozbiorów w czasie wystaw i przeprowadzek,
- zapewnienia ochrony zbiorów przed drobnoustrojami, owadami i gryzoniami,
- w wypadkach działania czynników biologicznych, zapewnienia właściwego wyboru metod dezynfekcji, dezynsekcji i deratyzacji książek i innych obiektów w bibliotece,
- przygotowania programu na wypadek katastrofy w zbiorach bibliotecznych,
- śledzenia postępu wiedzy w zakresie masowego odkwaszania woluminów, tak, aby bibliotekę przygotować na taką akcję w perspektywie najbliższych 10 lat,
- współdziałania z różnymi instytucjami w promocji druku książek na trwałym papierze.

Rozwinięcie powyższych tez zawarte jest w naszej pracy². Celem obecnego doniesienia jest zwrócenie uwagi na zagrożenie katastrof w bibliotekach, sposobów zapobiegania im lub racjonalnego prowadzenia akcji ratunkowych. Ze smutkiem musimy stwierdzić, że świadomość powstania katastrofy w bibliotekach jest wśród polskich bibliotekarzy bardzo mała. Temu zjawisku musimy zapobiegać w toku ustawicznego kształcenia czynnych zawodowo bibliotekarzy.

I. KATASTROFY I WARUNKI ICH ZAISTNIENIA

Katastrofy w bibliotekach i związane z nimi straty zbiorów bibliotecznych trzeba rozpatrywać w kontekście całej systematyki czynników niszczących książki i dokumenty. Prace związane z opracowaniem tej systematyki mają długą tradycję. Na pierwszy plan należy wysunąć monografię Alfonsa Gallo³ (zm.

² *Ibidem*, s.32–250

³ A. Gallo, *Patologia e terapia del libro*, Roma 1951, parte prima, p. 3-78.

1952), a następnie Duncana Camerona⁴ i Carla J. Wessela⁵ (ur. 1911). Adaptując materiały przedstawione przez wymienionych autorów dla potrzeb naszych systematycznych wykładów z ochrony zbiorów przed zniszczeniem, możemy posegregować czynniki niszczące zbiory na wewnętrzne i zewnętrzne.

A. Czynniki wewnętrzne – wynikają ze składu technicznego papieru w chwili jego wyprodukowania i oddziałują na stan książki lub dokumentu archiwalnego przez cały okres ich użytkowania.

B. Czynniki zewnętrzne – wynikają ze stanu środowiska otaczającego zbiory oraz z działań człowieka jako sprawcy ruchów społecznych i działań niszczących; dzielimy je na⁶:

- czynniki atmosferyczne (para wodna, zanieczyszczenia atmosferyczne),
- czynniki fizyczne (energia cieplna, światło, promieniotwórczość),
- czynniki biologiczne (drobnoustroje, owady, gryzonie),
- człowiek jako sprawca ruchów społecznych i działań indywidualnych (wojny, grabieże, kradzieże),
- katastrofy i awarie (powódzie, pożary, trzęsienia ziemi).

Widzimy, że w grupie czynników zewnętrznych katastrofy i awarie w bibliotekach są jednym z pięciu zagrożeń, któremu należy poświęcić tyle samo uwagi, co sterowaniu klimatem pomieszczeń magazynowych lub zapobieganiu rozwojowi drobnoustrojów albo owadów w obrębie zbiorów bibliotecznych.

W sierpniu 1991 r. odbyła się w Moskwie 57 Konferencja Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarzy, na której Richard David Smith przedstawił problemy związane z ratowaniem zbiorów bibliotecznych po różnego rodzaju katastrofach i awariach, w których uszkodzeniu uległy książki oraz obiekty zgromadzone w bibliotekach⁷.

W kontekście analizy katastrof i awarii w bibliotekach jego sugestie zasługują na szczególne omówienie i przedstawienie stanu wiedzy w świecie bibliotekarzy.

Oto podstawowe stwierdzenia:

- katastrofy w bibliotekach i zarządzanie bibliotekami są zagadnieniami ściśle ze sobą złączonymi zarówno obecnie, jak i w przyszłości,
- większość bibliotek i bibliotekarzy spełnia swe zadania i obowiązki z przeświadczeniem, że nigdy nie będą świadkami dużej katastrofy w bibliotece,

⁴ D. Cameron, *Environmental Control: A Theoretical Solution*, „Museum News” Vol. 46, May 1968.

⁵ C. J. Wessel, *Environmental Factors Affecting the Permanence of Library Materials*, in: *Deterioration and Preservation of Library Materials*. Chicago and London 1970, p. 39–84.

⁶ B. Zyska, *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem*, t. II. Czynniki niszczące materiały w zbiorach bibliotecznych, Katowice 1993, s. 24–178.

⁷ R.D Smith, *Disasters in Libreres*, „IFLA Journal” 1992, p. 240–246.

– z doświadczeń amerykańskich wynika, że biblioteki naukowe USA doświadczają każdego roku trzy katastrofy, spowodowane pożarem lub powodzią; wystąpienie trzech pożarów w roku oznacza, że każda z 300 amerykańskich bibliotek naukowych ulec może częściowemu lub całkowitemu zniszczeniu raz na 100 lat, co można też wyrazić inaczej, a mianowicie, że w każdej z bibliotek naukowych istnieje prawdopodobieństwo 1 do 100 wystąpienia katastrofy. Z tego prawdopodobieństwa wynika też, że każdy bibliotekarz zatrudniony w USA w bibliotece naukowej przez 40 lat może przeżyć katastrofę w swojej bibliotece, a prawdopodobieństwo to ma się tak jak 2 do 5,

– katastrofom zapobiega się przez dokonywanie dziennych inspekcji oraz poprawianie warunków zarówno w budynku, jak i w samym zbiorze,

– należy szkolić bibliotekarzy w zakresie odzyskiwania zbiorów z obszaru objętego katastrofą, a także sposobów ratowania książek po katastrofie,

– konieczna jest współpraca bibliotekarzy ze strażą pożarną oraz wspólne szkolenie raz lub dwa razy w roku.

Richard David Smith, od lat znany i ceniony ekspert do spraw ochrony zbiorów bibliotecznych, jest twórcą metody masowego odkwaszania papieru w książkach i dokumentach, znanej pod nazwą Wei T` (stosowanej z powodzeniem od 1980 r. w Bibliotece Narodowej w Ottawie). Proponuje on klasyfikację katastrof i awarii w bibliotekach z punktu widzenia czasu działania na książki oraz inne obiekty zgromadzone w zbiorach i wyodrębnia cztery grupy zagrożeń:

– pożary, niszczące książki w ciągu sekund,

– woda, niszcząca książki w ciągu godzin lub dni,

– czynniki biologiczne (drobnoustroje, owady, gryzonie), niszczą książki w ciągu dni lub tygodni,

– czynniki chemiczne, w tym kwasowość papieru, niszczą książki w ciągu kilku lat lub kilku dziesięcioleci.

Do czterech grup katastrof w bibliotekach musimy dołączyć piątą grupę, a mianowicie:

– czynniki społeczne, do których zaliczyć trzeba działalność człowieka jako sprawcy ruchów społecznych, które pociągają za sobą niszczenie całych bibliotek czy wydzielonych księgozbiorów, a także działania pojedynczego człowieka na szkodę zbiorów bibliotecznych i pojedynczej książki (kradzieże książek w bibliotekach, niszczenie książek przez bibliotekarza lub czytelnika).

Klasyfikacja katastrof według R.D.Smitha, uzupełniona o czynniki społeczne, wynikające z negatywnych wobec książki działań społecznych, pozwala na ich usystematyzowanie, a przede wszystkim na szukanie środków prewencji, zaś w ekstremalnych warunkach na ratowanie księgozbiorów przed zagładą.

1. POŻARY W BIBLIOTEKACH

American Library Association (Towarzystwo Bibliotek Amerykańskich) wydało w 1963 r. studium na temat zabezpieczania bibliotek oraz ich zasobów przed zniszczeniem⁸. Załącznik do tego studium, liczący 15 stron druku, jest zestawieniem pożarów bibliotek na świecie od czasów starożytnych aż po 1962 r.

Według M. Schmelzera⁹ zanotowano w USA w okresie 1918–1968 aż 360 pożarów bibliotek.

W Zeszytach Przekładów nr 49, wydanych przez Bibliotekę Narodową w 1988 r., a poświęconych ochronie mienia bibliotecznego przed zniszczeniem¹⁰, został udostępniony między innymi artykuł Johna Morrisa¹¹ o ochronie przeciwpożarowej bibliotek. Uważamy za celowe poświęcenie mu uwagi ze względu na ujawnienie zdumiewających motywów umyślnych podpaleń w bibliotekach amerykańskich. W latach 1966–1972 podpalenie bibliotek amerykańskich stanowiło wyraz politycznych działań antyrządowych.

W wypadku 32 pożarów w bibliotekach amerykańskich w latach 1972–1980 przyczyną było również podpalenie. W 16 pożarach zidentyfikowano podpalaczy. W działania te zamieszanych było 30 mężczyzn i jedna kobieta. Niektórzy podpalacze działali w pojedynkę, inni w grupach dwu-, trzy-, a nawet czteroosobowych. Rozpiętość wieku sięgała od 11 do 26 lat, średnia wieku wynosiła 17 lat.

Sześć spośród 32 pożarów rozpoczęło się od skrzynki zwrotów książek, tj. urządzenia, do którego czytelnik wrzuca książkę, a pracownik biblioteki odnotowuje zwroty dopiero po jakimś czasie. W jednym z tych wypadków do skrzynki zwrotów włożono w biały dzień bombę zapalającą, w innych płonąca zapalkę! Podpalenia miały miejsce nie tylko w nocy. Osiem spośród 32 pożarów wybuchło między godziną 10⁰⁰ rano a 19⁰⁰ wieczór.

Badania przyczyn pożarów bibliotek, powtórzone w latach 1978–1983, potwierdziły dalszy wzrost liczby podpaleń. W 34 pożarach bibliotek J. Morris mógł ustalić przyczyny. Okazało się, że tylko w 6 wypadkach ustalono inne przyczyny niż podpalenie, a mianowicie:

- Biblioteka w Scottsville, stan Wirginia, w 1980 r. – od pioruna, spalona doszczętnie,
- Biblioteka w Perth, stan Ohio, w 1980 r. – od pożaru w mieszkaniu dozorkcy,
- trzy inne biblioteki – w wyniku awarii elektrycznych.

⁸ American Library Association. *Library Technology Project. Protecting the Library and Its Resources. A Guide to Physical Protection and Insurance*, Chicago 1963, p. 3–121

⁹ M. Schmelzer, *Fire and Water. Book Salvage in New York and Florence*, in: *Library Conservation. Preservation in Perspective*, Eds. J. P. Baker and M. C. Soroka, Stroudsburg (Pensylwania) 1978, p. 385–390.

¹⁰ R. H. Wiącek, *Ochrona mienia bibliotecznego przed zniszczeniem*, Warszawa 1988, s. 47–55.

¹¹ J. Morris, *Protecting the Library from Fire*, „Library Trends”, vol. 33., no. 1, 1984, p. 49–56.

Możemy mieć tylko nadzieję, że zjawisko podpaień w bibliotekach ominie nasz kraj.

Gwoli przypomnienia przedstawiamy w układzie chronologicznym wybrane pożary, które zniszczyły dużą część zbiorów w bibliotekach różnych krajów:

– 1952 r. – o 2 nad ranem w jeden z poniedziałków wybuchł pożar w Library of Parliament (Biblioteka Parlamentu) w Ottawie, Kanada¹²;

– 1975 r. w Wigilię Bożego Narodzenia wybuchł pożar w Darwin Public Library (Publiczna Biblioteka miasta Darwin), Darwin, Northern Territory, Australia¹³;

– 1982 r. – w jedną z niedziel wybuchł pożar w archiwach Uniwersytetu Concordia w USA¹⁴;

– 1985 r. – wieczorem o godzinie 19 w niedzielę wybuchł pożar w National Library of Australia (Biblioteka Narodowa Australii) w Canberze (Australian Capital Territory), założonej w 1901 r. i liczącej 4,5 mln. woluminów¹⁵;

– 1986 r. – pożar w Los Angeles Public Library (Biblioteka Publiczna Los Angeles) w Kalifornii (USA), założonej w 1872 r., a liczącej 5,4 mln woluminów, strawił 400 tys. woluminów i tysiące mikrofilmów; milion książek uszkodziły dymy pożarowe oraz woda skierowana na budynek w czasie akcji gaszenia, ale 700 tys. woluminów odzyskano, stosując metody suszenia i zamrażania¹⁶;

– 1988 r. – jednej z niedziel o godzinie 20 wybuchł pożar w Bibliotece Akademii Nauk w Petersburgu¹⁷; powodem było spięcie w instalacji elektrycznej; akcja gaśnicza trwała 19 godzin; spłonęło 400 tys. woluminów, w tym unikatowe roczniki gazet; 7,5 mln woluminów uległo zamoczeniu¹⁸. Według Larissy B. Snapkiny i współautorów¹⁹ 14 mln woluminów poddano oględzinom lub procesowi suszenia; pomagało w tym 36 instytucji przez trzy tygodnie po pożarze; 18 tys. woluminów suszyli czytelnicy w domu; 200 tys. zamoczonych woluminów poddano natychmiast po pożarze zamrożeniu, a potem sukcesywnie suszono nową metodą;

---

¹² G. M. Cunha, D. G. Cunha, *Conservation of Library Materials*, vol. 1, Second Edition, Metuchen New York 1972, p. 208.

¹³ R. Harvey, *Preservation in Libraries. Principles, Strategies and Practices for Librarians*, London-Melbourne-Munich-New York 1992, p. 182.

¹⁴ *Ibidem*, p. 182.

¹⁵ *Ibidem*, p. 183.

¹⁶ T. Watson, *Out of the Ashes. The Los Angeles Public Library*, „Wilson Library Bulletin” 1989. Dec., p. 412-414.

¹⁷ S. Champion, C. Master, *When disaster strikes*, „School Library Journal” 1993, Sept., p. 194-199.

¹⁸ R. Harvey, *Preservation in...*, p. 184.

¹⁹ L. B. Snapkina, A. A. Leonovich, M. K. Nikitin, M. V. Apreleva, O. A. Gromov, V. K. Donochenko, A. J. Kalinin and V. P. Sokolov, *Restoring Book Paper and Drying Books after a Disaster*, „Restaurator” vol. 13. no 1. 1992. p. 8-9.

– 1988 r. – 6 stycznia pożar strawił bibliotekę powiatową w Českiej Lipie w północnych Czechach, wybudowaną w 1977 r. Przyczyną był defekt termostatu w piecu akumulacyjnym, włączonym na noc; uratowano zaledwie 10% księgozbioru i wyposażenia; rozwiązania budowlane, wyposażenia wnętrza biblioteki i książki oprawione w folię sprzyjały rozprzestrzenianiu się pożaru²⁰;

– 1989 r. – w grudniu uległa spaleni Biblioteka Nationala (Biblioteka Narodowa) w Bukareszcie; działo się to w czasie obalania dyktatury Nicolae Ceaușescu (1918–1990), na oczach widzów całego świata.

Z przykrością musimy stwierdzić, że najmniej wiemy o pożarach w bibliotekach polskich. Według danych Komendy Głównej Straży Pożarnej liczba budynków dotkniętych w Polsce pożarami w latach 1982–1986 wynosiła wiele tysięcy²¹. Zdumiewa brak danych statystycznych, jako że pożary w bibliotekach krajowych czekają na opracowanie.

2. POWODZIE I AWARIE WODNE W BIBLIOTEKACH

Powódź definiujemy jako zalanie przez wodę terenów nisko położonych, zwykle nadbrzeżnych, głównie w wyniku wezbrania rzeki, powodujące znaczne szkody gospodarcze i społeczne. Jest to zjawisko naturalne, występujące w przyrodzie, silnie oddziałujące na środowisko człowieka. Przykładem mogą być doliny wielkich rzek Chin, Indii, Bangladeszu i innych krajów Dalekiego Wschodu, gdzie wylewy rzek i wody sztormowe stanowią plagę, pozbawiając ludzi całego ich dobytku i niszcząc tysiące istnień ludzkich. Od kilkudziesięciu lat prowadzi się w krajach Dalekiego Wschodu rejestrację i statystykę powodzi, ale brak publikowanych danych uniemożliwia określenie wielkości ponoszonych strat²².

Inaczej sprawy wyglądają w USA, gdzie nagromadzono znaczne ilości danych o powodziach w tym kraju. Okazuje się, że w ciągu 130 lat, w okresie od 1831 do 1960 r., wystąpiły 33 wielkie powodzie, w których zginęło 25 tys. osób. Obszar zagrożony powodzią wynosi w USA zaledwie 2% ogólnej powierzchni kraju, co stanowi jednak aż 60% powierzchni Polski. Lista krajów europejskich, w których notuje się katastrofalne powodzie jest długa. We Włoszech w latach 1920–1970 zarejestrowano 270 gwałtownych wezbrań powodziowych. We Francji wielkie powodzie XIX w. były uznawane za klęski narodowe. Powódź na rzece Garonna w południowej Francji spowodowała w 1875 r. śmierć 500 osób, a kolejna powódź w 1930 r. śmierć 200 osób. Wielką powódź w dolinie Cisy w

²⁰ D. Vošahliková, *Čtenář na návštěvě v Okresni knihovně v České Lipě*, „Čtenář” 1988, no 4, s. 132–136.

²¹ B. Zyska, *Ochrona...*, t. III, s. 167.

²² W. Janiszewski, *Gospodarka wodna Polski*, Warszawa 1989, s. 82.

1970 r. porównuje się do największych katastrof tego rodzaju w XX wieku na całym świecie.

Na tym tle pragniemy omówić niektóre powodzie i awarie wodne oraz ich wpływ na biblioteki:

– 1954 r. – w lipcu w czasie burzy połączonej z silną ulewą woda, nie mając odpływu z powodu zatrzaskanych kanałów burzowych i rynien odpływowych, zalała czytelnię, magazyn i hol Oddziału Biblioteki Śląskiej w Bytomiu; zalaniu uległy starodruki, część silesianów i zbiory podręczne²³;

– 1966 r. – 4 listopada między 3 nad ranem a 16 po południu fala powodziowa runęła na prawobrzeżną część Florencji; średni przepływ wody w rzece Arno wynosi 107 m³/sek; w dniu powodzi wynosił 1900 m³/sek; wody sięgały pierwszego piętra; jedna tylko Biblioteca Nazionale Centrale na Piazza Cavalleggeri utraciła co najmniej 1,5 mln woluminów, w Archivio di Stato zamoczeniu uległy tysiące tomów dokumentów, w tym wiele na pergaminie; w Bibliotece Żydowskiej zniszczeniu uległo 600 inkunabułów; katastrofa we Florencji stała się wyzwaniem dla konserwatorów książki z całego świata²⁴;

– 1972 – 23 lipca o godzinie 5 wody rzeki Chemung w Corning (USA) przebrały groble w pięciu miejscach, a przez miasto płynęła fala powodziowa o głębokości 6 m; miasto zostało pozbawione energii elektrycznej, gazu, wody pitnej, telefonów, benzyny, odprowadzania ścieków; następnego dnia rzeka cofnęła się w swoje koryto; Muzeum Szklą wraz ze swą biblioteką zalała fala powodziowa tak, że na pierwszym piętrze warstwa wody wynosiła 1,52 m; powódź zniszczyła 6 500 unikatowych książek, 72 000 fotografii i przeźroczy, 11 000 druków i 3 000 tomów czasopism; doprowadzenie biblioteki do normalnego stanu trwało trzy lata²⁵;

– od 1975 r. piwnice Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bytomiu są 2–3 razy w roku zalewane wodą, która wpływa tam wpustami ściekowymi zamiast nimi odpływać; przyczyna tkwi w usytuowaniu miejskiej sieci kanalizacyjnej powyżej poziomu fundamentów biblioteki; w latach 1975–1981 zniszczeniu uległo 1976 woluminów; tylko część książek udało się uratować²⁶;

– 1975–1980 – w magazynach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach woda utrzymywała się na poziomie 6 cm, a w dniach krytycznych 10–12 cm; przyczyną była zła lokalizacja budynku w dawnym rozlewisku rzeki Rawy i niewłaściwe wykonanie budynku; prawdopodobnie 100 000 książek było stale narażone na zawilgocenie; szczegóły strat były przemilczane; w 1980 r.

²³ S. Paluchiewicz, *Ochrona księgozbiorów przed niszczącym działaniem wody*, Sosnowiec 1982, (maszynopis), s. 62–64.

²⁴ B. Zyska, *Ochrona...*, t. II, s. 158–159.

²⁵ *Ibidem*, s. 159–161.

²⁶ S. Paluchiewicz, *Ochrona księgozbiorów...*, s. 79–81.

wykonano drenaż opaskowy wokół budynku oraz izolację pionową ścian; po 1980 r. w czasie ulewnych deszczów nadal pojawiała się w magazynie woda²⁷;

– 1978 r. – w nocy z 4 na 5 grudnia nastąpiło w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie przelanie się wody przez naczynie zbiorcze otwartego systemu grzewczego, na skutek nie wyłączenia w odpowiednim czasie przez obsługę przewodu zasilającego wodą układ grzewczy; zamoczeniu uległo 874 woluminów; ratowanie zniszczonych książek przeprowadził w sposób kompetentny Oddział Konserwacji Zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej²⁸;

– 1995 r. – 15 lipca zalanie budynku Rektoratu Uniwersytetu Śląskiego, w którym mieści się też Czytelnia Czasopism Biblioteki Głównej, wodami rzeki Rawa; w wyniku gwałtownego, kilkugodzinnego deszczu nastąpiło przerwanie wałów; woda zalała pomieszczenia przyziemne na wysokości 130 cm; woda wypełniała budynek przez 24 godziny; straty biblioteczne wynosiły 500 000 zł (5 miliardów st. zł), uległ zniszczeniu m. in. „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” z lat 1815–1868; nie podjęto żadnej akcji suszenia zalanych woluminów, tłumacząc się skażeniem mikrobiologicznym wód powodziowych²⁹.

3. KATASTROFY BIOLOGICZNE W BIBLIOTEKACH

Z przekazów historycznych wiadomo, że szkodniki biologiczne (bakterie i grzyby pleśniowe) zagrażały księgozbiorom od czasów antycznych. Przypomnijmy, że:

– starożytni Egipcjanie utrwalali zwoje papirusowe olejkami cedrowym lub cytrynowym w celu nadania im większej odporności na czynniki biologiczne;

– w zbiorze wierszy łacińskich pod nazwą *Anthologia Latina* z VI w. n.e. czytamy o molu, co pismem się żywi i wszystkie muzy pożera;

– w XIII w. powstał i był w powszechnym obiegu manuskrypt pt. *Remedium contra vermes librorum* (Środki zaradcze przeciw szkodnikom książek);

– w 1564 r. Jan Kochanowski pisał w utworze *Zgoda* o spleśniałej *Biblii*, którą strzygą w kącie mole;

– w wydanym w latach 1823–1826 dziele *Bibliograficznych ksiąg dwoje* Joachima Lelewela czytamy: „[...] nie cierpieć myszy, a mianowicie szczurów, czyli pacuków, które mogą wielkie szkody działać, jeżeliby się pojawiły, jak najpilniej wytępić [...]”³⁰.

²⁷ *Ibidem*, s. 84–85.

²⁸ *Ibidem*, s. 65–67.

²⁹ *Zalanie budynków Uniwersytetu Śląskiego wodami „Rzeki” Rawy 15 lipca 1995*, oprac. zespół, red. D. Rott, Katowice 1995.

³⁰ B. Zyska, *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem*, t. I, *Charakterystyka materiałów w zbiorach bibliotecznych*, Katowice, 1991, s. 8–13; B. Zyska, *Ochrona...* t. II, s. 133.

Możemy również przytoczyć zdarzenia ze współczesności. I tak:

– w latach osiemdziesiątych doszło w Bibliotece Akademii Medycznej w Krakowie do zniszczenia przez grzyby pleśniowe i bakterie ponad 100 tys. książek, a co gorsza, pozostały księgozbiór w 1994 r. nadal czekał na prawidłową dezynfekcję;

– 19 stycznia 1993 r. „Gazeta Wyborcza” informowała, że z powodu gigantycznej plagi karaluchów na trzy dni zamknięta została Biblioteka Jagiellońska; użycie silnych środków trujących wymagało ewakuowania personelu biblioteki;

– w okresie 1993–1994 uwidoczniły się szkodliwe wpływy owadów i drobnoustrojów na 1500 m bieżących unikatowych dokumentów z okresu od XIII w. po współczesność w archiwum na Wawelu; na szczęście od początku 1994 r. poddaje się te materiały stopniowo systematycznej dezynfekcji i dezynsekcji tlenkiem etylenu w komorze próżniowej³¹;

– w drugiej połowie 1993 r. doszło do zapleśnienia 50 tys. woluminów w Bibliotece Polonistycznej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, liczącej 120 tys. woluminów; dopiero w maju 1994 r. rozpoczęto proces dezynfekcji książek tlenkiem etylenu w komorze próżniowej w Muzeum w Wilanowie; działania te spowodowały całkowitą sterylizację książek, a więc wyeliminowanie rozwoju grzybów pleśniowych na materiałach bibliotecznych, ale nie wyeliminowały powtórzenia się destrukcji mikrobiologicznej książek, jeżeli w pomieszczeniach magazynowych biblioteki nie zapewni się idealnego klimatu, czy temperatury powietrza 15⁰ C i wilgotności względnej powietrza 45%+2%³².

4. KATASTROFY CHEMICZNE W BIBLIOTEKACH

Żółto-brunatne przebarwienie i kruchość papieru w książkach i dokumentach archiwalnych XIX- i XX-wiecznych jest dobrze znanym objawem procesu zniszczenia wymienionych obiektów zarówno bibliotekarzom, jak i archiwistom. Zjawisko możemy określić jako kwaśny papier. Termin znany jest w angielskiej literaturze przedmiotu jako – acid paper, zaś w niemieckiej jako – saures Papier.

Pierwsze doniesienia o zagrożeniu trwałości papieru w książkach pochodzą z 1823 r., kiedy to Anglik John Murray, wykładowca chemii, wyraził protest przeciw złej jakości papierów drukowych, stosowanych w książkach tamtego okresu. Wywody J. Murraya przypomnieli po 140 latach Lee E. Grove³³, Edwin E. Wil-

³¹ B. Zyska, *Ochrona...* t. III, s. 135.

³² *Ibidem*, s. 135.

³³ L. E. Grove, *Paper Deterioration An Old Story*, „College and Research Libraries”, Vol. 25, (September 1964), p. 365.

liams³⁴ i Verner W. Clapp³⁵. Historia narastania świadomości na temat szkód wyrządzonych w zbiorach przez kwaśny papier i prób zapobiegania temu zjawisku jest zadziwiająca i na pewno wymaga opracowania.

Dla poznania przyczyn niskiej trwałości papierów przełomowe znaczenie miały prace amerykańskiego konserwatora książek i materiałów archiwalnych, Williama Jamesa Barrowa (1904–1967). Zostały one szczegółowo omówione w naszej pracy³⁶.

W oparciu o europejski poradnik w sprawie stosowania trwałych zasadowych papierów z 1994 roku, przedstawiamy przyczyny destrukcji papieru w drukach XIX i XX-wiecznych³⁷. Autorzy poradnika określają zjawisko kwaśnego papieru jako samozniszczenie (self-destruction).

Oto wyjaśnienie zjawiska kwaśnego papieru:

– uprzemysłowienie produkcji papieru na początku XIX wieku doprowadziło do obniżenia kosztów jego wytwarzania i wzrostu jego zużycia, co spowodowało, że stosowany dotychczas półprodukt w postaci szmat nie wystarczał i musiał być zastąpiony celulozą, pozyskiwaną z drewna; nie zdawano sobie wtedy sprawy z tego, że po latach maszynowy papier drukowy będzie ulegał degradacji;

– włókna celulozowe z drewna wykazują mniejszą odporność na starzenie się; włókna celulozowe są 10-krotnie krótsze od włókien ze szmat i bardziej kruche;

– kleje żywiczne, stosowane do zaklejania papieru, wytrącane są na włóknach siarczanem glinowym, który odszczepia kwas siarkowy; ten powoduje proces niszczenia papieru;

– lignina, obecna w drewnie i w ścierze drzewnym, osłabia wiązania między włóknami celulozy, zakwasza w procesie swego utleniania papier uszkadzając włókna celulozowe, co powoduje ich kruchość; lignina wpływa na przebarwienie papieru w wyniku procesów fotochemicznych, nasilających się pod wpływem światła.

W wielu krajach dokonano już szacunków zniszczeń, które powoduje w księgozbiorach kwaśny papier.

Warto przedstawić zasięg szkód, jakie spowodował kwaśny papier w różnych krajach:

– USA – w amerykańskich bibliotekach naukowych zgromadzonych było w 1986 roku 320 milionów woluminów, spośród nich 80 milionów woluminów sta-

³⁴ E. E. Williams, *Deterioration of Library Collections Today*, in: *Deterioration and Preservation of Library Materials*, Chicago and London 1970, p. 3.

³⁵ V. W. Clapp, *The story of permanent/durable book-paper 1115–1970*, „Restaurator” 1972, No 3, Supplement, p. 20.

³⁶ B. Zyska, *Nad trwałością papierów drukowych*, Katowice 1993, s. 10–16.

³⁷ *European Directory of Acid-Free and Permanent Paper*, Ed. M. Walckiers, Secon edition. Brussels, 1994, p. 28.

nowią książki poważnie zniszczone przez wysoką kwasowość; inne źródło podaje, że 60% monografii wykazanych w National Union Catalog z 1961 roku zostało wydrukowanych na papierze, który ulega szybkiemu starzeniu się³⁸;

– RFN – w bibliotekach naukowych zgromadzono 152 miliony woluminów; badania wykazały, że 8 mln woluminów wymaga zabiegów introligatorskich lub konserwatorskich; 40 mln woluminów wymaga odkwaszania; 18 mln woluminów wykazuje tak niską wytrzymałość papieru drukowego, że nie da się ich uratować metodami masowego odkwaszania³⁹;

– Wielka Brytania – w 1986 roku 15% zasobu książek wydanych po 1850 r., zgromadzonych w British Library, posiada tak kruchy papier, że należałoby je natychmiast zmikrofilmować; zasoby tej biblioteki wynoszą 11 milionów woluminów, a kwaśny i kruchy papier występuje w 1,65 mln woluminów; rocznie dochodzi do niszczących książek nowa grupa, licząca 60 000 woluminów⁴⁰;

– Holandia – w Państwowym Archiwum Holandii z 63 km zbadanych archiwów z lat 1800–1990 7,8%, czyli ponad 4900 m wymaga konserwacji i odkwaszania; w Bibliotece Królewskiej Holandii na 1,5 mln woluminów z lat 1800–1990 6,6%, czyli 99 000 woluminów wymaga konserwacji i odkwaszania⁴¹.

Szacunek strat w zbiorach bibliotek polskich jest obecnie przedmiotem naszych analiz. Sumaryczne dane będą przedstawione pod koniec 1996 r. w naszej pracy pt. *Nad trwałością papierów drukowych. Część druga*. Na razie przedstawiamy w tabeli 1 ocenę trwałości papieru w książkach polskich według klasyfikacji W. J. Barrowa za lata 1900–1994. Jak wynika z tej tabeli, na 1207 woluminów wydanych w latach 1900–1994 51% stanowią książki, w których papier wykazuje od 0 do 3 podwójnych zgieć, co oznacza, że po 25 latach książki te nie będą mogły być już udostępniane czytelnikom. Dalsze szczegóły o zagrożeniu polskich książek z XIX i XX wieku z powodu kwaśnego papieru znajdzie czytelnik w naszej pracy⁴².

5. KATASTROFY SPOŁECZNE W BIBLIOTEKACH

Opis katastrof, które są spowodowane działaniami człowieka jako sprawcy ruchów społecznych, przekracza ramy tego opracowania.

³⁸ *Microfilming Brittle Books: Tracking Our Progress*, Abbey Newsletter”, September 1991, Vol. 15, No 5, p. 83.

³⁹ U. Usemann-Keller, *Bestandsschaden in deutschen Bibliotheken der Bundesrepublik durch das Deutsche Bibliotheksinstitut*, „Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie”, Frankfurt/M 1989, No 2, S. 8.

⁴⁰ D. W. G. Clements, *The IFLA Conservation Section and Core Programme for Preservation (PAC)*, in: U. Pauschert, „Preservation” and „Conservation”, Wolfenbuttel 1990, p. 82.

⁴¹ *Bedreigd Papierbezit in Beeld. Endangered Books and Documents. Coordinatiepunt National Conservingsbeleid*, CNC - Publikaties 2, Den Haag, 1991, p. XLIII.

⁴² B. Zyska, *Kwaśny papier. Zagrożenie dla druków XIX i XX wieku*, Katowice 1995, s. 45.

O losach polskich bibliotek w okresie zaborów i w czasie I wojny światowej pisał obszernie Edward Chwalewik⁴³. Straty bibliotek polskich w okresie zaborów przedstawiła Kazimiera Maleczyńska⁴⁴. Straty w II wojnie światowej mają obszerną literaturę. Najważniejszym opracowaniem jest dzieło zbiorowe z roku 1994⁴⁵.

Sprowadzenie katastrof społecznych w bibliotekach tylko do lat wojny byłoby dużym uproszczeniem. Helena Kowalik zwróciła uwagę w „Wiadomościach Kulturalnych” na losy bibliotek dworskich po 1945 r.⁴⁶. Pisze m.in. „[...] czego nie zniszczyli Niemcy, ginęło po wejściu zwycięskiej Armii Czerwonej. Tylko z dzikiej klasowej nienawiści stacjonujący w pałacu Potockich Rosjanie podłożyli bombę zegarową w bibliotece. Zwycięska armia ma na sumieniu między innymi bogaty księgozbiór Wielopolskich, odziedziczony po rodzinie Gonzaga Myszkowskich [...]”. Autorka sygnalizuje też, że Stefan Iwamak z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach przygotowuje do druku książkę o kulturowej spuściźnie polskich dworów ze szczególnym uwzględnieniem kieleckiego.

W latach 50. poddawano księgozbiory ostrej selekcji z punktu widzenia obowiązującej ideologii, a książki były wysyłane tysiącami do fabryk papieru.

W okresie po 1989 r., w nowych warunkach ustrojowych biblioteki polskie, niestety, też doznają uszczerbku, bo jakże nie nazwać katastrofą likwidowanie bibliotek publicznych na terenach różnych gmin z powodu braku funduszy na ich utrzymanie. W latach 1989–1992 liczba bibliotek publicznych zmalała z 10 313 do 9770⁴⁷. Proces likwidowania bibliotek publicznych trwa nieprzerwanie do dziś.

W sierpniu 1995 r. prasa informowała o tragicznym zagrożeniu dla Biblioteki Naukowej Instytutu Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, która wynajmuje magazyny od Najwyższej Izby Kontroli w Warszawie⁴⁸. NIK chce w tych pomieszczeniach urządzić schron i żąda usunięcia ponad 100 000 książek. Stanowi to 65% zbiorów biblioteki Instytutu sąsiadującego z Najwyższą Izbą Kontroli. W gromadzonej przez pół wieku bibliotece są m.in. książki z XVII w., *varsaviana* wykorzystywane przy odbudowie miasta i jedyna bibliografia dostępnych w Polsce publikacji z dziedziny architektury i urbanistyki. Księgozbioru nie ma gdzie

⁴³ E. Chwalewik, *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości*, Warszawa 1926–1927, t.I, s. 354; t. II, s. 328.

⁴⁴ K. Maleczyńska, *Książki i biblioteki w Polsce okresu zaborów*, Wrocław 1987, s. 243.

⁴⁵ B. Bieńkowska, W. Kowalski, H. Łaskarzewska, U. Paszkiewicz, S. Waligórski, *Straty bibliotek w czasie II wojny światowej w granicach Polski z 1945 roku. Wstępny raport o stanie wiedzy*, cz. I. Analiza, cz. II. Tablice, Warszawa 1994, s. 424.

⁴⁶ H. Kowalik, *Co zostało do reprzywatyzacji po spustoszeniach wojennych i szabrownikach, Skarby w rowie*, „Wiadomości Kulturalne” R III, nr 7 (91), 18 lutego 1996 r., s. 1, s. 4.

⁴⁷ Rocznik Statystyczny GUS 1993. Rok LM, Warszawa, s. LXXXVIII–LXXXIX.

⁴⁸ A. Dajbor, *Książki o architekturze. Kto przygarnie bibliotekę*, „Gazeta Wyborcza”, (9 VIII), 1995.

przenieść. Nie byłoby za co. Apele o pomoc do Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Kultury czy Fundacji Batorego nie dały rezultatów. Efekt jest taki, że księgozbiór zawierający 100 000 woluminów jest likwidowany!

Ogromnym problemem są w bibliotekach całego świata kradzieże i akty wandalizmu. Opracowanie tego tematu doczekało się wielu monografii oraz tysięcy artykułów w czasopismach bibliotekoznawczych⁴⁹.

ZAPOBIEGANIE KATASTROFOM W BIBLIOTEKACH

Z dokonanego przeglądu katastrof możliwych w bibliotekach wynika, jak bardzo zróżnicowane jest to zjawisko, zarówno z punktu widzenia czasu powstania katastrofy, jak i jej przyczyn.

Według naszego rozeznania żadna z polskich bibliotek nie dysponuje programem, w którym ujęto by systemowe działania na wypadek:

- zalania biblioteki i na skutek awarii układu wodno-kanalizacyjnego albo grzewczego;
- pożaru biblioteki i towarzyszącemu zalaniu zbiorów w czasie gaszenia pożaru;
- inwazji owadów w bibliotece;
- pojawienia się pleśni na setkach i tysiącach książek;
- rozkładu tysięcy książek z powodu kwaśnego papieru;
- kradzieży i działań terrorystycznych;
- działań reorganizacyjnych, zmierzających do ograniczenia działalności lub likwidacji biblioteki.

Z przykrością musimy stwierdzić, że różne rozwiązania istniejące na Zachodzie w zakresie zapobiegania katastrofom nie znalazły dotychczas zastosowania w bibliotekach polskich, powodując zagrożenie dla 380 milionów książek zgromadzonych w ponad 35 tysiącach bibliotek różnych typów.

Z całym naciskiem podkreślamy, że służby Państwowej Straży Pożarnej wymagają ochronę przeciwpożarową w bibliotekach. To postępowanie nie jest równoznaczne z programem na wypadek katastrofy w bibliotece.

Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń Bibliotekarzy z siedzibą w Hadze przygotowała w 1991 r. pakiet instrukcji, które mają pomóc bibliotekom wszystkich krajów w przygotowaniu własnych programów na wypadek katastrofy⁵⁰.

⁴⁹ A. J. Lincoln, C. Z. Lincoln, *Library Crime and Security: An International Perspective*, New York-London 1987, p. 1–232; B. Zyska, *Ochrona zbiorów bibliotecznych przed zniszczeniem*, t. III, Działania profilaktyczne w bibliotece, Katowice 1994, s. 103–120.

⁵⁰ S. A. Buchanan, *Disaster Preparedness: A Training Package for Planning and Recovery*, [Paris] 1991, s. 1–48.

Broszura opracowana przez Sally A. Buchanan nie znalazła żadnego odzewu w bibliotekach polskich, nie wyłączając Biblioteki Narodowej. Instrukcje S. A. Buchanan zostały omówione w naszej pracy⁵¹.

Aby nie zaskoczył nas pożar w bibliotece i jego skutki albo powódź, czy też awaria wodna w budynku, należy mieć opracowany program na wypadek katastrofy, który musi być co najmniej raz w roku przedmiotem szkolenia całego personelu biblioteki, od dyrektora po służbę pomocniczą włącznie. Program ten powinien zawierać następujące treści:

1. Wstęp.
2. Karta informacyjna dla wszystkich osób w bibliotece na pierwsze chwile katastrofy.
3. Lista osób (wraz z numerami telefonów), które należy zawiadomić w razie katastrofy.
4. Zestawienie najcenniejszych obiektów w zbiorach bibliotecznych – priorytetów pod względem ratowania.
5. Plan działań profilaktycznych i ochronnych.
6. Instrukcje oraz informacje o działaniach w czasie trwania katastrofy.
7. Instrukcje oraz informacje o odzyskiwaniu kolejnych fragmentów zbiorów po ustąpieniu zjawisk związanych z katastrofą.
8. Instrukcje oraz informacje, które dotyczą prac związanych z przywracaniem normalnego stanu w zbiorach bibliotecznych.
9. Załączniki.
10. Bibliografia.

Katastrofy biologiczne (pleśnie, owady) narastają w ciągu dni i tygodni. Dlatego w magazynach konieczna jest codzienna inspekcja stanu książek. Katastrofy biologiczne wybuchają w zaniedbanych i brudnych magazynach bibliotek, tam gdzie nie sprząta się i nie prowadzi pomiarów wilgotności i temperatury powietrza. Zawilgocone ściany i zły stan techniczny budynku sprzyjają rozwojowi pleśni oraz rozmnażaniu się owadów. Katastrofy chemiczne w bibliotekach – a więc żółknięcie papieru drukowego, spadek jego wytrzymałości, graniczący z tragiczną w skutkach kruchością, wynikają ze zjawiska, które określamy jako kwaśny papier.

Nowoczesne bibliotekoznawstwo ma na takie katastrofy trzy środki zapobiegawcze, a mianowicie:

- mikrofilmowanie unikatowych zasobów w bibliotekach,
- masowe odkwaszanie woluminów oraz
- stopniowe przechodzenie na wydawanie książek na trwałym zasadowym papierze⁵².

⁵¹ B. Zyska, *Ochrona...*, t. III, s. 172–173.

⁵² B. Zyska, *Nad trwałością...*, s. 40–78; B. Zyska, *Kwaśny papier. Zagrożenie...*, s. 30–38.

O ile mikrofilmowanie książek i czasopism ma w polskich bibliotekach 40-letnią tradycję, o tyle masowe odkwaszanie woluminów, a więc proces wtłoczenia do papieru substancji zasadowych, jest problemem zupełnie nowym. Jego realizacja będzie możliwa w ciągu 10 lat⁵³.

Stopniowe przechodzenie na wydawanie książek na trwałym, zasadowym papierze jest działaniem, które ma przerwać proces starzenia się książek drukowanych na kwaśnym papierze. Istotny przełom dokonał się w tym zakresie w latach 1989–1991⁵⁴. Jeden z ekspertów przemysłu papierniczego w USA ocenił, że w 1992 r. 75% książek i czasopism będzie drukowanych w USA na trwałym zasadowym papierze. Szacuje się, że w 1991 r. aż 58% papierni Stanów Zjednoczonych przestawiło swą technologię na produkcję papierów zasadowych.

Procent czasopism naukowych, drukowanych na trwałym, zasadowym papierze, wynosił w 1991 r. w krajach zachodnich od 40% w Wielkiej Brytanii do 100% w Austrii i Irlandii⁵⁵.

Według amerykańskiej normy ANSI/NISO Z.39.48-1992 następujące grupy publikacji i dokumentów należy drukować na trwałym, zasadowym papierze:

- ważniejsze publikacje beletrystyczne i niebeletrystyczne,
- czasopisma naukowe, monografie i reprints,
- wydawnictwa zbiorowe,
- encyklopedie, słowniki, bibliografie, książki adresowe i telefoniczne, indeksy, abstrakty oraz wszelkie inne informatory,
- dokumenty rządowe,
- tytuły niepodatne na konwersję do innych formatów,
- oryginały różnych dokumentów, zapisów i form łącznie z wydrukami z komputerów i kopiami z mikrofilmów,
- drukowane nuty i partytury,
- oryginały dzieł sztuki na papierze oraz reprodukcje artystyczne.

Pragniemy w tym miejscu poinformować, że produkcję trwałych, zasadowych papierów podjęła w Polsce jako pierwsza fabryka International Paper Kwidzyń S.A. Produkuje ona od sierpnia 1995 roku w ilości 20 000 t/miesiąc. Według informacji dyrekcji fabryki na polski trwały, zasadowy papier uzyskano atest zagranicznego laboratorium na zgodność właściwości tego papieru z normą ISO 9706. Problemy promocji papieru z fabryki International Paper Kwidzyń S. A. będą przedmiotem osobnej publikacji⁵⁶.

⁵³ J. Liers, P. Schwerdt, *The Battelle Mass Deacidification Process. Equipment and Technology*, „Resaurator” 1995, Vol. 16, No 1, p. 1–9.

⁵⁴ R. W. Frase, *Permanent Paper: A Progress Report*, „IFLA Journal” 1991, No 4, p. 129.

⁵⁵ B. Zyska, *Nad trwałością...*, s. 95.

⁵⁶ J. Majewski, International Paper Kwidzyń S. A.; dane nie publikowane.

Reasumując, możemy stwierdzić, że bibliotekom polskim mogą grozić różne katastrofy, ale większość z nich może mieć ograniczony zasięg, jeżeli przygotuje się odpowiednie programy na wypadek katastrofy w bibliotece.

Tab. 1. Klasyfikacja trwałości papieru drukowego w polskich książkach z lat 1900-1994

Dekada	Liczba %	Klasy trwałości papieru					
		bardzo niska	niska	średnia A	średnia B	wysoka	całość
1900-1909	liczbowo	40	8	0	0	0	48
	procentowo	88,33	16,67	0,00	0,00	0,00	100,00
1910-1919	liczbowo	25	7	0	0	0	32
	procentowo	78,13	21,88	0,00	0,00	0,00	100,00
1920-1929	liczbowo	103	22	0	0	0	125
	procentowo	82,40	17,60	0,00	0,00	0,00	100,00
1930-1939	liczbowo	135	29	0	0	0	164
	procentowo	82,32	17,68	0,00	0,00	0,00	100,00
1940-1949	liczbowo	15	11	0	0	0	26
	procentowo	57,69	42,31	0,00	0,00	0,00	100
1950-1959	liczbowo	187	65	3	0	0	255
	procentowo	73,33	25,49	1,18	0,00	0,00	100,00
1960-1969	liczbowo	63	71	1	0	0	135
	procentowo	49,67	52,59	0,74	0,00	0,00	100,00
1970-1979	liczbowo	33	88	9	0	0	130
	procentowo	25,38	67,69	6,92	0,00	0,00	100,00
1980-1989	liczbowo	11	102	24	11	0	148
	procentowo	7,43	68,92	16,22	7,43	0,00	100,00
1990-1994	liczbowo	2	22	65	52	3	144
	procentowo	1,39	15,28	45,14	36,10	2,08	100,00
Razem 1900-1994	liczbowo	614	425	102	63	3	1207
	procentowo	50,87	35,21	8,45	5,22	0,25	100,00

Jerzy Maj

SKARBNICE WIEDZY – MIĘDZY TRADYCJĄ A NOWOCZESNOŚCIĄ

*Rewolucje naukowe niemal z definicji
zaprzeczają zdrowemu rozsądkowi.*

Michio Kaku

Jesienią 1956 r., gdy cała Polska była ogarnięta fermentem tzw. polskiego Października, atmosferą pierwszego po wojnie wstrząsu rewolucyjnego, prof. Aleksander Birkenmajer w wykładzie inauguracyjnym dla I roku studentów bibliotekoznawstwa powiedział (cytuję z zachowanych notatek): „Bibliotekarze są tradycyjnymi. I nie ma sensu rozpatrywać tego w kategoriach oceniających, czy to dobrze, czy źle. Po prostu tacy są z natury rzeczy. Bo biblioteka jest instytucją służącą zachowaniu ciągłości kultury, a więc – tradycji. To musi rzutować na dobór naturalny do tego zawodu, to musi rzutować na postawy ludzi pracujących w bibliotece. Co więcej, tradycyjizm musi być przez samych bibliotekarzy postrzegany jako wartość, jako pozytywny atrybut tej profesji.”

Dla młodego człowieka, jakim podówczas byłem, taka programowa deklaracja konserwatyzmu była trudna do zaakceptowania i omal nie spowodowała przeniesienia moich dokumentów na inny kierunek. Jako maniakialny pochłaniacz książek, od bardzo młodego wieku stykałem się z bibliotekami. I ogromnie irytowały mnie trudności w dotarciu do poszukiwanych pozycji, ospałe procedury biblioteczne powodujące, że na dostęp do nowo wydanej książki czekało się miesiącami, a na otrzymanie książki w czytelnicy – kilkadziesiąt minut, restrykcyjne regulaminy ochrony książki przed czytelnikiem itd. Wybierałem ten kierunek studiów m.in. dlatego, aby – po zdobyciu odpowiedniej pozycji w zawodzie – móc wiele zmienić na lepsze, a przede wszystkim unowocześnić zastarzałe, niewydolne struktury i mechanizmy biblioteczne. Cóż, młodość jest równie pełna wiary w przyszłość, co naiwności...

Do cytowanej na wstępie tezy prof. Birkenmajera wracałem w toku swojej drogi zawodowej wielokrotnie, poddając ją różnorodnym konfrontacjom i weryfikacjom. Za kluczowe uważałem zawsze dwie kwestie:

1. Czy i w jakim stopniu konserwatyzm bibliotekarzy jest nieuniknioną pochodną funkcji biblioteki jako skarbnicy-przechowalni kultury narodowej?

2. Czy rzeczywiście nie ma sensu stawianie wartościującego pytania, czy ów konserwatyzm to wartość pozytywna, czy wada, słowem: dobrze to, czy źle?

Po latach doświadczeń zawodowych nie czuję się na siłach udzielić wyczerpujących odpowiedzi na powyższe pytania ani teraz, ani – obawiam się – kiedykolwiek. Pragnę jedynie podzielić się kilkoma refleksjami różnej wagi, w większości – mówiąc językiem bokserkim – wagi lekkopółśredniej, a nawet papierowo-piórkowej. Proszę je traktować raczej w kategorii felietonu niż eseju.

Nowoczesność, postęp techniczny, a zwłaszcza rozwój mediów elektronicznych postrzegany jest obecnie przez wielu przedstawicieli kultury jako jej poważne, niekiedy wręcz śmiertelne zagrożenie. Jutro, (tj. 24.11.1995) w Instytucie Kultury w Warszawie, zaczyna się konferencja popularnonaukowa pt. „Kultura XXI wieku”, a tematy obrad w kolejnych dniach to: „Kultura wobec wyzwań i zagrożeń XXI w.”, „Kultura między przeszłością a przyszłością” oraz „Kultura w epoce nowych mediów”.

Tematem otwierającym będzie dyskusja wokół książki Neila Postmana pt. *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*¹. Ta bogata i wielowarstwowa książka jest namiętną obroną kultury symbolicznej i - *eo ipso* - gwałtownym atakiem na technikę, przede wszystkim na nowe techniki przekazu. Autor pisze wręcz, iż (s. 8): „[...] rozwój techniki niszczy najbardziej żywotne źródła naszego człowieczeństwa, tworzy kulturę bez fundamentów moralnych, [...] podkopuje pewne procesy umysłowe i relacje społeczne, które nadają wartość ludzkiemu życiu itd.”

Czyta się to z zainteresowaniem, bo rzecz jest pisana z pasją, argumentacja podparta ogromną erudycją i finezyjną sprawnością umysłową. Ale – moja przekorna natura każe mi zapytać autora, czy tekst swojej rozprawy pisał gęsim piórem maczanym w inkauscie z kory dębu moczonej przez miesiąc w wodzie źródlanej, czy długopisem lub na maszynie do pisania, czy może – *horrendum* – na komputerze osobistym? I czy przed przystąpieniem do pisania wykapał się u pobliskiego potoku, czy może jednak w ogrzewanym bathroom’mie? Czy na śniadanie ogryzał na surowo udziec wcześniej upolowanego bawołu, zagryzając to plackami z manioku ususzonymi w promieniach słońca, czy może jednak zjadł grzanki z tostera obłożone wędliną i popił kawą z ekspresu?

Pytania te uzasadnione są wielokrotnym odwołaniem się Postmana do cytowanej przez Platona w *Fajdrosie* legendy o Tamuzie, królu Górnego Egiptu. Legenda ta mówi, że kiedy bóg Teut, wynalazca liczb, rachunków, geometrii, a także pisma – prezentował Tamuzowi to ostatnie, rzekł mu przy tym:

„Królu, ta nauka uczyni Egipcjan mądrzejszymi i sprawniejszymi w pamiętaniu; wynalazek ten jest lekarstwem na pamięć i mądrość [...].”

A na to król Tamuz:

„Ty jesteś ojcem liter, zatem [...] przypisałeś im wartość wprost przeciwną do tej, którą one posiadają na-

¹ N. Postman, *Triumf techniki nad kulturą*, Warszawa 1995.

prawdę. Ten wynalazek niepamięć w duszach ludzkich posieje, bo człowiek, który się tego wyuczy, przestanie ćwiczyć pamięć, zaufa pismu i będzie sobie przypominał wszystko z zewnątrz, a nie z własnego wnętrza, z siebie samego. Więc to nie jest lekarstwo na pamięć, tylko na przypominanie sobie. Uczniom swoim dasz tylko pozór mądrości, a nie mądrość prawdziwą. Posiedzą bowiem wielkie odczytanie bez nauki i będzie im się wydawało, że wiele umieją, a po większej części nie będą umieli nic i tylko obcować z nimi będzie trudno; to będą mędrzy z pozoru, a nie ludzie mądrzy naprawdę”.²

I jak my, strażnicy wielkich zasobów słowa drukowanego, wyglądamy w oczach starego króla Tamuza? Przekonani, iż stanowimy opokę kultury, wiedzy a mądrości, zaślepieni pychą, nie zdajemy sobie sprawy, że klienteli naszej „tylko pozór mądrości, a nie mądrość prawdziwą” dajemy. I czym tu się szczyścić?

Wróćmy jednak do Postmana. Polemizuje on z Tamuzem, stwierdzając (s.12), iż: „[...] myli się [onze Tamuz] sądząc, iż pismo będzie tylko i wyłącznie ciężarem dla społeczeństwa [...]”, a dalej oznajmia, iż jego (Postmana) zdaniem „[...] każda technologia jest zarazem ciężarem i błogosławieństwem [...]”, aby w następnym akcie wybuchnąć, iż „[...] ciągle otaczają nas tłumy gorliwych Teutów, jednookich proroków, którzy widzą tylko to, czego nowe technologie potrafią dokonać, ale nie są w stanie wyobrazić sobie tego, co nam odbiorą” [podkr. N. P.]. Takich ludzi nazywamy technofilami. Wpatrują się oni w technikę jak kochanek w swoją lubą, nie widząc w niej żadnej skazy [...]”.

Po tej wypowiedzi o charakterze zbliżonym do inwektywy, Postman znowu łagodzi (s. 13): „Żadna bowiem kultura nie może uniknąć negocjacji z techniką [...]. Ubija się interes, w którym technika coś daje, a coś odbiera. Ludzie mądrzy wiedzą to doskonale i dlatego rzadko chylą czoło przed gwałtownymi zmianami technologicznymi, a nigdy się nimi nadmiernie nie cieszą”.

Wygląda na to, że w naszym środowisku zawodowym mamy wyjątkowo wielu „mądrych ludzi”...

Testowym przypadkiem nowoczesności w bibliotekarstwie jest – oczywiście – zastosowanie w nim techniki komputerowej. O mądrości naszego środowiska świadczy nie tylko to, że wprowadzaniu jej do naszych bibliotek bardzo często towarzyszy nastrój melancholii i nieufnego dystansu, ale także ogromne zaangażowanie w ograniczenie do minimum katastrofalnych zagrożeń, jakie ze sobą niesie. Jeżeli już nie można uniknąć pojawiania się tej groźnej techniki w danej bibliotece, to natychmiast podejmuje się działania zmierzające do wyrwania jej – lub przynajmniej stępienia – zębów. I tak np., jeśli już musi być komputer, to najlepiej go w ogóle nie włączać, ale to ostatnio coraz rzadziej się udaje. Można jednak wykorzystać go po prostu do pisania na nim i drukowania kart katalogowych. W takim zastosowaniu nowoczesna technika przynosi korzyści, a nie przynosi szkód: wydrukowane w ten sposób karty są na ogół elegantsze i łatwiej czytelne, niż np. pisane na maszynie i powielane, a zarazem katalog pozostaje przyzwoitym, nie niosącym żadnych zagrożeń dla wiedzy i kultury katalogiem kartkowym.

² Platon, *Fajdros*, 274D – 275B, Warszawa 1958.

Jeśli nacisk administracyjny polskich technofilów zmusi nas do założenia komputerowej bazy danych, to jeszcze można zmniejszyć destrukcyjne oddziaływanie wrażeń techniki: do bazy należy przepisywać opisy katalogowe dokładnie w tym samym brzmieniu, jakie było w tradycyjnym katalogu, wraz z niezmienianą charakterystyką rzeczową wg UKD, czy standardowych haseł przedmiotowych *Przewodnika Bibliograficznego*. Efekt murowany: wyszukiwanie wg takich charakterystyk w komputerze spowoduje tak wysoki poziom szumu informatycznego, że większość czytelników wnet się zniechęci i zażąda przywrócenia katalogu kartkowego. A oto przecież nam szło.

Niekiedy ambitni dyrektorzy czy kierownicy bibliotek, podbechtani przez technofilów, zmuszają swoich pracowników do wprowadzenia komputerowej ewidencji czytelników i udostępnień, bo unowocześnienie tego aspektu funkcjonowania biblioteki jest najbardziej spektakularne: każdy wchodzący do biblioteki od razu widzi, że tu jest nowoczesnie. Ponieważ gremia kierownicze bibliotek wykazują wyjątkowo wysoką zapadalność i znikomą odporność wobec tego syndromu, sprawa jest niebezpieczna. Ale, jeśli będziemy postępować konsekwentnie i ze znajomością rzeczy, to i tu nie jesteśmy bez szans. Po pierwsze – należy delikatnie wyperswadować kierownictwu zakupienie systemu opartego na identyfikowaniu książek i czytelników poprzez kody kreskowe. Należy argumentować wysokimi kosztami czytników kodów, odpowiedniego oprogramowania, a przede wszystkim specjalnej drukarki do takich kodów. Jest to o tyle łatwe, że są to koszty rzeczywiście wysokie, przekraczające niekiedy cenę mikrokomputera średniej klasy. Jeśli się to uda, to należy z kolei przeprowadzić tezę, że nie ma sensu identyfikowanie czytelników jakimikolwiek numerami. Byłoby to bowiem kłopotliwe, gdyż wskutek wycofywania się jednych i pojawiania się nowych czytelników trzeba byłoby prowadzić ewidencję „pustych numerów” w odrębnej kartotece itd.

Stąd już tylko krok do przyjęcia za identyfikator czytelnika jego nazwiska, imienia oraz imion rodziców i daty urodzenia. Potrzebne jest aż tyle elementów identyfikacyjnych, bo przecież może się zdarzyć dwóch Janów Kowalskich, synów Jana, mniej prawdopodobne jest, że będą to zarazem synowie Marii, a już zupełnie nieprawdopodobne, że urodzili się tego samego dnia, miesiąca i roku.

Jeśli i to nam się uda, to najtrudniejsze mamy za sobą. Z odpowiednio manifestowanym entuzjazmem wdramy system i już zupełnie bez wysiłku, całkiem spontanicznie – mylimy się przy co trzecim wywołaniu czytelnika z bazy, sprawdzamy, poprawiamy itd. Efekt równie pewny i szybki jak poprzednio: komputerowa ewidencja wydłuży kilkakrotnie czas obsługi czytelników, co spotka się z ich gwarantowanymi protestami, stanowiącymi silny argument za powrotem do wypróbowanej, manualnej ewidencji.

W jednej z polskich bibliotek zastosowano oryginalny sposób na skompromitowanie niebezpiecznej nowoczesności: mając do dyspozycji 3 mikrokomputery

założono na każdym z nich odrębne katalogi-bazy: na pierwszym – alfabetyczny, na drugim – UKD, na trzecim wreszcie – przedmiotowy, przy czym do każdego wprowadzono opisy zupełnie odrębne, tak że ich zakresy prawie wcale się nie pokrywały. Ponieważ zarazem nie uzupełniano już katalogów tradycyjnych, znalezienie czegokolwiek wymagało poszukiwań w 3 komputerach i 3 katalogach, co skutecznie zniechęcało 99,9 % czytelników do jakichkolwiek poszukiwań.

Niestety, ta pozornie efektowna metoda jest bardzo niepewna. W dzisiejszych czasach łatwo może się zdarzyć, że do biblioteki zajrzy jakiś technofil-amator, bo mnożą się oni jak australijskie króliki i uświadomi kierownictwu, że jedna baza komputerowa może pełnić funkcję wszystkich katalogów naraz. A wtedy klapa na całej linii: perfidna technika może usadawić się w naszej bibliotece na dobre.

A teraz chwilę w nieco poważniejszej tonacji.

Sprzeciw wobec nowoczesnych technik, szczególnie komputerowych, jawny czy skrywany, jest istotnym faktem – nie tylko polskim w bibliotekarstwie i – nie wyłącznie w bibliotekarstwie. A jeśli zaś coś istnieje, to i z czegoś wynika. Sądzę, że nie tylko i nie przede wszystkim z przyczyn wskazanych przez Neila Postmana. Tym bardziej, że zdarza mu się popełnić poważne nadużycia myślowe, na przykład kiedy twierdzi stanowczo, iż nowe techniki (a zwłaszcza media) eliminują poprzednio używane. A jest to po prostu nieprawda. Pismo nie wyparło kontaktu przez słowo bezpośrednio mówione: dowodem żywotność przekazywanej z ust do ust plotki, anegdoty, ważnej dla kogoś „poufnej informacji” itd. A także ballady, której renesans m.in. w Polsce obserwujemy cyklicznie co kilkanaście lat, ostatnio w tzw. muzyce rap czy country. Druk nie wyparł pisma odręcznego, kino teatru, telewizja kina, a wideo telewizji. Owszem, pewne formy przekazu kulturowego i informacyjnego uległy redukcji, ale nie zniknęły. Należałoby mówić raczej o współegzystencji i uzupełnianiu, a nawet o wzajemnym przenikaniu się. Teatr, poza zredukowaną egzystencją samoistną, istnieje w telewizji i radiu; były lata w Polsce, że teatr radiowy miał wielomilionową widownię. Niektóre spektakle poniedziałkowego Teatru Telewizji z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, jak chociażby *Zegarek* Jerzego Szaniawskiego z Kazimierzem Opalińskim i Tadeuszem Łomnickim, *Uciekła mi przepióreczka* Stefana Żeromskiego ze Zbigniewem Zapasiewiczem i Elżbietą Starostecką, czy *Niespodzianka* Karola Rostrowskiego z Tadeuszem Fijewskim i Ryszardą Hanin – to wydarzenia artystyczne, wspominane w moim kręgu pokoleniowym do dziś. Tak wysoki, zapadający w pamięć poziom tych spektakli wynikał m.in. z możliwości angażowania do jednego przedstawienia najlepszych aktorów z kilku normalnych teatrów, rzecz nieosiągalna dla zwykłej sceny. A wreszcie formy swoiste dla pewnych mediów: ani znakomita inscenizacja *Pana Tadeusza* w reż. Adama Hanuszkiewicza, ani tym bardziej *Kabaret Starszych Panów* nie mogłyby powstać poza telewizją.

Trudno polemizować z tezą, że „technika coś daje, ale i coś zabiera”, bo to stwierdzenie jest truizmem i nie ma charakteru wartościującego. Nabiera go do-

piero wówczas, gdy próbujemy określić, „czy więcej daje, czy zabiera”. I aczkolwiek N. Postman i jego zwolennicy nigdzie nie określają wprost proporcji rabunku dokonywanego przez technikę do tego, co – jak łaskawie przyznają – daje, to z natężenia i rozległości ich lamentu można wnosić, iż technika totalnie ogałaca nas z kultury, dając w zamian co najwyżej małe Puchatkowe „conieco”. A to znowu jakby niezupełnie zgadza się z rzeczywistością, jak to próbowałem wyżej wykazać.

Toteż wydaje mi się, że istotne źródło sprzeciwu wobec – jak pisze Postman – „żywiotowego i niekontrolowanego rozwoju techniki” tkwią zupełnie gdzie indziej, a mianowicie w fakcie wyprzedzenia przez dynamikę rozwoju techniki w niektórych dziedzinach tempa możliwości adaptacyjnych ludzkiej psychiki.

Druk, ta wynaturzona forma pisma, wynalazku tak krytykowanego przez króla Tamuza, utrwalał się w kulturze europejskiej przez około pół tysiąclecia, kino – przez stulecie, inne media liczą się w dziesięcioleciach, a komputer – w zastosowaniu powszechnym – nie osiągnął jeszcze pełnoletności. Coraz trudniej nadażyć z oswojeniem się. Zwłaszcza historykowi, czy w ogóle humaniście, przywykłemu do niespiesznego wertowania myśli ludzkiej, zapisanej znaczkami pisma, też diabelskiego wynalazku, wyzuwającego z „prawdziwej mądrości” (w rozumieniu króla Tamuza).

Jeśli zatem zastanawiamy się nad losem bibliotek stojących na rozdrożu tradycji utożsamianej z koniecznością zachowania nie tylko dorobku kulturowego, ale i pewnych niespiesznych, kontemplacyjnych zachowań oraz nowoczesności symbolizowanej przez komputery, to musimy sobie uświadomić, co do czego należy. Inaczej mówiąc, trzeba spróbować odpowiedzieć sobie na pytanie wynikłe z tezy prof. Birkenmajera, w jakim sensie bibliotekarze muszą być tradycjonalistami, a w jakim – nie powinni.

Wydaje mi się, że muszą być w tym wszystkim, co służy zachowaniu treści wartościowego zapisu kulturowego ludzkości, a także utrzymaniu jego *pierwotnej formy*, bo jest ona jego niezbędną, identyfikacyjną składową.

Nie muszą natomiast, a nawet nie powinni, być tradycjonalistami w tym wszystkim, co służy ułatwianiu dostępu do zachowanych zasobów treści i form. To ułatwienie dostępu, to nie tylko – a może nawet nie przede wszystkim – technika. To także, chyba nawet bardziej, stworzone przez tę technikę możliwości szybszego orientowania się w zasobie, dzięki głębszej i szerszej charakterystyce rzeczowej dokumentu oraz wieloaspektowego, krzyżowego jej wykorzystania w procesie wyszukiwawczym. W tej dziedzinie nie tylko polskie, ale i światowe bibliotekarstwo zdaje się być na początku drogi. Tu najbardziej potrzebny jest jakiś skok jakościowy w metodologii, który choć przybliżyłby nas do tempa rozwoju narzędzi technicznych. To trudne do wyobrażenia, ale konieczne. I dlatego musi się pojawić, jak pojawiło się pismo, gdy pamięć ludzka nie mogła już pomieścić wszystkich informacji, dostępnych i niezbędnych ówczesnemu człowiekowi.

Technika zapewne wiele odbiera kulturze, ale – odmiennie niż Neil Postman – uważam, że o wiele więcej daje. Przede wszystkim szansę (choć nie gwarancję ani pewność) uporządkowania i opanowania ogromu dorobku kultury, wiedzy, nauki. Można hołubić umiłowaną wizję zachowania prawdziwej mądrości w żywych mózgach elitarnych mędrców, ale trzeba mieć świadomość, że tym sposobem udałooby się być może przechowywać z pokolenia na pokolenie zawartość treściową Biblioteki Aleksandryjskiej, lecz dla przechowania naszej Biblioteki Narodowej trzeba jednak czym prędzej budować budynek magazynowy na następne 5 mln woluminów. Możliwie najnowocześniejszy, dla... zachowania tradycji.

Ewa Krysiak

ELEKTRONICZNE NOŚNIKI INFORMACJI W PRACY BIBLIOTEKI

Bibliotekarze pracujący w bibliotekach akademickich, publicznych, specjalnych na przełomie wieków, zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się, stają w obliczu ogromnych zmian technologicznych, organizacyjnych i światopoglądowych. Tradycja miesza się z nowoczesnością. Dotychczasowe role bibliotekarza, strażnika i klucznika wiedzy zgromadzonej na przestrzeni tysiącleci w publikacjach, przybierają nowe kształty. Otóż bibliotekarz staje się jednym z zasadniczych ogniw w poszukiwaniu, przechowywaniu i zabezpieczaniu informacji przed zniszczeniem oraz jej udostępnianiu i przekazywaniu użytkownikom. Musi on sam posiadać niezbędną wiedzę teoretyczną, praktyczną, co więcej, musi być nieźle zorientowany w nowoczesnych technologiach, by móc coraz lepiej pośredniczyć w przekazywaniu lub ułatwianiu przekazu informacji. Powoli, lecz nieubłaganie, tradycyjny stereotyp pani bibliotekarki w szarym fartuszkach z białym, wykrochmalonym kołnierzykiem, w miękkich kapciach, szklkowych okularach i z przymilnym uśmiechem przyklejonym do twarzy odchodzi w przeszłość. Zmieniają się ludzie, ich potrzeby, otoczenie i metody pracy. By móc sprostać wyzwaniom nowoczesności bibliotekarze muszą dostosować się do owych zmian.

Obok tradycyjnych postaci fizycznych wydawnictw (druk, mikrofilmy) coraz częściej w naszych bibliotekach mamy do czynienia z nośnikami elektronicznymi. Docierają one do bibliotekarzy pełniących rozmaite funkcje w bibliotece, od gromadzenia, przez opracowanie, przechowywanie i konserwowanie, po udostępnianie (bazy danych na taśmach magnetycznych, dyskietkach, dyskach kompaktowych i innych dyskach dostępnych w trybie bezpośrednim – online i pośrednim – offline). Gwałtowny wzrost elektronicznych baz danych ilustrują dane statystyczne (wg Gale Directory of Databases). W 1985 r. opublikowano 2 bazy na CD-ROM-owym dysku optycznym, w 1995 blisko 10 000; w 1979 roku dostępnych było 300 baz danych online, w 1985 – 2500, a w 1995 – blisko 20 000 (nie licząc baz danych udostępnianych w serwisach sieci Internet).

Istnieje wiele przyczyn publikowania wydawnictw elektronicznych, z których ważniejsze to:

– z punktu widzenia wydawcy, stosunkowo niski koszt zorganizowania i aktualizowania bazy – wyprodukowanie kosztuje około 150\$, zaś powielenie dys-

ków w granicach 1,20\$ od sztuki; oszczędność papieru i farby drukarskiej, stały wzrost zapotrzebowania i popytu na publikacje elektroniczne, upowszechnianie się nawyku korzystania z sieci komputerowych, ogólne tendencje do ujednolicenia standardów sprzętowych i oprogramowania, co sprzyja percepcji; duża wytrzymałość na uszkodzenia lub zniszczenia pewnych nośników (np. CD-ROM do 100 lat, choć przekonać się o tym będzie można dopiero w roku 2085, tj. w 100 lat od ukazania się pierwszych CD-ROM-ów), bezpieczeństwo danych (CD-ROM raz zapisany nie dopuszcza przeniknięcia podczas eksploatacji żadnych innych danych, włączając wirusy); dane zapisane w międzynarodowych standardach mogą być odtwarzane bez względu na platformę sprzętową; stale malejące ceny napędów/czytników CD-ROM-owych, dostępu do sieci (niestety, w Polsce wprost przeciwnie) i baz danych online przy ciągle rosnących cenach prenumeraty czasopism oraz rosnąca liczba tytułów dostępnych na nośnikach elektronicznych, a co za tym idzie wzrost rynku i konkurencja;

– z punktu widzenia użytkownika, dostęp do informacji bez względu na jej fizyczne posadowienie; elastyczność dostępu do informacji, tj. możliwość wyszukiwania według wielu kryteriów jednocześnie, krótszy czas wyszukiwania przy jednoczesnej większej ilości trafień; możliwość przeszukiwania w stosunkowo krótkim czasie olbrzymich zbiorów danych; dostęp do danych aktualizowanych na bieżąco i odpornych na zniekształcenie.

W korzystaniu z dobrodziejstw wydawnictw elektronicznych bibliotekarze natrafiają na wiele przeszkód i barier, czasem nie do pokonania. Ciągłe jeszcze – zwłaszcza w warunkach kraju rozwijającego się – wysoki koszt przeszukiwania odpłatnych serwisów i elektronicznego dostarczania dokumentów uniemożliwia korzystanie z tych usług; „ukryte” koszty wyszukiwań, tj. sprzęt, oprogramowanie, opłaty za dostęp do sieci rozległych, opłaty serwisowe, umowy licencyjne, brak umiejętności posługiwania się nowymi narzędziami (zarówno słabe kształcenie kadr bibliotekarskich w zakresie nowych mediów, jak i niechęć bibliotekarzy do poznawania i stosowania nowinek), słaba orientacja w źródłach elektronicznych, niedostateczne nasycenie sprzętem i oprogramowaniem niezbędnym przy korzystaniu z serwisów elektronicznych, brak dostępu do literatury fachowej (bariera językowa), brak literatury w języku polskim, brak lub słaba współpraca instytucji gromadzących i wykorzystujących informację elektroniczną.

By móc wykorzystać w pracy biblioteki elektroniczne nośniki informacji, muszą być spełnione pewne warunki techniczne i formalne.

Spośród warunków technicznych najważniejszy jest sprzęt (multimedialny PC, modem, linia telefoniczna komutowana lub dzierżawiona), oprogramowanie (telekomunikacyjne, sieciowe i inne) oraz fizyczny dostęp do sieci lokalnych i rozległych.

Konieczne warunki formalne, to umiejętność obsługi komputera wraz z jego oprogramowaniem i osprzętem, posiadanie konta na komputerze włączonym

w sieć rozległą Internet, wniesienie opłat wstępnych, a następnie ponoszenie opłat abonamentowych oraz przestrzeganie etykiety sieciowej, tzw. netykiety.

Dostęp do sieci rozległych, choćby na przykładzie sieci Internet, daje bibliotekarzowi do rąk narzędzie o niezbadanych możliwościach. Szybkość i niezawodność przekazu, dostęp do najodleglejszych zakątków kuli ziemskiej w stosunkowo najkrótszym czasie, ujednolicane standardy dostępu – to tylko niektóre zalety. Do najpopularniejszych i najczęściej wykorzystywanych w bibliotekach aplikacji Internetowych należy bez wątpienia poczta elektroniczna (e-mail, electronic mail), przeszukiwanie katalogów bibliotek dostępnych w sieciach (telnet, rlogin, tn3370, open), przekazywanie plików tekstowych i binarnych (graficznych lub zakodowanych) przez sieci (ftp-File Transfer Protocol, anonymous ftp). Coraz popularniejsze stają się też inne narzędzia, nie wymagające już takiego doświadczenia i oswojenia z pracą w sieciach. By korzystać z GOPHERa lub WAIS (Wide Area Information System) wystarczy dokładnie czytać menu główne serwera sieciowego, bez specjalnej wiedzy o filozofii działania tej aplikacji.

Od kilku lat furorę – nie tylko wśród bibliotekarzy – robi najnowsze dziecko Internetu, mianowicie World-Wide Web (WWW, web, webserver), gdzie za pomocą specjalnie formatowanych adresów sieciowych można z łatwością żeglować po sieci i pozyskiwać niezbędne informacje. Prezes Polskiej Społeczności Internetu, Marek Car, niezwykle trafnie ujął ten serwis: Wszechnica Wiedzy Wszelakiej. Co więcej, posługując się bardzo prostym formatem html (HyperText Markup Language) można w WWW tworzyć informatory i komunikaty oraz posadawiać je w sieci. W ten sposób biblioteki mające dostęp do sieci Internet mogą zarówno prowadzić promocję swej działalności, jak i czerpać wiedzę o innych bibliotekach.

Zabieganie bibliotek zarówno o dostęp do sieci rozległych, jak i baz danych offline (CD-ROM-owych), mimo olbrzymich nakładów finansowych na początku drogi, jest ze wszech miar godne zalecenia. Korzyści bowiem są niezaprzeczalne:

1. Szybki i dość prosty dostęp online do informacji rozproszonej (telnet, gopher, WAIS, WWW).
2. Błyskawiczna wymiana informacji (e-mail, tell/talk/finger, elektroniczne listy dyskusyjne, BBS - tj. Bulletin Board System).
3. Przekazywanie i pozyskiwanie danych tekstowych i binarnych (ftp, download/upload, gopher, WWW).
4. Szerokie i łatwe udostępnianie informacji zarówno o zasobach własnych bibliotek, jak i samych zasobów w postaci elektronicznej (czasopisma elektroniczne, hypertext, uczestnictwo w centralnych katalogach z dostępem bezpośrednim).
5. Organizowanie telekonferencji internetowych bez opuszczania biblioteki.
6. Kształcenie i samokształcenie bibliotekarzy na odległość.

7. Wspólne katalogowanie/utrzymywanie baz danych – bibliograficznych i katalogowych.

8. Dostęp do bezpłatnych i odpłatnych serwisów informacyjnych i baz danych katalogowych (OPAC), bibliograficznych, faktograficznych, lokalizacyjnych /skierowujących, numerycznych/statystycznych, pełnotekstowych.

9. Dostęp do odpłatnych i bezpłatnych serwisów dostarczania informacji (SDI).

10. Dostęp do serwisów elektronicznego dostarczania dokumentów:

- EDD (Electronic Document Delivery),
- ILL (Interlending).

Ujmując rzecz ogólnie, elektroniczne nośniki informacji dostępne i wykorzystywane w bibliotekach, mogłyby zapewnić bibliotekom lepszą, szybszą i bardziej wszechstronną obsługę czytelników, a jest to podstawowa funkcja bibliotek, bez względu na jej typ. Biblioteki, wykorzystujące w swej pracy bazy komputerowe i sieci rozległe, przyciągnęłyby nowych użytkowników, stałyby się konkurencyjne w stosunku do innych placówek udostępniania informacji, zyskałyby należne im miejsce w społeczeństwie informacyjnym XXI wieku.

LEKTURA GODNA POLECENIA

1. *Polskie zasoby INTERNET-u. I Ogólnopolska konferencja i wystawa promocyjna INTERNET W POLSCE*, Warszawa 21–22.09.1995, Centrum Promocji Informatyki, Warszawa 1995.
2. J. Piotrowski, *Przewodnik po sieciach rozległych*, HELION, Gliwice 1990.
3. K. Sanetra, I. Gruchała, *Katalog online systemu VTLS*, nakładem Biblioteki Jagiellońskiej, Kraków 1995.
4. A. Trykozko, M. Jarski, *Poczta elektroniczna. Tajemnice ELM*, MIKOM, Warszawa 1994.
5. J. R. Levine, C. Barroudi, *Internet dla opornych*, READ ME, Warszawa 1994.
6. P. Kent, *Internet nie tylko dla orłów*, INTERSOFTLAND, Warszawa 1995. (Do książki dołączono dyskietkę z nieco okrojoną wersją programu Superhighway Access for Windows).

ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1

RODZAJE DYSKÓW OPTYCZNYCH

CD-ROM (COMPACT DISC READ-ONLY MEMORY)

DYSK OPTYCZNY ZE STAŁĄ PAMIĘCIĄ NA PŁYTCIE KOMPAKTOWEJ

Znany od 1979 roku (płyty kompaktowe z nagraniami muzycznymi) kodowany laserowo nośnik do przechowywania pamięci optycznej, stosowany do danych tekstowych od 1984 roku, mogący pomieścić 600 MB - 685 MB danych tekstowych, wizualnych, audialnych, wideo lub mieszanych, równoważnych z około 300 000 stron tekstu, 6 000 obrazów grafiki, 74 minutami nagrania dźwiękowego lub 60 minutami filmu wideo (30 klatek/sek) z dźwiękiem. Dyski produkowane zgodnie z normami ISO 9660 i ISO 10149 mogą być „czytane” na różnorodnym sprzęcie jedno stanowiskowym lub w sieci CDROMLAN.

WORM (WRITE-ONCE-READ-MANY) PLYTA KOMPAKTOWA JEDNORAZOWEGO ZAPISU

oraz CD-WO (COMPACT DISC WRITE ONCE)

REJESTRATOR LASEROWY DO ZAPISU CD-WORM

Stuży do laserowego zapisu (jednokrotnego, bez możliwości dokonywania zmian!), stosowany od 1983 roku do archiwizowania obszernych baz danych.

MO (MAGNETO-OPTICAL ALBO „ERASABLE CD-ROM”)

Znany i stosowany od 1988 roku nośnik magneto optyczny, na którym można zapisywać dane, a następnie je modyfikować.

PRODUCENCI BAZ DANYCH NA CD-ROM

I. SERWISY KATALOGOWANIA

Auto-graphics, Inc.
Blackwell North America Inc.
Brodart Co.
EBSCO Publishing
Faxon Company
Gaylord
General Research Corporation
Ingram Book Company
Library Corporation
The Library of Congress
Library Systems and Services INC.
Marcive, INC.
OCLC, INC.
Sirsi Corporation
UTLAS International
Western Library Network (WLN)
BIBLIOTEKA NARODOWA

IMPACT
PC Order Plus
Access Catalogue
EBSCO Serials Directory
Serial Service
SuperCAT
LaserGuide, LaserQuest
LaserSearch
BiblioFile, The Intelligent Catalog
CDNARC Bibliographic, Names, Subjects
PC/MARC, MINI MARC II
MARCIVE/PAC
CAT CD450
Lasertap
CD-CATSS
LaserCat
PRZEWODNIK BIBLIOGRAFICZNY

II. KATALOGI BIBLIOTECZNE, CENTRALNE NA CD-ROM

CD./2000
INPACT
Intelligent Catalog
LASER Guide
LePac
Narcive/Pac
Spectrum 200
Access Pennsylvania
BiblioFile Circulation

OCLC
Autographics
Library Corporation
General Research Corporation
Brodart Automation
Narcive, Inc.
Gaylord Information Systems
The State Library, Pennsylvania
Library Corporation

III. BIBLIOGRAFICZNE BAZY DANYCH

British Library General Catalogue of Printed Books to 1975 on

CD-ROM
 Cumulative Book Index
 German Books in Print
 British Books in Print
 Books in Print
 Books Out-of-Print
 ULRICH's Plus
 Bibliografie narodowe: francuska, niemiecka, brytyjska i inne

**FIRMY OFERUJĄCE CDROMLAN,
 tj.
 LOKALNĄ SIEĆ KOMPUTEROWĄ
 DO WYKORZYSTYWANIA DYSKÓW OPTYCZNYCH**

OPTI-NET
 CD-ACCESS
 CD-WORKS 1000
 INFO SERVER 1000
 CEAR
 GIGA SOLUTIONS
 TODD Networking
 INFOWARE
 LANCD
 ERL
 ARCNet, CDNet
 EZ-Net

Online Computer Systems, Inc., USA
 Virtual Microsystems, Inc., USA
 Virtual Microsystems, Inc., USA
 Digital Equipment Corporation, USA
 Electrocon, Holandia
 Morton Management, USA
 Todd Enterprises, Inc., USA
 Info Technology Supply, W. Brytania
 Logcraft, Inc., USA
 Silver Platter, USA; Stratus, Polska
 Meridian Data, Inc., USA
 Flexsys Corporation, USA

Załącznik nr 2

**ELEKTRONICZNE SERWISY BIBLIOGRAFICZNE
 Z DOSTĘPEM BEZPOŚREDNIM (ONLINE), ODPLATNE (PRZECIĘTNIE 20\$/h):**

OCLC, INC
 RLIN
 WLN (WESTERN lub WASHINGTON LIBRARY NETWORK)
 BLAISE-LINE
 BLCMP LIBRARY SERVICES
 DIALOGDATA/STAREXIS/NEXIS
 EUROBASES
 BRS
 STN INTERNATIONAL
 ORBIT SEARCH SERVICE
 QUESTEL
 ERA-IRS

**ELEKTRONICZNE SERWISY INFORMACYJNE NIEODPLATNE
 DOSTĘPNE W SIECIACH ROZLEGŁYCH, GŁÓWNIIE INTERNET**

WORLD WIDE WEB (WWW)
 GOPHER I VERONICA
 WIDE AREA INFORMATION SYSTEM (WAIS)

**KATALOGI BIBLIOTEK DOSTĘPNE W SIECIACH ROZLEGŁYCH (OPAC)
BULLETIN BOARD SYSTEM (BBS)**

BIBLIOGRAPHY OF SOCIAL SCIENCE INFORMATION AND DOCUMENTATION is published for frass browsing on the Internet. It is a co-operative project of FID/SD, ICSSD, IFLA/SS, produced by Helsinki School of Economics Library, edited by Kyllikki Ruokonen.

The bibliography contains references e.g. in English, French, German, Russian and Dutch. A part of it (compiled by the Szechenyi National Library, Hungary) has been published previously in SSID Liaison, 1995. Bulletin in 1990-1992. Social science section of IFLA and ICSSD are planning to update the material irregularly, last update being on May 7

The bibliography can be accessed via gopher at:

gopher.hkkk.fi

- (select) – HELSINGIN KAUPPAKORKEAKOULUN KIRJASTO (HKKK)
 – library
 – Social sciences information and documentation bibliography

Search by author or word/s can be performed:

/ author

n (for next item)

? (for help)

For more information:

Helsinki School of Economics Library

Ms. Kyllikki Ruokonen, Editor

Runeberginkatu 22-24

00100 Helsinki, Finland

Internet ruokonen@hkkk.fi; Fax +358-0-4313 539

BRS (Bibliographic Retrieval Service)

TELNET BRS.COM

No public login. Use your own account.

\$6/hour Internet connect charges plus database online charges and citation charges.

Maxwell Online

8000 Westpark Drive

McLean, VA 22102

Phone: 703/442-0900

Fax: 703/893-4632

Załącznik nr 3

NIEZBĘDNE WARUNKI TECHNICZNE

1. a) PC + modem + linia telefoniczna komutowana

lub

b) PC + łącze dzierżawione

2. a) Oprogramowanie telekomunikacyjne (TELIX, PROCOMM PLUS lub inne),

b) Oprogramowanie TCP/IP, SLIP, WINSOCK, TRUMPET lub inne

MULTIMEDIALNY KOMPUTER OSOBISTY

przystosowany do korzystania z elektronicznych serwisów online i offline

(minimalne wymagania sprzętowe i oprogramowania)

SPRZĘT

Processor	Intel 80386
HDD	150MB
RAM	8MB
Zegar	20 MhZ
Napęd-dyskietki	3,5"

Karta graficzna	VGA
Monitor	kolorowy
Klawiatura	typ 101
Mysz dwuprzyciskowa	
Porty:	szeregowy
	równoległy
	MIDI
	joystick
Wewnętrzny Sound Blaster (syntezator dźwięku)	
Czytnik do dysków optycznych zewnętrzny lub wewnętrzny o czasie dostępu 1 sek i przesyła danych 150 KB/sek	
Interface SCSI	
Modem (14.400 bps) i linia telefoniczna lub inny dostęp do sieci rozległej (linia dzierżawiona)	

OPROGRAMOWANIE

MS WINDOWS 3.0
 MS Extensions (dla CD-ROM)
 Oprogramowanie sieci lokalnej dla CD-ROM (Unix, Netware, IPX., Vines)
 Oprogramowanie obsługujące bazy danych bądź na dyskietkach.(np. MAK), bądź na CD-ROM (np. SPIRS firmy Silver Platter)
 Oprogramowanie telekomunikacyjne (np. TELIXC, PROCOMM PLUS, TCP/IP, PC/TCP)

Załącznik nr 4

KONIECZNE WARUNKI FORMALNE

1. Założenie konta na komputerze włączonym w sieć rozległą Internet (USERID- identyfikator).
2. Wniesienie opłat wstępnych i abonamentowych (miesięcznych, kwartalnych lub rocznych) za:
  - dostęp do sieci Internet,
  - łącze telefoniczne lub dzierżawione.
3. Podstawowa umiejętność posługiwania się:
  - komputerem osobistym i jego systemem operacyjnym,
  - programem telekomunikacyjnym,
  - komendami systemu operacyjnego serwera Internetowego (np. UNIX, VM),
  - narzędziami Internetu.
4. Przestrzeganie etykiety Internetu (netykiety od ang. netiquette):
  - nie obrażać się i innych w sieci,
  - nie włamywać się do systemów chronionych,
  - nie prowadzić działalności politycznej, religijnej i komercyjnej/handlowej,
  - nie naruszać ustawy o prawie autorskim.

Załącznik nr 5

KILKA ADRESÓW HTTP W WORLD-WIDE-WEB

http://plearn.edu.pl/~warlib	homepage Bibl. Gł. m.st. Warszawy
http://www.konbibl.nl/gabriel	homepage BN
http://renki.helsinki.fi/gabriel	j.w.
http://lcweb.loc.gov	Biblioteka Kongresu
http://www.hyp1.org	New York Public Library
http://www.urm.gov.pl	Rząd R.P.
http://www.kbn.gov.pl	KBN
http://www.nask.org.pl	NASK

DOS/UNIX
Windows/Windows NT/X Windows/Macintosh

DOSTĘP
przeglądarka tekstowa LYNX
przeglądarka graficzna MOSAIC,
Netscape i wiele innych

ADRESOWANIE, czyli
URL
Uniform Resource Locator
np. URL: <http://lcweb.loc.gov>

JĘZYK/FORMAT, czyli HyperText Markup Language (HTML)

Załącznik nr 6

SYSTEMY BIBLIOTECZNE WIDOCZNE W SIECI INTERNET

VTLS

BIBLIOTEKA NARODOWA SZKOCJI

telnet SUN.NSF.AC.UK
telnet 128.86.8.7
Hostname: uk.nls.opac
MPE/XL: hello your name, ref.clas50

FIŃSKA BIBLIOTEKA NARODOWA/UNIWERSYTECKA

telnet HYK.HELSINKI.FI
telnet 128.214.4.130
login: HELLO YOURNAME, USER.CLAS02
terminal type: 4
location code (Anna Kokelma): 100
Anna uusi: /LANG1 (zmiana języka fińskiego komend na angielski)
exit: /QUIT

FIŃSKA BIBLIOTEKA NARODOWA

telnet HYK.HELSINKI.FT lub
telnet 128.214.4.130
login: hello your name, user.clas01
terminal type: 4
location code: 100
lanquaqe: /LANG1 (zmiana języka fińskiego komend na angielski)

BIBLIOTEKA NARODOWA SZWAJCARII

telnet helveticat.sn1.ch
login: hello internet, user.clas01
password: sn1
terminal type: PC ASCII
location code: 100
lanquaqe: /lang
exit: /quit

DYNIX

BIBLIOTEKA NARODOWA AUSTRALII

TELNET janus.nla.gov.au
TELNET 102.102.239.30
OPAC = DYNIX
Exit - [wpisać „10” na głównym menu]

ALEPH

BIBLIOTEKA NARODOWA/UNIWERSYTECKA IZRAELA

TELNET 132.64.2.4
LOGIN ALEPH
EXIT [wybrać odpowiednią opcję z menu głównego]

BIBLIOTEKA POLITECHNIKI CZESKIEJ
 TELNET ANEZKA.VC.CVUT.CZ TELNET 147.02.240.22
 LOGIN: ANONYM
 TERMINAL TYPE: 2
 LOCATION CODE: 1
 EXIT: [wybrać „8 - ukonceni session” z menu głównego]

BIBLIOTEKA NARODOWA CZESKA
 telnet alpha.nkp.cz telnet 193.84.94.70
 login: aluser

BIBLIOTEKA NARODOWA SŁOWACKA
 telnet snkmartin.matica.sk telnet 193.87.8.37
 login: aluser

INNOPAC
 INSTYTUT UNIWERSYTETU EUROPEJSKIEGO
 TELNET 149.139.6.100
 LOGIN: NIE JEST WYMAGANY
 EXIT: [wybrać „D” z głównego menu]

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
 TELNET 149.123.101.18 TELNET NYPLGATE.NYPL.ORG
 login: library
 exit:.....[wybrać „q” z głównego menu]

KONSORCJUM BIBLIOTEK POLSKICH (VTLS)

Uniwersytet	Miasto	Adres IP	Nazwa domeny	Logowanie	Hasło
UJ	Kraków	149.156.73.10	fridge.bj.uj.edu.pl	hello UserID,user.clas01	–
AGH	Kraków	149.156.73.10	fridge.bj.uj.edu.pl	hello UserID,user.clas02	–
UG	Gdańsk	153.19.120.252	koala.bg.univ.gda.pl	hello UserID,user.clas01	–
UG	Gdańsk	153.19.120.249	koala.bg.univ.gda.pl	hello UserID,user.clas02	–
UW	Warszawa	148.81.207.1	limba.buw.uw.edu.pl	hello UserID,user.clas01	–
UW	Warszawa	148.81.207.1	limba.buw.uw.edu.pl	hello UserID,user.clas02	–
UWr	Wrocław	156.17.58.4	euzebios.bu.uni.wroc.pl	hello UserID,user.clas01	–
UMCS	Lublin	193.59.52.100	priam.umcs.lublin.pl	library	lib
PL	Lublin	193.59.52.100	priam.umcs.lublin.pl	library	lib
AR	Lublin	193.59.52.100	priam.umcs.lublin.pl	library	lib
KUL	Lublin	192.188.237.100	pater.kul.lublin.pl	będzie ogłoszone	będzie ogłoszone

Tekst wytuszczony: centralne bazy danych.

Gdańsk: czasopisma.

Warszawa: kartoteki wzorcowe.

Identyfikator (UserID): nie wymaga hasła, dowolny ciąg znaków.

Maria Próchnicka

CZŁOWIEK WOBEC MASZYNY

NOWA SYTUACJA UŻYTKOWNIKÓW INFORMACJI

Wszyscy wiemy, jak szybko uzależniamy się od rzeczy, których potrzeby wykorzystania jeszcze nie tak dawno nie odczuwaliśmy: przed sześciu lub siedmiu laty nie odczuwałem potrzeby posiadania w domu komputera, faxu, telefonu bezprzewodowego [...]. Dzisiaj dziwię się, jak mogłem bez nich organizować sobie życie[...].

(Maurice Line)¹

Zastosowanie nowoczesnych technologii informatycznych w informacji naukowej spowodowało jakościowe i ilościowe zmiany w dostępie do niej. Kompleksowo zautomatyzowane biblioteki z elektronicznymi katalogami, ogromna ilość i różnorodność baz danych, dostępnych w trybie konwersacyjnym poprzez sieci informatyczne oraz na CD-ROM, poczta elektroniczna, czasopisma elektroniczne itp., „przybliżyły” informację do użytkownika, uczyniły ją wszechstronną zarówno ze względu na jej cechy formalne, jak i merytoryczne oraz sposób ujęcia.

Stan pewnego „szoku informatycznego” jest szczególnie mocno odczuwany w tych krajach, gdzie automatyzacja działalności informacyjnej nie była procesem płynnym, łagodnym, rozciągniętym w czasie, ale przebiegała skokowo. Należy do nich bez wątpienia Polska. Gwałtowne zainteresowanie nowoczesnymi technologiami i usilne dążenie do ich wdrożenia w działalności informacyjnej spowodowało zmianę w sytuacji użytkowników, prowadząc do modyfikacji dotychczasowych, tradycyjnych procedur poszukiwania informacji. Użytkownicy elektronicznych źródeł informacji, chcąc prowadzić efektywne poszukiwania, muszą przyswoić sobie nową terminologię oraz pewien zasób nowej wiedzy. Jej elementy wyliczyła Sigrid Reinitzer:²

– opanowanie najważniejszych komend wyszukiwawczych (FIND, SHOW,

---

¹ „We all know how we quickly get dependent on things we never knew we wanted until we had them: six or seven years ago I never felt the need for a computer, [...], a corolles phone or a fax machine at home [...]. Now I wonder how I ever managed exist them [...]. M. Line, *Service and self-service: The electronic library from the user`s point of view*, w: *Opportunity 2000: understanding and serving users in an electronic library*. ed. by A. H. Helal, J. W. Weiss, Essen 1993, s. 285.

² Por. S. Reinitzer, *CD.-ROM Network as a component of an integrated information system*, in: *Opportunity 2000...*, s. 258.

PRINT itp.);

- zapoznanie się z podstawami logiki Boole'a;
- umiejętność określenia różnicy między wyszukiwaniem przy użyciu swobodnych słów kluczowych oraz przy pomocy słownika terminów kontrolowanych;
- umiejętność wyboru najkorzystniejszego w określonej sytuacji problemowej źródła informacji;
- podstawy wiedzy o strukturze baz danych;
- sposoby ograniczania wyników wyszukiwania (np. chronologicznego).

Z trudnej sytuacji użytkowników zdają sobie sprawę projektanci systemów zautomatyzowanych, podejmujący liczne prace badawcze dotyczące tzw. interfejsu użytkownika w systemach skomputeryzowanych. W bazie danych LISA na CD-ROM zarejestrowane są w latach 1990–1994 m.in. następujące badania:

- wielomodalnego systemu wzajemnych interakcji człowiek–maszyna dla systemów z bazą wiedzy (J. L. Binot, BIM SA, Belgia), prowadzone od 1989 r., których celem jest zaprojektowanie interfejsu, umożliwiającego użytkownikom komunikowanie się z systemem wieloma sposobami – przy pomocy języka naturalnego, przy pomocy języka komend, metodami manipulacyjnymi itp.;

- prowadzone w latach 1987–1993 pod kierunkiem C. R. Hildretha i S. E. Robertsona (City University Department of Information Science, London) badania, zmierzające do ustalenia czynników sprzyjających zwiększeniu efektywności wyszukiwania przedmiotowego przez mało doświadczonych użytkowników w katalogach on-line, wykorzystujących format MARC;

- prowadzone w latach 1989–1991 przez E. P. Geysera (University of South Africa Department of Library and Information Science, Pretoria) badania, uwieńczone opracowaniem modelu oceny „przyjazności” interfejsu dla użytkownika (user friendliness of an interface). W modelu tym połączone zostały cechy determinujące „przyjazność” interfejsu dla użytkownika, wiedza i samowiedza użytkownika, istotne aspekty interfejsu i wymogi procesu projektowania systemu. Ostatnie z wymienionych tu przykładowych badań zaowocowały także kilkoma artykułami, podkreślającymi wagę problemu użytkownika i „przyjaznego” dla niego interfejsu w procesie projektowania systemów³.

Celem niniejszego referatu jest omówienie problematyki interfejsu użytkownika. Jest ona szczególnie istotna w związku ze znacznym postępem prac we wdrażaniu katalogów OPAC w bibliotekach polskich i udostępnianiu ich użytkownikom oraz coraz bardziej rozpowszechnionym wyszukiwaniem informacji

³ Por. E. P. Geysera, P. A. van Brakel, *Man-machine interaction as a factor in the design of computerised information systems*, „South African Journal of Library and Information Science” 1991, p. 256-260 oraz E. P. Geysera, *Human factors in the interaction process between man and the user friendly information retrieval system*, *ibidem* 1992, p. 167-173.

w bazach danych na CD-ROM oraz dostępnych poprzez INTERNET. Problematyka interfejsu użytkownika w katalogach on-line jest prawie nieobecna w polskim piśmiennictwie, dotyczącym automatyzacji bibliotek. Dlatego też za szczególnie cenne należy uznać referaty wygłoszone na konferencji „Komputeryzacja bibliotek a potrzeby użytkowników”, Kraków-Łopuszna 16–18 maja 1995, zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Politechniki Krakowskiej i opublikowane w materiałach z tej konferencji. Dwa z nich stanowią omówienie wyników badań użytkowników katalogów on-line, wdrożonych niedawno w Bibliotece Jagiellońskiej i Bibliotece Głównej AGH w Krakowie⁴. Ciekawy jest też przeglądowy referat D. Pietruch-Reizes, *Wykorzystanie OPAC w bibliotekach uczelnianych. Oczekiwania i umiejętności użytkowników*.⁵ Warto też wskazać kilka przykładowych publikacji zagranicznych, charakteryzujących interfejsy wykorzystywane w różnych katalogach: opisany przez Pejtersena interfejs użytkownika katalogu Book House, wykorzystujący obrazki, tekst i animację wyświetlenia na ekranie⁶; przegląd interfejsów graficznych i opartych na menu, zawarty w pracy R. P. Husler⁷, czy charakterystykę doświadczeń grupy badawczej ACCESS z Biblioteki Kongresu, dotyczące interfejsów graficznych i „dotykowych”⁸. Brak jest jednak w literaturze polskiej publikacji omawiających rozwiązania modelowe w dziedzinie projektowania interfejsu. Analizy różnych sposobów projektowania interfejsów użytkownika, wymagań, które powinny one spełniać oraz opisu niektórych zastosowanych już rozwiązań dokonują w obszernym artykule przeglądowym Brian i Alina Vickery⁹. Z ich rozważań – przeprowadzonych na podstawie analizy działających interfejsów użytkownika – można wyciągnąć wniosek, że interfejs powinien nie tylko umożliwiać zalogowanie się do systemu i przesłanie wyrażenia wyszukiwawczego, ale także wspomagać niedoświadczonego użytkownika w przeprowadzeniu w pełni efek-

⁴ Por. A. Biłyk-Mydlarz, *Użytkownicy Biblioteki Jagiellońskiej wobec jej komputeryzacji*, w: *Komputeryzacja bibliotek a potrzeby użytkowników. Materiały konferencyjne*, Kraków-Łopuszna 16–18. 05. 1995, Kraków 1995, s. 59–85 oraz E. Dobrzyńska-Lankosz, *Sposoby i możliwości przeszukiwania katalogu on-line Biblioteki Głównej AGH – oczekiwania użytkowników*, w: *ibidem*, s. 105–117.

⁵ Opublikowany *ibidem*, s. 191–214.

⁶ A. M. Pejtersen, *New model for multimedia interfaces to online public access catalogues*, „Electronic Library” 1992, p. 359–366.

⁷ R. P. Husler, *Overview of graphical user interfaces*, in: *Advances in Public Access Catalogs*. Vol. 1, p. 1–8.

⁸ M. Ashley, *ACCESS: new OPAC interfaces at the Library of Congress put a new face on software development*, „CD-ROM Professional” 1991, p. 83–86.

⁹ B. and A. Vickery, *Online search interface design*, „Journal of Documentation” 1993, Vol. 49, No 2, p. 103–187. Artykuł w znacznej części poświęcony jest szczegółowemu opisowi rozwiązań stosowanych w interfejsach użytkownika do różnorodnych systemów wyszukiwania informacji, posiada ponadto obszerną bibliografię załącznikową (s. 165–187).

tywnego wyszukiwania. W szczególności należy oczekiwać od interfejsu pomocy w następujących czynnościach:

- określenie kontekstu pytania, np. dziedziny wiedzy, celu wyszukiwania – aby spełnić tę funkcję interfejs powinien posiadać warunki pozwalające na zbudowanie modelu użytkownika;

- wybór odpowiedniej bazy lub odpowiedniego serwera – aby wykonać to zadanie interfejs powinien posiadać dostęp do informacji o zakresie tematycznym różnorodnych baz danych oraz opisu zawartości poszczególnych baz danych;

- sformułowanie wyrażenia wyszukiwawczego przez użytkownika (np. możliwość przedstawienia go w języku naturalnym, pomoc w precyzowaniu pytania, wykorzystanie języka wyszukiwawczego stosowanego w bazie, nadanie wyrażeniu wyszukiwawczemu pożądanego formatu, modyfikowanie wyrażenia wyszukiwawczego – zmiana operatorów algebry Boole'a lub terminów wyszukiwawczych). Interfejs powinien także wspomagać użytkownika w precyzowaniu wyrażenia wyszukiwawczego, prowadząc z nim dialog w celu wyjaśnienia znaczenia terminów występujących w pytaniu, a nie znanych systemowi oraz określenia logicznych i semantycznych relacji między nimi;

- dostosowanie zasięgu i zakresu pytania do wymaganej przez użytkownika „wielkości” odpowiedzi i przewidywanych kosztów wyszukiwania;

- wykonywanie zadań związanych z zarządzaniem plikami, np. kopiowanie, wybór pliku, ładowanie itp;

- transmitowanie wyrażen wyszukiwawczych do serwera przy użyciu odpowiednich komend;

- prezentowanie rezultatów wyszukiwania w pomocnej formie, np. uporządkowanych wg prawdopodobnej trafności;

- eliminowanie dubletów (pozycji powtarzających się) w sytuacji, gdy wyszukiwanie jest przeprowadzane jednocześnie w kilku bazach danych lub katalogach

- ocena rezultatów wyszukiwania¹⁰.

Realizacja przedstawionych powyżej zadań wymaga od projektantów interfejsów zindywidualizowanego podejścia do użytkowników oraz sposobów „zbierania” informacji dotyczących użytkowników przez interfejs. Informacja o użytkowniku, gromadzona przez interfejs, dotyczy zarówno jego wiedzy (o problemie do rozwiązania, o dziedzinie wiedzy, z którą problem jest związany, o źródłach informacji), jak i jego umiejętności, zdolności i preferencji. Innymi słowy, można powiedzieć, że interfejs powinien być zaopatrzony w odpowiednie narzędzia metodologiczne i programowe do modelowania użytkownika, obejmujące takie charakterystyki, jak:

- doświadczenie użytkownika w wyszukiwaniu informacji;

- wiedza o zakresie tematycznym wyszukiwania;

¹⁰ *Ibidem*, s. 104.

- rodzaj wykonywanej pracy;
- preferencje;
- zdolności.

Obecnie najczęściej stosowanymi metodami „zbierania” informacji o użytkowniku przez interfejs są:

- konstruowanie stałego „profilu użytkownika” w momencie jego pierwszego kontaktu z interfejsem. Profil jest konsultowany i modyfikowany przez interfejs w trakcie każdego kontaktu użytkownika z systemem. Wiedza o użytkowniku obejmuje dane administracyjne, np. hasła dostępu do sieci lub serwera oraz niektóre stosunkowo stałe przyzwyczajenia użytkownika, np. najczęściej przeszukiwane bazy danych, preferowane języki interakcji (przy interfejsach wielojęzycznych) itp.;

- gromadzenie informacji w trakcie sesji wyszukiwawczej w celu określenia cech bieżących wyszukiwania;

- „wydobywanie” informacji o użytkowniku na podstawie analizy zadanego przez niego pytania (np. określanie dziedziny wiedzy na podstawie terminów, które występują w pytaniu)¹¹.

Zindywidualizowane podejście do użytkownika w projektowaniu interfejsów w znacznym stopniu określa „przyjazność” interfejsu, a tym samym efektywność wyszukiwania. Powodzenie w projektowaniu systemu osiąga się wówczas, co podkreśla Elsie Geyser, gdy projektantowi uda się doprowadzić do koincydencji modelu mentalnego systemu, tworzonego przez użytkownika w wyniku poprzednich doświadczeń w posługiwaniu się systemami wyszukiwania informacji i modelu konceptualnego systemu powstającego w umyśle projektanta¹². Oznacza to, że model konceptualny musi korespondować z modelem mentalnym, a zatem uwzględniać podstawowe elementy wiedzy o użytkowniku, stanowiące fundament informacji naukowej i główną przesłankę projektowania interfejsów. Dobry interfejs powinien utrzymywać dotychczasowe doświadczenia użytkownika w wyszukiwaniu informacji, a gdy użytkownik ich nie ma, w sposób klarowny przedstawiać strukturę systemu. Błędy popełniane przez użytkowników w posługiwaniu się systemem świadczą o nie satysfakcjonującej koincydencji między modelem mentalnym i konceptualnym oraz o potrzebie zmian w modelu konceptualnym.

Również A. i B. Vickery w cytowanym artykule¹³, wyliczając wymagania funkcjonalne, stawiane inteligentnym interfejsom użytkownika stwierdzają, iż powinny one posiadać warunki do stworzenia modelu użytkownika, zidentyfikowania obszaru jego poszukiwań oraz określenia specyfiki wyszukiwania.

¹¹ Por. *ibidem*, s.113-115.

¹² E. P. Geyser, P. A. van Brakel, *Man-machine interaction as a factor...*, *op. cit.*, p. 257-258.

¹³ B. and A. Vickery, *Online search interface design...*, *op. cit.*, p. 105.

Opisane powyżej wymagania funkcjonalne, stawiane interfejsom użytkownika są także brane pod uwagę przy projektowaniu narzędzi do wzajemnego komunikowania się użytkownika i katalogu on-line. Należy bowiem podkreślić, że w przyszłości katalog powinien rozszerzyć swe funkcje informacyjne i ze spisu informacji o zasobach biblioteki rozwinąć się w narzędzie badawcze, otwierające „drzwi” do wielkiego „magazynu” różnorodnych informacji. Ronald Schmidt traktuje OPAC, zgodnie z powyższym założeniem, jako element środowiska biblioteki elektronicznej gwarantującej dostęp nie tylko do katalogu bibliotecznego, ale i baz danych zawierających informacje o artykułach z czasopism, baz danych faktograficznych, baz dokumentujących materiały archiwalne, materiały kartograficzne itp. W procesie projektowania interfejsu użytkownika należy zatem uwzględnić fakt uwikłania katalogu OPAC w całym kompleksie różnorodnych elektronicznych źródeł informacji.

Schmidt formułuje kilka podstawowych wymogów, które powinien spełniać system wzajemnej komunikacji między użytkownikiem i OPAC-iem w środowisku biblioteki elektronicznej¹⁴:

- dostarczenie możliwości docierania przez użytkownika do interesującej go informacji bez podejmowania decyzji o tym, gdzie jej szukać. Interfejs należy zatem tak zaprojektować, by informował on użytkownika o zasobach informacji, znajdujących się w bibliotece i poza nią, zarówno w formie tradycyjnej, jak i w postaci źródeł elektronicznych. Interfejs musi ponadto dostarczać narzędzi umożliwiających konwersję danych pomiędzy różnymi bazami, np. poprzez zastosowanie jednego języka wyszukiwawczego lub jednolitych procedur wyszukiwawczych;

- podpowiadanie użytkownikowi optymalnych strategii wyszukiwawczych, gwarantujących otrzymanie informacji relewantnej;

- analizowanie strategii wyszukiwawczych, dobieranych przez użytkownika;
- dostarczenie użytkownikowi słownika zawierającego terminy wyszukiwawcze, wyświetlanego w dowolnym momencie wyszukiwania. Kluczowym zagadnieniem jest tu przygotowanie wzorcowych haseł przedmiotowych, deskryptorów itp.;

- opracowanie dodatkowych modułów interfejsu dla doświadczonych użytkowników – studentów i badaczy, umożliwiających np. wyszukiwanie wg klasyfikacji.

Schmidt zaznacza, że z punktu widzenia technicznego przynajmniej część z tych postulatów jest możliwa do zrealizowania już obecnie, np. wykorzystanie okien umożliwia jednoczesne wyświetlanie na ekranie rezultatów wyszukiwania, słownika terminów kontrolowanych, historii wyszukiwania i pełnych rekordów bibliograficznych.

¹⁴ Por. R. M. Schmidt, *Online Public Access Catalog serving users in an electronic library environment*. in: *Opportunity 2000...*, op. cit., p. 268–269.

Analiza powyższych wymogów, stawianych interfejsowi do OPAC-a, prowadzi do wniosku, co zresztą nie jest zaskoczeniem, że „przyjazność” interfejsu jest najbardziej pożądana przez użytkownika w sytuacji poszukiwania informacji według klucza rzeczowego. Są to zresztą sytuacje najczęstsze. Stosowanie kluczy formalnych służy raczej limitowaniu wyników wyszukiwania. W procesie poszukiwania informacji wg treści dokumentów od interfejsu żąda się, by był dla użytkownika „inteligentnym” przewodnikiem. Ta pomoc, co także akcentuje Schmidt, jest szczególnie cenna w początkowym etapie wyszukiwania, gdzie ogromną pomocą może się okazać słownik.

W projekcie interfejsu należy także przewidzieć łatwe sposoby manipulowania maszyną (np. wyeliminowanie klawiatury) oraz proste i przejrzyste sposoby wyświetlania rezultatów wyszukiwania i jego historii. Podstawowymi technikami ułatwiającymi poszukiwanie i dialog z systemami wyszukiwania informacji są:

- menu;
- okna;
- pytania i odpowiedzi;
- uproszczony język komend.

Oceniając interfejsy użytkownika musimy zdawać sobie sprawę z tego, że są one tylko jednym z elementów zautomatyzowanych systemów wyszukiwania informacji. Najlepszy nawet interfejs niewiele znaczy, gdy system nie spełnia funkcji oczekiwanych przez użytkownika. Projekt systemu powinien być w większym stopniu wynikiem potrzeb i oczekiwań użytkowników, niż funkcjonalnych wymagań, związanych z procesem przetwarzania. Według Meadowsa analiza systemowa powinna się koncentrować na użytkowniku i jego wymaganiach przy uwzględnieniu różnorodności użytkowników (nowicjuszy, sporadycznych, przypadkowych, częstych) i wynikających stąd różnic w zachowaniach informacyjnych¹⁵.

Elsie Geysler zidentyfikowała i opisała na podstawie analizy literatury następujące podstawowe zasady projektowania interfejsów:

– „zwartość” (ang. consistency), oznaczająca stosowanie tych samych terminów w menu, podpowiadziach i ekranach wyświetlających pliki pomocy oraz wykonanie takich samych sekwencji czynności w podobnych sytuacjach wyszukiwawczych;

– „przejsie na skróty” (ang. short cuts), oznaczające stosowanie skrótów, kluczy specjalnych i komend w celu wykonania określonej czynności (zamiast wydawania kolejnych poleceń z hierarchicznie rozbudowanego menu);

– sprzężenie zwrotne (ang. feedback), oznaczające, że każda czynność wykonywana przez użytkownika musi spotkać się z reakcją ze strony systemu;

---

¹⁵ C. T. Meadows, *Opinion paper: design of software for human use*, „Canadian Journal of Information Science” 1989, Vol. 14, Nr 2, p. 47.

- grupowanie czynności (ang. design dialogues to yield closure), oznaczające łączenie w grupy pewnych sekwencji czynności, czyli określonych partii dialogu użytkownika z systemem;
- usuwanie błędów (ang. error handling), oznaczające dostarczenie użytkownikowi prostego, zrozumiałego mechanizmu usuwania błędów w wydawanych przez niego poleceniach skierowanych do systemu;
- odwracalność czynności (ang. reversal of actions), oznaczająca możliwość łatwego powrótca do stanu poprzedniego po wykonaniu pojedynczej czynności lub całej ich sekwencji, stanowiącej grupę; stwarza to użytkownikowi możliwość eksperymentowania;
- panowanie nad systemem (ang. control), dające użytkownikowi poczucie bycia nie klientem, lecz osobą w pełni sterującą systemem, nie narażoną na nieoczekiwane reakcje ze strony systemu, niemożność wykonania określonej czynności itp.;
- spójność (ang. compatibility), oznaczająca koincydencję mentalnego modelu systemu w umyśle użytkownika i konceptualnego modelu systemu w umyśle projektanta;
- adaptowalność (ang. adaptability), oznaczająca przystosowywanie się interfejsu do różnych grup użytkowników;
- oszczędność (ang. economy), oznaczająca możliwość wykonania określonej operacji w możliwie minimalnej ilości kroków;
- doradzanie, nie sterowanie (ang. guidance, not control);
- struktura (ang. structure), oznaczająca prezentowanie informacji w postaci ustrukturuowanej;
- dobra organizacja informacji na ekranie i unikanie długich wyświetleń (ang. uncluttered screens and avoidance of long displays);
- komunikaty zawierające informację pomocniczą (ang. help messages), wyświetlane na żądanie użytkownika¹⁶.

Na zakończenie warto jeszcze raz podkreślić, iż zarówno projektant, jak i użytkownik interfejsu mają do odegrania istotną rolę w jego projektowaniu. Opracowanie metod projektowania z udziałem użytkowników oraz skoncentrowanych na użytkowniku dowodzi, że projektanci uznają decydujący wpływ potrzeb użytkowników na kształtowanie systemów, a to oznacza coraz lepsze zaspokajanie tych potrzeb.

Kraków, 6 listopada 1995

---

¹⁶ E. P. Geysler, *A model for the evaluation of an information retrieval system in terms of user friendliness*, „Mousaion” 1993, Vol. 11, No 2, p. 127–131.

Władysław Szczęch

UWAGI NA TEMAT KOMPUTERYZACJI BIBLIOTEK KRAKOWSKICH

Celem wystąpienia jest zaprezentowanie wybranych problemów komputeryzacji bibliotek krakowskich. Oprócz rysu historycznego przebiegu ich komputeryzacji, przedstawiono uwagi na temat organizacji szkolenia bibliotekarzy w zakresie automatyzacji prac bibliotecznych, stosowanych w bibliotekach krakowskich programów komputerowych oraz kryteriów ich optymalnego wyboru.

KRÓTKI ZARYS ROZWOJU KOMPUTERYZACJI BIBLIOTEK W KRAKOWIE

Pierwsze projekty zastosowania komputerów do usprawnienia pracy w bibliotekach krakowskich były formułowane na początku lat siedemdziesiątych. Powstały one w bibliotekach głównych Politechniki Krakowskiej i Akademii Górniczo-Hutniczej oraz w Bibliotece Jagiellońskiej. Dotyczyły one automatyzacji rejestracji wypożyczeń oraz automatycznych katalogów. W latach 1972–1974 opracowany został w BG Politechniki Krakowskiej projekt zautomatyzowanej biblioteki uczelnianej o nazwie ZUBIN. Zakładano wówczas wykorzystanie dla celów bibliotecznych komputerów typu ODRA z uczelnianych ośrodków obliczeniowych, w następnych latach korzystano również z komputerów R-32 pracujących m.in. w ZETO. W połowie lat siedemdziesiątych zrodziła się w krakowskim środowisku bibliotecznym inicjatywa wspólnego rozwiązywania problemów komputeryzacji bibliotek szkół wyższych – poprzez stworzenie sieci zautomatyzowanych bibliotek uczelnianych. Przygotowano projekt systemu o nazwie „KRAKUS”. Projekt zakładał utworzenie szeregu wspólnych katalogów (m.in. czasopism zagranicznych, druków zwartych polskich i zagranicznych), automatyzację wypożyczalni, zdalny dostęp do wspólnych baz danych, a także współpracę i wymianę informacji przy ich tworzeniu oraz eksploatacji. Centralną biblioteką systemu „KRAKUS” miała być Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej, kierowana przez dr. Józefa Czernego, jednego z najbardziej aktywnych inicjatorów projektu. W pierwszym etapie przeprowadzono szczegółowe analizy systemowe w bibliotekach, które zgłosiły chęć uczestniczenia w systemie „KRAKUS”. Jednakże jedyną komputerową bazą danych, którą udało się zrealizować

i która w zmodyfikowanej formie przetrwała po dzień dzisiejszy jest Katalog Centralny Czasopism Zagranicznych – KCCZ (pierwsze wydanie w 1977 r.). W 1983 r. został on przejęty od Biblioteki Głównej Politechniki Krakowskiej przez Bibliotekę Jagiellońską i był od 1988 do 1994 r. przygotowywany przy użyciu pakietu MicroISIS, stanowiąc regionalny podsystem ARKA Biblioteki Narodowej. Dane do katalogu były dostarczane – na ogół w postaci zapisów komputerowych – przez biblioteki szkół wyższych oraz instytuty PAN z Krakowa i Kielc (w sumie – ok. 30 bibliotek).

W latach 1975–1985 bardziej intensywne prace nad automatyzacją prac biblioteczno-informacyjnych prowadzone były w krakowskich branżowych ośrodkach informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Uczestniczyły one w pracach nad tworzeniem SINTO i MSINT opracowując projekty komputerowych, dziedzinowych systemów informacyjnych. Były to m.in. BOINTE IOS, IGNiG czy PETROINFORM. Najbardziej zaawansowane projekty dotyczyły przygotowywania wydawnictw informacyjnych oraz tworzenia bibliograficznych baz danych.

Komputeryzacja w szerszym zakresie rozpoczęła się w bibliotekach krakowskich, podobnie jak w innych bibliotekach polskich, dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych. Było to związane z kilkoma podstawowymi czynnikami.

Po pierwsze, powstała realna możliwość zakupu przez biblioteki mikrokomputerów do swojego wyłącznego użytkowania. Stało się to możliwe po pojawieniu się na polskim rynku komputerów osobistych typu IBM PC, które nie tylko były stosunkowo niedrogie, ale również bardzo szybko taniały. Równocześnie wzrastały możliwości kolejnych nowych typów tychże mikrokomputerów.

Po drugie, pojawiły się tanie lub wręcz bezpłatne programy do automatyzacji niektórych prac biblioteczno-informacyjnych, takie jak MicroISIS lub MAK.

Po trzecie, zwiększyła się ilość bibliotekarzy znających zagadnienia komputeryzacji bibliotek i problemy z tym związane, przekonanych, iż komputeryzacja jest nieodzownym kierunkiem unowocześniania pracy bibliotek i zwiększania stopnia zaspokajania potrzeb czytelników. Wzrosła również liczba informatyków znających specyfikę automatyzacji prac bibliotecznych.

Charakterystycznym dla okresu końca lat osiemdziesiątych było:

- tworzenie własnych lokalnych bibliotecznych baz danych, głównie katalogów czasopism, druków zwartych, zawartości czasopism, literatury firmowej oraz prac naukowo-badawczych pracowników uczelni, instytutu czy organizacji; rzadziej – komputeryzacja wypożyczeń lub bazy typu faktograficznego;

- zwrócenie większej uwagi przy wyborze priorytetów na prace związane z usprawnieniem obsługi informacyjnej czytelników;

- wymiana informacji na nośnikach maszynowych z Biblioteką Narodową i innymi bibliotekami;

- podejmowanie działań ułatwiających wymianę doświadczeń związanych z komputeryzacją bibliotek, wypracowanie wspólnych rozwiązań pojawiających

się problemów, zapewnienie możliwości wymiany informacji na nośnikach maszynowych, a także niezbędnego szkolenia bibliotekarzy.

Warto w tym kontekście podać kilka przykładów zakresu komputeryzacji w poszczególnych krakowskich bibliotekach i ośrodkach informacji naukowej. Tak zatem komputeryzacja obejmowała:

Bibliotekę Jagiellońską – gromadzenie, opracowanie, dublety, rękopisy, KCCZ, wypożyczalnia;

Bibliotekę Główną AGH – gromadzenie, materiały konferencyjne – baza SYMPO, patenty, wypożyczalnia, współpraca z IMZ w Gliwicach;

Bibliotekę Główną Politechniki Krakowskiej – materiały konferencyjne, prace naukowo-badawcze;

Bibliotekę Główną Akademii Ekonomicznej – druki zwarte, informacja prawna;

Bibliotekę Główną AWF – prace naukowo-badawcze, druki zwarte;

Bibliotekę Główną Akademii Rolniczej – życiorysy, wykorzystanie bazy danych bibliograficznych międzynarodowego systemu AGRIS;

Bibliotekę Czartoryskich – stare druki;

Bibliotekę Instytutu Farmakologii PAN – zawartość czasopism, druki zwarte;

Bibliotekę Instytutu Botaniki PAN i UJ – nabytki – gromadzenie, wymiana czasopism, wypożyczalnia;

Bibliotekę (BOINTE) Instytutu Obróbki Skrawaniem – informacja bieżąca, patenty;

Miejską Bibliotekę Publiczną – bibliografia regionalna;

Bibliotekę Papieską Akademii Teologicznej – nabytki, czasopisma;

Bibliotekę Księży Jezuitów – druki zwarte;

Bibliotekę Ojców Benedyktynów w Tyńcu – druki zwarte;

Bibliotekę Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnych – bibliografie dziedzinowe.

Komputeryzację wprowadzano również w BOINTE Instytutu Odlewnictwa, Bibliotece Technicznej PETROINFORM-u i wielu innych.

W zakresie kształcenia bibliotekarzy dla potrzeb komputeryzacji bibliotek działania podjęły: Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ (w ramach studiów dziennych i zaocznych bibliotekoznawstwa i informacji naukowej i Studium Podyplomowego Informacji Naukowej), Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej (studia dzienne i zaoczne bibliotekoznawstwa) oraz Krakowska Pracownia Ośrodka Informacji Naukowej PAN (kursy z zakresu programu MicroISIS). Od 1994 r. Zespół Koordynacyjny Bibliotek Krakowskich prowadzi regularnie kilku lub kilkunastodniowe kursy dla wybranych bibliotekarzy z zakresu zasad działania i użytkowania różnych modułów programu VTLS.

W ostatnich trzech–czterech latach dużą dynamikę wykazuje wprowadzenie nowego rodzaju usługi informacyjnej, tj. udostępnianie baz danych na dyskach optycznych CD-ROM. Stają się one dostępne nie tylko w dużych bibliotekach uczelnianych, ale także coraz więcej z nich trafia do mniejszych bibliotek naukowych i instytutowych. Usługi te – bazy danych na CD-ROM – zapoczątkowane w Bibliotekach Głównych Politechniki Krakowskiej, Akademii Ekonomicznej, Bibliotece Jagiellońskiej czy Pracowni Informacji Naukowej OIN PAN (udostępniały pojedyncze bazy danych), są obecnie świadczone w ponad 20 bibliotekach krakowskich, z których każda posiada po kilka lub nawet kilkanaście baz. W odróżnieniu od tej formy bibliotecznych usług komputerowych nie zostało rozwinięte w Krakowie korzystanie z usług sieci informacyjnych typu DIALOG, ORBIT, BLAISE czy DataStar. Korzystanie z ich usług za pośrednictwem Biblioteki British Council w Warszawie było stosunkowo mało spopularyzowane w środowisku naukowym Krakowa.

W połowie 1993 r. program VTLS był wykorzystywany w dwu bibliotekach krakowskich (BJ, BG AGH), program TinLIB w jednej (BG PK), z programu MicroISIS oficjalnie korzystało 57 instytucji, z programu MAK – 13, ponadto stosowano inne programy, m.in. – Reference Manager, dBase, Data Perfect oraz oprogramowania własne. Równocześnie bardzo szybko wzrastała ilość posiadanych mikrokomputerów. Praktycznie każda z bibliotek głównych szkół wyższych posiadała w tym czasie od kilku do kilkudziesięciu (maks. ok. 40) mikrokomputerów typu IBM PC, połączonych w sieci lokalne NOVELL.

Jakościowo nowa sytuacja w zakresie komputeryzacji krakowskich bibliotek uczelnianych powstała w 1992 r., gdy Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Główna AGH rozpoczęły prace nad wdrożeniem kompleksowego programu automatyzacji biblioteki z wykorzystaniem pakietu VTLS, realizując grant, przyznany BJ przez amerykańską fundację Mellona. Na posiedzeniu w dniu 24 marca 1993 r. Rada Rektorów Szkół Wyższych w Krakowie podjęła decyzję o zastosowaniu systemu VTLS w automatyzacji wszystkich krakowskich bibliotek uczelnianych. Dało to impuls do powrotu idei utworzenia, w zupełnie odmiennych jednak warunkach, zautomatyzowanej krakowskiej sieci bibliotek uczelnianych i naukowych. Projekt utworzenia takiej sieci, obejmującej 14 bibliotek, które wybrały system VTLS, zyskał ostatnio znaczne wsparcie finansowe i będzie intensywnie wdrażany.

Kolejnym ważnym czynnikiem, warunkującym obecnie rozwój komputeryzacji bibliotek krakowskich, jest tworzenie metropolitalnej sieci komputerowej, (MAN) opartej na łączach światłowodowych. Pozwoli ona z jednej strony na uzyskanie wzajemnego dostępu do własnych baz danych oraz dostępu do katalogów bibliotecznych na całym świecie, a także do informacji dostępnych w sieci INTERNET.

Podsumowując – można stwierdzić, że w rozwoju komputeryzacji bibliotek krakowskich daje się wyróżnić kilka istotnych okresów, a mianowicie:

– druga połowa lat siedemdziesiątych – z próbą stworzenia systemu KRA-

KUS, przy użyciu zewnętrznych komputerów i braku odpowiedniego opracowania bibliotecznego;

– koniec lat osiemdziesiątych – charakteryzujący się tworzeniem lokalnych baz danych na własnych mikrokomputerach z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania wyszukiwawczego MicroISIS i MAK;

– ostatnie lata – czyli początek kompleksowej automatyzacji prac w bibliotekach uczelnianych z wykorzystaniem programu VTLS oraz sieci informatycznych dla utworzenia zautomatyzowanej sieci bibliotek uczelnianych i naukowych Krakowa.

MOŻLIWOŚCI ROZWOJU KOMPUTERYZACJI BIBLIOTEK

Efektywne wdrożenie systemu komputerowego w dowolnej bibliotece zależy od harmonijnego współdziałania pięciu podstawowych komponentów:

– odpowiednio przygotowanych i wprowadzonych danych i informacji bibliograficznych, dokumentacyjnych i bibliecznych, zgodnie z przyjętymi normami bibliotecznymi i informatycznymi (analiza systemowa danych przetwarzanych w bibliotece i ich przepływu, ujednoclenie formatu zapisu i struktury danych bibliograficznych dla różnych typów dokumentów, wprowadzenie formatów MARC-BN i USMARC);

– odpowiednio wybranego i rozpoznanego komputerowego pakietu programów bibliecznych, pozwalającego optymalnie realizować zadania i prace biblioteki objęte automatyzacją (rozpoznawanie i stosowanie programów komputeryzacji prac bibliecznych, opracowanie własnych programów komputerowych, określenie kryteriów wyboru programów itp.);

– odpowiednio skonfigurowanego sprzętu komputerowego, którego ilość i parametry zapewniają sprawne i niezawodne przetwarzanie danych i informacji (rozpoznawanie rynku sprzętu komputerowego, śledzenie tendencji rozwoju sprzętu, racjonalizacja zakupów i wykorzystania sprzętu);

– odpowiednio przygotowanych kadr bibliecznych potrafiących zapewnić prawidłowe i terminowe wykonywanie podstawowych prac bibliecznych i informacyjnych oraz zapewnić skuteczną organizację procesów w komputeryzowanej i skomputeryzowanej bibliotece (organizowanie kursów kształcenia bibliotekarzy, uczestnictwo w kursach, szkoleniach, konferencjach, samokształcenie, pogłębianie umiejętności posługiwania się nowymi technikami komputerowymi, szkolenie czytelników);

– odpowiednio rozwiniętej i dostatecznie przepustowej sieci łączności informacyjnej wewnątrz biblioteki oraz z innymi bibliotekami (tworzenie lokalnych sieci komputerowych, popieranie rozwoju sieci miejskich i przyłączanie się do nich).

Wyrażając głębokie przekonanie, iż wymienione czynniki są jednakowo waż-

ne dla osiągnięcia korzyści, sukcesu i satysfakcji płynących z komputeryzacji biblioteki, w dalszej części nieco dokładniej omówione zostaną zagadnienia szkolenia bibliotekarzy w zakresie automatyzacji bibliotek oraz pewne aspekty oceny i wyboru programów dla potrzeb konkretnej biblioteki.

PROBLEMY KOMPUTEROWEGO SZKOLENIA BIBLIOTEKARZY W KBIIN UJ

Ważnym kierunkiem rozwoju polskich bibliotek w ostatnich 5-6. latach jest ich komputeryzacja. Obejmuje ona nie tylko duże biblioteki naukowe i uczelnie wyższych, ale także biblioteki średnie i małe. Wśród licznych przyczyn tego procesu unowocześniania warsztatu pracy bibliotekarzy polskich, zgodnego z tendencjami rozwoju bibliotek na świecie, warto wymienić m.in. bardzo znaczną obniżkę cen sprzętu komputerowego; dostępność oprogramowania przygotowanego specjalnie dla automatyzacji prac bibliotecznych i informacyjnych zarówno przez polskich, jak i zagranicznych programistów; coraz liczniejsze kadry bibliotekarskie, przygotowane do pracy z komputerami; rozwój sieci komputerowych, szczególnie sieci szerokiego zasięgu; presję czytelników na przyspieszenie dostępu do nowych informacji, dostarczanych w nowoczesnej postaci; zrozumienie potrzeby komputeryzacji bibliotek przez kadry kierownicze bibliotek i instytucji nadrzędnych, niezależnie od motywów tego zjawiska, czy w końcu wymogi normalizacji i usprawnienia wymiany informacji, zarówno w skali bibliotecznych sieci krajowych, jak i międzynarodowych. Szybkość zachodzących zmian powoduje, iż poza „oczywistym” stwierdzeniem, że specjaliści w dziedzinie komputeryzacji bibliotek są nam pilnie potrzebni, bardzo trudno odpowiedzieć sobie jednoznacznie na podstawowe pytanie, jaką wiedzę w tym zakresie powinni posiadać absolwenci np. pięcioletnich studiów dziennych bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, aby ta wiedza była im przydatna za, powiedzmy, lat dziesięć. Nieco łatwiej udzielić sobie odpowiedzi na pytania o zakres programu i metody kształcenia na krótkoterminowych kursach i szkoleniach bibliotekarzy dla potrzeb określonej grupy bibliotek lub wybranego programu komputerowego.

KBiIN UJ od 1974 r. realizowała program kształcenia na kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowa o tzw. profilu matematycznym, co w praktyce oznaczało zwiększoną ilość zajęć z przedmiotów ścisłych (np. logika, matematyka, informatyka) i z informacji naukowej i technicznej na 5-letnich studiach dziennych i zaocznych oraz prowadzenie specjalizacji magisterskiej o profilu informacja naukowa. Zajęcia z przedmiotów informatycznych miały zdecydowanie charakter teoretyczny. Aż do drugiej połowy lat osiemdziesiątych komputery oraz biblioteczne systemy zautomatyzowane pokazywano w trakcie organizowania wycieczek. Dopiero pojawienie się mikrokomputerów pozwoliło wprowadzić

zajęcia praktyczne typu ćwiczeń. Jeszcze 5–6 lat temu efektywny, średni czas pracy z mikrokomputerem w całym okresie studiów wynosił co najwyżej kilka godzin. W trakcie kolejnych modyfikacji programów kształcenia w KBiIN UJ daje się zaobserwować:

- zmniejszanie ilości godzin zajęć z przedmiotów ogólnohumanistycznych (np. historia literatury, historia, filozofia);
- ale także zmniejszenie ilości godzin zajęć teoretyczno-informatycznych oraz z nauk ścisłych (matematyka, logika, języki programowania);
- stopniowe zwiększanie ilości godzin zajęć praktycznej pracy z komputerem oraz poznawania konkretnych komputerowych programów, które można wykorzystywać w bibliotekach (np. bazy danych, MicroISIS).

Korzystną zmianą programową był podział programu studiów na tzw. „bazę” – trzy pierwsze lata studiów, czyli te same przedmioty dla wszystkich studentów oraz „specjalizację” – czwarty i piąty rok studiów, gdy studenci samodzielnie wybierają przedmioty spośród ok. 35–40 propozycji. Wśród przedmiotów „bazy” początkowo realizowano „Wstęp do informatyki” na II roku i „Komputer w bibliotece” na III roku studiów, zaś na specjalizacji „Język programowania Pascal”, „Pakiety programów komputerowych dla bibliotek” i „Bazy danych”. Stopniowo zwiększano ilość tego typu przedmiotów, tak że obecnie prowadzone są: „Praktyczne posługiwanie się komputerem” i „Wstęp do informatyki” na I roku studiów, „Komputer w bibliotece” na II roku, „Programy komputerowe dla bibliotek” na III roku oraz, w ramach przedmiotów specjalizacyjnych, do wyboru: „Język programowania Pascal”, „Pakiety programów dla bibliotek”, „Programy wydawnicze i graficzne”, „Programy ekspertowe i multimedialne”, „Sieci komputerowe i biblioteczne”, „Programy obsługi baz danych”. Zajęcia te prowadzone są w małych grupach liczących 1–2 osoby na jeden komputer. Daje to możliwość odbycia na studiach dziennych maksymalnie ok. 300 godzin zajęć „komputerowych” dla studenta. Dodatkowo praktyczne zajęcia z wykorzystaniem komputera prowadzone są w ramach innych przedmiotów, takich jak: „Formaty opisu dokumentów”, „Najnowsze kierunki bibliotekoznawstwa i informacji naukowej”, „Zbiory dokumentów i informacji”, „Metodyka tworzenia tezaurusów” itp. Na studiach zaocznych zajęcia prowadzone są w wymiarze 1/3 ilości godzin studiów dziennych i dotyczy to również przedmiotów „komputerowych”. KBiIN UJ prowadzi również roczne studia podyplomowe: Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa i Podyplomowe Studium Informacji Naukowej. W programie Podyplomowego Studium Bibliotekoznawstwa przedmiot „Systemy informacyjne” (początkowo 6 godz. wykładów + 12 godz. ćwiczeń, później 18 godz. ćwiczeń, obecnie 10 godz. wykładów + 18 godz. ćwiczeń) jest poświęcony zapoznaniu słuchaczy z problemami komputeryzacji bibliotek i na pracę z komputerem. Studium Podyplomowe Informacji Naukowej od początku było zorientowane na problemy komputeryzacji bibliotek i systemów informacyjnych. Od ubiegłego roku program studium został gruntownie zreformowany i większość zajęć to praktyczna

praca słuchaczy z komputerem. Szczególną uwagę poświęca się programowi VTLS.

Na obecnym etapie rozwoju komputeryzacji bibliotek w Polsce rolę odpowiednio wyposażonej pracowni komputerowej dla placówki kształcącej przyszłych bibliotekarzy i pracowników informacji, a także doskonalącej umiejętności bibliotekarzy trudno przecenić, zarówno dla słuchaczy i dla nauczycieli akademickich. Odpowiednio wyposażona i zorganizowana pracownia komputerowa:

- pozwala uatrakcyjnić prowadzone zajęcia dydaktyczne z wielu przedmiotów „nieinformatycznych” (zbiory dokumentów i informacji, formaty opisu, źródła informacji, języki informacyjne, języki obce – przy pomocy CD-ROM, usług sieciowych, programów demonstracyjnych);

- umożliwi wprowadzanie nowych przedmiotów kształcenia i prawidłową ich realizację (systemy ekspertowe, multimedia, sieci komputerowe, programy edycyjno-wydawnicze);

- wyzwała nowe zainteresowania i zwiększa aktywność studentów w trakcie kształcenia (formy przygotowywanych prac kursowych, nowe tematy prac, zdalny dostęp do bibliotek i systemów, działalność kół naukowych);

- zmusza do podwyższania i unowocześniania zasobu wiedzy fachowej osób prowadzących zajęcia (poznawanie nowych programów, seminaria i spotkania szkoleniowe);

- ułatwia prowadzenie prac badawczych i przygotowanie ich wyników przez pracowników naukowych (podejmowanie nowych tematów badawczych, przygotowywanie, redagowanie i korekta artykułów, książek, baz danych);

- przyspiesza wymianę informacji poprzez korzystanie z usług sieci komputerowych (poczta elektroniczna, grupy dyskusyjne, czasopisma elektroniczne, serwery WWW, biblioteki programów ogólnodostępnych).

PROBLEMY WYBORU OPROGRAMOWANIA KOMPUTEROWEGO DLA BIBLIOTEK

Wśród oprogramowania dla automatyzacji prac bibliotecznych i informacyjnych można by wyróżnić:

- oprogramowanie pozwalające kompleksowo komputeryzować bibliotekę i oprogramowanie pozwalające komputeryzować tylko wybrane prace czy operacje biblioteczne, np. wyszukiwanie, wypożyczanie;

- oprogramowanie uniwersalne, przygotowywane przez wyspecjalizowane firmy z przeznaczeniem dla wielu bibliotek i oprogramowanie przygotowywane z myślą o specyficznych potrzebach jednej biblioteki;

- oprogramowanie przeznaczone do zastosowania w bibliotekach małych, na ogół przygotowywane z myślą o wykorzystaniu komputerów klasy IBM PC i systemu operacyjnego DOS oraz oprogramowanie przeznaczone dla dużych biblio-

tek, na ogół wymagające odpowiedniego sprzętu wyższej klasy oraz innego systemu operacyjnego;

– oprogramowanie pozwalające na korzystanie z baz danych na pojedynczych komputerach oraz oprogramowanie działające w lokalnych i rozległych sieciach komputerowych;

– oprogramowanie bezpłatnie rozpowszechniane (bardzo nieliczne, a i tak na ogół należy ponosić pewne koszty związane np. z wdrażaniem) oraz oprogramowanie komercyjne, sprzedawane użytkownikowi za określoną cenę;

– oprogramowanie o stałych funkcjach i stałej strukturze bazy danych oraz oprogramowanie pozwalające użytkownikowi zmieniać strukturę bazy i funkcje programu;

– oprogramowanie przygotowane przez firmy polskie lub zagraniczne.

Podstawowe moduły programu kompleksowej komputeryzacji biblioteki obejmują:

– gromadzenie;

– opracowanie formalne i rzeczowe;

– automatyczny katalog (OPAC);

– opracowanie czasopism;

– obsługa wypożyczeń;

– komunikacja międzybiblioteczna i korzystanie z usług sieciowych;

– wspomaganie zarządzania biblioteką (raporty, dane statystyczne, finanse).

Pakiem, który bardzo istotnie wpłynął na rozwój komputeryzacji bibliotek polskich był program Micro/CDS ISIS. Program CDS ISIS jest programem przygotowanym przez UNESCO i rozpowszechnianym bezpłatnie w krajach członkowskich (w Polsce przez Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej w Warszawie). W Klubie Użytkowników pakietu zarejestrowanych jest prawie 700 polskich organizacji i instytucji.

Program Biblioteki Narodowej MAK jest rozpowszechniany na zasadach odpłatności. Pozwala na tworzenie własnych baz danych tekstowych o dowolnej strukturze, chociaż zalecany jest format opisu MARC BN. Pozwala komputeryzować opracowanie i wyszukiwanie informacji oraz obsługę wypożyczeń. Program daje łatwą możliwość korzystania z danych zawartych w „Przewodniku Bibliograficznym”. Jest stosowany w ponad 250 bibliotekach polskich.

Program SOWA, opracowany w 1992 r. przez firmę Sokrates Software z Poznania, pozwala automatyzować pracę podstawowych działów biblioteki, a więc opracowania zbiorów, dostarczania informacji bibliotecznych, obsługę wypożyczeń oraz księgowość. Używany jest w prawie 100 bibliotekach uczelni wyższych, bibliotekach publicznych i medycznych.

Program LECH - BMS Zakładu Badawczo-Rozwojowego Bibliotekoznawstwa, Pomocy Naukowych i Użytkowych „New-Bibl” w Poznaniu jest kompleksowym informatycznym systemem zarządzania biblioteką, powstałym w 1990 r.

System ten jest eksploatowany w ponad 20 dużych bibliotekach naukowych i publicznych oraz 65 bibliotekach instytutowych i filialnych.

Firma MOL - Systemy Informatyczne z Gdyni oferuje dwa programy przeznaczone do kompleksowej komputeryzacji bibliotek. Powstały w 1991 r. system MOL przygotowany został z myślą o bibliotekach szkolnych. Jest stosowany w ponad 250 bibliotekach szkolnych. Nowym produktem firmy jest system LIBRA, przeznaczony do kompleksowej obsługi bibliotek pedagogicznych oraz zakładowych.

Kilka bibliotek warszawskich zastosowało do automatyzacji system CO-LIBER, firmy Exell sp. z o.o. Kilkanaście bibliotek publicznych w Polsce południowej korzysta z bibliotecznego systemu informatycznego SIB.

Z innych programów stosowanych w bibliotekach polskich wymieńmy jeszcze program OPUS (przygotowany dla Biblioteki Akademii Muzycznej w Gdańsku), APIN i UDOS-3 (przygotowane w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej), SOB (system obsługi biblioteki firmy ResComp w Kielcach), program firmy SCHOLA, przygotowany dla Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Białymstoku. Wiele małych i średnich bibliotek zleca przygotowanie prostych systemów bibliotecznym indywidualnym programistom.

W ostatnim okresie zwraca uwagę wykorzystywanie nowych narzędzi projektowania baz danych do tworzenia kompleksowych systemów automatyzacji bibliotek. Firma Max Elektronik z Zielonej Góry opracowała, wykorzystując technologię Case i język PROGRESS, system PROLIB, natomiast w Instytucie Informatyki Politechniki Śląskiej opracowano przy użyciu narzędzi firmy Gupta Technologies oprogramowanie BIBLIOTEKA.

Spośród bardzo licznych zagranicznych programów kompleksowej komputeryzacji bibliotek tylko kilka zostało zakupionych przez biblioteki polskie. Kilkanaście bibliotek uczelnianych zdecydowało się wdrażać amerykański system VTLS (Virginia Tech Library System).

Oprogramowanie ALEPH (Automated Library Expanable Program), czyli zintegrowany konwersacyjny system biblieczny firmy Ex Libris Ltd (przedstawicielstwo polskie firma Tch) został opracowany specjalnie dla potrzeb dużych bibliotek, ośrodków informacji, archiwów i muzeów.

Nowoczesnym systemem bibliotecznym jest produkt firmy Dynix o nazwie MARQUIS-HORIZON. Pracuje w systemie okien (GUI - Graphical User Interface) ułatwiającym pracę bibliotekarzy i czytelników. Korzysta z niego Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu. Wspomnijmy w końcu o nowoczesnym oprogramowaniu TINLIB (Information Navigator) firmy IME, wykorzystywanym przez BG Politechniki Krakowskiej.

Z dużą dozą prawdopodobieństwa możemy przyjąć, że obecnie trudność przy wyborze programu dla komputeryzacji biblioteki nie polega na znalezieniu „programu najlepszego na rynku”, ale na znalezieniu programu najlepiej dostosowanego do potrzeb konkretnej biblioteki. Oprócz technicznych para-

metrów pracy programu niemniej ważne są warunki finansowe, stopień przygotowania biblioteki do wprowadzenia automatyzacji, sytuacja w innych bibliotekach, z którymi dana biblioteka musi współpracować, wymagania i przygotowanie czytelników itp.

Przytoczmy na koniec podstawowe kryteria oceny programów komputeryzacji bibliotek, które należałoby uwzględnić przy podejmowaniu decyzji o wdrożeniu komputerowego systemu w bibliotece. Powinny one obejmować:

– Kryteria ekonomiczne, czyli cenę programu, w tym opłatę jednorazową, opłatę coroczną za eksploatację, zależność ceny od wielkości zbiorów, ilości stanowisk komputerowych i ilości bibliotek; możliwość uzyskania zniżek w cenie; niezbędne nakłady roczne na stałą eksploatację bazy; koszt dostosowania programu do wymagań biblioteki, zainstalowania oraz przeszkolenia personelu, czy w końcu koszt nowych wersji programu.

– Wymagania sprzętowe, a więc zakup nowego sprzętu, możliwość wykorzystania posiadanych w bibliotece komputerów, możliwość wykorzystania istniejących baz danych i rodzaj wykorzystywanego systemu operacyjnego oraz sieci komputerowej.

– Charakterystykę ogólną, m.in. dostosowanie do polskiego alfabetu, dostosowanie do polskich zasad katalogowania, dostosowanie do zasad katalogowania w poszczególnych bibliotekach, przyjazność dla czytelnika, przyjazność dla bibliotekarza, możliwość dokonywania prostych modyfikacji struktury baz i programu, kompleksowość obsługi wszystkich funkcji bibliotecznych (gromadzenia, opracowania, wyszukiwania, OPAC, wypożyczania, rejestracji czasopism, statystyk bibliotecznych i administrowania biblioteką), współpracy z CD-ROM, możliwość wymiany informacji z VTLS i innymi systemami, dynamikę ilości wdrożeń oraz nowych wersji programu.

– Czas niezbędny na dostosowanie programu do wymagań bibliotek, zainstalowanie programu, przyuczenie personelu.

LITERATURA

1. *I Forum SBP '94: Komputery w bibliotekach - Polska 94. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji SBP*, Chorzów 10-12.06.1994, Wydawn. SBP, s. 312, ser. Nauka-Dydaktyka-Praktyka, Warszawa 1994.
2. *I Krajowe Forum Informacji Naukowej i Technicznej. Materiały Konferencyjne. Jastrzębie-Zdrój 19-21.11.1991*, IEPCh, Warszawa 1991, s. 142.
3. *Automatyzacja bibliotek. Wybór materiałów z konferencji „Automatyzacja bibliotek”, Wrocław 11-13 grudnia 1993*, Instytut Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego „Leopoldinum”, Wrocław 1993, s. 63.
4. *Automatyzacja bibliotek publicznych : praktyczne aspekty. Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji, Białyostok 26-28.10.1993 r.*, Wydawn. SBP, Warszawa 1993, s. 152, ser. Nauka-Praktyka-Dydaktyka
5. *Biuletyn Klubu Użytkowników Pakietu Mikro CDS/ISIS*, Grudzień 1994.
6. J. Dobosz, Z. M. Nowicki, *Mikro CDS/ISIS : wersja 3.0 : zmiany i rozszerzenia*. INTE, Warszawa 1992, s. 104, ser. Informacja Naukowa nr 6.
7. *Pakiet MAK : obsługa bazy*. BN, Warszawa 1994, s. 124, ser. Materiały Analizy Informacje
8. K. Sanetra, I. Gruchała, *Katalog online systemu VTLS*, BJ, Kraków 1994, s. 110.
9. Szarski H, *Komputeryzacja działalności bibliotecznej*, „Bibliotekarz” 3/1993, s. 11-14.

Maria Wilczyńska

PÓŁ WIEKU BIBLIOTEKI UMCS (Okolicznościowe wystąpienie przedstawiciela pracowników Biblioteki Głównej)

Przypadł mi w udziale zaszczyt zaprezentowania Państwu osiągnięć Biblioteki minionego 50-lecia. Zaszczyt podyktowany tym, że należę do nielicznej grupy obecnie zatrudnionych pracowników, których całe zawodowe życie związane jest z tą instytucją, a doświadczenia zawodowe poprzedziły 5-letnie doświadczenia użytkownika tej Biblioteki – studentki studiów humanistycznych II połowy lat 50., kiedy to Biblioteka miała do zaoferowania bardzo skromny warsztat humanistyczny, a rozrzucone w różnych punktach miasta agendy i magazyny nie sprzyjały szybkiemu dotarciu do materiałów bibliotecznych.

Tak więc moja, prawie 40-letnia, obecność w tej instytucji pozwala mi wystąpić niejako z pozycji świadka jej historii, rozwoju i przemian.

Każdy jubileusz jest okazją do refleksji i podsumowania minionego czasu. Również obecny jubileusz, zamykający pół wieku istnienia Biblioteki, stwarza okazję do krótkiego chociażby przedstawienia jej dorobku i osiągnięć. Czasem potrzebne są takie szczególne okoliczności, żeby zatrzymać się na chwilę i popatrzeć wstecz, popatrzeć na to, co przez lata swojej pracy wnieśliśmy w rozwój tej instytucji, by przywołać te wartości pracy ludzkiej i twórcze postawy, które może należałoby odświeżyć i przywrócić dniom dzisiejszym, a przede wszystkim, żeby przywołać w pamięci ludzi, których praca na trwale wpisała się w dzieje tej Biblioteki. Wszak Biblioteka to nie tylko zbiory i pomieszczenia, to również ludzie. Od ich wiedzy, fachowości, inicjatyw, poziomu i jakości wykonywanych prac zależy ocena instytucji, zarówno w środowisku, jak i na płaszczyźnie ogólnobibliotecznej.

W czasie minionego półwiecza przez wszystkie stanowiska pracy Biblioteki przeszło wielu pracowników. Dla części z nich okres pracy zawodowej przypadł na pierwsze 20-lecie, kiedy to w niezwykle trudnych warunkach, dzisiaj nawet niewyobrażalnych dla młodszego pokolenia bibliotekarzy, rozpoczynających swoją pracę przy końcu lat 60. już w nowym budynku – stworzyli bibliotekę uczelnianą, pełną w swoim strukturalnym kształcie, realizującą całość zadań wynikających z jej funkcji. To ich ofiarna i pełna zaangażowania praca sprawiła, że już w pierwszym swoim dwudziestoleciu Biblioteka UMCS znalazła się wśród liczących się bibliotek uczelnianych w kraju. Wielu pracowników wniosło swój wkład pracy w dalszy rozwój i budowało kolejne dziesię-

ciolecia na różnych odcinkach działalności Biblioteki, pomnażając osiągnięcia poprzednich lat. To również ich praca i wiedza trwale wpisała się w dorobek minionego okresu.

Miała Biblioteka w różnych okresach kierowników o dużej wiedzy, profesjonalistów w bibliotekarstwie, którzy tworzyli, modyfikowali i udoskonalali warsztat pracy bibliotecznej; nie tylko rozwijali działalność podstawową na płaszczyźnie gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów, ale organizowali nowe kierunki i formy działalności, takie jak: informacja naukowa, praca dydaktyczna, naukowo-badawcza i wydawnicza, reprograficzna, tworzyli warsztat pracy naukowej i dydaktycznej w postaci zbiorów specjalnych. Swoją postawą uczyli szacunku dla pracy, pokory, odpowiedzialności i zaangażowania, a także przywiązania do zawodu i instytucji. Z ich inspiracji i fachowej wiedzy przekazywanej przez lata niejednokrotnie do dziś czerpiemy.

W swoim półwieczu miała również kilku dyrektorów i wicedyrektorów, którzy w czasie swej dłuższej lub krótszej, trudniejszej lub przypadającej na lepsze, bardziej sprzyjające warunki kadencji, wnosili nowe spojrzenie na sprawy biblioteczne, podejmowali nowatorskie inicjatywy organizacyjne, inspirowali perspektywiczne działania, przyczyniali się do rozwoju Biblioteki i jej prestiżu w środowisku uczelnianym i bibliotekarskim. Pozwolę sobie przypomnieć kolejnych dyrektorów: mgr Władysław Skoczylas (1946–1951), mgr Jerzy Panas (1951–1953), mgr Tadeusz Smółka, st. kustosz dypl. (1953–1970), doc. dr Jan Gurba (1970–1975), dr Zdzisław Kowalski, st. kustosz dypl. (1976–1981), dr Mieczysław Wieliczko (1982–1984), mgr Jadwiga Olczak, st. kustosz dypl. (1984–1991) i mgr Teresa Gaworczyk, st. kustosz dypl. (1991–1994). Z każdej kadencji i każdej osobowości wpisało się coś na trwale w życie tej instytucji i funkcjonuje nadal w codziennej pracy.

Niech mi będzie wolno w tym miejscu prosić Państwa, żebyśmy chwilą ciszy uczcili pamięć tych wszystkich Pracowników, zatrudnionych na różnych stanowiskach pracy bibliotecznej w minionym okresie, którzy nie doczekali tego jubileuszu i nie mogą dzielić satysfakcji wspólnego sukcesu, a których nieobecność w takich chwilach odczuwa się w sposób szczególny.

Oficjalnie Biblioteka zaczęła funkcjonować z dniem 1 X 1945 r., kiedy otrzymała pierwsze dwa etaty (w tym kierowniczy), własne pomieszczenie i status jednostki uczelnianej, jakkolwiek decyzję organizowania Biblioteki podjęto wkrótce po powołaniu 23 X 1944 r. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Pierwsze prace organizacyjne powierzono wówczas prof. dr. Narcyzowi Łubnickiemu, kierownikowi Katedry Filozofii na Wydziale Przyrodniczym, który z pomocą wielu innych pracowników naukowych, zainteresowanych zgromadzeniem niezbędnej literatury na potrzeby powstałych zakładów, prowadził je do października 1945 r. Powoływano Bibliotekę jako jedną z pierwszych jednostek nowo powstającej Uczelni, zdając sobie sprawę, że nie może istnieć uniwersytet bez tego podstawo-

wego warsztatu naukowo-dydaktycznego. Organizowano ją od zera, od pierwszej książki. Nie miała szczęścia, jak niektóre wówczas powstające biblioteki, oprzeć się na wcześniej zgromadzonych lub przejętych, uporządkowanych zbiorach bibliotecznych. Wpływające z kraju i zagranicy dary, a także przydziały z tzw. „zbiorów zabezpieczonych”, w niewielkim stopniu odpowiadały ówczesnemu zapotrzebowaniu, natomiast przysparzały kłopotów z ich przechowywaniem. Małe możliwości rynkowe i nikłe finansowe powodowały, że kupno krajowe także nie zaspokajało potrzeb powstałych na Uczelni kierunków studiów.

Przez wiele lat stałą uciążliwością było dostosowywanie polityki gromadzenia zbiorów do często zmieniającej się struktury Uczelni na skutek wyodrębniania się istniejących wydziałów w samodzielne uczelnie oraz powoływania nowych wydziałów i kierunków studiów. Księgozbiór Biblioteki o profilu matematyczno-przyrodniczym w pierwszych latach, już na przełomie lat 40. i 50. musiał być rozszerzony o zbiory humanistyczne i wydawnictwa z dziedziny nauk społecznych dla powołanego Wydziału Prawa i wkrótce Wydziału Humanistycznego. Wiele wysiłku należało włożyć w zgromadzenie niezbędnej literatury z tego zakresu oraz naukowych czasopism retrospektywnych z okresu międzywojennego. Duże znaczenie dla kształtowania się księgozbioru miało przyznanie w 1954 r. pełnego ustawowego egzemplarza obowiązkowego na wszystkie druki krajowe, co zapewniło stały dopływ bieżących wydawnictw krajowych. Był to jednocześnie czynnik kształtujący uniwersalny charakter zbiorów. Droga kupna księgarskiego i antykwarycznego, z czasem również zagranicznego, poszerzano zasób wg ustalonej polityki gromadzenia, dostosowanej do potrzeb naukowo-dydaktycznych Uczelni. W ten sposób powstały duże zespoły dzieł treści ogólnej oraz wydzielony księgozbiór wieloegzemplarzowych podręczników akademickich, monografii i dzieł podstawowych z różnych dziedzin wiedzy. Równolegle kompletowano księgozbiory dla potrzeb zakładów, które z czasem stały się podstawą do utworzenia sieci bibliotek zakładowych.

W życiu Biblioteki ważną, a nawet przełomową datą, stał się rok 1968 z dwóch powodów:

- dla dalszego jej funkcjonowania ogromne znaczenie miało oddanie do użytku nowego gmachu,
- dla polityki gromadzenia przyniósł pewną stabilizację, gdyż w zasadzie struktura i charakter uczelni zostały określone, a późniejsze zmiany, wynikające z rozwoju uczelni, nie wpływały drastycznie na zmianę polityki, lecz tylko poszerzały jej ramy.

Nie można pominąć faktu, że oddanie do użytku nowego gmachu bibliotecznego zakończyło prawie 20-letni okres borykania się z problemami lokalowymi. Starania o jego budowę podjęto już na początku lat 50.; był nawet w planach inwestycyjnych na lata 1955–1960, ale został skreślony na korzyść budowy dla Wydziału BiNoZ. Wiele starań musiały dokonać Władze UMCS, a także pozo-

stałych uczelni Lublina, wsparte przez władze miasta, by została podjęta w 1958 r. Uchwała Rady Ministrów o budowie tzw. biblioteki międzuczelnianej dla 4 bibliotek. Musiało jednak upłynąć kilka lat, lat dalszych wysiłków dyrekcji Biblioteki, Senackiej Komisji Bibliotecznej, by wreszcie ogromne zaangażowanie ówczesnego Rektora UMCS, prof. dr. hab. Grzegorza L. Seidlera, doprowadziło w 1963 r. do rozpoczęcia budowy. Sprawy związane z budową i wyposażeniem gmachu były przez wiele lat przedmiotem licznych posiedzeń bibliotecznych, międzybibliotecznych, uniwersyteckich i środowiskowych. Zarówno na etapie projektu, jak i podczas kilkuletniej budowy, Biblioteka utrzymywała stały kontakt z Zarządem Inwestycji Szkół Wyższych w Lublinie. To, że stanął budynek funkcjonalny, który dobrze służy do dzisiaj, Biblioteka zawdzięcza ówczesnemu Dyrektorowi ZISzW, dr. Zdzisławowi Kowalskiemu (w l. 1976–1981 dyrektor Biblioteki), który poczynając od założeń projektowych przez wszystkie etapy budowy i wyposażenia starał się uwzględniać możliwe do zrealizowania fachowe postulaty środowiska bibliotekarskiego – ważne z punktu widzenia przyszłego użytkownika gmachu. Takiej współpracy w przyszłości życzyłaby sobie Biblioteka przy każdej budowie, rozbudowie i modernizacji.

Do nowego gmachu Biblioteka przносиła się z 14 odległych od siebie punktów miasta i ta przeprowadzka wieńczyła wieloletnie wysiłki, a jednocześnie kończyła pasmo ciągłych zmian lokalowych, zamykała okres bardzo uciążliwych warunków egzystencji, ustawicznego zabiegania o nowe pomieszczenia i dodatkowych problemów organizacyjnych. Należy przypomnieć, że przeprowadzka, która trwała od kwietnia do sierpnia 1968 r., dokonana została wysiłkiem samych tylko pracowników Biblioteki, przy nie zahamowanej działalności podstawowej, w tym przede wszystkim usługowej. Uczelnia dała pomoc jedynie w postaci sprzętu.

Powoli dobiegała też końca najdłuższa (1953–1970), najtrudniejsza, ale jednocześnie najbardziej znacząca kadencja dyrektorska mgr. Tadeusza Smółki, st. kustosa dyplomowanego – wielkiego dyrektora na miarę tamtych czasów. Tej kadencji bowiem należy przypisać nie tylko nowy gmach dla Biblioteki, ale także jej rozwój organizacyjny i merytoryczny. Wprowadziła się jako w pełni ukształtowana biblioteka uniwersytecka, z 11 oddziałową strukturą organizacyjną (do dzisiaj w tym kształcie funkcjonująca), z 99 osobowym personelem, wyszkolonym i dobrze przygotowanym do pracy bibliotecznej, z półmilionowym księgozbiorem odpowiadającym nie tylko aktualnym, ale i przyszłym potrzebom rozwijającej się Uczelni. Już wówczas miała widoczne osiągnięcia w zakresie działalności podstawowej, informacji naukowej, pracy dydaktycznej, naukowo-badawczej i wydawniczej oraz reprograficznej. Była biblioteką liczącą się w skali krajowych bibliotek uczelnianych, współpracującą z nimi na różnych płaszczyznach, uczestniczącą w wielu międzybibliotecznych przedsięwzięciach, utrzymującą stałe kontakty z różnymi środowiskami bibliotekarskimi.

Nowa sytuacja lokalowa otwierała perspektywę dalszego rozwoju: zapewniała warunki dla nowej jakości funkcjonowania, znacznie usprawniała realizację zadań usługowych, ponieważ scalenie rozproszonych zbiorów skróciło do minimum drogę książki z magazynu do czytelnika, umożliwiła zorganizowanie 3 dużych i 3 mniejszych czytelni ze sprofilowanymi księgozbiorami podręcznymi. Niestety, już po 10 latach użytkowania zaczęły kończyć się rezerwy magazynowe. Z biegiem czasu stały się ciasne również pomieszczenia działalności podstawowej, ponieważ każda z czterech funkcjonujących tu bibliotek znacznie powiększyła swoje zbiory, a oprócz nich część pomieszczeń zajmują tu od lat inni lokatorzy, którzy nie byli przewidziani w pierwotnych planach. I taką sytuacją lokalową Biblioteka kończy swoje 50-lecie.

Status Biblioteki jako ogólnouczelnianej jednostki o zadaniach usługowych, naukowych i dydaktycznych sankcjonowały wszystkie kolejne ustawy o szkolnictwie wyższym. Pełniła także funkcję ogólnie dostępnej biblioteki naukowej.

Zadanie organizowania warsztatu bibliotecznego, służącego potrzebom nauki i dydaktyki w ogóle, a w szczególności dla dyscyplin reprezentowanych na Uniwersytecie, Biblioteka Główna realizowała przez: gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów oraz tworzenie aparatu informacyjnego o nich. Koordynowała także politykę gromadzenia w sieci bibliotek zakładowych oraz prowadziła centralnie import wydawnictw zwartych i prenumeratę czasopism zagranicznych.

Efektom 50-letniej działalności na tym odcinku jest księgozbiór liczący ok. 1,5 mln. woluminów i jednostek obliczeniowych (łącznie z siecią 26 bibliotek zakładowych zbiory uczelniane liczą ok. 2,2 mln. woluminów i jednostek obliczeniowych). Zbiory biblioteczne mają charakter uniwersalny, z przewagą ilościową pozycji z dyscyplin naukowych, reprezentowanych na Uniwersytecie. Zróżnicowane są nie tylko dziedzinowo i językowo, ale też chronologicznie, pod względem wydawniczo-formalnym i funkcjonalnym. W tej liczbie Biblioteka Główna posiada: ok. 700 tys. woluminów druków zwartych, ok. 300 tys. woluminów wydawnictw ciągłych (20 600 tytułów) oraz ok. 470 tys. woluminów i jednostek obliczeniowych zbiorów specjalnych (w tym: 358 tys. opisów patentowych, a ok. 110 tys. woluminów i jednostek obliczeniowych to: stare druki, rękopisy, ikonografia, kartografia, zbiory muzyczne, mikrofilmy, dokumenty życia społecznego). Posiadany zasób wykazany jest w katalogach ogólnych i specjalnych oraz udostępniany w sposób prezencyjny w czytelniach, przez wypożyczalnię miejscową i międzybiblioteczną.

Od początku swego istnienia Biblioteka prowadziła obsługę informacyjno-bibliograficzną indywidualnych czytelników i instytucji, opracowywała wykazy nabytków, informatory, zestawienia bibliograficzne, prowadziła informację zbiorową dla grup wycieczkowych, urządzała wystawy biblioteczne i ogólnouniwersyteckie, prowadziła szeroką współpracę w zakresie informacji naukowej z innymi bibliotekami krajowymi i zagranicznymi. W ostatnich latach stała się użyt-

kownikiem poczty elektronicznej, co umożliwia wymianę informacji naukowej z ośrodkami akademickimi i instytucjami naukowymi całego świata. Od 1994 r. udostępnia informacje naukowe z wykorzystaniem nośników komputerowych. Posiada, w wersji jednostanowiskowej, bibliograficzne i faktograficzne bazy danych na CD-ROM oraz bazy dostępne w sieci uniwersyteckiej.

Inną formą działalności, podjętą już w 1947 r., była działalność naukowo-badawcza i wydawnicza. Przez minione 50-lecie rozwijała się ona w następujących kierunkach: publikowanie własnych wydawnictw periodycznych, prowadzenie prac bibliograficznych, prac badawczych z zakresu historii książki i bibliotek z uwzględnieniem książki lubelskiej, przygotowanie publikacji dotyczących zbiorów i działalności własnej Biblioteki, publikowanie wyników badań będących rezultatem indywidualnych zainteresowań pracowników, prace redakcyjne, a także współdziałanie w wydawniczych przedsięwzięciach międzybibliotecznych. Nie sposób, w tym miejscu, dokładnie omówić całego dorobku w tym zakresie, dlatego zasygnalizuję tylko niektóre pozycje. Na uwagę zasługuje wydawany od 1953 r. „Biuletyn Biblioteki”, ukazujący się od 36 rocznika (1986 r.) jako „Folia Bibliologica”. Warto także zwrócić uwagę na ważną rolę, jaką spełniały wszystkie prace bibliograficzne, rejestrujące okresowo dorobek Uczelni i poszczególnych wydziałów, bibliografie osobowe pracowników naukowych, do ostatniej o tym charakterze, wydanej w 1995 r., wykazującej wszystkie prace doktorskie i habilitacyjne wykonane na UMCS w latach 1944–1984. Dla prestiżu Biblioteki duże znaczenie miał udział pracowników na przełomie lat 60-tych i 70-tych w opracowaniu 120 haseł do fachowych wydawnictw słownikowych i encyklopedycznych, takich jak: *Słownik pracowników książki polskiej*, *Encyklopedia wiedzy o książce*, *Polski słownik biograficzny*, *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, a także udział w komitetach redakcyjnych takich czasopism naukowych, jak „Roczniki Biblioteczne” i „Studia o Książce”.

Wpisana w zadania biblioteki uczelnianej działalność dydaktyczna, od pierwszych lat jej funkcjonowania rozwijała się w dwóch kierunkach: szkolenie własnego personelu – teoretyczne i przywarsztatowe oraz szkolenie użytkowników. Już w 1951 r. rozpoczęto tzw. przysposobienie biblioteczne dla studentów pierwszego roku, prowadzone nieprzerwanie do chwili obecnej. W latach 70. wprowadzono zajęcia bibliograficzne dla studentów przygotowujących się do pisania prac magisterskich. Również od wielu lat Biblioteka przyjmuje na praktyki wakacyjne studentów bibliotekoznawstwa z różnych ośrodków uczelnianych. Po uruchomieniu w 1974 r. na UMCS zaocznych studiów bibliotekoznawczych bibliotekarze dyplomowani zasilili kadrę wykładowców, a następnie współpracowali z Zakładem Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa, prowadząc zajęcia na studiach stacjonarnych i zaocznych. W różnych latach Biblioteka odnotowywała też usługi dydaktyczne swoich pracowników, świadczone na rzecz innych środowisk bibliotekarskich.

Nie można tu pominąć roli, jaką w pracy Biblioteki i Uczelni odegrała działalność reprograficzna, podjęta już w latach 50. Biblioteka UMCS była jedną z pierwszych bibliotek uczelnianych w kraju, która widziała potrzebę zorganizowania pracowni mikrofilmowej. Przez wiele lat uzupełniano mikrofilmami luki w wielotomowych wydawnictwach zwartych, w ciągach czasopism oraz w innych cennych dokumentach. Już w latach 60., zgodnie z ówczesną tendencją w bibliotekarstwie naukowym, rozpoczęto wieloletnią szeroko zakrojoną akcję mikrofilmowania posiadanych poloniców ze zbioru starych druków. Pracownia Reprograficzna świadczyła usługi na rzecz wypożyczania międzybibliotecznego, zwiększając jednocześnie swój zasób mikrofilmów o pozycje sprowadzane z innych bibliotek krajowych i zagranicznych. Wykonywała też prace reprograficzne na potrzeby naukowe i dydaktyczne środowiska uczelnianego. W ostatnich latach rozszerzyła zakres prac o wykonywanie odbitek kserograficznych z materiałów bibliotecznych (dopuszczonych do kserografowania) dla użytkowników.

Biblioteka to nie tylko źródła i narzędzia informacji. To również kultura, sztuka, dorobek myśli i nauki. W takim rozumieniu Biblioteka UMCS i jej zbiory wchodzi w skład narodowego zasobu bibliotecznego i ustawowo podlegają ochronie.

Swoje półwiecze Biblioteka zamyka znaczącym i widocznym dorobkiem – osiągnięciami w wielu dziedzinach działalności, dużym bagażem różnych doświadczeń, ale też nie rozwiązanymi problemami, głównie w zakresie ochrony zbiorów przed zniszczeniem. Nie udało się Bibliotece zorganizować pracowni introligatorskiej, która wykonywałaby zarówno oprawy introligatorskie nowych książek i czasopism, jak i prace zabezpieczające w obiektach zniszczonych mechanicznie (przedarcie kart, ubytki, rozpadające się cenne oprawy). Przy tak dużych zbiorach uczelnianej sieci bibliotecznego własna pracownia introligatorska jest wręcz niezbędna. Nie udało się też zorganizować pracowni konserwacji książki, chociaż obie te placówki przewidziane były już w latach sześćdziesiątych. W zakresie konserwacji zabytkowych zbiorów Biblioteka podjęła działalność dopiero w ostatnich latach, zlecając usługi specjalistycznym pracownikom konserwacji papieru i skóry. Nie udało się również rozwiązać problemu przeładowanych od wielu lat magazynów, które w obecnym stanie nie spełniają optymalnych warunków dla przechowywania zbiorów. Trwająca od 1992 r. rozbudowa gmachu bibliotecznego przyniesie w perspektywie powiększenie powierzchni użytkowej, ale też nie rozwiąże tego problemu, ponieważ w nowym budynku nie przewidziano pomieszczeń magazynowych.

Przez całe 50-lecie Biblioteka funkcjonowała w sposób tradycyjny i jako biblioteka tradycyjna wchodzi w następny okres swojej działalności. Jedynie w zakresie opracowania druków zwartych nowych oraz w pracach OIN wykorzystywane były komputerowe narzędzia i źródła informacji. Ostatnie dwa lata były wstępnym etapem przygotowawczym do pełnej komputeryzacji wszystkich prac

i procesów bibliotecznych w zintegrowanym systemie bibliotecznym VTLS, którego wdrożeniem zainteresowane są 4 biblioteki uczelniane Lublina. Było to możliwe dzięki nawiązaniu przez władze rektorskie w 1992 r. kontaktów z amerykańską fundacją The Andrews W. Mellon, która subwencjonuje zakup systemu i sprzętu komputerowego. To, co dotychczas uczyniono, stanowi dopiero pierwsze kroki na długiej drodze do pełnej nowoczesności. Nie jest bowiem sprawą łatwą skomputeryzowanie tak wielkich i tak zróżnicowanych pod względem wydawniczo-formalnym zbiorów. Długo jeszcze tradycyjne metody pracy będą towarzyszyły bibliotekarzom równolegle do wprowadzanych nowoczesnych metod i narzędzi. Zgodnie z potrzebą czasu, Biblioteka musi swoją pracę modernizować, głównie w zakresie informacji naukowej i informacji o posiadanych zbiorach, którą to nowoczesność należy rozumieć jako czynnik wspomagający tradycję biblioteczną w celu szybszego i pełniejszego wykorzystania zgromadzonych zbiorów. Długo jeszcze słowo drukowane, zawarte w wielkich zasobach dokumentów bibliotecznych, będzie podstawowym materiałem bibliotecznym, a informacja komputerowa nie zastąpi bezpośredniego kontaktu pracownika naukowego i studenta z książką, czasopiśmie, dokumentem audiowizualnym, obiektem będącym zabytkiem kultury i sztuki.

Pominęłam ważny problem użytkowników Biblioteki, ponieważ jutrzejszy dzień sesji poświęcony jest roli Biblioteki w środowisku. Biblioteka chętnie wysłucha głosów użytkowników na temat, jak realizowała swoje zadania, o ile spełniła oczekiwania środowiska uczelnianego. Wszystkie oceny i uwagi staną się przedmiotem rozważań i pomocą w dalszej pracy.

Zdając sobie sprawę, że rozwój Biblioteki i jej dorobek w takich wymiarach, jakim zamyka minione 50-lecie, nie byłby możliwy bez zrozumienia, zaangażowania się i znaczącego wsparcia Władz Uczelni, tą drogą Biblioteka dziękuje zarówno obecnym Władzom Uczelni, jak i Władzom wszystkich poprzednich kadencji za stałą troskę o jej losy, za wszelkie decyzje, które dobrze służyły tej instytucji i przychylność okazywaną w codziennej współpracy. Dziękuje również:

- działającej przez wiele lat Senackiej Komisji Bibliotecznej, która zawsze bardzo aktywnie angażowała się w sprawy biblioteczne, szczególnie w tych bardzo trudnych okresach funkcjonowania Biblioteki;

- Radzie Bibliotecznej kilku kadencji, która jako organ doradczy Rektora Uczelni ściśle współdziałała z Biblioteką w granicach statutowych obowiązków;

- wszystkim tym Pracownikom naukowym Uniwersytetu, którzy w różny sposób współpracowali przez długie lata z Biblioteką, służyli radą i pomocą merytoryczną w rozwiązywaniu jej problemów;

- wszystkim swoim Przyjaciółom, a miała ich Biblioteka w minionym okresie bardzo wielu, zarówno w środowisku uczelnianym, jak i poza nim, którzy towarzyszyli jej zarówno w trudnych okresach, jak i w lepszych czasach;

– Dyrekcjom Bibliotek i innych instytucji mieszczących się w tym gmachu za dobrą współpracę i harmonijną współzystencję przez ponad 25 lat, a także Dyrekcjom pozostałych Bibliotek lubelskich, z którymi Biblioteka UMCS dobrze współpracuje od początku swojego istnienia.

Uprzejmie proszę JM Rektora prof. dra hab. Kazimierza Goebła o otwarcie przygotowanej przez Oddział Informacji Naukowej wystawy, która w sposób bardziej szczegółowy i obrazowy pokazuje „Półwiecze Biblioteki”, prezentując je w liczbach, dokumentach, fotografiach i publikacjach; a także drugiej wystawy, przygotowanej przez Oddział Zbiorów Specjalnych, eksponującej zabytkowe i cenne obiekty z zespołu rękopisów, starych druków, zbiorów kartograficznych i ikonograficznych, po konserwacji i renowacji.

Henryk Grocholski

WYNIKI ANKIETY DOTYCZĄCEJ KORZYSTANIA Z USŁUG BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ I BIBLIOTEK ZAKŁADOWYCH UMCS

Po raz pierwszy – o ile wiem – nasza Biblioteka zdecydowała się na próbę przeprowadzenia sondażu wśród użytkowników. Próba nie okazała się w pełni udana, daje jednak, jak sądzę, możliwość zwrócenia uwagi na pewne zjawiska oraz udokumentowania i pokazania skali występowania innych problemów, o których już wiemy.

Ankieta, opracowaną w Oddziale Informacji Naukowej Biblioteki Głównej, objęto nauczycieli akademickich oraz studentów UMCS, z wyłączeniem pracowników i studentów Filii w Rzeszowie. Kwestionariusze rozprowadzono i zebrano za pośrednictwem bibliotek zakładowych. Z 345 ankiet dla studentów i około 200 dla nauczycieli akademickich, otrzymaliśmy niespełna połowę.

Ankiety wypełniło 67 nauczycieli akademickich (w tym 5 profesorów i 2 doktorów habilitowanych), tj. około 6% ogółu nauczycieli oraz 153 studentów, co stanowi nieco mniej niż 1,5% studiujących na studiach stacjonarnych w Lublinie. Opinie zostały zebrane w I połowie listopada 1995 r., odzwierciedlają zatem stan informacji i postawy z tego czasu.

Sposób pozyskania materiału ankietowego (przez biblioteki zakładowe) pozwala przypuszczać, że respondentami byli częściej studenci mniej samodzielni, choć może bardziej obowiązkowi. Poszukujący z własnej inicjatywy materiałów i źródeł informacji poza swoją biblioteką zakładową raczej w mniejszej liczbie znaleźli się w grupie ankietowanych.

Wartość zebranego materiału jest obniżona z kilku powodów. Jednym z nich jest niechęć do wypełniania ankiet, powodująca z jednej strony pomijanie pytań, a z drugiej niedokładne ich czytanie. Pominięcie pytania w większości przypadków można z dużym prawdopodobieństwem traktować jako odpowiedź negatywną. Być może obszerność ankiety, 20 pytań z 50 podpunktami dla nauczycieli i 19 pytań z 41 podpunktami dla studentów, trochę zniechęcała respondentów. Także sformułowanie pytań powinno skuteczniej wymuszać jednoznaczność odpowiedzi. Innym mankamentem jest brak konsekwencji i porządku w wypełnianiu, np. powracanie do tych samych problemów w punktach, które odnoszą się do innych zagadnień. Dużym utrudnieniem w wykorzystywaniu materiału była

niejednoznaczność odpowiedzi, np. wyrażenie „wydawnictwa informacyjne” często odnoszono do wszelkich tekstów, z podręcznikami włącznie.

Ankiety spłynęły z poszczególnych wydziałów bardzo nierówno. Najwięcej odpowiedzi otrzymaliśmy z Wydziału Humanistycznego – 22 od nauczycieli i 53 od studentów, a stosunkowo sporo z Wydziałów Biologii i Nauk o Ziemi oraz Matematyki i Fizyki – odpowiednio 20 i 25 oraz 9 i 22. Mniej ankiet otrzymaliśmy z bibliotek wydziałowych: Pedagogiki i Psychologii (5 i 13), Filozofii i Socjologii (3 i 14) i Politologii (2 i 14). Najmniej uczestników ankiety zwerbowali bibliotekarze z bibliotek Instytutu Wychowania Artystycznego (2 i 7), Wydziału Ekonomicznego (2 i 4) i Wydziału Chemii (1 i 1). Z Biblioteki Wydziału Prawa nie otrzymaliśmy żadnego materiału.

Paniom z bibliotek zakładowych należą się gorące podziękowania, gdyż bez ich udziału cała akcja nie mogłaby być zrealizowana.

Dwie wersje kwestionariusza – dla nauczycieli akademickich i dla studentów – różnią się treścią niektórych punktów oraz ich liczbą (19 punktów dla nauczycieli, 20 dla studentów). 14 pytań jest identycznych, 2 są specyficzne dla swoich wersji: jedno pytanie, skierowane tylko do nauczycieli, dotyczy polityki gromadzenia zbiorów, a drugie - skierowane tylko do studentów - rozszerza temat przysposobienia bibliotecznego. Pozostałe różnią się bardziej ujęciem niż treścią. Dziś, pisząc obie wersje kwestionariusza, zadbałbym o jednolitą numerację pytań i całkowitą zbieżność kolejności co do tematyki, mimo nieco innej treści i zakresu niektórych pytań. Ułatwiłoby to porównywanie odpowiedzi w obu wersjach.

Pytania można podzielić na 5 grup:

I. Przysposobienie biblioteczne.

II. Zaopatrzenie bibliotek w teksty obowiązkowe dla studentów.

III Udostępnianie zbiorów w bibliotekach zakładowych i w Bibliotece Głównej.

IV. Kompletność zbiorów i polityka gromadzenia.

V. Działalność informacyjna Biblioteki.

Wyniki ankiety zostają omówione według wymienionych grup tematycznych.

PRZYSPOSOBIENIE BIBLIOTECZNE

Około 1/4 nauczycieli i blisko połowa studentów wskazuje na potrzebę większych lub mniejszych zmian. Ponad 20 studentów uważa, że czas trwania zajęć jest zbyt krótki. Przekazywane treści są nowe i trudne do zapamiętania na jednorazowych zajęciach. Parę osób chciałoby je wydłużyć (lub podzielić na dwie części) co najmniej o 2 godz.

Dalsze zastrzeżenia dotyczą sposobu prowadzenia zajęć. Kilkanaście osób, w tym kilku nauczycieli, domaga się położenia większego nacisku na instruktaż od-

noszący się do korzystania ze zbiorów, niektórzy życzą sobie dokładniejszych wiadomości, a czasem większej komunikatywności prowadzącego zajęcia.

Zdaniem kilku osób treść szkolenia powinna być poszerzona o wiadomości na temat korzystania z nośników komputerowych, a także o informacje o innych bibliotekach Lublina.

Najmniej jest niezadowolonych z przygotowania do korzystania z katalogu alfabetycznego, Wypożyczalni Miejscowej i katalogów rzeczowych. Nieco więcej wątpliwości budzi informacja o katalogu wydawnictw ciągłych oraz o czytelniach i ich księgozbiorach podręcznych. Duża liczba ankietowanych nie zapamiętała wystarczających wiadomości o katalogu centralnym bibliotek zakładowych, katalogu serii i o zbiorach specjalnych.

Szereg głosów wskazuje na możliwość poprawienia wyników szkolenia poprzez zmniejszenie liczebności grup (do około 10 osób).

W uwagach na temat terminu zajęć są postulaty, by zostały one przeprowadzone w pierwszych tygodniach roku akademickiego. Są także propozycje powtórzenia szkoleń po III roku studiów. Byłyby wówczas ukierunkowane na kwestie warsztatu magistranta. Dwie osoby piszą, że na I roku nie są potrzebne wiadomości np. o zbiorach specjalnych czy katalogu centralnym bibliotek zakładowych (to już wątpliwe!), a wiadomości aktualnie nieprzydatne szybko ulegają zapomnieniu.

Pojedyncze uwagi dotyczą potrzeby analogicznych szkoleń w bibliotekach zakładowych, większego uwzględniania specyfiki kierunku studiów oraz pierwszeństwa w czasie i szerszego zakresu zajęć dla studentów bibliotekoznawstwa.

ZAOPATRZENIE BIBLIOTEK UMCS W TEKSTY OBOWIĄZKOWE DLA STUDENTÓW

Nieco mniej niż połowa ankietowanych nauczycieli akademickich uważa, że zaopatrzenie ich biblioteki zakładowej w teksty obowiązujące dla studentów jest wystarczająca, 1/3 zaś sądzi, że jest ono zdecydowanie niezadowolające.

Gorzej oceniana pod tym względem jest sytuacja w Bibliotece Głównej, dotyczy to także skryptów, materiałów ćwiczeniowych, kluczy do oznaczania zwierząt. Generalnie stwierdzany jest niedostatek pozycji nowych, wyjątkowo germaniści odczuwają brak tekstów wydanych dawniej.

Nie jest powszechną regułą sporządzanie pełnych list literatury obowiązkowej, ani ustalanie liczby potrzebnych na zajęcia egzemplarzy. Nie jest również regułą zbiorowe sporządzanie odbitek kserograficznych mniejszych tekstów. Część nauczycieli uważa, że zorganizowanie sobie dostępu do wskazanej literatury jest wyłącznie przedmiotem troski studentów. Zdarzają się jednak przypadki, że prowadzący zajęcia sam dostarcza na ćwiczenia lub do biblioteki zakładowej potrzebne materiały. Około połowy ankietowanych nauczycieli widzi potrze-

bę zbiorowego sporządzania kserokopii mniejszych tekstów obowiązkowych. Są sugestie, że powinien się tym zajmować prowadzący zajęcia, ewentualnie we współdziałaniu z kierownikiem biblioteki zakładowej i starostą grupy, bądź z sekretarką jednostki. Znalazła się też jedna propozycja, by sprawę tę uregulować zarządzeniem prorektora ds. dydaktyki.

Podobny obraz sytuacji zaopatrzenia bibliotek w teksty obowiązkowe wyłania się z ankiet studenckich. Studenci wskazują, że nie zawsze informowani są z awczasu i dokładnie, z jakimi pozycjami mają obowiązek się zapoznać. Odpowiedź na pytanie o rolę opiekunów lat w tych sprawach wyjaśnia, że wprawdzie w wielu przypadkach służą oni pomocą w informacji o tekstach obowiązkowych, ale też bywa, że ich kontakt z danym rokiem jest dość luźny. Studenci nie zawsze wiedzą, kto jest opiekunem roku. Z ankiety wynika, że dostępność do tekstów obowiązkowych nie jest przedmiotem zainteresowania opiekunów lat.

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW W BIBLIOTEKACH ZAKŁADOWYCH I BIBLIOTECE GŁÓWNEJ

Głównym miejscem pracy wypowiadających się studentów są biblioteki zakładowe. W wypowiedziach obu grup respondentów powtarzają się skargi na złe warunki lokalowe oraz brak bezpośredniego dostępu do księgozbiorów podręcznych. Mała liczba poszukiwanych pozycji zwiększa rolę czyteln, stąd postulaty, by w tych pomieszczeniach nie prowadzić zajęć ani nie organizować zebrań. Powtarzają się życzenia, by wydłużyć czas otwarcia czyteln, zwłaszcza ze względu na studentów zaocznych. Częste są wnioski o wypożyczanie materiałów czytelnianych do domu na czas zamknięcia biblioteki.

Zarówno studenci, jak i pracownicy podkreślają potrzebę wyposażenia bibliotek zakładowych w kserokopiarki.

Liczni ankietowani domagają się szybkiego uzupełniania zbiorów o wydawnictwa nowe, a także zwiększenia prenumeraty czasopism. Pojawiają się też postulaty, by niektóre wydawnictwa specjalistyczne (m.in. materiały konferencyjne, prace niektórych instytutów naukowych) przenieść z Biblioteki Głównej do bibliotek zakładowych.

W wielu ankietach sygnalizuje się potrzebę komputeryzacji bibliotek zakładowych, a także stworzenia komputerowych stanowisk dla swobodnego dostępu do sieci INTERNET. Występują również postulaty udostępniania w tych bibliotekach bibliograficznych baz danych oraz przeglądów zawartości czasopism.

W uwagach osób ankietowanych na temat katalogów i agend udostępniania wyrażane jest również oczekiwanie komputeryzacji systemu bibliotecznego UMCS. Czytelnicy sygnalizują przypadki zniszczenia, przestawienia lub braku kart katalogowych. Wyrażają oczekiwanie znalezienia w katalogach informacji o

ważniejszych pozycjach opublikowanych w ramach prac zbiorowych lub w czasopismach (powołują się na katalogi innych bibliotek). W odniesieniu do katalogów rzeczowych postulują wyłożenie spisu haseł i podzielenie zbyt obszernych działów. Niektóre ankietowane osoby nie wiedziały o istnieniu katalogu centralnego bibliotek zakładowych, inne natomiast wyrażają potrzebę jego uaktualnienia. Korzystanie z katalogu wydawnictw ciągłych sprawia niektórym respondentom trudności, myląc jest dla nich brak adnotacji o numerach z bieżącego roku. Sprawę tę rozwiązałoby powstanie odrębnej czytelnicy czasopism bieżących. Otrzymaliśmy także sygnały odnośnie do skrócenia czasu na oprawę czasopism.

W stosunku do obsługi czytelników wielu użytkowników wyraża życzenie szybszej realizacji zamówień pozycji z magazynu, dotyczy to zwłaszcza Czytelnicy Czasopism. Respondent z bibliotekoznawstwa chciałby wprowadzić w Czytelnicy Bibliologicznej wolny dostęp do półek. Wysuwano pod adresem tego księgozbioru życzenie szerszego uzupełnienia o nowości z tej dziedziny.

Lista sugestii czytelników pod adresem księgozbiorów podręcznych zaczyna się od postulatu szybkiego ich uaktualniania, zwiększenia liczby podręczników i skryptów oraz ilości innych najpotrzebniejszych tekstów.

W stosunku do Wypożyczalni Miejscowej wysuwano, jak zwykle, życzenie skrócenia czasu oczekiwania, przedłużenia czasu otwarcia, skrócenia kolejek, wykorzystania narzędzi komputerowych. Uskarżano się także na niemożność wypożyczenia do domu wielu pozycji. W odniesieniu do Wypożyczalni Międzybibliotecznej narzekano na długi czas realizacji zamówień, kilku studentów dopiero z ankiety dowiedziało się o jej istnieniu.

KOMPLETNOŚĆ ZBIORÓW I POLITYKA GROMADZENIA

Okolo 15% ankietowanych studentów informuje o przypadkach nieotrzymania w bibliotekach UMCS potrzebnych im materiałów. Najczęściej są to książki polskie, rzadziej książki obce i czasopisma polskie. Odsetek respondentów z grupy nauczycieli akademickich, którzy nie otrzymali potrzebnych im materiałów, jest znacznie większy. Odwrotnie niż w przypadku studentów, były to przede wszystkim książki i czasopisma obce.

Na pytanie, dotyczące współpracy między pracownikami naukowo-dydaktycznymi a bibliotekami UMCS w zakresie polityki gromadzenia zbiorów, odpowiedzi udzieliła jedynie połowa z ankietowanych, a 1/3 określiła ją jako wystarczającą. Wśród pozostałych ocenia się ją jako dobrą z bibliotekami zakładowymi, z Biblioteką Główną jako niewystarczającą lub jako niewystarczającą w obu przypadkach (kilka osób). Sygnalizowany był również brak orientacji w tym zakresie.

Kilka osób oczekuje od Biblioteki Głównej ułatwienia zakupów dewizowych bądź przyznania pracownikom samodzielności w decydowaniu o zakupach. Uak-

tywnienie współpracy w tym zakresie poszczególne osoby widzą poprzez składanie w Bibliotece zamówień na zakup koniecznych ich zdaniem pozycji bądź przez składanie listy nowości z interesującej ich dziedziny. Postulowano, by uczestnicy konferencji naukowych informowali na bieżąco o ukazujących się publikacjach. Jedna osoba uważa, że należałoby przyjąć jakąś stałą formę konsultacji – uzgadniania zakupów z pracownikami naukowo-dydaktycznymi.

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ

Odpowiedzi na pytania dotyczące działalności informacyjnej Biblioteki nie pozwalają na zarysowanie całościowego obrazu potrzeb informacyjnych czytelników. Dają możliwość sformułowania fragmentarycznych wniosków. Połowa wypowiadających się na temat zaopatrzenia Biblioteki Głównej w drukowane źródła informacyjne daje odpowiedź pozytywną. Także prawie połowa ankietowanych nauczycieli stwierdza korzystanie z usług Oddziału Informacji Naukowej. Respondenci oczekują od OIN przede wszystkim pomocy w poszukiwaniach bibliograficznych, interesuje ich też pomoc w dotarciu do pozycji ze zbiorów bibliotek UMCS. Tylko niewiele osób myśli o zwróceniu się o informacje faktograficzną.

Wielu pracowników uczestniczących w ankiecie znajduje potrzebne im źródła informacji w swoich bibliotekach zakładowych.

Stosunek użytkowników do możliwości korzystania z komputerowych źródeł i narzędzi informacji dostępnych w Bibliotece Głównej został wyrażony w odpowiedziach na 5 identycznie sformułowanych w obu wersjach pytań.

Odpowiedź na pytanie pierwsze mówi, czy ankietowany zna możliwości, jakie pod tym względem aktualnie oferuje Biblioteka. Punkt drugi przynosi odpowiedź na pytanie, czy korzysta on z takich możliwości we własnym zakresie – poza Biblioteką. W punkcie trzecim ankietowany stwierdza, z jakich możliwości Oddziału Informacji Naukowej korzysta w Bibliotece: a) przeglądanie baz na CD-ROM, b) wyszukiwanie w bazach dostępnych w sieci Uczelni, c) poszukiwanie w katalogach on-line i d) inne usługi sieci INTERNET. Odpowiedź na pytanie czwarte pozwala stwierdzić, które konkretnie bazy na CD-ROM były przez ankietowanych wykorzystywane, a punkt ostatni zachęca do sprecyzowania konkretnych dezyderatów co do zakupu dalszych takich baz.

Wielu nauczycieli i większość studentów spośród osób ankietowanych nie zna jeszcze komputerowych źródeł i narzędzi informacji dostępnych w Bibliotece Głównej, 12 studentów stwierdza, że w ogóle nie wiedziało, iż Biblioteka dysponuje tego typu możliwościami, a niektórzy z nich deklarują brak wiedzy o charakterze takich źródeł informacji (np. „co to jest CD-ROM?”, „nie mam pojęcia o bazach danych” itp.). Jedna osoba pisze: „wiele rzeczy w ankiecie było dla

mnie zupełnie nowych”. Respondent-humanista spośród nauczycieli sugeruje, by „rozreklamować działalność OIN wśród pracowników przyzwyczajonych do tradycyjnych (drukowanych) źródeł informacji”.

Materiał uzyskany z ankiety wskazuje zatem na potrzebę intensywniejszej informacji o możliwościach korzystania w Bibliotece Głównej z nowych technik pozyskiwania informacji. Kilkakrotne rozsyłanie do zakładów i bibliotek zakładowych ulotek charakteryzujących bazy, rozwieszanie afiszy i dwukrotna informacja w „Wiadomościach Uniwersyteckich” okazało się niewystarczające.

Spośród ankietowanych osób, korzystających w omawianym okresie z usług OIN stosunkowo najmniej korzysta z przeglądania baz na CD-ROM. Więcej poszukuje informacji w sieci Uczelni bądź przegląda katalogi on-line. Najwięcej osób deklaruje korzystanie z innych usług INTERNETU, a część z nich korzysta tylko z tej ostatniej możliwości.

Przytaczane są różne powody nie korzystania z usług Biblioteki.

Pracownik Instytutu Matematyki, który zna możliwości dostępne w Bibliotece, ale z nich nie korzysta, stwierdza, że nie czeka na informacje w bazach, lecz utrzymując kontakt poprzez INTERNET z kolegami z branży bardzo często korzysta z ich preprintów, a za najlepsze źródło informacji uważa konferencje, robocze spotkania za granicą lub w Instytucie Matematyki PAN w Warszawie i w Centrum Banacha.

Cztery osoby z Instytutów Fizyki, Matematyki i Biologii chcą, by wszelkie źródła informacji, jakimi dysponuje Biblioteka były w sieci Uczelni. Osoby te aktualnie z usług komputerowych Biblioteki nie korzystają, a jedna z nich sądzi, że „dopóki taka informacja nie będzie dostępna przez sieć, liczba korzystających będzie ograniczona”.

Kilku studentów wyraża przekonanie o braku potrzeby korzystania z nowych technik: „wystarczy mi biblioteka zakładowa”, „nie mam czasu, wolę książki i gazety”, „skorzystam, jeśli będę potrzebował”. Czasem uzasadnienie jest oryginalne – „nie mam do tego odpowiednich predyspozycji”.

Większość ankietowanych nauczycieli i niewielka część studentów korzysta z komputerowych źródeł informacji także lub wyłącznie poza Biblioteką. Proporcje są tu odwrócone: więcej nauczycieli korzysta poza Biblioteką niż w Bibliotece i odwrotnie – więcej studentów pozyskuje informacje ze źródeł komputerowych w Bibliotece niż poza nią. Łącznie w Bibliotece Głównej i poza nią korzystało dotychczas z nowych technik wyszukiwawczych około 65% ankietowanych nauczycieli i tylko około 10% studentów.

Część osób dotąd nie korzystających z baz na CD-ROM dostępnych w Bibliotece, zwłaszcza nauczycieli, wyraża zainteresowanie takimi usługami Biblioteki i wysuwa dezyderaty zakupu dalszych baz. Zwraca uwagę zbyt mała znajomość – w pewnej mierze i wśród pracowników naukowych – tytułów baz ze swojej dziedziny. Stąd wysuwane są żądania ogólne, dotyczące określonej te-

matyki, bez wskazywania konkretnych tytułów. Pracownicy i studenci powinni zaznajomić się, w zakresie własnej specjalności, z katalogiem baz posiadanych przez OIN.

Sprawą podnoszoną często w ankiecie jest brak umiejętności korzystania z informacji na nośnikach komputerowych oraz chęć nauczenia się tego. Szczególnie studenci, ale również i pracownicy, chcieliby brać udział w kursach dających i poszerzających wiedzę na ten temat. Pracownik Instytutu Pedagogiki pisze: „nie korzystam, bo nie umiem, choć korzystam z programów edytorskich”.

W OIN prowadzone są szkolenia dla zgłaszanych przez nauczycieli akademickich grup, instruktaż indywidualny i wielokierunkowa pomoc informacyjna.

Maria K. Brzyska

ZADANIA I MOŻLIWOŚCI W ZAKRESIE GROMADZENIA ZBIORÓW PRZEZ BIBLIOTEKĘ GŁÓWNA WE WSPÓŁPRACY Z BIBLIOTEKAMI ZAKŁADOWYMI

Gromadzenie zbiorów to jedna z podstawowych czynności bibliotekarskich, polegająca na planowym pozyskiwaniu i wprowadzaniu do biblioteki właściwych materiałów bibliotecznych drogą: kupna, wymiany, darów i egzemplarza obowiązkowego. Materiały biblioteczne to zarówno nowości wydawnicze, jak i pozycje wypełniające lukę w posiadanych przez bibliotekę zbiorach (dotyczy to zwłaszcza ciągłości tytułów czasopism, wydawnictw wielotomowych i seryjnych). Gromadzenie zbiorów opiera się na doborze odpowiednich zasad i środków działania, tj. na właściwej polityce gromadzenia zbiorów, zapewniającej nabycie materiałów zgodnie z profilem, zadaniami i możliwościami budżetu biblioteki oraz polityką biblioteczną państwa. Ogólne zasady polityki gromadzenia zbiorów większych bibliotek zawarte są zazwyczaj w ich statutach lub regulaminach organizacyjnych.

Opierając się na Ustawie z dnia 12. 09. 1990 r. o szkolnictwie wyższym i Ustawie z dnia 9. 04. 1968 o bibliotekach oraz Statucie UMCS – Biblioteka Główna wraz z bibliotekami zakładowymi tworzy system biblioteczno-informacyjny uczelni. Podstawowym jej zadaniem jest organizowanie warsztatu pracy naukowej i dydaktycznej dla nauczycieli akademickich i studentów poprzez m.in.: odpowiedni dobór, fachowe opracowanie i udostępnianie zbiorów. „Odpowiedni dobór zbiorów” jest problemem niesłychanie złożonym. Biblioteka nasza, jako biblioteka uniwersytecka, gromadzi księgozbiór zgodny z dziedzinami uprawianymi na UMCS, a także publikacje o charakterze interdyscyplinarnym i historycznym z takich dziedzin, jak: rolnictwo, technika i medycyna. A więc, gromadzenie zbiorów to również ich specjalizacja i selekcja. W bibliotece uniwersyteckiej problem specjalizacji dotyczy przede wszystkim bibliotek zakładowych. Są one bazami źródłowymi w zakresie jednej dziedziny lub dziedzin pokrewnych. Taki stan rzeczy wynika z fizycznego usytuowania bibliotek zakładowych „w zasięgu ręki” pracownika nauki i studenta, podczas gdy biblioteka główna, spełniając rolę ogólnouczelnianego centrum informacji naukowej, jest jednocześnie ich koordynatorem merytorycznym. Specjalizacja zbiorów oznacza również ich selekcję. To, co

w bibliotekach zakładowych jest sprawą prostą, a więc dobór literatury według określonych dziedzin, w Bibliotece Głównej jest znacznie trudniejsze. Dotyczy to, rzecz jasna, egzemplarza obowiązkowego. Otrzymanie go jest przywilejem częściowo rozwiązującym kłopoty finansowe biblioteki, ale przywilejem bardzo uciążliwym. Wpływające do biblioteki druki podlegają selekcji, od 1995 r. znacznie pogłębionej. Opracowano w Oddziale Gromadzenia zasady selekcji, kierując się przede wszystkim profilem gromadzenia zbiorów w bibliotece, potrzebami czytelników i możliwościami magazynowymi. Opierając się na Zarządzeniu Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15. 02. 1973 r. w sprawie wymiany dubletów i druków zbędnych przekazujemy wydawnictwa podlegające selekcji w pierwszej kolejności bibliotekom zakładowym naszej uczelni, a w drugiej – bibliotekom szkół wyższych Lublina oraz innym instytucjom.

Zakup książek dla biblioteki jest uzależniony od finansowej kondycji uniwersytetu. Ogromną część budżetu biblioteki pochłaniała do tej pory prenumerata czasopism zagranicznych przeznaczonych dla uczelni. Również kosztowne są kontynuacje wydawnictw zagranicznych, kupowane wcześniej na tzw. fiszki. Na zakup polskich i zagranicznych książek pozostawało bibliotece już niewiele funduszy, choć obecnie sytuacja przedstawia się lepiej niż przed paru laty. Sprawą priorytetową w dziedzinie zakupów jest wyposażenie w aktualną literaturę kilku czytelń Biblioteki Głównej (zwłaszcza humanistycznej) oraz nowo powstałych sekcji (m.in. komputerowej). Kupuje się więcej literatury fachowej związanej z komputeryzacją biblioteki (poradniki, podręczniki) oraz aktualnie potrzebne podręczniki, zwłaszcza z dziedziny prawa i ekonomii. Prowadzona od początku tego roku akademickiego analiza potrzeb czytelników na podstawie nie zrealizowanych rewersów pozwoli zorientować się w najbardziej bolesnych brakach w księgozbiorze i ułatwi decyzje w zakupach.

Biblioteka uzupełnia zbiory także drogą kupna antykwarycznego, zwłaszcza w zakresie wydawnictw ciągłych.

Od lat 50. Biblioteka Główna UMCS otrzymywała w ramach wymiany najnowsze publikacje wydawnictw uczelni polskich i zagranicznych. Wymiana ta była prowadzona w bardzo rozległym zakresie przez Biuro Wydawnictw Annales UMCS. Biblioteka Główna i poszczególne biblioteki zakładowe otrzymywały, poza drukami rzeczywiście cennymi, także i takie, które np. ze względu na język lub formę wydawniczą nie były przydatne. Wyszukane od paru lat przez władze Biblioteki sugestie przejścia wymiany i dokonanie koniecznej selekcji zaowocowały dopiero w 1994 r. W ramach Oddziału Gromadzenia Zbiorów powstała samodzielna Sekcja Wymiany Wydawnictw, która od czerwca 1995 r. rozpoczęła oficjalnie swą działalność.

Bardzo ważnym źródłem wpływu książek i czasopism, zwłaszcza zagranicznych, są dary. W 1995 r. otrzymaliśmy około 500 woluminów druków zwartych i 30 tytułów czasopism tzw. bezpłatnej prenumeraty z inicjatywy zagranicznych

instytucji (Deutsches Biblioteksinstitut, delegatura polska amerykańskiego Instytutu na Rzecz Demokracji w Europie Wschodniej oraz New School Research w Nowym Jorku).

Łącznie w 1995 r. wpłynęło do Biblioteki Głównej (bez bibliotek zakładowych) około 11 000 druków zwartych i około 2 500 tytułów czasopism.

Jak kształtowała się współpraca biblioteki centralnej z bibliotekami zakładowymi w zakresie gromadzenia zbiorów na przestrzeni 50. lat jej istnienia?

Już w latach 40., w okresie tworzenia się księgozbioru, wszelkie wpływające książki i czasopisma były dzielone. Większa część zbiorów specjalistycznych przekazywana była do zakładów naukowych, reszta o charakterze ogólnym pozostawała w Bibliotece Głównej. Profil księgozbioru zmieniał się zgodnie z przeobrażeniami w samej uczelni. Początkowa przewaga dziedzin matematyczno-przyrodniczych (w tym również rolnictwo i medycyna) ustąpiła miejsca naukom humanistycznym, prawniczym i społeczno-ekonomicznym. Biblioteka Główna nie była w stanie zaspokoić coraz większych potrzeb środowiska naukowego. Istniejące przy zakładach uczelni specjalistyczne biblioteki podręczne początkowo pozbawione były fachowej opieki. Ich zbiory gromadzono nieracjonalnie i przypadkowo, często dublując nabytki. Zasadnicze zmiany organizacyjne w sieci bibliotek zaczęto wprowadzać po 1970 r. Wynikały one ze zmiany struktury organizacyjnej uczelni. Powstały biblioteki instytutowe, które wchłonęły księgozbiory byłych katedr i zakładów, teraz wchodzących w skład instytutów. W wyniku tych zmian w połowie lat 70. sieć bibliotek zakładowych liczyła 54 placówki. Późniejsze działania władz uczelni i Biblioteki Głównej zmierzały do zmniejszenia ilości bibliotek zakładowych poprzez łączenie; w chwili obecnej jest ich 26. Tworzą one wraz z Biblioteką Główną sieć informacyjno-biblioteczną. Jest to model tradycyjny, oparty na zasadach decentralizmu koordynowanego. Biblioteka Główna podlega administracji uczelni, natomiast biblioteki zakładowe – administracji wydziałów i instytutów. Co za tym idzie, biblioteki uzależnione są finansowo od władz uczelni. Opracowują one ramowe plany wydatków, które muszą uzyskać akceptację rektora lub dziekanów. Uzależnienie to również wpływa na politykę gromadzenia zbiorów.

Jak już wcześniej wspomniałam, Biblioteka Główna zamawia prenumeratę czasopism zagranicznych dla bibliotek zakładowych. Czasopisma te są jej depozytem. Podobnie jest z kupnem zagranicznych druków zwartych. Biblioteki zakładowe, dysponując swoimi funduszami, kupują książki polskie i zagraniczne oraz prenumerują czasopisma polskie, a nawet zagraniczne (pojedyncze tytuły). Z Biblioteki Głównej otrzymują wydawnictwa wpływające z wymiany krajowej i zagranicznej (zgodnie z zamówieniami). Większość darów z zagranicy przekazywana jest do odpowiednich bibliotek zakładowych. Tu również przekazywane są, za obopólnym porozumieniem, książki i czasopisma, które wpłynęły z egzemplarza obowiązkowego i zostały w ramach selekcji odrzucone, jako nie mieszczące się w ramach profilu zbiorów Biblioteki Głównej.

Niestety, stosowany jeszcze kilka lat temu zakup podręczników akademickich w większej ilości egzemplarzy dla studentów wszystkich kierunków uczelni, nie ma zasadniczo w tej chwili miejsca. Dostarczaniem materiałów dydaktycznych dla studentów powinny być obciążone przede wszystkim biblioteki wydziałowe. Do nich bowiem w pierwszym rzędzie zwróci się student. Biblioteka Główna powinna z czasem odzyskiwać swoje depozyty, zwłaszcza ciągi czasopism z lat ubiegłych. Niestety, ciasnota w magazynach głównego gmachu na razie na to nie pozwala. Budowa nowego magazynowca w przyszłości niewątpliwie rozwiąże wiele problemów.

Przejęcie od 1996 r. przez wydziały uczelni 1/3 opłaty za prenumeratę zagraniczną odciąży znacząco budżet Biblioteki Głównej. Wpłyne to niewątpliwie na ilość prenumerowanych czasopism, zależną od finansowej kondycji wydziału (choć część wydatków pokrywa uczelnia i Ministerstwo Edukacji Narodowej). Biblioteka Główna będzie w stanie kupować większą ilość wydawnictw encyklopedycznych, informacyjnych, baz danych na CD-ROM, podręczników.

Istnieje potrzeba bliższej współpracy pracowników naukowych, zainteresowanych kształtowaniem księgozbioru biblioteki, zwłaszcza zakładowej, ze środowiskiem bibliotekarzy. Ich pomoc jest nieodzowna przy dokonywaniu wyboru odpowiedniej literatury. Jest to podstawowy warunek, aby księgozbiór gromadzić racjonalnie i zgodnie z najnowszymi trendami w nauce. Rozwiązaniem optymalnym byłaby ściślejsza współpraca konsultantów dziedzinowych, wyłonionych lub wyznaczonych przez rektora spośród pracowników naukowych poszczególnych wydziałów, z odpowiednimi pracownikami biblioteki (specjalistami dziedzinowymi lub pracownikami odpowiedzialnymi za opracowanie rzeczowe nabytków). Czy przyjmie się takie, czy też inne rozwiązanie, jedno jest pewne, Oddział Gromadzenia Zbiorów byłby wspierany w podejmowaniu decyzji. Zbiory biblioteki powinny być gromadzone w sposób bardziej planowy, z większą znajomością dziedzin wiedzy i najnowszej literatury ich dotyczącej. Użytkownik otrzyma szybciej informację na temat bieżącej produkcji wydawniczej w interesującej go dziedzinie. Specjaliści, głębiej wnikając w daną problematykę, ustrzegą bibliotekę przed nabywaniem pozycji mniej wartościowych.

Problemem nie rozwiązany do tej pory w zadawalającym stopniu jest dokładne określenie zasad i zakresu gromadzenia zbiorów przez biblioteki uniwersyteckie, w tym również i naszą. Istnieją oczywiście ogólne wytyczne polityki gromadzenia zbiorów, zasady przeprowadzania selekcji lub instrukcje ich dotyczące, opracowywane przez poszczególne biblioteki. Brak jednak ujednoczonych podstaw określania zasad gromadzenia, które obowiązywałyby w tej grupie bibliotek. Pewną próbą rozwiązania tego problemu na arenie międzynarodowej jest amerykański model „*Conspectus*”, opracowany przez Research Library Group. Stał się on podstawą dla określania zasięgu gromadzenia zbiorów wielu amerykańskich bibliotek uniwersyteckich. Skonstruowany jest w układzie tabela-

rycznym z 6 stopniową skalą, która określa, ile i jakie dokumenty gromadzi się w obrębie danego tematu. Służy do wskazania stopnia kompletności istniejącego zbioru, bieżącego gromadzenia i zbioru pożądanego.

Mówiąc o gromadzeniu zbiorów w bibliotece nie sposób nie wspomnieć o możliwościach, jakie niesie ze sobą komputeryzacja. Mimo, że w Bibliotece Głównej nie przewidziano opcji specjalnej VTLS, dotyczącej gromadzenia zbiorów i zarządzania funduszami biblioteki, w codziennej pracy korzystamy z zainstalowanych komputerów. Stworzono w programie Excel bazę danych prenumeraty czasopism zagranicznych za lata 1994 i 1995 z rozliczeniami rachunkowymi oraz bazę zamówień na 1996 r. W tym samym programie zaczęto wprowadzać dane dotyczące wydawnictw wielotomowych i seryjnych. W planach mamy stworzenie specjalnego programu akcesji wszelkich wpływów w zakresie druków zwartych oraz komputerowego rejestru przybytków i inwentarza. Sekcja Wymiany Wydawnictw będzie w przyszłości pracować w swoim programie. W codziennej pracy korzystamy z poczty elektronicznej. Przy wyszukiwaniu informacji dotyczących wydanych pozycji pomocne są bazy danych Przewodnika Bibliograficznego, ISSN, Bibliografii Wydawnictw Ciągłych.

Tworzenie dobrego i nowoczesnego warsztatu informacyjnego z wartościowym zbiorem książek, czasopism, baz danych z właściwą specjalizacją na pewno się opłaci. Przyciągnie większą liczbę czytelników, pracowników nauki i studentów, a to jest najważniejsze.

Stanisława Wojnarowicz

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS

Mówiąc o działalności informacyjnej w okolicznościach jubileuszowych trudno nie przywołać V prawa Rantganathana stwierdzającego, że biblioteka jest żywym rozwijającym się organizmem. Skłania to do spojrzenia na uwarunkowania, w jakich procesy informacyjne się kształtowały, a więc przemiany w obrębie czterech elementów systemu – użytkowników, zasobu, pracowników, bazy materialno-technicznej.

UWARUNKOWANIA DZIAŁALNOŚCI INFORMACYJNEJ W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ UMCS

Użytkownicy, których potrzeby uzasadniają sens funkcjonowania biblioteki, to przede wszystkim pracownicy i studenci macierzystej uczelni. Zadanie tworzenia dla nich warsztatu badawczego i dydaktycznego powiązane było z przeobrażeniami profilu UMCS.

Biblioteka była zawsze otwarta na potrzeby wszystkich potencjalnych użytkowników, także korzystających z jej usług studentów i pracowników innych uczelni, pracowników jednostek badawczych i produkcyjnych, uczniów i nauczycieli szkół średnich, bibliotek krajowych i zagranicznych. Obsługa jak najszerszego kręgu użytkowników jest kryterium przydatności świadczonych usług.

Zasób Biblioteki, w pierwszych latach tworzony dla potrzeb dydaktyki i badań z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych, medycznych, weterynaryjnych i filozoficznych, w latach 50., 60., 70. kształtowany był z przeznaczeniem dla prawników, humanistów, ekonomistów, pedagogów, psychologów. Od co najmniej ćwierćwiecza jest księgozbiorem uniwersalnym.

Aparat informacyjny zasobu bibliotecznego zaczął się kształtować od 1948 r., kiedy zaczęto tworzyć katalog alfabetyczny ogólny i wewnętrzny oraz katalog działowy. W 1950 r. został założony katalog wydawnictw seryjnych, w 1951 – alfabetyczny katalog czasopism, w 1954 zaczęto tworzyć katalogi zbiorów specjalnych, w 1956 założono katalog przedmiotowy i rozpoczęto prace nad centralnym katalogiem bibliotek zakładowych.

Zbiory informacyjne obecnie można podzielić na dwie grupy: materiały wydawane tradycyjnie – drukowane bibliografie, abstrakty, wykazy, przeglądy, encyklopedie, słowniki, katalogi, informatory oraz źródła informacji utrwalone na nośnikach elektronicznych, których wykorzystanie nie ma tradycji, wymaga dodatkowych kwalifikacji od bibliotekarzy i użytkowników i łączy się z inną organizacją procesu wyszukiwania.

Zespół pracowników, w pierwszych latach nieliczny i wolno powiększający się (w okresie 1944–1947 liczba pracowników wzrosła z 2 do 9 osób) w końcu lat 50. liczył 40 osób, z których 1/4 była przeszkolona przywarsztatowo w różnych bibliotekach naukowych i na kursach specjalistycznych. Już wówczas rozwinęły się inicjatywy prac bibliograficznych i wydawniczych, nawiązana została współpraca z bibliotekami krajowymi i zagranicznymi. W dalszych latach został udoskonalszony system szkoleń specjalistycznych, rozwinęła się aktywność zawodowa w szerszym środowisku (Lublina i pozalubelskim). W 1962 r. pierwsze etaty bibliotekarzy dyplomowanych otrzymało 6 pracowników. Aktualnie liczący 175 osób personel przygotowuje się do wdrożenia zintegrowanego systemu komputerowego VTLS. Przeprowadzono wielokrotne cykle szkoleniowe z podstaw obsługi komputerów, a także wewnątrzuczelniane i prowadzone przez wykładowców spoza UMCS szkolenia z zakresu pracy z zakupionym systemem.

Od 1991 r. wprowadzono na niektórych odcinkach pracy narzędzia komputerowe. Pierwszym działaniem było wprowadzenie poczty elektronicznej, dalszymi zakupienie źródeł na nośnikach elektronicznych, tworzenie bazy BGUMCS w programie MAK, korzystanie z usług sieci uczelnianej, krajowej, INTERNET.

Tworzenie bazy materialno-technicznej rozpoczęło się od starań o skromną powierzchnię lokalową, powiększaną od 36 m². Rosnącemu, do czasu otrzymania w roku 1968 budynku bibliotecznego, metrażowi towarzyszyła wzrastająca liczba pomieszczeń w różnych punktach miasta, co wraz z trudnościami z zaopatrzeniem w materiały biurowe, meble biblioteczne, podręczniki bibliotekarskie, rzutowało na możliwości usługowe biblioteki. Urządzeniami technicznymi wykorzystywanymi w działalności informacyjnej przez wiele lat były: maszyna do pisania, telefon, czytnik mikrofilmów, kserograf, obecnie obok nich niezbędne stały się: poczta elektroniczna i wielofunkcyjny komputer – narzędzie do wyszukiwania z CD-ROM, tworzenia własnych baz, terminal sieci komputerowej, maszyna do pisania.

Biblioteka Główna posiada aktualnie 50 komputerów, w tym jeden multimedialny.

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA

W 1951 r. zadania informacyjne związane z obsługą użytkowników przejęło, utworzone przy Oddziale Udostępniania Zbiorów, Biuro Informacji Bibliogra-

ficznej. W dwa lata później zostało usamodzielnione jako Dział Informacji Bibliograficznej, przemianowany w 1964 r. na Oddział Informacji Naukowej.

Informowanie o stanie księgozbioru było stałym elementem pracy Biblioteki. Na początku lat 50. (1953) podjęto wydawanie „Wykazu ważniejszych nabytków...”, który w pierwszych latach obejmował wszystkie (polskie i obce) wydawnictwa zwarte. W miarę potrzeb zakres prezentacji ulegał zmianom. Otrzymanie pełnego egzemplarza obowiązkowego przez Bibliotekę w 1954 r. uzasadniało rezygnację z wykazywania wydawnictw polskich. Wielodziałowe przeglądy nabytków zagranicznych zamieszczano do 1973 r. w wyrośłym z „Wykazu...” – „Biuletynie Biblioteki...” W późniejszych rocznikach tego wydawnictwa przedstawiono, wybrane tematycznie lub formalnie, grupy dokumentów.

Także wykazy czasopism znajdujących się w Bibliotece Głównej lub sieci bibliotecznej UMCS ukazywały się w formie publikacji samoistnych (1947, 1951, 1978), czy też w ramach *Spisu wykładów...* (1952/1953, 1953/1954), albo na łamach „Biuletynu Biblioteki...”.

Wpływające do zasobu bibliotecznego książki zagraniczne, od 1977 r., prezentował serwis „Nowości Biblioteczne”, opracowywany najczęściej w dwu seriach: nauki matematyczno-przyrodnicze i nauki społeczne. W zależności od ilości nabytków i ich zakresu tematycznego ilość serii bywała zwiększana. Kolportowane początkowo do wszystkich zakładów Uczelni, obecnie adresowane są do bibliotek zakładowych (od 1991 r.).

Popularyzacji zbiorów bibliecznych służą wystawy nabytków, z wyodrębnioną okresowo witryną nowych książek pracowników UMCS oraz wystawy tematyczne, którym, w zależności od potrzeb, nadaje się charakter informacyjny lub dydaktyczny (np. popularyzacja aparatu informacyjnego).

Przybliżeniu Biblioteki Głównej czytelnikom służą wystawy ukazujące jej działalność, adresowane zwłaszcza do początkujących użytkowników, organizowane na początku roku akademickiego. W tym też celu wydawano informatory, poradniki i przewodniki dla czytelników w latach 1954, 1963, 1969 Stefani Fedorko, w 1980 r. Zdzisława Kowalskiego i Jadwigi Olczakowej, w 1993 r. mały poradnik Elżbiety Grzybowskiej i Stanisławy Wojnarowicz, w 1994 r. – jubileuszowy informator Marii Wilczyńskiej.

O rozszerzonym aparacie informacyjnym komunikują ulotki charakteryzujące nabywane bazy danych, wysyłane do wszystkich jednostek naukowo-dydaktycznych Uczelni lub wykładane w ogólnie dostępnych w bibliotece miejscach. Informacja o bazach została podana także za pośrednictwem afisza oraz dwukrotnie w „Wiadomościach Uniwersyteckich”.

Wśród udzielanych na bieżąco informacji indywidualnych przeważającą część stanowią informacje biblieczne. Zgłaszają się po nie instytucje (najczęściej inne biblioteki) oraz użytkownicy indywidualni. Liczba informacji bibliecznych w ostatnim roku przekroczyła ponad 25-krotnie ilość informacji biblio-

graficznych i rzeczowych. Przewaga udzielonych informacji bibliotecznych wystąpiła w odniesieniu do wszystkich kategorii użytkowników. Obejmowały one:

- informacje o funkcjonowaniu Biblioteki Głównej i sieci bibliotek zakładowych UMCS (zapytania od wszystkich grup użytkowników);
- stwierdzenia obecności dokumentów w zbiorach systemu bibliotecznego UMCS (wszyscy czytelnicy);
- sporządzanie spisu znajdujących się w bibliotece dokumentów odnoszących się do określonych zagadnień (życzenia pracowników UMCS);
- lokalizacja dokumentów w innych bibliotekach krajowych i zagranicznych (przewaga zapytań pracowników naukowych i studentów);
- wskazanie właściwych katalogów i sposobu korzystania z nich (zapotrzebowanie ze strony studentów i użytkowników ze środowiska pozauczelnianego).

Informacji bibliotecznych udziela się opierając się na katalogach systemu biblioteczno-informacyjnego UMCS, drukowanych katalogach centralnych bibliotek, katalogach zespołów zbiorów poszczególnych bibliotek, bazach dostępnych w sieci uczelnianej: BGUMCS, ISIS – czyli wykazach czasopism zagranicznych i innych nośnikach elektronicznych importowanych do Polski, katalogach dostępnych on-line w sieci INTERNET. Wykorzystywana jest też bardzo często poczta elektroniczna.

Zlokalizowanie dokumentu nie przedstawia na ogół większych problemów. Uciążliwa dla użytkownika staje się sytuacja, gdy dokument nie jest dostępny w sieci UMCS czy w Lublinie. Pozostaje oczywiście korzystanie z usług wypożyczalni międzybibliotecznej. Współczesne oczekiwania użytkowników i dążenia bibliotekarzy kierują się ku szybkiej dostępności do dokumentów przez sieci komputerowe. Możliwość wejścia przez INTERNET do bibliotek wirtualnych, których adresami dysponuje Oddział Informacji Naukowej, nie rozwiązuje problemu. Nie podejmując oceny tej możliwości wyszukiwań tekstowych, pozwolimy sobie przytoczyć opinię Michaela Gormana, który zasoby internetowe porównuje do „[...] składu książek używanych [...], w którym wszystkie książki zostały złożone beładnie po obdarciu ich z okładek, indeksów i karty tytułowej [...]”¹ – sygnalizując problem autoryzacji i odpowiedzialności.

Bieżące informacje bibliograficzne obejmowały głównie:

- wskazywanie właściwych źródeł bibliograficznych i sposobu korzystania z nich
- wyszukiwanie literatury na zgłoszone tematy
- pomoc w uzupełnianiu adresów bibliograficznych.

Przygotowywano je opierając się na tradycyjnym zasobie informatorów pośrednich – źródłach drukowanych, zgromadzonych w Czytelnii Informacji Naukowej oraz informacyjnej części księgozbiorów podręcznych pozostałych czy-

¹ M. Gorman, *Przyszłość biblioteki akademickiej*, „Przegląd Biblioteczny” 1995, nr 2, s.148.

telń, a także opierając się na komputerowych nośnikach informacji, dostępnych w Czytelni IN i w Oddziale Informacji Naukowej.

Wprowadzenie źródeł informacji na nośnikach elektronicznych usprawniło wyszukiwanie literatury, dając informację szybszą, szerszą, wyszukiwaną wieloaspektowo. Stworzyło możliwość wykonywania zestawień bibliograficznych dla szerokiego kręgu użytkowników. Przy starej zasadzie sporządzania zestawień dla samodzielnych pracowników nauki pozostaje się, gdy dla postawionego problemu wyszukiwawczego nie ma możliwości wykorzystania narzędzi komputerowych.

Najczęściej preferowaną przez użytkowników formą wyszukiwania było przeglądanie baz z udziałem lub pod kontrolą bibliotekarza. Bardziej doświadczeni w pracy z komputerem czytelnicy prowadzili wyszukiwania samodzielnie, w przypadku, gdy pracownik naukowy nie interesuje się przebiegiem wyszukiwania - bibliotekarze sami wykonują zestawienie literatury.

Dotychczas poszukiwania bibliograficzne można było prowadzić w pięciu zagranicznych bazach CD-ROM: Chemistry Citation Index, Life Sciences Collection, Philosopher's Index, Econlit, Sociofile. CD-ROM-y te zostały zakupione w wersji jednostanowiskowej, ich udostępnianie prowadzone było na obsługiwanych przez Oddział Informacji Naukowej dwu komputerach z czytnikami CD-ROM. Wykorzystanie baz dostępnych w sieci może się odbywać na 6 terminalach znajdujących się w Czytelni IN i w OIN.

W sieci Uczelni dostępne są polskie bazy bibliograficzne: Przewodnik Bibliograficzny 1988–1995 oraz Wydawnictwa Niezależne (drugi obieg z lat 1976–1989). Znajdziemy tam także przydatny przy wyszukiwaniach SŁOWNIK – wykaz haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej.

Do zawężonych poszukiwań bibliograficznych przydatne bywały CD-ROMowe wersje katalogów wydawniczych Springera i Elsewiera.

Analiza wykorzystania baz na nośnikach elektronicznych wskazuje na wzrost zainteresowania tym źródłem informacji. Od marca do końca 1994 r. wyszukiwaniem w komputerowych bazach danych było zainteresowanych 133 użytkowników, w 1995 r. (do 15 XI) – 225 osób. Z zagranicznych baz na CD-ROM w 3 kwartałach roku 1994 skorzystało 89 użytkowników, w 1995 zaś (do 15 XI) – 136. Dwukrotnemu wzrostowi zainteresowania nośnikami elektronicznymi towarzyszy wzrost zainteresowania bazami zagranicznymi o 34,5%. Daje się zauważyć duże zainteresowanie literaturą w języku polskim na nośnikach komputerowych. Liczba udostępnień informacji z Przewodnika Bibliograficznego jest prawie równa udostępnianiu wszystkich baz zagranicznych (92:91).

Wśród zainteresowanych informacją elektroniczną w Bibliotece Głównej zdecydowaną większość stanowią użytkownicy z macierzystej uczelni – 178 osób (w roku 1995), znacznie rzadziej korzystali z niej: studenci i pracownicy KUL – 21 osób, AR – 18 osób, PL – 10, AM – 5, a także PAN, JUNG-u, Herbapolu, WSP

w Rzeszowie. Najczęściej wykorzystywana była baza Przewodnika Bibliograficznego, następną pozycję zajmują prawie równorzędnie: Life Sciences Collection, Chemistry Citation Index, Philosopher's Index. Znacznie rzadziej były wykorzystywane bazy z zakresu ekonomii i socjologii.

Poza bazami dostępnymi w Bibliotece Głównej, zostały zakupione i przekazane w depozyt: CD-ROM-owy indeks „Mathematical Review” – do Biblioteki Instytutu Matematyki, dyskiety wersja „Current Contents” seria Fizyka, Chemia, Nauki o Ziemi – do Biblioteki Wydziału Chemii oraz seria Biologia, Rolnictwo, Ochrona środowiska CC – do Biblioteki Instytutu Mikrobiologii.

Informacje rzeczowe, będące gotowymi odpowiedziami na zapytania użytkowników są, podobnie jak w przypadku omawianych już rodzajów informacji, udzielane na podstawie dwu grup źródeł informacji. Do znacznej większości należą bezpośrednie informatory drukowane: polskie i obce encyklopedie ogólne i specjalne, słowniki rzeczowe, filologiczne i przekładowe, wykazy osób i instytucji, informatory biograficzne, geograficzne i statystyczne, skorowidze aktów prawnych. Wykorzystywane są także informatory na nośnikach elektronicznych. Należą do nich multimedialne encyklopedie The Hutchinson Encyclopedia i The New Grolier Multimedia Encyclopedia, multimedialna baza The Viking Opera Guide – zawierająca informacje o 1500 operach i 800 kompozytorach od 1600 r. oraz baza skupiająca materiały archiwalne dotyczące II wojny światowej – World War II Archives on CD-ROM. Bieżące informacje o działalności placówek naukowo-badawczych oraz o blisko 50 tysiącach pracowników nauki i techniki podaje baza World Research Database. O programach stypendialnych oraz państwowych i prywatnych grantach przeznaczonych na działalność naukowo-badawczą informuje baza Grants Database. Faktograficzna baza Chembank zawiera informacje o niebezpiecznych dla człowieka i środowiska związkach chemicznych, ich właściwościach, środkach ostrożności, metodach wykrywania, stopniu zagrożenia, postępowania w nagłych wypadkach i przepisach prawnych.

Baza ISSN zawiera dane o polskich wydawnictwach ciągłych, zarejestrowanych przez Narodowy Ośrodek Międzynarodowego Systemu Informacji o Wydawnictwach Ciągłych; wyszukiwanie można prowadzić wg 7 indeksów: ISSN, instytucji sprawczych, miejsc wydania, tytułów, początkowego roku ukazywania się, roku ostatniego, wydawców. Tytuły wydawnictw ciągłych zawieszonych, nowych i zmieniających tytuł rejestruje dostępny w sieci komputerowy odpowiednik do dodatku Przewodnika Bibliograficznego, wprowadzony do sieci pod akronimem BWC; wyszukiwania można prowadzić wg indeksów: osobowego, tytułów, instytucji, przedmiotowego, roku wydania.

Zapotrzebowanie na informacje rzeczowe zaznaczyło się wyraźnie wśród pracowników nauki i użytkowników spoza środowiska akademickiego. Pracownicy nauki oczekiwali informacji dotyczących dokumentacji prac naukowo-badaw-

czych, informacji o ludziach nauki i programach stypendialnych, informacji adresowych dotyczących ośrodków nauki, wydawców, redakcji, interesowały ich także listy rankingowe czasopism, przepisy prawne.

Duża liczba zapytań ze środowiska pozauczelnianego dotyczyła UMCS i innych szkół wyższych – programów kształcenia, warunków przyjęć na studia, testów egzaminacyjnych, czy też możliwości korzystania z narzędzi komputerowych. Do częstych należały informacje biograficzne, dotyczące historii rodzin i miejscowości.

Formą działalności informacyjnej była dokumentacja publikowanego dorobku naukowego UMCS. W pierwszym ćwierćwieczu powstały bibliografie poszczególnych wydziałów, lata 1972–1988 (z przerwą 1980/1981 i 1983/1984) dokumentował rocznik „Wykaz publikacji pracowników UMCS...”, wydano również 24 numery serii Bibliografie Osobowe.

Wydawnictwem informacyjnym Biblioteki Głównej są wydawane w latach 1966/1967–1978/1979 *Sprawozdania z działalności Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej* – bezpośredni informator dający obraz struktury organizacyjnej Uczelni.

Wyznacznikiem kierunku działań informacyjnych są potrzeby użytkowników, one decydują zarówno o tworzonym zasobie dokumentów, jak i o organizowanym aparacie informacyjnym.

Wprowadzenie narzędzi komputerowych budzi zainteresowanie i akceptację czytelników, poprawia warunki pracy bibliotekarzy, ale też stwarza potrzebę przeznaczenia większej ilości czasu dla użytkowników nie mających doświadczenia w pracy z komputerem. Daje tu o sobie znać, zawsze odczuwany, problem dydaktyki bibliotecznej. Codzienna praktyka wskazuje, a wyniki ankiety potwierdzają, zbyt małą znajomość tradycyjnego aparatu informacyjnego, problem jest pogłębiany przez potrzebę poznania narzędzi, których wykorzystanie nie ma tradycji.

Celem działań bibliotekarzy jest rozszerzenie form działalności informacyjnej opartej na bogatych zbiorach, relatywnej z podnoszoną jakością warsztatu, podnoszonymi kwalifikacjami bibliotekarzy, coraz lepszą bazą materialno-techniczną, a przede wszystkim umiejętnie, wyraźnie określonymi potrzebami użytkowników.

LITERATURA

1. T. Gaworczyk, *Kierunki i formy działalności informacyjnej Biblioteki Głównej UMCS*, „Biuletyn Biblioteki UMCS” 1979, nr 1-4, s.105-110.
2. M. Wilczyńska, *Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*, Lublin 1976.

Elżbieta Kuźma

ZBIORY BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS JAKO WARSZTAT PRACY NAUKOWEJ HUMANISTY

Podstawowym zadaniem biblioteki uczelnianej jest organizowanie warsztatu pracy dla nauczycieli akademickich i studentów. Zadanie to musi być realizowane przede wszystkim przez odpowiednią politykę gromadzenia zbiorów.

Polityka ta była dostosowywana do zmieniającej się struktury Uniwersytetu. Zgodnie z pierwotnym profilem dydaktyczno-naukowym Uczelni początkowo kompletowano księgozbiór z zakresu nauk medycznych, przyrodniczych i ścisłych. Na przełomie lat 40. i 50., w związku z powstaniem Wydziału Prawa, a nieco później Wydziału Humanistycznego, rozszerza się zakres gromadzonych zbiorów. Szczególny nacisk trzeba było położyć na kompletowanie od podstaw księgozbioru humanistycznego oraz szeroko pojętego zbioru z dziedziny nauk społecznych i prawnych.

Kompletowanie zasobu przebiegało dwutorowo: nabywano książki i czasopisma dla Biblioteki Głównej oraz dla poszczególnych zakładów naukowych. Ich księgozbiory zostały z czasem w większości połączone i dały początek dzisiejszym bibliotekom wydziałów, instytutów i zakładów kierunkowych. Wykształciły się też formy koordynacji polityki gromadzenia w ramach całego systemu biblioteczno-informacyjnego Uczelni.

Polityka gromadzenia musiała uwzględniać zarówno potrzeby typowe dla każdej uczelni, jak i wynikające ze specyficznych zadań, wiążących się z geograficznym usytuowaniem Uniwersytetu. Dla zaspokojenia pierwszej kategorii potrzeb:

- kompletowano dzieła o treści ogólnoinformacyjnej, zarówno krajowe jak i obce, takie, jak encyklopedie, słowniki językowe i rzeczowe, bibliografie i inne informatory - stanowią one zasadniczą część księgozbiorów podręcznych czytelników;
- gromadzono monograficzne wydawnictwa naukowe oraz podręczniki akademickie dla wszystkich kierunków Uczelni, kupowano także reprinty, mające duże znaczenie informacyjne;
- uzupełniano tytuły czasopism;
- powiększano zasób zbiorów specjalnych.

Dla realizacji specyficznych zadań UMCS szczególny nacisk kładzie się na gromadzenie druków lubelskich oraz dotyczących Lublina i regionu, a także wy-

dawnictw z terenów wschodnich historycznej Rzeczypospolitej. Z położenia naszego Uniwersytetu wynika, że ma on szczególne obowiązki prowadzenia badań i gromadzenia wiedzy o naszych wschodnich sąsiadach oraz historii i teraźniejszości naszych stosunków z nimi. Podobnie Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu był i jest ukierunkowany na sprawy stosunków polsko-niemieckich.

Ułatwieniem w realizacji tych ogromnych zadań stał się fakt, że w 1954 r. Biblioteka otrzymała przywilej egzemplarza obowiązkowego, który stanowi do dzisiaj najważniejsze źródło kompletowania bieżącej polskiej produkcji wydawniczej.

Okolo połowy zgromadzonego zasobu stanowi księgozbiór humanistyczny. Obok podstawowych wydawnictw informacyjnych posiadamy znaczną liczbę pozycji o charakterze monograficznym, polskich i obcych. Mamy większość dzieł klasyków literatury polskiej i światowej, wiele pierwodruków i unikatowych wydań XIX i XX-wiecznych (w tym druki lwowskie i wiedeńskie), współczesne *polonica* emigracyjne, druki z regionu lubelskiego.

Przełomową datą stał się rok 1968, w którym Biblioteka przeprowadziła się do nowego gmachu. W nowych warunkach można było usprawnić korzystanie z dotychczas zgromadzonego zasobu. Księgozbiór czytelniany został rozdzielony do czytelni: Humanistycznej, Matematyczno-Przyrodniczej, Czasopism i Zbiorów Specjalnych. W późniejszym czasie utworzono czytelnie: Informacyjno-Naukową i Bibliologiczną. Informacje o zasobach Biblioteki zawarte są w katalogach druków zwartych (alfabetyczny, przedmiotowy i systematyczny), w katalogu alfabetycznym wydawnictw ciągłych oraz w katalogach zbiorów specjalnych. Centralny katalog bibliotek zakładowych pozwala stwierdzić w jakiej mierze księgozbiory tych bibliotek mogą uzupełnić literaturę o dzieła specjalistyczne.

Poszczególne rodzaje wydawnictw potrzebnych humaniście omówimy według czytelni, w których są udostępniane. Specjalistom ze wszystkich dziedzin wiedzy służą: Czytelnia Informacyjno-Naukowa, Czytelnia Czasopism i Czytelnia Zbiorów Specjalnych.

CZYTELNIĄ INFORMACYJNO-NAUKOWĄ, zorganizowaną na użytek pracowników naukowych, skupia w czternastu działach wybór informatorów ogólnych i specjalnych, ustawionych w porządku przedmiotowym.

Działy I–IX zawierają informatory bezpośrednio: encyklopedie ogólne i specjalne, słowniki rzeczowe, słowniki językowe – narodowe, przekładowe i specjalne, informatory biograficzne, wykazy osób i instytucji oraz inne informatory bezpośrednio. Działy od X do XIII zawierają informatory pośrednio: bibliografie ogólne i specjalne, wykazy tytułów czasopism i katalogi centralne czasopism oraz katalogi centralne książek i dysertacji. Dział XIV zawiera wszelkiego rodzaju informatory dotyczące historii i działalności UMCS.

Ponad połowę zgromadzonych przez Bibliotekę wydawnictw ciągłych stanowią wydawnictwa humanistyczne. Są wśród nich komplety czasopism polskich i obcych z XIX i pierwszej połowy XX wieku, duży zasób kalendarzy. W posiada-

niu Biblioteki są czasopisma wydawane w czasie okupacji, wydawnictwa emigracyjne oraz druki ukazujące się w PRL poza cenzurą, będące darami pracowników naszej Uczelni. Duże znaczenie mają prace, zeszyty naukowe i sprawozdania wielu instytucji i towarzystw naukowych polskich i zagranicznych.

W księgozbiornym podręcznym CZYTELNI CZASOPISM zgromadzono wiele niezbędnych w pracy humanisty wydawnictw informacyjnych. Jej księgozbiór podręczny skupia zarówno informatory o treści ogólnej, jak i zestaw katalogów i wykazów wydawnictw ciągłych polskich i obcych. Są tu bieżące bibliografie narodowe i międzynarodowe oraz katalogi drukowane bibliotek krajowych i zagranicznych.

Przykładowo można wymienić podstawowe wydawnictwa bibliograficzne:

- „Ulrich`s International Periodicals Directory”;
- „Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy Wykaz Druków” – tygodnik rejestrujący pełną produkcję wydawniczą kraju, w tym prócz dokumentów z tekstem słownym również mapy, ryciny i nuty;
- „Bibliografia Czasopism i Wydawnictw Zbiorowych” - uwzględniająca prawie wszystkie czasopisma i wydawnictwa zbiorowe ukazujące się w Polsce;
- „Bibliografia Zawartości Czasopism” - rejestrująca w wykazach miesięcznych nie tylko artykuły, lecz również recenzje, zamieszczane w około 1000 czasopism;
- bibliografie dotyczące poszczególnych wydawnictw czy regionów, np.: tomy zawierające bibliografię zawartości treści „Kultury” paryskiej, „Zeszytów Historycznych” oraz działalności wydawniczej Instytutu Literackiego w Paryżu, wydane w latach 1959, 1975, 1981, 1989 i 1994 (uzupełnienia), a także *Katalog czasopism lubelskich* wydawanych na terenie byłego województwa lubelskiego do 1970 r.

Dla ułatwienia śledzenia na bieżąco literatury wyklada się w Czytelni ostatnie numery około 600 tytułów czasopism polskich i obcych. Na zapleczu umieszczono duże ciągi czasopism najczęściej użytkowanych, np.: „Pamiętnik Literacki”, „Język Polski”, „Przegląd Historyczny”, „Kwartalnik Historyczny”, „Rozprawy PAU”.

Znaczący w pracy naukowej humanisty zbiór dokumentów znajduje się w ODZIALE ZBIORÓW SPECJALNYCH. Należą do nich: rękopisy, starodruki, ikonografia, kartografia, muzykalia, dokumenty życia społecznego.

W zespole rękopisów liczącym około 770 jednostek znajdują się:

- kodeksy rękopiśmienne, „miscellanea” historyczne, prawnicze i literackie, kopiariusze korespondencji, notatki, skrypty szkolne;
- spuścizny osobiste znanych osób zawierające różnorodny materiał, w tym: dokumenty życia i działalności (metryki urodzeń i świadectwa szkolne), autobiografie, materiały związane z twórczością naukową lub literacką (szkice, bruliony, korespondencja, autografy tekstów znanych pisarzy i poetów z XIX i pierwszej połowy XX wieku);

– papiery luźne (listy, dokumenty, teksty okolicznościowe) oraz ich kolekcje;
– maszynopisy tekstów historycznych, pamiętnikarskich i literackich, które z różnych przyczyn nie mogły ukazać się drukiem.

Pomocą dla czytelników są drukowane katalogi rękopisów dużych bibliotek, zgromadzone w księgozbiorze podręcznym.

W zbiorze starodruków przeważają pozycje z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych. Do druków humanistycznych należą: dzieła wybitnych humanistów (filozofów i pisarzy) od czasów Odrodzenia do końca XVIII wieku, prace kronikarskie i historyczne z XVII i XVIII wieku oraz kalendarze. Na uwagę zasługuje bogaty zbiór książek kucharskich.

Zgromadzone w Bibliotece Głównej starodruki pochodzą z wielu znanych europejskich i polskich oficyn. W zbiorze przeważają druki obce, poloników jest około 3000 tys., w tym 50 druków lubelskich.

Zbiory ikonograficzne dają przegląd osiągnięć artystycznych różnych wydawnictw w zakresie: grafiki oryginalnej, reprodukcji dzieł sztuki, wydawnictw tekowych, plakatu artystycznego, ekslibrisu, fotografii, wydawnictw pocztówkowych. Przeważają obiekty XX-wieczne, w niewielkiej ilości reprezentowane są zabytki z XVIII-XIX wieku.

Ważną pomoc naukową stanowią atlasy i mapy, także historyczne, przechowywane w zbiorach kartograficznych.

Zbiory muzyczne to druki muzyczne i dokumenty dźwiękowe. Druki muzyczne obejmują współczesne wydawnictwa polskie (w niewielkiej części XIX-wieczne) oraz wydawnictwa obce. Dokumenty dźwiękowe to płyty i taśmy magnetofonowe z muzyką poważną, rozrywkową, ludową, religijną dawną i współczesną oraz z recytacjami poezji i prozy. Cenne są archiwalne nagrania dokumentalne z wypowiedziami znanych polityków. Zbiory muzyczne dysponują również wyborem kursów języków obcych.

Dokumenty życia społecznego to materiały, które jako poszczególne jednostki mają wartość niewielką, scalone w większe zespoły osiągają znaczenie dokumentu źródłowego. Są to gromadzone w wyborze: uczelniane i regionalne druki ulotne, katalogi wystaw artystycznych, programy teatralne, foldery krajoznawcze.

Wymienione zbiory specjalne uzupełniają 12-tysięczny księgozbiór podręczny wspomagający ich wykorzystanie.

Najwięcej uwagi wypada poświęcić CZYTELNI HUMANISTYCZNEJ, w której obszerny księgozbiór podręczny stanowi podstawowy warsztat dla humanisty w jego pracy naukowej i dydaktycznej. Księgozbiór ten liczy około 12 tysięcy woluminów i prócz informatorów ogólnych zawiera dzieła z zakresu poszczególnych dyscyplin wiedzy humanistycznej. Zastosowano układ systematyczny z podziałem na 12 głównych działów, oznaczonych cyframi rzymskimi. W każdym z nich znajdują się wydawnictwa informacyjne, materiały źródłowe, opracowania ogólne i monograficzne, podręczniki. Działy noszą numery od I do XIII z pominię-

ciem numeru II, gdyż zlikwidowany został, konieczny dawniej z przyczyn ideologicznych, osobny dział marksizmu-leninizmu. Wymienimy wszystkie działy, podając dla ilustracji przy niektórych szczególnie ważne wydawnictwa.

Dział I skupia wydawnictwa o charakterze ogólnoinformacyjnym, takie jak: encyklopedie, słowniki przekładowe dwu i wielojęzyczne, bibliografie, słowniki i informatory biograficzne, biografie narodowe.

Bogaty zbiór encyklopedii reprezentują encyklopedie polskie i obce. Z encyklopedii polskich dawnych są m.in.: *Encyklopedia powszechna* S. Orgelbranda oraz *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana* doprowadzona do hasła „Patroklos” – w swym zamierzeniu największe polskie przedsięwzięcie encyklopedyczne o niezwykle bogatym materiale informacyjnym. Aktualny stan wiedzy podają encyklopedie współczesne, leksykony encyklopedyczne i informatory rzeczowe. Wśród encyklopedii obcych znajdują się: amerykańskie, angielskie, niemieckie, francuskie, włoskie, rosyjskie, czeskie, węgierskie, bułgarskie.

Polskie i obce bibliografie bibliografii reprezentują m.in.: Hahn W.: *Bibliografia bibliografii polskich do roku 1950*, Sawoniak H.: *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960*, Bieńkowska M. B., Eychlerowa B.: *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970*, Besterman Th.: *A World Bibliography of Bibliographies and of Bibliographical Catalogues, Calendars, Abstracts, Digests, Indexes and the like*, 4 ed. Totowa N. J. 1971

Piśmiennictwo polskie i *polonica* zagraniczne od XV do XIX wieku obejmuje *Bibliografia polska* Karola Estreichera, wydawana w Krakowie od 1872 r. Spośród słowników biograficznych najczęściej wykorzystywany jest *Polski słownik biograficzny*, doprowadzony do litery „R”.

III i IV. Filozofia i Psychologia – grupują dla każdej z tych dziedzin pozycje dotyczące historii i metodologii oraz działów takich jak: propedeutyka, ontologia i teoria poznania, logika, etyka, estetyka – dla filozofii, a psychologia matematyczna, ogólna, rozwojowa, wychowawcza, kliniczna, społeczna i psychologia zwierząt – dla psychologii. W dziale poświęconym filozofii są też ważne pozycje dotyczące religioznawstwa.

Ważnymi dziełami dla filozofów są m.in. wydana przez PAN *Bibliografia filozofii polskiej* (t.I–IV) oraz ciągle podstawowy nie tylko dla studentów podręcznik Władysława Tatarkiewicza *Historia filozofii* (ostatnie wydanie 1983). Psychologowie sięgają nieraz do tomów *Bibliografii prac psychologicznych wydanych w Polsce*, które opracowano w Komitecie Nauk Psychologicznych PAN pod red. L. Wołoszynowej. Ważną pozycją jest 4-tomowa *Encyclopedia of Psychology* R. J. Corsiniego.

V. Pedagogika – gromadzi podstawowe pozycje zgrupowane poza informatorem w poddziałach: historia wychowania i nauczania, metodologia pracy naukowej, organizacja szkolnictwa, pedagogika ogólna, pedagogika specjalna i oświata pozaszkolna. Jako ważną dla pedagogów pozycję można wymienić W.

Czerniewskiego *Bibliografię pedagogiki. 1958-1970*. (PAN Instytut Pedagogiki) oraz jej kontynuację: *Polska bibliografia pedagogiczna. 1971-1979*.

VI. Językoznawstwo - zawiera szereg poddziałów dotyczących zagadnień teorii i historii języka, metodologii językoznawstwa, metodyki nauczania języka, logopedii oraz poszczególnych języków i grup językowych. Szczegółowo rozbudowany jest poddział języka polskiego.

Na uwagę zasługuje bogaty zbiór słowników. Przykładowo można wymienić rodzaje słowników dotyczących języka polskiego.

Słowniki narodowe – obejmujące zasadniczo cały podstawowy zasób leksykalny danego języka, jak: Linde S. B.: *Słownik języka polskiego*, Zdanowicz A. i in.: *Słownik języka polskiego* (wileński), Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W.: *Słownik języka polskiego* (warszawski), Doroszewski W.: *Słownik języka polskiego*, Szymczak M. (red.): *Słownik języka polskiego*.

Słowniki obejmujące poszczególne okresy dziejów języka: *Słownik staropolski*, *Słownik polszczyzny XVI wieku*.

Słowniki języka regionów i grup środowiskowych, np.: Karłowicz J.: *Słownik gwar polskich*.

Słowniki języka poszczególnych pisarzy. Sporządzane dla pisarzy najwybitniejszych bądź najbardziej reprezentatywnych z językowego punktu widzenia, mają duże znaczenie dla badań nad pisarzem i jego epoką. Są to: *Słownik języka Adama Mickiewicza*, *Słownik języka Jana Chryzostoma Paska*.

Słowniki ukazujące materiał językowy z określonych punktów widzenia: etymologiczne (podające pochodzenie wyrazu), frazeologiczne (ukazujące stałe lub możliwe związki wyrazowe), synonimów i wyrazów bliskoznacznych (oparte na pokrewieństwie semantycznym), ortoepiczne i ortograficzne (opracowane ze względu na poprawność języka), frekwencyjne (wskazujące częstość występowania poszczególnych wyrazów).

Słowniki rejestrujące przysłowia, cytaty, rymy, np.: *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, *Księga cytatów z polskiej literatury pięknej od XIV do XX wieku* Pawła Hertza i Władysława Kopalińskiego, *Słownik rymów Adama Mickiewicza* Janiny Budkowskiej.

Słowniki wyrazów obcych.

Słowniki pseudonimów, np. Adama Bara *Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz Polski dotyczących*.

Słowniki dziedzin i zagadnień (np. onomastyczne).

VII. Nauka o literaturze – oprócz informatorów ogólnych i dzieł teoretyczno-literackich zawiera zestaw podstawowych pozycji dotyczących literatury powszechnej oraz poszczególnych grup literatur: klasycznej, romańskiej, germańskiej i słowiańskiej, które zostały podzielone wg poszczególnych języków. Literaturę polską wydzielono w osobny poddział i zastosowano w nim chronologiczny podział na okresy literackie. W odrębnym poddziale zgromadzono mate-

riały dotyczące literatury emigracyjnej oraz literaturę piękną z serii „Biblioteka Narodowa”, wydawanej przez Ossolineum.

Przykładowo wymienimy niektóre niezbędne dla polonisty pozycje o charakterze informatorów:

– wprowadzenia do źródeł informacyjnych i dokumentacyjnych:

Czachowska J., Loth R.: *Przewodnik polonisty*. Wyd. 2. Wrocław-Warszawa 1981; Starnawski J.: *Warsztat bibliograficzny historyka literatury polskiej*. Wyd. 3. Warszawa 1982;

– podstawowe bibliografie dotyczące całości literatury polskiej:

Gabriel Korbut: *Literatura polska* (I wydanie obejmujące literaturę polską od początku do powstania styczniowego, II wydanie poszerzone, uwzględniające literaturę do 1914 roku); *Bibliografia Literatury Polskiej „Nowy Korbut”* – opracowywana IBL i publikowana w pięciu częściach odpowiadających poszczególnym okresom literackim jest kompendium bibliograficznym. Łączy informacje biograficzne z bibliografią dzieł pisarzy oraz zestawieniem opracowań o ich życiu i twórczości; *Słownik współczesnych pisarzy polskich* – red. Ewa Korzeniowska (uzupełnienie „Nowego Korbuta”);

– „Polska Bibliografia Literacka” – rocznik opracowywany w IBL, stanowi bardzo szeroko ujętą bibliografię dokumentacyjną literatury oraz życia literackiego i teatralnego w Polsce, a także literatury polskiej za granicą za poszczególne lata;

– bibliografie osobowe pisarzy i badaczy literatury, np.: A. Semkowicz *Bibliografia utworów Adama Mickiewicza*, Z. J. Nowak *Bibliografia prac Stanisława Pigonia 1908–1959*;

– kalendarze życia i twórczości pisarzy (*Kronika życia i twórczości Mickiewicza*);

– bibliografie gatunków literackich (L. Simon i S. Marczak-Oborski *Bibliografia dramatu polskiego 1764–1964*);

– bibliografie tematów literackich (Z. Jastrzębski, A. Podsiad *Boże Narodzenie w poezji polskiej*).

Poza wydawnictwami informacyjnymi zgromadzono również wiele opracowań ogólnych, takich jak:

– syntezy i monografie o większym zakresie, np.: *Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku*;

– syntetyczne charakterystyki epok i kierunków, np.: J. Ziomek *Renesans*, C. Hernas *Barok*, J. Klimowicz *Oświecenie*, H. Markiewicz *Pozytywizm*;

– monografie teoretyczno-literackie, np.: R. M. Mayenowa *Poetyka polska*;

– opracowania dotyczące historii i teorii teatru i filmu.

VIII. Sztuka – prócz informatorów zawiera opracowania ogólne dotyczące historii i teorii sztuki na całym świecie bez rozbicia na rodzaje sztuki. Dział jest niewielki, gdyż większość podstawowych pozycji, jak np. *Katalog zabytków*

sztuki w Polsce, znajduje się w księgozbiorze podręcznym Czytelni Zbiorów Specjalnych oraz w Gabinecie Muzycznym.

IX i X. Etnografia i Archeologia – W działach tych zgromadzono opracowania dotyczące Polski i innych krajów oraz opracowania ogólne. Wyodrębniono wydawnictwa informacyjne i metodologiczne. Jako ważne można wymienić m.in. pozycje: *Wörterbuch der Mythologie* (wyd. Klett-Cotte, Stuttgart) oraz *Handbuch der Vorgeschichte* (H. Müller-Karpe 6 wol.)

XI. Historia – największy dział Czytelni, zawiera m.in. poddziały: metodologia, historiografia, filozofia historii, nauki pomocnicze historii, historia powszechna i historia Polski. Historię Polski i powszechną podzielono chronologicznie według okresów. Osobne poddziały grupują źródła dotyczące dziejów Lublina i regionu. W tym dziale polskie bibliografie retrospektywne reprezentują m.in.: *Bibliografia historii polskiej* Ludwika Finkla oraz *Bibliografia historii Polski* oprac. w Instytucie Historii PAN. Bieżącą literaturę historyczną obejmuje *Bibliografia historii polskiej* w opracowaniu Jana Baumgarta, wydawana przez tenże Instytut.

Z ważniejszych opracowań dotyczących historii powszechnej wymienić można *Wielką historię powszechną* wydaną przez Trzaskę, Ewerta i Michalskiego. Wydawnictwa odnoszące się do historii Polski reprezentują m.in.: *Historia Polski* pod red. T. Manteuffla, *Dzieje kultury polskiej* A. Brücknera, *Polska jej dzieje i kultura* w wyd. Trzaski, Ewerta i Michalskiego, *Dzieje Sejmu Polskiego* pod red. J. Bardacha.

XII. Prawo – dział zawiera encyklopedie, słowniki oraz informatory inne, dotyczące historii i teorii prawa, a poddziały obejmują różne kategorie prawa. Osobno wydzielone są materiały źródłowe, osobno opracowania. Przykładowo można wymienić 30 tomów „Polskiej Bibliografii Prawniczej” i wydany przez Herdera 8-tomowy *Staatslexikon*.

XIII. Nauki społeczno-ekonomiczno-polityczne – zawierają bogaty zbiór informatorów, w tym roczniki i inne wydawnictwa statystyczne oraz opracowania dotyczące dawnych i współczesnych zagadnień społeczno-ekonomicznych i politologii. Wśród encyklopedii zasługują na wymienienie m.in.: *Encyclopedia of Associations* z 1976 r., monachijska *Management Enzyklopädie* (6 tomów – lata 1969–1972), przedwojenna, niedokończona *Encyklopedia nauk politycznych* oraz współczesna *World Encyclopaedia of Political Systems a Parties* (Longman N. Y., 1983).

W CZYTELNI BIBLIOLOGICZNEJ zgromadzono opracowania z zakresu nauki o książce, bibliografii, bibliotekoznawstwa oraz normy bibliograficzne i biblioteczne, wydawnictwa informacyjne z tej dziedziny, encyklopedie specjalistyczne, słowniki terminologiczne, bibliografie. Z polskich czasopism fachowych zgromadzono najbardziej reprezentatywne dla bibliotekarstwa polskiego: „Bi-

bliografię Bibliografii i Nauki o Książce”, „Studia o Książce”, „Roczniki Biblioteczne”, „Przegląd Biblioteczny”, „Bibliotekarz”. Materiały zestawione w tej czytelni stanowią warsztat studentów i pracowników bibliotekoznawstwa i bibliotekarzy.

Księgozbiór humanistyczny Biblioteki Głównej jest wykorzystywany zarówno przez czytelników indywidualnych (pracowników i studentów oraz osoby spoza środowiska akademickiego), a także do zajęć grupowych na Uczelni.

Formy zaspokajania potrzeb pracowników naukowych i udziału Biblioteki w procesie dydaktycznym Uniwersytetu rozwijają się w miarę jak ona sama wzbogaca zbiory i doskonali swój warsztat pracy.

Aleksandra Wójcik

**ZBIORY BIBLIOTEK INSTYTUTU MATEMATYKI,
INSTYTUTU FIZYKI ORAZ WYDZIAŁU CHEMII UMCS
JAKO WARSZTAT BADACZA
I DYDAKTYKA Z ZAKRESU NAUK ŚCISŁYCH**

W bibliotekach zakładowych, o których mowa w tym opracowaniu, najcenniejsze (zwane dewizowymi) nabytki – to własność Biblioteki Głównej, która przekazuje je jako depozyty. W ostatnich latach coraz więcej książek, a także niektóre czasopisma wydawane na zachodzie, biblioteki kupują za pieniądze instytutów bądź wydziałów. Przykładem tego w Bibliotece Instytutu Matematyki niech będzie 10-tomowa *Encyclopaedia of Mathematics*, wydana przez Kluwer Academic Publishers w Dordrechcie w latach 1988–1994 oraz czasopismo abstraktowe „Mathematical Reviews”, wydawane przez American Mathematical Society.

We wszystkich bibliotekach bazą wykorzystywaną przez wszystkich użytkowników są encyklopedie oraz różnego rodzaju słowniki i bibliografie. W naukach ścisłych podstawowym typem bieżącej bibliografii analitycznej są czasopisma abstraktowe. Zawierają one same streszczenia artykułów i książek z danej dziedziny wiedzy, które ukazały się drukiem.

Najwięcej prac z zakresu nauk ścisłych jest publikowanych w czasopismach naukowych, a ponieważ czas ich wydruku może być nieraz długi (zależy to od redakcji danego czasopisma), wiele instytutów powiela prace swych pracowników w formie tzw. preprintów, które informują zwykle, że praca została przesłana do druku w takim to a takim czasopiśmie. Dopiero po wydrukowaniu publikacji recenzenci czasopism abstraktowych otrzymują teksty prac do krótkiego ich streszczenia. Pracownicy naszego Uniwersytetu też są autorami takich not bibliograficznych. W Instytucie Matematyki jest ich kilku. Wymienię tylko obecnie rektora – Jego Magnificencję prof. Kazimierza Goebła. Za ten rodzaj działalności pracownicy otrzymują wydawnictwa naukowe lub talony, za które mogą takie wydawnictwa – tym razem wybrane przez siebie – zamówić.

Do biblioteki Instytutu Matematyki do roku 1994 przychodziły trzy czasopisma abstraktowe:

1. „Mathematical Reviews” – wydawany w USA od 1940 r. Posiadamy komplet bez kilku indeksów.

2. „Zentralblatt für Mathematik und ihre Grenzgebiete” – wydawany w Niemczech od 1931 r. Posiadamy komplet.

3. „Referativnyj Żurnal (Matematika)” – wydawany w Moskwie. Posiadamy od 1955 r. do 1994 r. Ostatnio dostawaliśmy ten abstrakt z wymiany – najpierw w tradycyjnej formie, a na koniec – za 1994 r. – w formie mikrofilmu.

Bardzo ważną częścią abstraktów są indeksy – cenniejsze, jeśli ukazują się szybko. Wspaniałą pomocą są indeksy kumulujące duże odcinki czasu, ponieważ pozwalają uniknąć żmudnego wertowania indeksów rocznych. Właśnie to, że na indeksy „Referativnego Żurnala” trzeba było czekać latami, spowodowało, że Biblioteka Wydziału Chemii przestała w 1994 r. prenumerować ten tytuł. Nie bez znaczenia był też bardzo szybki wzrost cen czasopism rosyjskich. Gdyby nie zalecane naszym bibliotekom oszczędności, a także coraz mniejsza znajomość języka rosyjskiego wśród młodych użytkowników – prenumerata „Referativnego Żurnala” wcale nie byłaby zbyt dużym wydatkiem. Okazuje się bowiem, że „Chemical Abstracts” nie zamieszczają not bibliograficznych wielu artykułów rosyjskich, lecz podają tylko ich dane bibliograficzne i odsyłają do „Referativnego Żurnala”, uważając widocznie za zbyt duże ich dublowanie.

Dla każdego abstraktu – jak pozwoliłam sobie skrócić nazwę „czasopismo abstraktowe” – wychodzą dwa indeksy: 1) autorski – z którego korzystają poszukujący najnowszych publikacji konkretnego naukowca, a także ci, którzy sięgają do wcześniejszych prac interesujących ich autorów; 2) przedmiotowy – z którego korzystają najczęściej w naszych bibliotekach poszukujący materiałów do prac magisterskich oraz ci, którzy interesują się tym, co w danej dziedzinie ukazało się na świecie. Dotyczy to zwłaszcza młodych pracowników. Ci „wyżej utytułowani” częściej bazują na osobistych kontaktach, nawiązywanych podczas różnych konferencji i zjazdów. Zarówno w abstraktach, jak i bibliografiach załączonych do artykułów naukowych, często cytowane są materiały z różnych konferencji. Poszukiwania ich w celu udostępnienia naszym użytkownikom za pośrednictwem Wypożyczalni Międzybibliotecznej kończą się najczęściej fiaskiem, ponieważ materiały te są w posiadaniu uczestników konkretnego zjazdu i nie są rozpowszechniane przez sieć księgarską. Zawierają one najświeższe wyniki badań, które nie zawsze są publikowane w czasopismach czy monografiach.

Obecnie zarówno niektóre indeksy, jak i cała zawartość abstraktów wychodzi – oprócz tradycyjnej formy – w postaci CD-ROM. Do tego zagadnienia wróć przy końcu mego referatu. Na przykładzie Biblioteki Instytutu Matematyki chciałam wykazać, jak trafnie ujęto w nazwie obecnej sesji, że jesteśmy między tradycją a nowoczesnością. Już od 1977 r. planujemy prenumeratę „Mathematical Reviews” w formie CD-ROM. Sygnalizowano taką potrzebę w ankiecie, która była omawiana na obecnej sesji przez mgr. Henryka Grocholskiego. Biblioteka Instytutu Matematyki posiada drukowane indeksy „Mathematical Reviews” za lata 1940–1959, 1960–1964 i 1965–1972. Zakupiony CD-ROM „MR Index 1940–1979” zajmuje nieporównywalnie wprost małą objętość w stosunku do grubych tomów drukowanych indeksów, a co najważniejsze – znajdowanie po-

szukiwanych pozycji przy pomocy komputera jest o wiele szybsze, zwłaszcza dla osób wprawionych w te czynności.

Biblioteka Wydziału Chemii korzysta również z nowych nośników informacji, prenumerując od 1993 r. „Current Contents” na dyskietkach. „Current Contents” to zbiór spisów treści z 825 tytułów najpoczytniejszych czasopism z zakresu chemii, fizyki i nauk o ziemi. Sprawą oczywistą jest zatem, że – skoro ten tytuł prenumeruje ze względów oszczędnościowych tylko Biblioteka Wydziału Chemii – przychodzi korzystać z niego użytkownicy nie tylko z tego wydziału. Nie jest to dla nich wygodne. Lepiej by było, gdyby mogli korzystać z tych dyskietek poprzez sieć komputerową, ale pociąga to za sobą o wiele większy koszt prenumeraty.

Ze zbiorów omawianej Biblioteki korzystają nie tylko studenci i pracownicy UMCS, lecz także pracownicy AM, AR, placówek PAN, PL i KUL, powodem tego są coraz bardziej rosnące tendencje do zazębiania się takich dziedzin wiedzy, jak chemia, fizyka, biologia i nauki o ziemi, o czym nie muszę nikogo przekonywać. Do podstawowych wydawnictw chętnie wykorzystywanych przez wyżej wymienionych użytkowników Biblioteki Wydziału Chemii zaliczyć trzeba także: „Chemical Abstracts”, „Beilstein: Handbuch der organischen Chemie”, „Gmelin: Handbuch der anorganischen Chemie” (obie pozycje zmieniły tytuły – podobnie jak wiele polskich czasopism – na wersję angielską).

Wydawnictwo, zwane popularnie Beilsteinem, składa się z podstawowego zębłu, zawierającego dane do 1990 r. i ten jest kompletny w Bibliotece Wydziału Chemii. Potem wydawano uzupełnienia. Obecnie wyszło piąte, którego ani UMCS, ani nikt w Lublinie nie posiada. Tę encyklopedię charakteryzuje duża liczba odsyłaczy do odpowiedniej literatury.

Nieco inny charakter ma ostatnia z wymienionej pozycji zwana Gmelinem. Jest to encyklopedia o pierwiastkach chemicznych i ich związkach – przy czym dane o nich są stale uaktualniane. Informacje o poszczególnych pierwiastkach wydawane są w postaci oddzielnych książek z indeksami.

Również Biblioteka Instytutu Fizyki ma czasopismo abstraktowe – „Physics Abstracts”.

Oczywistą sprawą jest, że jeśli korzystający z abstraktów lub Beilsteina znajdzie interesującą go pozycję, to natychmiast pada pytanie, czy może ją otrzymać w bibliotece. Najczęściej chodzi o czasopismo, więc jeśli nie mamy go u siebie, to sprawdzamy w „Centralnym Katalogu Bieżących Czasopism Zagranicznych w Bibliotekach Polskich” w Wypożyczalni Międzybibliotecznej, gdzie dany tytuł znajduje się w Polsce. Jako krok ku nowoczesności widzę też fakt, że pracownicy sami za pomocą poczty elektronicznej dowiadują się o książki w Bibliotece Narodowej. Gdy otrzymujemy odpowiedź, że poszukiwana przez nas pozycja nie jest notowana w Katalogu Centralnym – wysyłamy jeszcze przez e-mail pytanie o tę książkę do Biblioteki Instytutu Matematycznego PAN w Warszawie, ponie-

waż bywają pozycje, które nie są odnotowane w Katalogu Centralnym, a są w tej Bibliotece. Kserokopie artykułów z czasopism i prac zbiorowych, które znajdują się w tej Centralnej Bibliotece Matematycznej, Biblioteka Instytutu Matematyki zamawia również pocztą elektroniczną.

Moim zdaniem, nie ma co „rozdziierać szat”, że nie stać nas na prenumeratę wielu czasopism. Kompletne katalogi centralne pozwalają szybko się zorientować, gdzie w Polsce znajduje się poszukiwana pozycja. Następnym krokiem będzie, być może, wykorzystanie sieci komputerowych i skanera, aby unowocześnić przesyłanie zamawianych artykułów lub fragmentów prac zbiorowych. Właśnie wystąpiliśmy z powyższą propozycją do Biblioteki Instytutu Matematycznego PAN w Warszawie.

Zainteresowanych poruszonymi przeze mnie zagadnieniami odsyłam do artykułu Izabeli Pawlińskiej *Źródła informacji w matematyce*, zamieszczonym w pozycji: „Systemy informacyjne. Organizacja. Technologia”, Poznań 1994. Można tam znaleźć analizę wydawnictw, a także dokładne omówienie elektronicznych baz danych z matematyki, czyli: MATH – wersja online czasopisma „Zentralblatt fr Mathematik”, powiększonego o cytaty z bieżących raportów i preprintów, które włączane są do bazy jeszcze przed ich wydrukowaniem w tym czasopiśmie; MATHDI – baza poświęcona nauczaniu matematyki; MATHSCI – oferująca w wersji online bezpośredni dostęp do przeglądów i abstraktów z literatury światowej. Dane zawarte w „Mathematical Reviews” i „Current Mathematical Publications” są regularnie uaktualniane i wydawane na dyskach kompaktowych Silver Platter pod nazwą MATHSCI Disc. Na końcu artykułu Izabeli Pawlińskiej umieszczony jest wykaz 49 polskich czasopism matematycznych.

Na zakończenie pragnę podziękować dyrektor Krystynie Bilskiej za cenne wskazówki, jakich udzieliła mi przy przygotowaniu tego materiału.

Krystyna Harasimiuk

50 LAT BIBLIOTEKI INSTYTUTU NAUK O ZIEMI

Księgozbiór Biblioteki Instytutu Nauk o Ziemi w ocenie czytelników uznawany jest za jeden z wartościowszych specjalistycznych księgozbiorów z zakresu geografii i geologii w skali ogólnopolskiej. Biblioteka instytutowa została powołana do życia w 1970 r., z chwilą utworzenia na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej instytutów. Bazę stanowiły wówczas zbiory trzech zakładów: Geografii Fizycznej, Geologii i Geografii Ekonomicznej.

Książki zaczęto gromadzić z chwilą utworzenia wiosną 1945 r. Katedry Geografii – późniejszego Zakładu Geografii Fizycznej. Książką, która otrzymała numer inwentarzowy 1 był *Podręczny słownik geograficzny* Edwarda Maliszewskiego i Bolesława Olszewicza z 1929 r. Wpis miał miejsce 14 maja 1945 r.

Twórcą i wieloletnim opiekunem Biblioteki był prof. dr Adam Malicki, organizator lubelskiej geografii uniwersyteckiej. Początkowo Biblioteka mieściła się w pomieszczeniach przy ul. Narutowicza 30. Książki gromadzone były w pokojach pracowników, co bardzo utrudniało zarówno korzystanie z nich, jak i fachową opiekę nad księgozbiorem. Obecne pomieszczenia przy ul. Akademickiej 19 otrzymała Biblioteka dopiero w 1962 r. Księgozbiór z 334 pozycji w roku założenia, tj. 1945, rozrósł się do chwili obecnej do 90 000 pozycji (druki ciągłe i zwarte łącznie). Integralną częścią Biblioteki są zbiory map i atlasów w liczbie około 22 000 egzemplarzy. Przez wiele lat księgozbiór był systematycznie uzupełniany drogą zakupów w księgarniach, antykwariatach oraz na aukcjach antykwarycznych. Znaczną część stanowią dary pochodzące szczególnie z pierwszego okresu tworzenia Biblioteki. W latach 1948–1949 około 500 pozycji (książki i mapy) Biblioteka otrzymała ze składnicy zbiorów poniemieckich w Szczecinie. W prywatnym archiwum profesora Henryka Maruszczaka (wówczas magistra) zachowały się protokoły zdawczo-odbiorcze tej transakcji. To właśnie mgr H. Maruszczak był odpowiedzialny za wybór i transport do Lublina książek i map dla Biblioteki Katedry Geografii. Oprócz prof. Adama Malickiego ogromne zasługi w tworzeniu geograficznego zbioru na Uniwersytecie miał prof. Franciszek Uhorczak. Obydwaj profesorowie byli uczniami Eugeniusza Romera we Lwowie, najwybitniejszego geografa polskiego XX w. Z romerowskiej szkoły geograficznej wynieśli wielką pasję bibliofilską i przeświadczenie,

że dobrze zorganizowana biblioteka jest najważniejszym warsztatem pracy naukowej. Prof. Adam Malicki należał do tej grupy geografów, których cechowała ogromna wszechstronność zainteresowań. Wprawdzie za główną dyscyplinę swoich zainteresowań w rezultacie obrał geomorfologię, to z wielkim oddaniem poświęcał się historii geografii i geografii historycznej¹. Profesor F. Uhorczał przeszedł do historii geografii jako znakomity kartograf. Był w tej dyscyplinie bardzo nowatorski. Znany był również jako bibliofil². Dzięki miłości do książki i historii nauki obydwu wspomnianych profesorów Biblioteka posiada bardzo bogatą kolekcję geograficznej książki wydawanej po polsku w wieku XIX, ze szczególnym uwzględnieniem literatury podręcznikowej. W zbiorach znajdują się fundamentalne XIX-wieczne dzieła twórców geografii uniwersyteckiej w Europie. Dla przykładu można wymienić Karola Rittera 19 tomów *Erdkunde...* (1845–1862), *Kosmos* Aleksandra Humboldta (tłumaczenie polskie, Warszawa 1852) oraz Elizeusza Reclus *Nouvelle géographie universelle*, która uważana jest za pierwszą geograficzną monografię świata, wydawaną w latach 1876–1894. Udało się zgromadzić około 30 starodruków. Do najciekawszych należą niewątpliwie *Orbis Polonus...* t. I z 1641 r. Szymona Okolskiego, *Strabonis de situ orbis* t. I i II z 1652 r., Sebastiana Münstera *Cosmographia* z 1578 r. oraz Gabriela Rzączyńskiego *Historia naturalis curiosa Regni Poloniae...* z 1721 r.

Dużym bogactwem Biblioteki są niewątpliwie wydawnictwa ciągłe – blisko 1500 tytułów, z czego około 400 otrzymywanych jest na bieżąco. Czasopisma pozyskiwane są drogą prenumeraty oraz drogą wymiany. W 1946 r. została nawiązana wymiana z wieloma wydawnictwami z całego świata w zamian za tomy „Annales UMCS”, sec. B (Geographia, Geologia, Mineralogia, Petrographia). Od połowy lat siedemdziesiątych z różnych powodów wymiana czasopism malała, a skąpe fundusze dewizowe nie pozwalały na prenumeratę tych tytułów, które przestały przychodzić. Mimo to Biblioteka posiada bogaty wachlarz czasopism specjalistycznych. Na uwagę zasługuje „Petermanns Geographische Mitteilungen” (1857–1990), „Geographische Zeitschrift” (od 1895 r. na bieżąco), „Annals of the Association of American Geographers” (od 1911 r. na bieżąco), „Annales de Géographie”, „Revue de Géographie Alpine”, „Geografiska Annaler”, „Geographical Journal” (od 1940 r. na bieżąco).

W zbiorach Biblioteki znajduje się wiele polskich przedwojennych czasopism. Należy wymienić tu: „Wiadomości Geograficzne”, „Wiadomości Służby Geograficznej”, „Kosmos ser. A i B” od roku 1876, „Atlas Geologiczny Galicji”, „Prace Geograficzne” wydawane przez Eugeniusza Romera, „Pamiętnik Towa-

¹ A. Bogusz A., *Bibliografia prac prof. dr. hab. Adama Malickiego*, Lublin 1984.

² W. Grygorenko, *Powitanie i życiorys naukowy*, w: *Z kręgu Romerydów. Profesor Franciszek Uhorczał*, Wydawn. UMCS, Lublin 1984, s. 7-12.

rzystwa Tatrzańskiego”, „Polski Przegląd Kartograficzny”, bogaty zbiór serii Polskiej Akademii Umiejętności³.

W zbiorach specjalnych na uwagę zasługują stare atlasy. Do najciekawszych można zaliczyć *Atlas Drogi Francji* z 1771 r. dla dylizansów i kupców, o rozmiarach 11–6,5 cm, oprawny w skórę, *Atlas dziecinny...* Szybińskiego z 1771 r., *Atlas do badań starożytności we względzie geografii* Joachima Lelewela z 1818 r., atlas geograficzny łacińsko-francuski z 1753 r. oraz atlas do nauki astronomii z 1664 r. wydany w Amsterdamie. W zbiorach specjalnych znajduje się też *Carte de la Pologne* Rizzi-Zannoniego z 1772 r. Cenną pozycją jest też *Karta topograficzna Królestwa Polskiego* w skali 1:126 000 (tzw. mapa kwaternistrzostwa z 1839), unikalna wersja druku oliwkowego z wytłoczoną pieczęcią sztabu armii carskiej.

Dzień dzisiejszy Biblioteki to systematyczne gromadzenie literatury geograficznej w szerokim zakresie. Gromadzone są wydawnictwa akademickich ośrodków geograficznych w Polsce. Utrzymywana jest prenumerata prestiżowych czasopism zagranicznych oprócz tych, które pozyskiwane są drogą wymiany. W ostatnich latach został zgromadzony bogaty księgozbiór z zakresu ochrony środowiska. Przyciąga on czytelników także spoza uczelni, głównie ze szkół średnich. Należy zaznaczyć, że Biblioteka Instytutu Nauk o Ziemi jest w chwili obecnej bazą dydaktyczną dla kilku kierunków studiów (studia geograficzne dzienne i zaoczne, studia biologiczne oraz studia międzywydziałowe z ochrony środowiska). Księgozbiór Biblioteki niejednokrotnie prezentowany był na wystawach okolicznościowych, organizowanych przez Bibliotekę Główną UMCS. Ze względu na bogaty zasób z zakresu nauk geograficznych i geologicznych Biblioteka INoZ znajduje się w sieci biblioteczno-informacyjnej Centralnej Biblioteki Technicznej AGH w Krakowie, pozostając w sieci biblioteczno-informacyjnej UMCS.

W minionym okresie w Bibliotece pracowało kilka osób, spośród których na przypomnienie zasługują: mgr Krystyna Bilaska w latach 1957–1964, mgr Halina Maliszewska (1964–1973), Zofia Wójcik (1964–1970), mgr Lilianna Madej (1973–1987), mgr Alina Siczek (1972–1981) oraz Anna Pokrzywa (1972–1992). Biblioteka miała szczęście do opiekunów. W uznaniu zasług twórcy księgozbioru – prof. Adama Malickiego Biblioteka otrzymała imię Profesora po Jego śmierci w 1981 r. Wszyscy dyrektorzy Instytutu: profesorowie Edward Michna, Henryk Maruszczak, Józef Wojtanowicz, Andrzej Henkiel oraz obecny – Krzysztof Wojciechowski traktowali Bibliotekę jak przysłowiowe oczko w głowie. Dzięki harmonijnej współpracy zespołu pracowników z władzami Instytutu możemy kontynuować dzieło rozpoczęte 50 lat temu.

Biblioteka zatrudnia 4 osoby: dwóch kustoszy na etatach Biblioteki Głównej (mgr Renata Cebulak i mgr Hanna Myna) oraz dwie osoby na etatach naukowo-

³ W. Gibka, K. Harasimiuk, *Biblioteka Instytutu Nauk o Ziemi*, „Biuletyn Biblioteki UMCS” 1978, r. XXVI, nr 3, s. 34-37.

technicznych w Instytucie Nauk o Ziemi (mgr Wanda Gibka i dr Krystyna Hara-simiuk). Zbiory kartograficzne prowadzi mgr Andrzej Szwaczko. Należy podkreślić ogromne zaangażowanie całego zespołu. Wszyscy pracownicy są po studiach geograficznych, co zapewnia fachowość w gromadzeniu i opracowywaniu księgozbioru.

Do dyspozycji czytelników znajdują się katalogi: alfabetyczny i działowy oraz katalog zawartości wybranych czasopism geograficznych. Ważną formą działalności jest informacja naukowa. Wysoka profesjonalność zespołu zapewnia jej wysoki poziom, co dobrze jest oceniane, szczególnie przez studentów. W Bibliotece powstają: bibliografie prac naukowych pracowników Instytutu oraz bibliografie tematyczne. Zespół z zapałem włącza się do prac ogólnoinstytutowych (pomoc przy organizacji zjazdów naukowych i konferencji).

W Bibliotece powstają również opracowania z zakresu historii nauk o ziemi. Została obroniona praca doktorska. Obecnie realizowany jest temat w ramach badań statutowych *Geografia na uniwersytecie lwowskim w latach 1882–1939*.

W kolejne 50-lecie Biblioteka Instytutu Nauk o Ziemi wkracza z nadzieją, że uda się pokonać próg komputeryzacji oraz że w niedalekiej przyszłości zostaną poprawione warunki lokalowe.

Maria Juda

STUDIA BIBLIOTEKOZNAWCZE NA UMCS

Zapotrzebowanie na wysoko kwalifikowaną kadre bibliotekarską, którego w połowie lat siedemdziesiątych nie mogły zaspokoić dwa dotychczas istniejące ośrodki kształcenia bibliotekoznawców na poziomie wyższym¹, przyczyniło się do powołania szeregu nowych tego typu placówek. Jednym z nowych ośrodków akademickich kształcenia pracowników bibliotek i ośrodków informacji naukowej stał się Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W 1974 r. powołano pismem MNSzWiT studia zaoczne, które usytuowano na Wydziale Humanistycznym w Instytucie Filologii Polskiej. Od następnego roku akademickiego studia te związane zostały z Instytutem Historii. Początkowo ich kierownikiem był prof. dr Jan Gurba, a od 1977 roku prof. dr hab. Józef Szymański, kierownik Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa. Umiejscowienie kierunku w Instytucie Historii, a w szczególności oparcie na związku z naukami pomocniczymi historii, które w niektórych punktach są wręcz identyczne w swym przedmiocie zainteresowań z problematyką bibliotekoznawstwa, przyczyniło się do stabilizacji organizacyjnej kierunku, a także zapewniło odpowiednią kadre naukową, realizującą na wysokim poziomie proces dydaktyczny. To z kolei pozwoliło na uruchomienie w roku akademickim 1977/1978 studiów w trybie stacjonarnym. Wyrazem nie tylko stabilizacji organizacyjnej i dydaktycznej Zakładu, ale również prawidłowego rozwoju kadry naukowo-dydaktycznej było powstanie Studium Podyplomowego w 1983 r.²

W pierwszych latach istnienia kierunku zajęcia dydaktyczne prowadzone były niemal wyłącznie przez pracowników bibliotek lubelskich, a w szczególności Biblioteki Głównej UMCS. Wspierali ich pracownicy Instytutu Filologii Polskiej w zakresie przedmiotów filologicznych, a w zakresie historii pracownicy Instytutu Historii. Do czasu przejęcia kierunku przez Instytut Historii nie podejmowa-

---

¹ Instytuty Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Wrocławskiego. Utworzona w 1946 r. Katedra Bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Łódzkim przerwała proces dydaktyczny w 1954 r.

² Zob. M. Juda, *Piętnaście lat bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej*. „Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS”, r. 36/37: 1986/1987, s. 193-203.

no żadnych prób pozyskania własnych pracowników naukowo-dydaktycznych, czy takiego ukierunkowania zainteresowań naukowych młodych pracowników, które byłyby owocne dla bibliotekoznawstwa. Niewystarczająca stała się pomoc pracowników Biblioteki Głównej w momencie, kiedy zaistniała konieczność zorganizowania specjalizacji i seminariów magisterskich. Nie oznacza to jednak, że w ogóle zrezygnowano z ich wsparcia. Niemniej, w miarę rozwoju własnej kadry, ich udział stawał się skromniejszy.

Z uwagi na to, że bibliotekoznawstwo i informacja naukowa usytuowane są w strukturze Instytutu Historii, pracownicy prowadzący zajęcia na tym kierunku zatrudnieni są w Instytucie, który liczy 7 profesorów tytularnych i 15 z habilitacją, przy czym niektórzy pracownicy prowadzą zajęcia na obu kierunkach. W Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa jest zatrudnionych 2 profesorów tytularnych, 3 z habilitacją, 10 doktorów (jeden z habilitacją) i 12 magistrów. Wszystkie osoby (oprócz jednej) zatrudnione są na pełnym etacie. Opracowany model realizacji procesu dydaktycznego, polegający na tym, że obok pracowników specjalizujących się w przedmiotach *stricto* bibliotekoznawczych, etaty prowadzących stosowne zajęcia nie znajdują się na bibliotekoznawstwie, lecz w macierzystych instytutach. Jest to niewątpliwie model trudny w realizacji, ale korzystny merytorycznie. Przedmioty filologiczne realizowane są przez pracowników (także samodzielnych) instytutów filologicznych, a zajęcia z historii Polski prowadzone są przez pracowników z innych zakładów Instytutu Historii. Tutaj, stosownie do periodyzacji dziejów, w trosce o wysoki poziom zajęć dydaktycznych, wykładowcy zmieniają się, ponieważ jedna osoba nie jest w stanie z pełną kompetencją prowadzić ich przez cały cykl, tym bardziej, że w zajęciach tych dominuje historia kultury i oświaty. Przedmioty takie jak: pedagogika, psychologia, socjologia, estetyka wykładane są przez pracowników odpowiednich instytutów na Wydziałach Pedagogiki i Psychologii oraz Filozofii i Socjologii.

W macierzystym Zakładzie pracownicy zajmujący się naukami pomocniczymi historii, z powołaniem i pełną kompetencją prowadzą zajęcia takie jak: kodykologia, nauki pomocnicze bibliotekoznawstwa oraz zagadnienia wydawnicze i księgarskie. Są to bowiem dyscypliny bliskie lub wręcz identyczne z tymi, jakie uprawiają jako historycy.

Zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się wokół problemów realizowanych w ramach badań statutowych i badań własnych. Wśród badań statutowych wymienić należy:

Bibliografię nauk pomocniczych historii. Prowadzona jest kwerenda archiwalna i biblioteczna oraz opracowywane opisy bibliograficzne w ramach tego tematu. Uczestniczą w nim: dr A. Dymmel, dr M. Juda, dr A. Matczuk, mgr M. Ptasieńska, mgr A. Znajomski.

Badania nad problematyką medioznawstwa. Przeprowadza się kwerendę archiwalną do rozpoznania stosunku Kościoła katolickiego w Polsce wo-

bec środków masowego przekazu, roli książki masowego odbioru na przykładzie kalendarzy staropolskich, przekształceń w zakresie książki historycznej w XVII wieku, manifestacji odrębności społecznych w źródłach epigraficznych, sfragistycznych i heraldycznych oraz kwerendę środków określających stosunek do czasu *sacrum* i *profanum*. Oprócz tego przeprowadzono kwerendę i przygotowano do edycji listy S. Czarnowskiego dotyczące historii i funkcji kultury. Uczestniczą w nich: prof. dr hab. B. Trelińska, dr hab. A. Krawczyk, dr J. Plis, dr K. Skupieński, mgr A. Jaworska, mgr H. Seroka, mgr M. Gorczyńska, mgr B. Cessak.

Badania nad rocznikarstwem, w których uczestniczy dr P. Dymmel, koncentrują się na kwerendzie archiwalnej i bibliotecznej, dotyczącej rocznikarstwa polskiego oraz budowie komputerowej bazy w ramach tematu medioznawstwo.

Badania nad chronologią, prowadzone są przez dr. J. Słowińskiego, dotyczą kwerendy bibliograficznej w polskiej i zagranicznej literaturze z zakresu chronologii historycznej, prawa kanonicznego i świeckiego oraz liturgiki, a zatem tych dyscyplin, które dla podjętych studiów posiadają największe znaczenie.

Badania nad pismem drukowanym XV–XVIII wieku oraz przywilejami drukarskimi. Prowadzona jest kwerenda archiwalna i biblioteczna w zakresie pisma drukowanego z tego okresu, a także przygotowywane są do wydania przywileje drukarskie. Uczestniczy w nich dr M. Juda i mgr E. Zielińska.

Badania własne koncentrują się na:

Probabilistycznych i statystycznych problemach informacji naukowej. Uczestniczący w nich dr A. Krajka zajmuje się praktycznym stosowaniem badań z zakresu probabilistyki do zakresu językoznawstwa przy użyciu komputera.

Badania nad kulturą książki w Polsce XV–XVI wieku, w ramach których gromadzi się materiał do kalendarjografii oświeceniowej. Uczestniczą w nich: dr hab. A. Krawczyk, dr M. Juda, dr A. Matczuk, mgr M. Gorczyńska.

Badania nad kulturą książki w Polsce XIX i XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia roli biblioteki w społeczeństwie. Biorą w nich udział: prof. dr hab. B. Szyndler, dr A. Dymmel, dr J. Plis, mgr B. Cessak, mgr M. Ptasieńska.

Rocznikarstwie i dokumencie średniowiecznym, w ramach których gromadzi się materiały sfragistyczne drogą kwerendy archiwalnej. Uczestniczą w nich: dr P. Dymmel, dr K. Skupieński, mgr H. Seroka, mgr A. Jaworska, mgr E. Zielińska.

Prowadzone są również badania w ramach grantu „Zabytki staropolskie w kręgu pisma, znaku i obrazu” realizowanego w latach 1993–1995. Kierownikiem projektu jest prof. dr hab. J. Szymański. W skład zespołu badawczego wchodzi:

prof. dr hab. B. Trelińska, dr A. Dymmel, dr M. Juda, dr A. Krajka, dr J. Łosowski, dr A. Matczuk, dr K. Skupieński, mgr B. Cessak, mgr M. Gorczyńska, mgr A. Jaworska, mgr H. Seroka, mgr E. Zielińska.

Rezultatem tych badań są 162 publikacje pracowników Zakładu, w tym 16 książek³ i 72 artykuły naukowe⁴. Na pozostałe składają się recenzje, prace redakcyjne i artykuły publicystyczne.

Wizytówką dorobku naukowego są niewątpliwie książki. Autorami większości z nich są młodszy pracownicy nauki, w rozwoju naukowym których stanowią one bardzo ważną cezurę. Podjęta w nich tematyka odnosi się do nie poznanych dotychczas problemów, które zajmują jednak istotne miejsce w rozwoju takich dyscyplin, jak: paleografia, edytorstwo historyczne, historia drukarstwa staropolskiego, dyplomatyki, czytelnictwa, bibliografii i bibliotekarstwa. Korespondują również z badaniami obcymi w tych zakresach. O ich znaczeniu świadczy fakt, że wzbudziły zainteresowanie środowiska naukowego w kraju i za granicą, potwierdzeniem czego są recenzje.⁵ Na uwagę zasługuje również to, że kilka z nich⁶ wydane zostało nakładem zakładu, a autorzy we własnym zakresie przygotowali je do druku.

Czynnie włączono się także w przeprowadzenie kwerendy archiwalnej w ramach rejestracji strat bibliotecznych w czasie II wojny światowej, organizowanej przez Biuro Pełnomocnika Rządu Do Spraw Dziedzictwa Kulturowego za Granicą, koordynowanej przez Polskie Towarzystwo Bibliologiczne. Jednym ze

³ J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993; *Kanonikat świecki w Małopolsce od końca XI do połowy XIII wieku*, Lublin 1995; *Lauda miasta Wojnicz*, Wojnicz 1994; *Kazanie na konsekrację kolegiaty w Wojniczu 20. V. 1773*, Wojnicz 1994; B. Szyndler, *Tadeusz Kościuszko 1746-1817*, Warszawa 1991; *Dzieje cenzury w Polsce do 1918 r.*, Kraków 1993; *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Warszawa 1994; B. Trelińska, *Gotyckie pismo epigraficzne w Polsce*, Lublin 1991; A. Dymmel, *Prenumeratory piśmiennictwa naukowego wydanego w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XIX wieku*, Lublin 1992; P. Dymmel, *Tradycja rękopiśmienna „Roczników” Jana Długosza. Studium analityczne ksiąg X-XII*, Warszawa 1992; M. Juda, *Przywileje drukarskie w Polsce*, Lublin 1992; A. Krawczyk, *Historiografia krytyczna. Formowanie się nowożytnej postawy naukowej w polskim piśmiennictwie historycznym XVII w.*, Lublin 1994; A. Matczuk, *Rozwój metodyczny polskich bibliografii historycznych regionalnych*, Lublin 1994; J. Plis, *Biblioteki oświatowe w lubelskiem (1918-1939)*, Lublin 1993; J. Słowiński, *Rozwój pisma łacińskiego w Polsce XVI-XVIII wieku. Studium paleograficzne*, Lublin 1992; K. Skupieński, *Funkcja małopolskich dokumentów w sprawach prywatnoprawnych do roku 1306*, Lublin 1990.

⁴ Są to prace opublikowane w latach 1990-1995.

⁵ P. Dymmel, *Tradycja ... Rec.: J. Soszyński*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” r. 38: 1993, z. 3, s. 150-152; Wenta J., „Kwartalnik Historyczny”, r. 100:1993, nr 1, s. 136-138; J. Wenta, „Zapiski Historyczne” t. 59:1994 z. 1, s. 142-143; W. Irgang, „Zeitschrift für Ostforschung”, r. 43:1994. hH.1, s. 121-122; K. Skupieński, *Funkcje ... Rec.: J. Mularczyk*, „Studia Historyczne”, r. 35:1992, z.2, s. 431-433.

⁶ Autorstwa A. Dymmel, M. Judy, A. Matczuk, J. Plisa, J. Słowińskiego.

współautorów wstępnego raportu jest dr J. Plis.⁷ Opracowano również kilka artykułów do „Słownika polskich księgozbiorów historycznych”, którego zeszyt próbny ma się ukazać w niedalekiej przyszłości.⁸

Wyrazem aktywności naukowej jest czynne uczestnictwo w konferencjach naukowych. W ostatnich pięciu latach pracownicy Zakładu brali udział zarówno w konferencjach zagranicznych jak i krajowych. Dr K. Skupieński, na Kolokwium zorganizowanym przez Międzynarodową Komisję Dyplomatyki i Uniwersytet w Sewilii w 1994 roku, zaprezentował referat na temat notariatu publicznego w Polsce średniowiecznej. Na XV Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Gdańsku referaty wygłosili prof. dr hab. J. Szymański⁹ i dr P. Dymmel.¹⁰ Konferencja naukowa: „Nauki pomocnicze historii i badania w kręgu pisma, Kazimierz Dolny 1994”, stała się forum, na którym czynny udział wzięli: prof. dr hab. J. Szymański¹¹, prof. dr hab. B. Trelińska¹², dr J. Słowiński¹³, dr K. Skupieński¹⁴, dr J. Łosowski¹⁵.

Ponadto dr J. Plis czynnie zaznaczył swe uczestnictwo w sesjach na temat skutków II wojny światowej dla bibliotek polskich¹⁶ oraz potrzeb i możliwości współpracy międzynarodowej w dziedzinie bibliologii¹⁷, a także w seminarium międzynarodowym dotyczącym zachowania dziedzictwa kulturowego i dostępu do źródeł informacji w społeczeństwach zróżnicowanych etnicznie,¹⁸ które odbyły się w Warszawie w 1994 roku. Również dr M. Juda czynnie uczestniczyła w sesji naukowej poświęconej znaczeniu Lwowa i Kresów Wschodnich dla państwa polskiego.¹⁹ Mgr E. Zielińska przedstawiła komunikat na sesji dotyczącej klasztoru w kulturze średniowiecznej Polski, odbywającej się w Dąbrowie Niemodlińskiej w 1993 r.²⁰

⁷ *Straty bibliotek w czasie drugiej wojny światowej w granicach Polski z 1945 r. Wstępny raport o stanie wiedzy*, cz. 1/2, Warszawa 1994.

⁸ B. Cessak, *Księgozbiór Mieczysława Popławskiego*; P. Dymmel, *Średniowieczny księgozbiór kościoła parafialnego w Nowym Targu*; M. Goczyńska, *Księgozbiór biblioteki parafialnej w Gołębiu*; M. Juda, „*Księgozbiór Biblioteki Seminarium Arcybiskupiego we Lwowie*”; A. Matczuk, *Biblioteka Kolegiaty w Zamościu*.

⁹ „Nauki pomocnicze historii między hermeneutyką, heurystyką a źródłoznawstwem: integracja czy dezintegracja.”

¹⁰ „Edytorstwo historyczne: stan i perspektywy.”

¹¹ „Problemy badań nad kulturą w kręgu pisma.”

¹² „20-lecie *Corpus Inscriptionum Poloniae*. Stan i perspektywy epigrafiki polskiej.”

¹³ „*Probatio pennae* jako źródło do badań paleograficznych.”

¹⁴ „Notariusze i notariat polski.”

¹⁵ „Dokumenty i księga wpisów w społeczeństwach lokalnych.”

¹⁶ „Problemy krytyki źródeł bibliologicznych.”

¹⁷ „O potrzebie i możliwościach integracji badań krajowych i obcych w dziedzinie bibliologii.”

¹⁸ „Media dla Polaków za granicą. W kręgu inicjatyw świeckich i kościelnych.”

¹⁹ „Kultura książki polskiej we Lwowie doby przedrozbiorowej.”

²⁰ „Biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Kraśniku w II połowie XV wieku.”

Ważnym elementem kształcenia i doskonalenia kadry są staże zagraniczne. W 1991 i 1992 r. mgr B. Cessak przebywała w Paryżu, korzystając ze stypendium Funduszu Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej. Prowadziła badania nad działalnością naukową Stefana Czarnowskiego w okresie jego pobytu we Francji. Szczególnie owocną okazała się kwerenda archiwalna i biblioteczna, której wyniki pozwalają na pełniejsze poznanie dorobku naukowego tego uczonego. Kontynuowała je w roku następnym dzięki stypendium Funduszu Stypendialnego Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego im. S. Lema.

Podobnie mgr M. Ptasieńska w latach 1993 i 1994, uzyskując stypendium Funduszu Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej, zajmowała się w Paryżu problematyką działalności wydawniczej i bibliotekarskiej środowisk emigracyjnych, związanych z Instytutem Literackim. Mgr H. Seroka, przebywając w 1991 r. w Wiedniu, a w 1994 r. we Lwowie, kontynuował badania i prowadził kwerendę archiwalną i biblioteczną dotyczącą heraldyki miejskiej. Uzyskując stypendium Katholischer Akademischer Ausländer - Dienst, dr M. Juda przez 6 miesięcy prowadziła badania naukowe w Niemczech. Interesowała się głównie problemami związanymi z historią pisma drukowanego w XV–XVIII wieku. Kwerenda biblioteczna w Bonn, Moguncji i Monachium okazała się bardzo przydatna dla poznania stanu badań nad tym zagadnieniem i metod stosowanych w badaniach nad dawnym piśmem drukarskim.

Równie istotne w rozwoju naukowym są staże krajowe, odbywane w innych ośrodkach akademickich. Na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu przebywała mgr A. Jaworska, również na Uniwersytecie Jagiellońskim mgr H. Seroka przebywał przez 1 semestr. Celem pobytu było prowadzenie prac związanych z przygotowywanymi rozprawami doktorskimi, a także inne studia pozostające w kręgu ich zainteresowań naukowych.

Wyrazem aktywności naukowej jest ponadto przynależność do towarzystw naukowych. Zgodnie z zainteresowaniami, niektórzy pracownicy należą do Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego i Polskiego Towarzystwa Czytelniczego, inni zaś do Polskiego Towarzystwa Heraldycznego i Polskiego Towarzystwa Historycznego. Są wśród nich także członkowie Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Naukowego KUL, Polskiego Towarzystwa Filologicznego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. Ważna jest również obecność w komitetach redakcyjnych czasopism naukowych. Obok prof. dr. hab. J. Szymańskiego, który jest członkiem redakcji kilku wydawnictw,²¹ dr A. Dymmel, dr M. Juda i dr J. Plis są w składzie komitetu redakcyjnego „Folia Bibliologica”. Jest to czasopismo od kilku lat wspólnie redagowane i wydawane przez Bibliotekę

²¹ „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego”, „Polish Historical Library”, „Archeion”, „Quaestiones Mediae Aevi”, „Studia o Książce”, „Studia Źródłoznawcze”, *Polski słownik biograficzny*.

Główną UMCS i Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa.²² Czynione wspólnym wysiłkiem zabiegi zmierzające do podniesienia jego poziomu merytorycznego i edytorskiego są przedmiotem obecnych działań redakcji. Udaje się na bieżąco gromadzić materiały, również autorów spoza środowiska lubelskiego i mimo trudności przygotowywać je do edycji. Kontynuacja wydawania „Folia Bibliologica” jest ważna także z tego względu, iż mogą one z powodzeniem wypełnić lukę, jaką daje się ostatnio zauważyć w naukowym czasopiśmiennictwie bibliologicznym. Są ponadto miejscem, gdzie Biblioteka i Zakład mogą prezentować, na szerokim forum, swoje osiągnięcia z zakresu badań naukowych i praktyki bibliotecznej.

Równowaga między procesem naukowo-badawczym a dydaktycznym jest jednym z istotnych warunków utrzymania studiów na poziomie uniwersyteckim. W wypełnianiu obydwu zadań – obok form doskonalenia zawodowego pracowników – bardzo ważne są formy kształcenia i naukowej aktywności studentów, które uzależnione są w dużej mierze od programu studiów. W pierwszym roku istnienia bibliotekoznawstwa w ośrodku lubelskim zajęcia realizowane były według planu studiów opracowanego przez dr M. Adrianek. Opierał się on na programach studiów stacjonarnych bibliotekoznawstwa i informacji naukowej o profilu humanistycznym.²³ Od roku akademickiego 1975/1976 proces dydaktyczny realizowany był według programu o profilu humanistycznym, opracowanego przez Zespół Dydaktyczny, powołany przez Ministra NSzWiT w 1973 r.²⁴

Zgodnie z ustawą o szkolnictwie wyższym z dnia 4 maja 1982 r.²⁵ przyznającą uczelniom prawo do realizacji studiów według własnego programu, opracowano nowy plan studiów stacjonarnych, który, mimo późniejszych zmian, w zasadniczych zrębach obowiązuje do dziś.²⁶ Oprócz przedmiotów stałych, obejmuje on przedmioty fakultatywne. Obok tego student ma możliwość wyboru jednej ze specjalizacji, a mianowicie: dawna książka, biblioteki publiczne i informacja naukowa. Cechą wyróżniającą program lubelski od programów realizowanych w innych ośrodkach jest liczba godzin przeznaczonych na lektoraty języków obcych: 270 godzin na studiach stacjonarnych i 90 na studiach zaocznych. Studenci mają do wyboru język niemiecki, angielski i francuski. Obowiązkowy jest również język łaciński w wymiarze 120 godzin. Program kładzie nacisk na humanistyczne treści dyscypliny, dzięki czemu daje w efekcie wielostronnie i grun-

²² Wcześniej ukazywało się pod tytułem „Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS”.

²³ T. Batorska, *Bibliotekoznawstwo i informacja naukowa (BIN) - nowy kierunek studiów*, „Z działalności Biblioteki Głównej. Informator UMCS”, 1976, nr 2, s.40.

²⁴ H. Więckowska, *Akademickie kształcenie bibliotekarzy. Zarys historyczny*, Warszawa 1979, s. 49.

²⁵ Dziennik Ustaw PRL nr 14 poz. 113 art. 4.

²⁶ Zmiany wynikały z konieczności dostosowania programu do tzw. minimum programowego. Na studiach zaocznych obowiązuje ten sam program, tyle że wymiar godzin jest zmniejszony do 1/3.

townie wykształconego przyszłego pracownika książki, przygotowanego do realizacji wszystkich zadań, jakie nakłada na niego współczesna nauka o książce i bibliotece. Dużo miejsca poświęca również na zagadnienia współczesnej masmediologii, oraz problemom komputeryzacji i automatyzacji procesów bibliotecznych oraz krajowych i międzynarodowych systemów informacyjnych. Treści programowe poszczególnych przedmiotów są tak modyfikowane, aby na bieżąco odpowiadały wyzwaniom, jakie nakłada na przyszłego pracownika biblioteki ta dynamicznie rozwijająca się dziedzina wiedzy. W realizacji tego celu służy, między innymi, pracownia komputerowa, wyposażona w 9 komputerów podłączonych do sieci Novell, dwie drukarki, skaner i stację CD-ROM. Wykorzystywane są one w realizacji zajęć z zakresu informacji naukowej (wykłady, ćwiczenia, specjalizacja, seminarium i wykład monograficzny). Impulsem do tych zmian są również zalecenia instytucji międzynarodowych,²⁷ mające na celu – między innymi – standaryzację przygotowania zawodowego bibliotekarzy w skali międzynarodowej.

W trosce o należyty przebieg procesu dydaktycznego i pomoc studentom w studiowaniu i przygotowywaniu się do zajęć, od roku akademickiego 1992/1993, publikuje się spisy wykładów i ćwiczeń dla wszystkich lat studiów.²⁸ Studenci otrzymują wykaz tematów, główne zagadnienia oraz obowiązkową i zalecaną literaturę przedmiotu.

Istotną rolę w zakresie form kształcenia i aktywizacji naukowej studentów odgrywają seminaria magisterskie. Ich tematyka jest wypadkową zarówno zainteresowań naukowych i programowych Zakładu, jak i potrzeb makroregionu lubelskiego. Zainteresowania naukowe studentów koncentrują się na kodykologii, dawnej książce i edytorstwie historycznym (seminaria prof. dr. hab. J. Szymańskiego, prof. dr. hab. B. Trelińskiej, dr. K. Skupińskiego, dr. P. Dymmela), bibliotekarstwie i historii książki XIX i XX wieku (seminarium prof. dr. hab. B. Szyndlera), bibliografii (seminaria dr. A. Skrzypczaka, dr. A. Nowaka i dr. A. Matczuk), czytelnictwie (seminaria prof. dr. hab. J. Ankudowicza, dr. Z. Brzozowskiej i dr. A. Dymmel), informacji naukowej (seminaria prof. dr. hab. A. M. Lewickiego, prof. dr. hab. J. Bartmińskiego, dr. hab. A. Pajdzińskiej, dr. A. Krajki), naukoznawstwie (seminaria prof. dr. hab. J. B. Korolca i prof. dr. hab. G. Rościńskiej), kulturoznawstwie (seminarium dr. hab. A. Krawczyka) i medioznawstwie (seminarium dr. J. Plisa).²⁹ Dotychczasowy dorobek w tym zakresie wyraża się liczbą 686 magisteriów, w tym 363 na studiach stacjonarnych i 323 na stu-

²⁷ UNESCO

²⁸ *Spis wykładów i ćwiczeń na kierunku Bibliotekoznawstwo i Informacja Naukowa*, Lublin 1992, 1993, 1994.

²⁹ Wykaz tematyki seminariów prowadzonych w pierwszych latach istnienia kierunku, zob. M. Juda, *op. cit.*, s. 198.

diach zaocznych. Wszystkie seminaria prowadzone są przez samodzielnych pracowników nauki i adiunktów, co jest wynikiem troski o wysoki poziom naukowy tego typu zajęć, a także ich efektu końcowego – prac magisterskich. Wysiłki te zdaje się potwierdzać fakt, że wiele z nich zostało opublikowanych.³⁰ Ich przydatność należy upatrywać głównie w tym, iż zawierają szereg danych faktograficznych, opartych na źródłach archiwalnych i bibliotecznych, do tej pory nie wykorzystywanych.

Ważnym elementem procesu dydaktycznego są praktyki zawodowe. Są bowiem okazją do sprawdzenia i weryfikacji własnej wiedzy studenta, jak również okazją do konfrontacji wyobrażeń o zawodzie z rzeczywistością. Pozwalają odpowiedzieć na pytanie, czy wybór kierunku studiów był przemyślany, czy przypadkowy. Studentom studiów zaocznych daje okazję do pogłębienia wiedzy i umiejętności najmniej znanych z terenu własnej pracy zawodowej, jeśli aktualnie pracują w bibliotece. Zgodnie z realizowanym programem praktyki odbywają się po II, III i IV roku studiów stacjonarnych, po II i III roku zaocznych. W związku z włączeniem do programu studiów bloku przedmiotów, których realizacja daje uprawnienia do pracy na etacie nauczyciela bibliotekarza, praktyka po IV roku odbywa się w bibliotekach szkolnych.

Praktyki zawodowe odbywają się w całej Polsce. Intencją jest, aby ich miejscem były biblioteki naukowe pozalubelskie, z nimi bowiem student nie styka się w ciągu roku akademickiego. W ostatnich latach napotyka się coraz więcej trudności z takim modelem organizacji praktyk. Na przeszkodzie stoją głównie trudności natury finansowej. Opinie kierowników praktyk potwierdzają należyte przygotowanie studentów od strony praktycznego działania, szerokie horyzonty ogólnego wykształcenia i gruntowną wiedzę teoretyczną o bibliotekoznawstwie.

Od kilku lat zmieniły się również zasady rekrutacji na studia. W miejsce egzaminów wstępnych wprowadzono rozmowę kwalifikacyjną, której zakres obejmuje program szkoły średniej z historii Polski, języka polskiego i matematyki (dwa przedmioty do wyboru). Obserwacja studentów przyjętych na tej podstawie pozwala na stwierdzenie, iż zmiana ta była zasadna. Rozmowa kwalifikacyjna daje możliwości oceny nie tylko stopnia opanowania wiedzy, ale również umiejętności samodzielnego myślenia i formułowania ocen określonych zjawisk. Wydaje się, iż również dzięki takiemu sposobowi rekrutacji maleje liczba osób rezygnujących ze studiów. Zjawisko to jest częściej spotykane na studiach zaocznych, ale wpływ na to ma nie tyle niemożność podołania wymogom procesu dydaktycznego, co obciążenia finansowe, ponieważ zarówno studia zaoczne, jak i podyplomowe są płatne.

³⁰ Ich spis zamieszczony w cytowanym wyżej artykule należy uzupełnić o artykuł A. Padzińskiego, *Brachygrafia w epigrafice i typografii polskiej XVI-XVII w.*, „Folia Bibliologica”, r. 36/37: 1986/1987, s. 7-18.

Naukowy i dydaktyczny dorobek bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej, które w tym roku obchodzi dwudziestolecie istnienia, pozwala z optymizmem patrzeć na jego dalszy rozwój. Ukształtowany został program naukowy i dydaktyczny, którego wyniki są widoczne (zakończenie 10 przewodów doktorskich i 3 habilitacje, kilka dalszych rozpraw znajduje się w końcowym stadium przygotowania). Proces ten, choć niełatwy (przede wszystkim braki kadrowe) doprowadził do pewnej stabilizacji, której wyrazem są sprecyzowane zainteresowania naukowe zespołu pracowników oraz wypracowany i z powodzeniem realizowany w trybie stacjonarnym, zaocznym i podyplomowym, proces dydaktyczny.

DYSKUSJA PANELOWA

Jadwiga Olczak, mgr (emerytowany kustosz, były dyrektor Biblioteki Głównej UMCS): Odwiedziłam dziś Oddział Opracowania Druków Zwartych Nowych, którego byłam kierownikiem przez 18 lat. Pamiętam kartki pisane stalówką, wiecznym piórem, wprowadzenie do pisania maszyn mechanicznych i elektrycznych, wreszcie automaty powielające jako szczyt naszych technicznych możliwości. Pracowaliśmy w poczuciu niedoskonałości naszych metod, wiedząc, że biblioteki świata zaszły o wiele dalej w tej dziedzinie.

Dziś zobaczyłam inny oddział – na każdym biurku komputer – zapowiada to zmierzch kartki pisanej i szaf katalogowych! Wierzę jednak, że cel pozostał ten sam – skrócenie drogi książki do czytelnika.

Cieszy też, że w drodze do nowoczesności znalazły się fundusze na ratowanie starych książek, co prezentuje towarzysząca sesji wystawa.

Życzę Państwu, żeby zamierzenia unowocześniania metod powiodły się i żebyście Państwo mieli satysfakcję z wykonywanej pracy.

Jan Gurba, doc. dr (Zakład Archeologii, były dyrektor Biblioteki Głównej UMCS): Co uczestnicy panelu mogą dodać do informacji przedstawionych wczoraj przez p. Marię Wilczyńską i p. Stanisławę Wojnarowicz, nasze przewodniczki po jubileuszowych wystawach, a zwłaszcza do dzisiejszych fachowych tematycznych referatów? 30-lecie i nawet 50-lecie szczegółowo już podsumowała w swych opracowaniach p. M. Wilczyńska. Uzupełniające informacje związane z 35-leciem znajdują się w „Biuletynie Biblioteki UMCS”, wydanym pod red. dyr. Zdzisława Kowalskiego (R. 22, 1979). Może tylko trochę wspomnień...

Obiektywna najkrótsza ocena pracy Biblioteki i jej pracowników brzmi: Biblioteka przez 50 lat wypełniała dla Uczelni, jej pracowników i studentów swoje – wzrastające z każdym rokiem – zadania. Drobiazgową ocenę wybranych zagadnień, sformułowaną przez czytelników, usłyszeliśmy już w wypowiedzi kol. Henryka Grocholskiego.

Codzienna działalność Biblioteki jest dla jej użytkowników czymś tak oczywistym, że prawie nikt na co dzień nie formułuje ocen pozytywnych, lecz swe prośby i dezyderaty; zdarzają się natomiast często oceny krytyczne, nie zawsze może i słuszne, ale zmuszające do uwagi i wyciągnięcia praktycznych wniosków.

W dniu wczorajszym najlepszą formą pozytywnej oceny była obecność i na otwarciu konferencji, i w części popołudniowej, rektorów: i Jego Magnificencji Kazimierza Goebła, i „resortowego” Opiekuna Biblioteki, prorektora Mariana Harasimiuka, jak i rektorów poprzednich kadencji – prof. Zbigniewa Lorkiewicza i prof. Jana Rayssa. Świadczy to najlepiej o stosunku Rektorów do Biblioteki, a przecież bez ich pomocy nie byłoby możliwe przekształcanie jej w nowoczesną „komputerową”, zautomatyzowaną jednostkę. Chcę przypomnieć, że w czasie mojej pracy w Bibliotece również stale spotykałem się z życzliwością i pomocą Rektorów – prof. Z. Lorkiewicza i prof. W. Skrzydły, a wymiernym wskaźnikiem pomocy była rozbudowa liczbowa kadry (ze 106 w r. 1970 do 160 w r. 1974, tj. do 132% w stosunku do stanu w 1970 r. Por. M. Wilczyńska: *Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (1944–1974)*, Lublin 1976, s. 43); wymiernym wskaźnikiem oceny jednostki przez zwierzchników była także znaczna ilość pracowników wyróżnionych w ramach uroczystości XXX-lecia UMCS.

Ocenę użytkownika Biblioteki najpiękniej sformułował w czasie obrony swej pracy doktorskiej na Wydziale Humanistycznym UMCS, już ponad 20 lat temu, p. dyrektor Mieczysław Wieliczko, wówczas nauczyciel szkół średnich w jednym z miast powiatowych Podkarpacia. Po pomyślnej obronie, w tzw. „ostatnim słowie doktoranta”, złożył podziękowanie nieobecnym pracownikom Biblioteki, dzięki pracy których – zwłaszcza Wypożyczalni Międzybibliotecznej - mogła powstać jego rozprawa. Z taką formą podziękowania spotkałem się tylko ten jeden raz, choć ręczę, że wielu pracowników naukowych myśli to samo. Wypowiedź p. dyrektora M. Wieliczki przytaczam, ponieważ dla większości użytkowników sprawa jest tak oczywista, że wręcz niewyobrażalna byłaby inna ocena bibliotekarzy.

Swą niespełną sześcioletnią pracę w Bibliotece i współpracę z Koleżankami i Kolegami wspominam zawsze bardzo dobrze i mile. Na pewno przeżyliśmy i jakieś niesympatyczne chwile, ale po 20 latach naprawdę ich sobie nie przypominam, więc chyba nie były to wielkie konflikty. Dla mnie – łopaciarza z profesji – była to praca w specyficznej instytucji, bo zatrudniającej przeważającą ilość pań. Przypomnę tu ich dowcipne, spostrzegawcze, choć nie pozbawione szczypty złośliwości opinie, jak ta zaraz po objęciu przeze mnie stanowiska: „uczelnia przekazała Bibliotece swych dwóch najlepszych archeologów”. Przypomnę także ich zdanie, surowo oceniające nas, nielicznych w Bibliotece mężczyzn: „u nas w Bibliotece pracuje 99 kobiet i 7 bibliotekarzy” (nie chodzi tu o ścisłość liczb...). Wczoraj, w części towarzyskiej, przypominaliśmy sobie ową specyficzną atmosferę pracy, a czasami i zabawy, w Bibliotece.

Nie wypada jednak chyba rozstawać się z wrażeniem, że wszystko jest na „bardzo dobrze”. Biblioteka przez szereg lat wydawała *Wykaz publikacji pracowników UMCS*, o czym mówiła p. S. Wojnarowicz. Wypada powrócić do tej zawieszanej, a nad wyraz potrzebnej i brakującej nam dziś serii, może wydawa-

łoby się niemożności przy komputeryzacji, ale naprawdę potrzebnej i użytkownikom, i, co się nie da ukryć, władzom Uczelni.

Henryk Maruszczak, emerytowany prof. zw. (Zakład Geografii Fizycznej i Paleogeografii UMCS) : Zbiory biblioteczne naszego Uniwersytetu stanowią, jeśli nie główny, to niewątpliwie jeden z podstawowych elementów mojego warsztatu naukowego. Dlatego czułem się zobowiązany do udziału w Sesji zorganizowanej z okazji 50-lecia Biblioteki Głównej UMCS. Jest to przy tym dobra okazja do złożenia podziękowań i wyrazów wdzięczności wszystkim opiekującym się w przeszłości i obecnie zbiorami, z których korzystam już od 50 lat.

Moje nawyki pięćdziesięcioletniego „obcowania” z tymi zbiorami mimo woli skłaniają do eksponowania roli tradycji w naszej Bibliotece. Nie znaczy to, że nie doceniam faktu zainstalowania w tej Bibliotece 50 komputerów, których znaczna część jest włączona do międzynarodowej sieci informatycznej INTERNET. Nie wydaje mi się jednak, że dostęp do tej sieci pozwoli zaspokoić wszystkie nasze potrzeby, a w szczególności takie, jak dotyczące kartograficznych zbiorów specjalnych, czy wreszcie publikacji i rękopisów o znaczeniu regionalnym.

Poza tym wydaje mi się, że należy liczyć się także z potrzebami tych użytkowników, którzy zapewne długo jeszcze nie będą mieli bezpośredniego dostępu do odpowiedniego komputera, albo z innych powodów nie będą mogli z niego korzystać. Należałoby więc udostępniać im odpowiednie „wydruki komputerowe”, zastępujące tradycyjne zbiory.

Dlatego chciałbym podkreślić, że rozbudowa sieci komputerowej nie powinna nas zwalniać z obowiązku dalszego gromadzenia i uzupełniania tradycyjnych zbiorów, a w szczególności:

– odpowiednio wybranych, podstawowych czasopism naukowych (spośród tytułów zagranicznych przykładowo wymienię z interesującej mnie dziedziny „Geo-Abstracts”, której to serii wydawniczej nie otrzymujemy od 1991 r.);

– publikacji regionalnych, a także zbiorów specjalnych odnoszących się do obszaru Polski pd.-wsch. i sąsiednich regionów zagranicznych.

Zbiory konwencjonalne w odpowiednio określonych działach należy więc nadal gromadzić i uzupełniać nie tylko dlatego, aby można było legitymować się formalnym świadectwem doceniania tradycji. Od instytucji o takim znaczeniu jak Biblioteka Główna UMCS winniśmy bowiem oczekiwać nie tylko ułatwień w zakresie wkraczania w „globalną nowoczesność”, ale także zabezpieczania dostępu do tradycyjnych jej „korzeni”. Nie we wszystkich działach nauki można będzie przyjąć za podstawowy element warsztatu naukowego informacje z międzynarodowych sieci komputerowych. W działach zajmujących się np. studiami obszaru oddziaływania UMCS oraz rozwoju związanych z nim społeczności, tradycyjne zbiory biblioteczne niewątpliwie nadal będą odgrywały istotną rolę.

Grzegorz Nowak, dr (Zakład Biochemii UMCS) : Tytuł sesji: *Między tradycją a nowoczesnością* każe rozważyć nowoczesność w formach, jakie potrafimy przewidzieć – i porównać z tradycją, jaką znamy. Chciałbym wobec tego wskazać pewne tendencje, jakie wyraźnie rysują się wśród czytelników-przyrodników i jednocześnie pracowników wydziałów przyrodniczych, z których część najpewniej nie należy do stałych czytelników biblioteki, chociaż wszyscy swoją literaturę fachową studiują i to zazwyczaj pilnie. Jak to jest możliwe – czytać pilnie naukową literaturę i nie być czytelnikiem biblioteki naukowej?

Przyrodnikowi potrzebne są dosyć dokładnie określone źródła informacji naukowych. Po pierwsze – czasopisma naukowe, z których zwykle korzystało się w bibliotece, rzadko zaś, z uwagi na cenę prenumeraty, w domu; po drugie – monografie i opracowania zbiorowe, dostępne, jak czasopisma, przede wszystkim w bibliotekach; wreszcie po trzecie – materiały z sesji i konferencji, bardzo ważne w chwili wydania i stosunkowo szybko tracące istotność naukową, dostępne w bibliotekach tylko niekiedy, częściej wcale. Podstawowy zasób informacji naukowych stanowią jednak czasopisma, wydawane na świecie w tysiącach tytułów, z których tylko część jest prenumerowana w danej bibliotece z uwagi na ogromne i wciąż rosnące koszty prenumeraty. A przecież nikt nie potrafi przewidzieć, w jakim czasopiśmie ukazą się prace dla niego ważne: czy w tym, które jest wśród lokalnie prenumerowanych, czy w takim, którego nie ma. Jednak również w tym drugim przypadku można sobie szybko poradzić dzięki komputerom. Ostatnie lata przyniosły bowiem ogromne zmiany w dostępności informacji naukowej zawartej w czasopiśmie naukowych, zmiany stawiające podstawową funkcję bibliotek naukowych – gromadzenie i udostępnianie informacji – na zupełnie innej płaszczyźnie.

Od kilku lat Institute for Scientific Information, wydawca znanego wszystkim przyrodnikom pisma „Current Contents”, wydaje je w postaci komputerowej bazy bibliograficznej. Jest ona dostępna w postaci zapisów na dyskietkach, na płytach kompaktowych, może być też przekazywana siecią komputerową – według życzenia prenumeratora. Ten, kto ma dostęp do bazy czasopism „Current Contents”, zwykle szybko rezygnuje z przeglądania czasopism drukowanych, bo to się po prostu przestaje opłacać. Komputerowa baza bibliograficzna może być bardzo szybko i wygodnie przeszukiwana, informacje w niej wynalezione mogą być selektywnie zapisywane na różnych nośnikach, mogą też być drukowane – wszystko na życzenie użytkownika. A najważniejszą cechą jest to, że każdą pracę naukową, której dane zawarte są w komputerowej bazie danych, można za niewielką opłatą zamówić, na przykład przy pomocy poczty elektronicznej, i w ciągu kilku lub kilkunastu godzin otrzymać pełny tekst pracy przy pomocy faksu (lub w ciągu kilku dni za pośrednictwem zwykłej poczty). To oznacza, że niedługo zamiast prenumerować wybrane czasopisma za coraz większe pieniądze – a na ogół 80% zawartości tych czasopism nie jest w danym ośrodku naukowym użyteczna! – będzie można w przyszłości przeznaczać równoważne kwoty na

sprowadzanie konkretnych publikacji, takich jak Institute for Scientific Information, w sposób celowy sprowadzając tylko publikacje potrzebne, i przy tym o wiele szybciej, niż w przypadku prenumeraty czasopism drukowanych. A biblioteki zyskają miejsce, które jest teraz bez przerwy zajmowane przez wciąż rosnącą liczbę zeszytów czasopism drukowanych. Pamiętajmy też, że argument o gromadzeniu czasopism „na przyszłość”, bo może ktoś będzie potrzebował tej czy innej publikacji, traci sens, ponieważ w ten sam sposób można uzyskiwać odbitki prac starszych, a nawet zupełnie starych.

Osobną sprawą jest pojawianie się komputerowych wersji znanych i ważnych czasopism naukowych, równoległe z ich wersjami drukowanymi na papierze. Znane wszystkim przyrodnikom pismo „Nature”, bardzo ważne zwłaszcza dla biologów, od zeszłego roku dostępne jest w sieci komputerowej INTERNET. Wersja ogólnie dostępna zawiera część artykułów z każdego numeru, wersja pełna, po opłaceniu prenumeraty, dostępna jest dla każdego prenumeratora na jego biurku, poprzez jego komputer, w kilka minut po przekazaniu kolejnego zeszytu do rozpowszechniania. I znowu – można zapisać wybrane informacje, można sobie wydrukować dowolny artykuł albo jego fragment, a wykładowca może przenieść dowolną ilustrację na folię i w ciągu pół minuty mieć gotowe przeźrocze do zilustrowania wykładu. I to wszystko jest dostępne przez sieć. Ci zaś, którzy nie mają dostępu do sieci lub nie chcą z niej korzystać zbyt często, mogą zamówić prenumeratę „Nature” w wersji na płycie kompaktowej i dysponować tymi samymi możliwościami wyszukiwania, zapisywania i drukowania – bez konieczności używania sieci. Przy tym ilość czasopism naukowych wydawanych na płytach kompaktowych rośnie w tej chwili lawinowo; dla przykładu chciałbym podać, że od pewnego czasu w tej formie wydawane są wszystkie czasopisma naukowe Amerykańskiego Towarzystwa Mikrobiologicznego (a są tam tytuły bardzo ważne dla mikrobiologów, i nie tylko dla nich). To samo dotyczy chemików, fizyków, geografów... Fizycy zaczęli nawet wydawać czasopisma dostępne tylko poprzez sieć komputerową, nie mające w ogóle swojej wersji drukowanej.

Jeżeli biblioteki będą chciały nadażyć za zmianami w systemie rozpowszechniania informacji naukowej, będą musiały wyciągnąć wnioski z tych zmian technologicznych, jakie niesie za sobą przejście z epoki Gutenberga do epoki światłowodów i informacji rozproszonej w globalnej sieci komputerowej. Jest to tym pilniejsze, że korzystającymi z bibliotek naukowych są, między innymi, naukowcy – a ci, przynajmniej w części, są „na pierwszej linii” zmian i stosownie do swojej wiedzy o tych zmianach, a niekiedy i własnego w nich udziału, domagają się przebudowy systemów bibliotecznych.

Teresa Bednarz

ZAMKNIĘCIE SESJI

Zamykając naszą sesję pragnę przede wszystkim jak najserdeczniej podziękować za udział w niej Państwu, szanownym obecnym, którzy wytrwali na tej sali od początku do końca obrad.

Podziękowania szczególnie serdeczne kieruję do Państwa Referentów, którzy przybyli z innych ośrodków i których wystąpienia tak wiele wniosły do naszej dotychczasowej wiedzy. Dzięki ich wysokiemu profesjonalizmowi sesja stała się wydarzeniem w naszym środowisku.

Zwracam się także do pp. Rektorów, Profesorów oraz bibliotekarzy innych bibliotek lubelskich, którzy zaszczytili nas swoją obecnością, jak również studentów bibliotekoznawstwa, reprezentujących najliczniejszą grupę użytkowników.

Serdeczne podziękowania składam uczestnikom dyskusji panelowej: byłym dyrektorom Biblioteki Głównej UMCS – pani mgr. Jadwidze Olczakowej, panu doc. dr. hab. Janowi Gurbie; przedstawicielom pracowników naukowych naszej Uczelni – panu prof. dr. hab. Henrykowi Maruszczakowi, panu dr. Grzegorzowi Nowakowi oraz prowadzącemu dyskusję – mgr. Henrykowi Grocholskiemu. Dyskusja doprowadziła do jednoznacznej dla nas konkluzji: biblioteki znajdują się obecnie w trudnym okresie wdrażania nowych technik do ich pracy, należy więc znaleźć: złoty środek”, by z centrum uwagi bibliotekarzy nie umknęły zbiory gromadzone w dotychczasowej postaci i czytelnicy z nich korzystający w tradycyjny sposób oraz, by jak najszybciej, zgodnie z narastającym coraz wyraźniej zainteresowaniem naszych odbiorców, uruchomić jak najsprawniej działające nowe narzędzia pracy, nowe media w zakresie informacji naukowej i informacji o własnych zbiorach, bo takie są potrzeby współczesnej nauki, bo takie jest postawione nam wyzwanie, któremu musimy sprostać.

Dziękuję również bibliotekarzom z naszej Biblioteki, którzy brali czynny, często bardzo intensywny udział w przygotowaniu tej sesji. Na podkreślenie zasługuje przede wszystkim wkład pracy Oddziału Zbiorów Specjalnych pod kierunkiem mgr Marii Wilczyńskiej, Oddziału Informacji Naukowej pod kierunkiem mgr Stanisławy Wojnarowicz, Oddziału Reprografii pod kierunkiem pani Kaziemiry Debkiewicz. Za zorganizowanie spotkania towarzyskiego oraz pokrzepienie kawą (w przerwach obrad) dziękuję pani wicedyrektor mgr Krystynie Bil-

skiej oraz koleżankom z Oddziału Opracowania Druków Zwartych i Sekcji Skontrum Księgozbioru. Swój wkład pracy w przygotowaniu i oprawie technicznej sesji mają pracownicy obsługi, kierowani przez mgr. Stanisława Gnatiuka i panią Lucynę Bartyś.

Osobne podziękowania składam Komitetowi Organizacyjnemu Sesji, który współpracował ze mną od wielu miesięcy aranżując poszczególne przedsięwzięcia, które doprowadziły w konsekwencji do zorganizowania obchodów naszego 50-lecia, satysfakcjonującego, mam nadzieję, nas wszystkich.

Raz jeszcze wszystkim Państwu serdecznie dziękuję.

II

PÓŁWIECZE BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UMCS

INFORMATOR WYSTAWY

SCENARIUSZ WYSTAWY
Stanisława Wojnarowicz

OPRACOWANIE PLASTYCZNE WYSTAWY
Teresa Maško

OPRACOWANIE KATALOGU
Elżbieta Grzybowska, Teresa Maško, Stanisława Wojnarowicz

ZDJĘCIA W KATALOGU
Pracownia Reprograficzna Biblioteki Głównej UMCS

MATERIAŁ PLANSZOWY

Księgozbiór

Profil księgozbioru kształtowały przeobrażenia Uczelni. W pierwszych latach gromadzono głównie wydawnictwa z zakresu nauk matematycznych i przyrodniczych, medycznych, weterynaryjnych i filozoficznych. Wraz z powstaniem nowych wydziałów: prawa w 1949 roku, humanistycznego w 1952, ekonomicznego w 1965, pedagogiki i psychologii w 1973 oraz usamodzielnieniem się innych (lekarskiego, farmaceutycznego, rolnego) zmieniła się polityka gromadzenia zbiorów. Aktualnie zasób Biblioteki ma charakter uniwersalny.

Wzrost zbioru wydawnictw zwartych

Rok	Roczny przybytek	Stan księgozbioru
1955	16 173	54 200
1965	13 510	188 631
1975	20 691	372 270
1985	18 748	541 545
1994	10 124	661 662

Wpływ wydawnictw ciągłych w wybranych latach
(uwzględniono wszystkie źródła pochodzenia)

Rok	Roczny przybytek (wol.)	Roczny przybytek (tyt.)	Stan zbioru (wol.)	Stan zbioru (tyt.)
1945	-	8	-	8
1955	2 140	1 787	18 311	brak danych
1965	11 508	3 260	73 606	brak danych
1975	9 633	741	170 790	14 588
1985	9 431	4 273	257 540	17 600
1994	6 171	4 623	312 779	20 600

Wpływ zbiorów specjalnych w wybranych latach

Rok	Przybytek w roku (wol. i jedn. oblicz.)	Stan zbioru (wol. i jedn. oblicz.)
1955	572	2 110
1965	3 553	17 368
1975	17 796	296 053
1985	11 661	417 494
1994	5 839	468 430

Apele Rektora UMCS do społeczeństwa, liczne pisma do władz i instytucji znalazły odzew w postaci darów, które dały początek zasobom Biblioteki Głównej i bibliotek zakładowych.

Rektor UMCS Henryk Raabe

Profesor Narcyz Łubnicki

Pracami organizacyjnymi do momentu powołania pierwszego kierownika (Regina Czajkowska) zajmował się prof. Narcyz Łubnicki. On też został pierwszym przewodniczącym Senackiej Komisji Bibliotecznej.

Zaczątkiem księgozbioru były dary, które pochodziły od osób prywatnych i instytucji. Do pierwszych ofiarodawców należeli m.in.:

- repatrianci z Wileńszczyzny, Poniewieża, Wilkomierza,
- rektor UMCS, prof. Henryk Raabe,
- Ambasador RP w Moskwie,
- Ambasador RP w Londynie,
- British Council,
- Polonia w Stanach Zjednoczonych.

Zasadniczą rolę w tworzeniu racjonalnie zorganizowanego zasobu odegrało kupno antykwaryczne i zakup wydawnictw bieżących.

Źródłem nabycia o dużym znaczeniu stał się pełny egzemplarz obowiązkowy przyznany 1 III 1954 r.

Możliwość świadomej i celowej polityki gromadzenia dawała wymiana, często jedyny sposób zdobycia pozycji coraz radszych na rynku antykwarycznym.

Wpływy ze „zbiorów zabezpieczonych” (ok. 150 tys.) po selekcji trafiały w znacznej części do innych bibliotek.

54980

Do
 Ministerstwa Oświaty,
 Wydział Biblioteczny
 Warszawa,
 Al. Niebiańska.

Naczelnik Episkopatu prawi o przygotowaniu dla Biblioteki Uniwersyteckiej następujących dzieł:

- 1/ Księgi lewitarzowskie,
- 2/ Księgi ożyta,
- 3/ Księgi ożyta.

Biblioteka ma być obecnie, posiada już pewną kolekcję, w tym celu być odpowiednio zorganizowaną. Proszę wyżej wymienioną kolekcję utrudniać wszelką organizację pracy, na której należy, tego czasu, pracownika / 2 osoby / i czasu, nie później niż w terminie dozwolonym następujących odroczeń. Wykonanie obowiązków w następujących terminach jest konieczne.

Proszę o
 /prof. dr K. Strużkowski/
 sekretarz

Lublin 24.2.1925

W. Pan Dyrektor doc. Łucak
 Biblioteka Uniwersytecka
 w Warszawie.

Łączę z Pani dyrektorem!

Proszę o wydanie przedmiotowych dzieł, które w dwóch egzemplarzach, w języku polskim, oraz w języku łacini, niemieckim, oraz w języku angielskim z przedyskutowaniem, wyprawką, czyż nie ma w Biblioteczce Uniwersyteckiej w Warszawie, a jeżeli nie, to proszę, proszę o ich zakup, lub o ich wykupienie, w celu ich przekazania, w celu ich przekazania, w celu ich przekazania, w celu ich przekazania.

Łączę z Pani dyrektorem!

dr. Jan Piłsudski

Wzrost i wzrost powstają
 pod dr. Romanowskiego poradzono

54920

Lublin, dnia 1.X.1925 r.

Do
 Biblioteki Publicznej m. Warszawy
 Warszawa, ul. Koszykowa 26.

Biblioteka Uniwersytecka Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie uprzejmie prosi o zawiadomienie, jak, drogą można nabyć podręcznik do klasyfikacji St. Jani Gemśkiej, lub opis maszynowy tegoż podręcznika.

Uniwersytet o, jeśli koszty podręcznika, ew. maszynopisu i prosi o jakąkolwiek odpowiadającą.

Przy sposobności zapytujemy, gdzie można się zwrócić i u kogo nabyć "Przebieg katalogowania" - Gryzka, oraz wzory wszelkiego typu kart katalogowych, rewersów i kart wypozyczeniowych.

Sekretarz Główny
 T.D.
 / Tadeusz Dowjat /

Korespondencja związana z organizacją Biblioteki

W księgozbiórce Biblioteki starano się przede wszystkim zgromadzić:

- duży zasób wydawnictw ogólnoinformacyjnych krajowych i zagranicznych, jak m.in. encyklopedie, bibliografie, słowniki językowe i rzeczowe oraz informatory inne,

– naukowe wydawnictwa monograficzne i podręczniki akademickie z kierunków uprawianych na Uniwersytecie,

– druki lubelskie, dotyczące Lublina i regionu, przedwojenne wydawnictwa polskie ze wschodnich terenów historycznej Rzeczypospolitej.

Podział zadań między Biblioteką Główną i bibliotekami zakładowymi w zakresie gromadzenia opiera się na zasadzie:

– Biblioteka Główna kompletuje dokumenty przeznaczone dla całej Uczelni i szerokiego kręgu czytelników spoza niej,

– biblioteki zakładowe obsługują wąską grupę specjalistów i studentów danych kierunków.

Księgozbiór systemu biblioteczno-informacyjnego UMCS

(stan na 31. 12. 1994 r.)

Biblioteka Główna:

druki zwarte nowe	661 662
wydawnictwa ciągłe	312 779
zbiory specjalne	468 430
Razem	1 442 871

Biblioteki zakładowe:

druki zwarte nowe	591.734
wydawnictwa ciągłe	131.963
zbiory specjalne	44.335
Razem	768.032

Całość zbiorów łącznie ..... 2 210 903 wol. i jedn. oblicz.

Opracowanie

W pierwszych latach zbiory opracowywano systemem skróconym, katalogowanie obejmowało głównie księgozbiór podręczny i podręczniki.

Do roku 1948 Biblioteka posiadała tylko katalog alfabetyczny akcesyjny bieżących nabytków.

Rozdzielenie katalogowania druków zwartych, ciągłych i zbiorów specjalnych nastąpiło w roku 1955.

Pewnym ułatwieniem było otrzymywanie kart katalogowych z Biblioteki Narodowej.

Uspewnienia techniczne zapoczątkowało wykorzystanie automatycznych maszyn do powielania kart Optima 527 i Consul, (lata 70-te).

Wprowadzenie międzynarodowej normy bibliograficznej do katalogowania książek w roku 1988 udoskonaliło przepływ informacji o dokumentach.

W grudniu 1993 r. rozpoczęto opracowanie książek w formacie MARC.

Dział Opracowania w budynku przy ul. Staszica 4 (1952 r.). Od lewej: T. Wojcik, H. Sobieszcańska, M. Adrianek, NN, Ł. Karsznicka, K. Kowalska, I. Izdebska, W. Gawęska

W Oddziale Opracowania Druków Zwartych Nowych (1995)

Tworzenie katalogów

- 1948 – Powstanie ogólnego katalogu alfabetycznego.
  - Powstanie alfabetycznego katalogu wewnętrznego.
  - Powstanie katalogu działowego, w roku 1951 przekształconego w katalog systematyczny.
- 1950 – Założenie katalogu wydawnictw seryjnych.
- 1951 – Założenie alfabetycznego katalogu czasopism.
- 1954 – Powstanie katalogów zbiorów specjalnych.
- 1956 – Założenie katalogu przedmiotowego.
  - Rozpoczęcie prac nad katalogiem centralnym bibliotek zakładowych.
- 1993 (grudzień)
  - Utworzenie komputerowej bazy BGUMCS.

SYTUACJA LOKALOWA

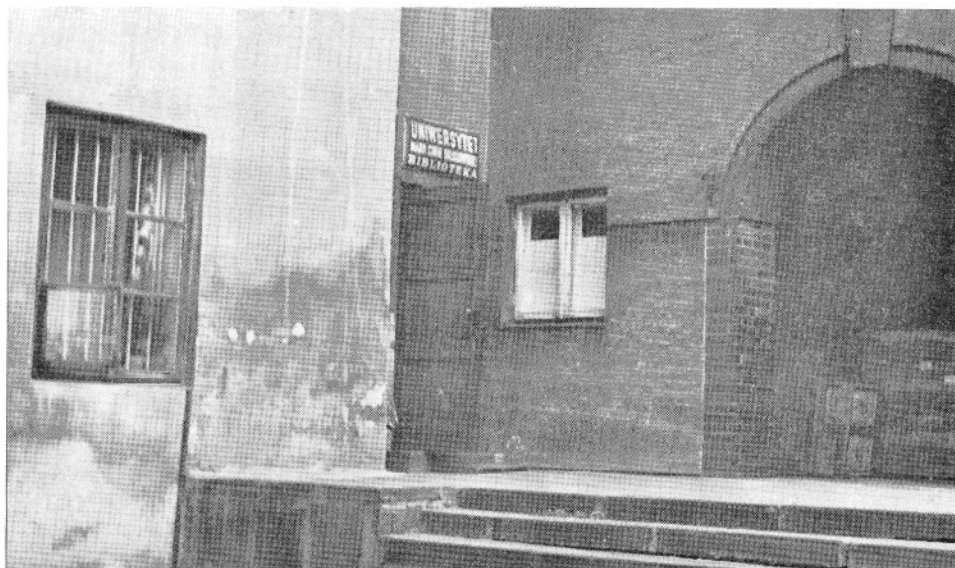
- 1944 – Pierwsze zgromadzone książki przechowywano w pomieszczeniu Katedry Filozofii UMCS przy ul. Głowackiego 2.
- 1945 – Oddzielne pomieszczenie o powierzchni 36 m² (2 małe pokoiki) otrzymała Biblioteka również przy ul. Głowackiego 2.
- 1946 – Dalsze powiększenie przestrzeni o lokal przy ul. Głowackiego 8 (130 m²) oraz o pomieszczenie magazynowe przy ul. Lubartowskiej 53 i 57.
- 1948 – Biblioteka otrzymuje pokoje przy ul. Staszica 4 (185 m²).
- 1949 – Przydział czterech sal w budynku przy pl. Litewskim 3, magazyny z ul. Lubartowskiej 53 przeniesione na ul. Fabryczną 4, po kilku miesiącach przetransportowane na Grodzką 7.
- 1952 – Biblioteka otrzymuje pomieszczenia przy ul. Podgrodzie 4.
- 1956 – Przydział ośmiu sal przy ul. Narutowicza 4.
- 1963 – Biblioteka otrzymuje:
  - pomieszczenie w nowym gmachu Wydziału BiNoZ w Dzielnicy Uniwersyteckiej,
  - pomieszczenie magazynowe w budynku Wydziału Humanistycznego,
  - pomieszczenie w budynku przy ul. Pstrowskiego 12, obecnie ul. Peowiaków.
- 1968 – Przeprowadzka do nowego gmachu przy ul. Nowotki 11, gdzie Biblioteka zajęła 50 % powierzchni użytkowej tego budynku.
- 1992 – Rozpoczęcie rozbudowy gmachu bibliotecznego.

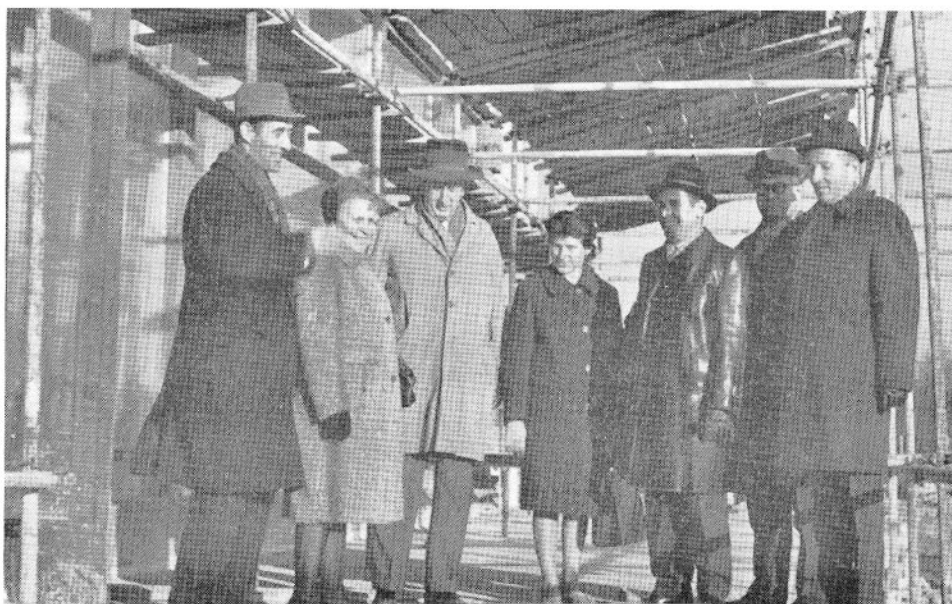
Wejście do budynku przy ul. Podgrodzie 4

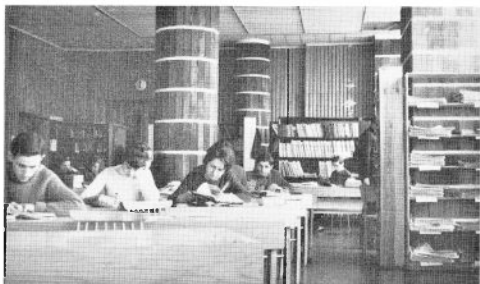
Budynek Biblioteki przy pl. Litewskim 3

Wejście do Biblioteki przy ul. Narutowicza 4

Wizja lokalna komisji ds. budowy gmachu Biblioteki (od lewej: NN, M. Jasienowicz, T. Smółka, M. Adrianek, Z. Kowalski, H. Groszyk, H. Zins)

Czytelnia Czasopism (koniec lat 60.)

Czytelnia Humanistyczna w nowym gmachu (koniec lat 60.)

Wmurowanie aktu erekcyjnego rozbudowy gmachu BG (1984)

Zajmowana powierzchnia użytkowa w latach 1945–1994

Rok	Powierzchnia (m ²)
1945	36
1949	185
1954	860
1959	1100
1964	1800
1969	4920
1974	4730
1979	5310
1984	5310
1989	5310
1994	6033

STRUKTURA ORGANIZACYJNA
Kształtowanie się struktury organizacyjnej

- 1945 – Podjęcie prac organizacyjnych przez profesora Narcyza Lubnickiego. Regina Czajkowska zostaje pierwszym kierownikiem.

- 1946 – Opracowanie pierwszego regulaminu.
- 1948 – Utworzenie działów: Gromadzenia, Opracowania Zbiorów, Udostępniania Zbiorów;
- 1951 – Powołanie Biura Informacji Bibliograficznej (przy Oddziale Udostępniania).
- 1953 – Powstanie Działu Informacji Bibliograficznej.
- 1954 – Utworzenie 1-osobowego Referatu Bibliotek Zakładowych (organizacyjnie związany z Działem Informacji Bibliograficznej).
- 1955 – Wyodrębnienie w ramach Oddziału Opracowania Zbiorów: Referatu Opracowania Druków Zwartych Nowych, Referatu Czasopism, Referatu Starodruków, Referatu Katalogów.
- 1956 – Biblioteka otrzymuje etat wicedyrektora.
Powstanie Pracowni Mikrofilmowej organizacyjnie powiązanej z Oddziałem Opracowania Zbiorów (1 osoba).
- 1959 – Utworzenie samodzielnych oddziałów: Katalogów, Zbiorów Specjalnych, Bibliotek Zakładowych.
- 1962 – Wyodrębnienie samodzielnej organizacyjnie Pracowni Reprograficznej.
- 1963 – Powstanie Samodzielnej Sekcji Starodruków.
- 1964 – Usamodzielnienie się Filii Biblioteki na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Chemicznym.
– Utworzenie wypożyczalni podręczników w miasteczku akademickim (zlikwidowana w 1968 r.).
– Przekształcenie Referatu Czasopism w samodzielny Oddział Opracowania Wydawnictw Ciągłych.
- 1965 – Utworzenie Oddziału Magazynów i Konserwacji Zbiorów.
- 1968 – Powstanie Oddziału Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych.
– Wyodrębnienie w Oddziale Udostępniania Zbiorów: Sekcji Czytelń, Sekcji Wypożyczenia.
– Utworzenie w Oddziale Zbiorów Specjalnych Gabinetu Muzycznego.
– Powołanie Samodzielnego Stanowiska Dokumentów Życia Społecznego.
- 1968–1970 – Biblioteka posiada etat wicedyrektora ds. administracyjno-technicznych (okres zagospodarowania nowego gmachu).
- 1971 – Włączenie do Oddziału Zbiorów Specjalnych Samodzielnej Sekcji Starodruków oraz Samodzielnego Stanowiska Dokumentów Życia Społecznego.
– Filia Biblioteki Głównej na Wydziale Matematyczno-Fizyczno-Chemicznym rozpada się na trzy biblioteki instytutowe.
- 1972 – Powołanie Sekcji Informacji Patentowej w ramach Oddziału Informacji Naukowej.
- 1983 – Likwidacja Sekcji Informacji Patentowej.

- 1990 – Powołanie Samodzielnej Sekcji Kontroli Zbiorów.
1995 – Powołanie w ramach Oddziału Gromadzenia Sekcji Wymiany Wydawnictw.
– Powołanie Samodzielnej Sekcji ds. Komputeryzacji Biblioteki.

Aktualna struktura Biblioteki Głównej

Dyrekcja

Oddział Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów

Sekcja Wymiany Wydawnictw

Oddział Opracowania Druków Zwartych Nowych

Oddział Opracowania Wydawnictw Ciągłych

Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów

Oddział Katalogów

Oddział Udostępniania Zbiorów

Sekcja Czytelni

Oddział Informacji Naukowej

Oddział Zbiorów Specjalnych

Oddział Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych

Oddział Bibliotek Zakładowych

Oddział Reprografii

Samodzielna Sekcja ds. Komputeryzacji Biblioteki

Samodzielna Sekcja Kontroli Zbiorów

Pracownicy Administracji i Obsługi

ZADANIA I KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI

ZADANIA

1. Tworzenie i organizowanie zasobu dokumentów dla aktualnych i przyszłych potrzeb dydaktycznych i naukowo-dydaktycznych macierzystej uczelni.
2. Udostępnianie dokumentów i prowadzenie informacji naukowej.
3. Uczestniczenie w procesie dydaktycznym studentów przez przygotowanie ich do właściwego korzystania ze zbiorów Biblioteki.
4. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych własnego personelu.
5. Prowadzenie prac naukowo-badawczych, dokumentacyjnych i wydawniczych.
6. Kierowanie działalnością bibliotek wydziałowych, instytutowych i zakładowych.

KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI

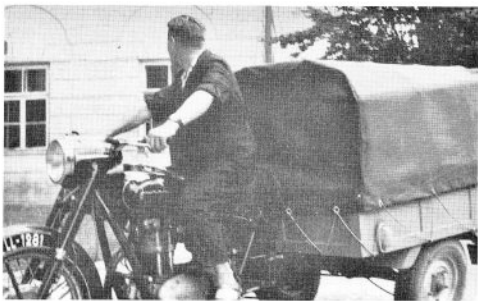
Udostępnianie

Udostępnianie zbiorów w okresie 50-lecia

Rok	Liczba miejsc w czytelnich	Liczba wol. udostępnionych w czytelnich	Liczba wypożyczeń miejscowych	Liczba wypożyczeń międzybibliotecznych (wol.)	Ogółem
1945	6	brak danych	200	brak danych	200
1955	65	30852	9756	871	41479
1965	88 (z Filia)	57004	12742	1328	71074
1975	185	243956	29824	4246	280445
1985	340	178951	51878	3786	236669
1994	336	149640	38918	2164	198085

Hall katalogowy w nowym gmachu

„Riksza” – pojazd do przewożenia książek z magazynu do agend udostępniania

Czytelnia Ogólna przy ul. Narutowicza 4

Udostępnianie zbiorów Biblioteka prowadzi w czytelniach, Wypożyczalni Miejskowej i w Wypożyczalni Międzybibliotecznej. Czytelnie sieci bibliotecznej UMCS dysponują 876 miejscami, w tym 336 przypada na 6 czytelni i Gabinet Muzyczny Biblioteki Głównej.

Księgozbiory czytelniane wyposażone są w wydawnictwa informacyjne: encyklopedie, bibliografie, słowniki rzeczowe i językowe, wydawnictwa statystyczne i inne informatory bezpośrednie i pośrednie oraz w podstawowe wydawnictwa z poszczególnych dziedzin wiedzy: monografie, opracowania syntetyczne, podręczniki akademickie i inne najczęściej wykorzystywane przez studentów publikacje.

Stan księgozbiorów czytelnianych na dzień 31. 12. 1994:

Czytelnia Humanistyczna	11 406 wol.
Czytelnia Mat.-Przyrodnicza	2 265 wol.
Czytelnia Informatyki Naukowej	1 781 wol.
Czytelnia Zbiorów Specjalnych	15 596 wol.
Czytelnia Bibliologiczna	5 822 wol.
Czytelnia Czasopism	1 632 wol.
Razem	38 502 wol.

W roku 1994 sześć czytelni i Gabinet Muzyczny odwiedziło 66 822 czytelników, udostępniono im dokumenty w liczbie 149 640 woluminów i jednostek obliczeniowych.

Działalność informacyjna

Działalność informacyjna obejmuje:

- udzielanie informacji o zasobach własnej biblioteki i sposobie ich wykorzystania oraz o zasobach innych bibliotek,
- informowanie o istniejących bibliografiach i sposobie posługiwania się nimi,
- sporządzanie zestawień literatury na tematy zgłoszone przez samodzielnych pracowników nauki i jednostki organizacyjne UMCS oraz instytucje z terenu miasta i regionu,
- uzupełnianie danych bibliograficznych dokumentu w przypadku poszukiwania ich przez użytkownika,
- udzielanie informacji rzeczowych,
- propagowanie zbiorów bibliotecznych w formie wystaw tematycznych i nośności wydawniczych.

Udział w udzielaniu informacji bieżących w Bibliotece Głównej i bibliotekach zakładowych

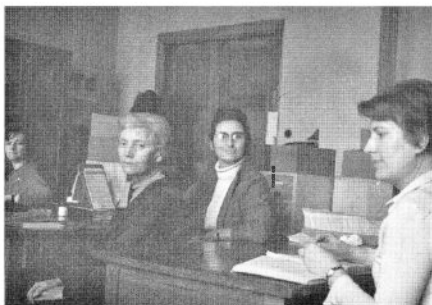
Rok	Informacje biblioteczne	Informacje bibliograficzne	Informacje rzeczowe	Ogółem
1965	brak wyszczególnienia			214
1976	1 274	958	241	2 473
1985	3 805	22	158	3 985
1990	11 200	200	180	11 580
1994	16 760	266	356	17 382

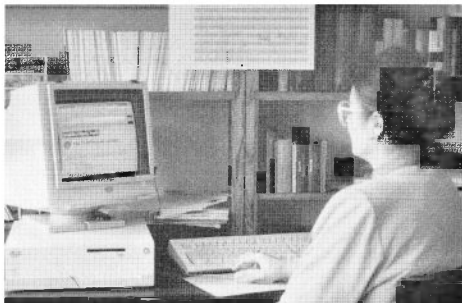
Otwarcie wystawy „Drukarstwo polskie XV–XVIII w.” (1974)

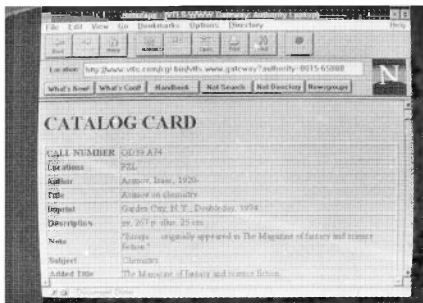
Otwarcie wystawy „Komisja Edukacji Narodowej” (1973)

W Oddziale Informacji Naukowej przy ul. Narutowicza 4 (lata 60.)

W Oddziale Informacji Naukowej przy ul. Radziszewskiego 11 (1995)

Przykłady wyszukiwania w sieci INTERNET

W ciągu minionego 50-lecia z działalnością Biblioteki Głównej i jej aparatem informacyjnym zapoznano się 21 470 osób, które odwiedziły bibliotekę w ramach grup wycieczkowych.

Biblioteka Główna jest abonentem baz danych na CD-ROM

Bibliograficzne bazy CD-ROM w Bibliotece Głównej:

Chemistry Citation Index, zawiera informacje bibliograficzne wraz z abstraktami z ok. 7 000 czasopism;

EconLit, dokumentuje artykuły z czasopism, rozprawy doktorskie, książki, artykuły z wydawnictw zbiorowych oraz publikowane materiały konferencyjne;

Life Science Collection, zawiera informacje z ponad 5 000 czasopism, książek, doniesień konferencyjnych, opracowań patentowych;

Philosopher's Index, obejmuje światową literaturę (w tym ok. 300 czasopism) poświęconą filozofii i dziedzinom jej pokrewnym;

Sociofile, zawiera informacje o treści 1 000 czasopism od 1974 r. i prac doktorskich od roku 1986.

Bibliograficzne bazy CD-ROM w BG

Faktograficzne bazy CD-ROM w Bibliotece Głównej:

Chem Bank, zawiera informacje o niebezpiecznych związkach chemicznych: opis toksycznych właściwości, dane o stopniu zagrożenia i ryzyka, dane numeryczne i komentarze na temat szybkiego reagowania;

Grants Database, podaje informacje o bieżących prywatnych i państwowych grantach i programach stypendialnych przeznaczonych na działalność naukowo-badawczą;

The Hutchinson Encyclopedia, multimedialna wersja encyklopedii obejmująca 25 000 objaśnień, w tym 7 500 bibliografii, zaopatrzona w 2 000 fotografii i ilustracji, 250 map, 250 ilustracji dźwiękowych;

The New Grolier Multimedia Encyclopedia, obejmuje 21 tomów *Academic American Encyclopedia* Groliera z ilustracjami, mapami, obrazami video i udźwiękowieniem tekstów;

The Viking Opera Guide, multimedialna baza przeznaczona dla profesjonalistów i amatorów, będąca przewodnikiem po świecie opery, zawiera dane o życiu i twórczości ponad 800 kompozytorów, informacje o około 1 500 operach podane są za pomocą tekstu, obrazu i dźwięku;

World Research Database, zawiera szczegółowe informacje o ponad 20 000 światowych centrów naukowo-badawczych z ponad 150 krajów oraz dane o blisko 50 000 pracowników nauki o międzynarodowym prestiżu;

World War II Archives on CD-ROM, obejmuje materiały udostępnione przez BBC Sound Archives, Imperial War Museum, Hulton Deutsch i Public Record Office.

W pracy informacyjnej wykorzystywane są komputerowe bazy danych, z których część dostępna jest w sieci uczelnianej:

Przewodnik Bibliograficzny 1988-1995, (urzędowy wykaz druków Rzeczypospolitej Polskiej), akronim: „PB88-95”;

Baza Danych Narodowego Ośrodka Informacji o Wydawnictwach Ciągłych, (wykaz polskich wydawnictw ciągłych, aktualizowanych na bieżąco), akronim: „ISSN”;

Wydawnictwa Niezależne, (wydawnictwa drugiego obiegu z lat 1976-1989), akronim: „OBIEG2”;

Wykaz Czasopism Naukowych i Innych Nośników Informacji Importowanych do Polski, akronim: „ISIS”;

Bibliografia Wydawnictw Ciągłych Nowych, Zawieszonych i Zmieniających Tytuł, akronim: „BWC”;

Słownik Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej, akronim: „Słownik”.

Biblioteka współpracowała z centralnymi systemami informacji przekazując:

- opisy zagranicznych książek i czasopism do katalogów centralnych Biblioteki Narodowej,
- opisy starodruków do katalogu centralnego BN,
- opisy druków wydanych na terenie b. Imperium Brytyjskiego do bazy komputerowej BUW,
- opisy prac naukowo-badawczych wykonanych w UMCS do Ośrodka Przetwarzania Informacji KBN.

Główny aparat informacyjny Biblioteki

Katalog Alfabetyczny Druków Zwartych Nowych, wykazuje wszystkie druki polskie i obce wydane po roku 1800, rozprawy opublikowane w ramach wydawnictwa zbiorowego, tytuły wydawnictw ciągłych, mikrofilmy.

Katalog Systematyczny Druków Zwartych Nowych, rejestruje druki polskie i obce wydane po roku 1800, uszeregowane wg 25 działów rozbudowanych do 3 stopnia szczegółowości.

Katalog Przedmiotowy, obejmuje polskie wydawnictwa zwarte wydane po roku 1955 w alfabetycznym porządku hasel przedmiotowych.

Katalog Wydawnictw Ciągłych, wykazuje w porządku alfabetycznym tytuły czasopism, wydawnictw zbiorowych i innych wydawnictw ciągłych, jak: spisy wykładów, kalendarze, składy osobowe uczelni itp.

Katalogi zbiorów specjalnych, alfabetyczne i rzeczowe, prowadzone są oddzielnie dla każdego rodzaju dokumentów.

Katalogi księgozbiorów podręcznych (alfabetyczne i rzeczowe), rejestrują wtórnice grupy zbiorów znajdujących się w poszczególnych czytelniach i oddziałach.

Katalog Centralny Bibliotek Zakładowych, wykazuje w porządku alfabetycznym druki zwarte i wydawnictwa ciągłe, które znajdują się w poszczególnych bibliotekach zakładowych.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-BADAWCZA, WYDAWNICZA I DYDAKTYCZNA

Kierunki działalności naukowo-badawczej i wydawniczej Biblioteki

1. Prace bibliograficzne.
2. Prace badawcze z zakresu historii książki i bibliotek, także nad hasłami do:
„Słownika pracowników książki polskiej”,
„Encyklopedii wiedzy o książce”,
„Polskiego słownika biograficznego”,

„Encyklopedii współczesnego bibliotekarstwa polskiego”,
 „Słownika bibliograficznego miasta Lublina”.

3. Dokumentacja zbiorów własnych.

4. Omówienia działalności Biblioteki w wydawnictwach własnych i uczelni-
 anych.

5. Publikowanie własnych wydawnictw periodycznych („Folia Bibliologica”,
Sprawozdania z działalności UMCS w roku akademickim..., *Wykaz publikacji
 pracowników UMCS w roku...*) oraz informatorów dla użytkowników.

6. Udział w pracach redakcyjnych (m.in. „Roczników Bibliotecznych”,
Studiów o Książce, „Kalendarza Lubelskiego”, *Słownika pracowników książki
 polskiej*).

Prace dydaktyczne bibliotekarzy

1. Obligatoryjne zajęcia z przysposobienia bibliotecznego.

2. Dydaktyka informacyjno-bibliograficzna dla zainteresowanych grup semi-
 naryjnych.

3. Prowadzenie praktyk wakacyjnych studentów własnej i innych uczelni.

4. Współorganizowanie studiów bibliotekoznawczych w UMCS i prowadze-
 nie w pierwszych latach zajęć kierunkowych (bibliotekarze dyplomowani).

5. Zapoznanie uczniów szkół średnich z aparatem informacyjnym i możli-
 wościami korzystania ze zbiorów Biblioteki.

6. Organizowanie szkoleń własnego personelu.

7. Uczestniczenie w pozauczelnianym kształceniu bibliotekarzy.

Przysposobienie biblioteczne w okresie ostatniego 30-lecia

Rok	Liczba przeszkolonych studentów
1965	548
1970	635
1976	1 891
1980	1 503
1985	1 543
1990	2 141
1995	2 726

Od roku 1968 organizowaniem działalności dydaktycznej zajął się powstały wówczas Oddział Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych.

Oddział Prac Naukowych, Organizacyjno-Naukowych i Dydaktycznych (początek lat 70.)

Podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników biblioteki realizowano przez:

- przystępowanie do państwowego egzaminu na bibliotekarza dyplomowanego,
- studia podyplomowe z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej,
- kursy specjalistyczne,
- staże w innych bibliotekach naukowych,
- kursy i praktyki wewnątrzbiblioteczne dla młodszych pracowników,
- prelekcje i zebrania dyskusyjne,
- uczęszczanie na lektoraty języków obcych,
- kursy z zakresu obsługi komputerów,

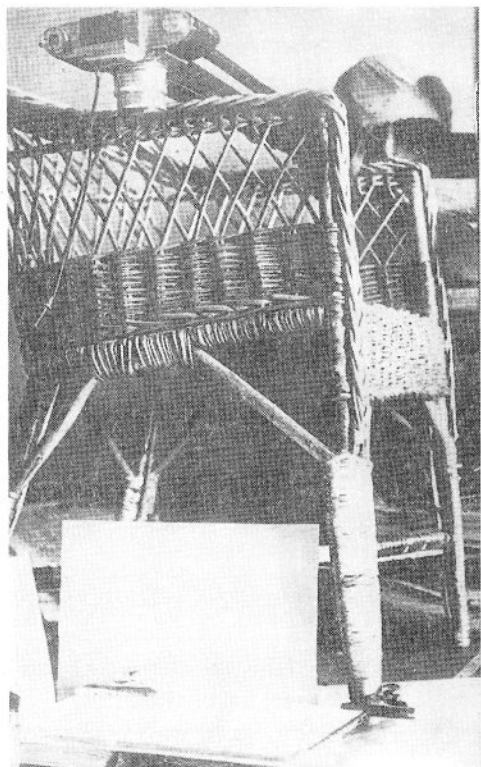
– szkolenia przygotowujące do wdrożenia zintegrowanego systemu komputerowego VTLS.

Działalność reprograficzna

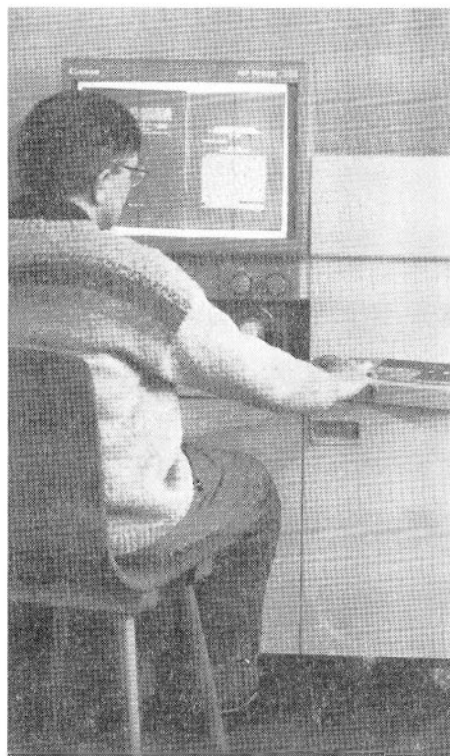
1. Uzupełnianie zbiorów Biblioteki.
2. Wykonywanie kopii z materiałów sprowadzonych przez Wypożyczalnię Międzybiblioteczną.
3. Wykonywanie reprodukcji fotograficznych materiałów ilustrujących badania naukowe.
4. Fotokopie tekstów do zajęć dydaktycznych.
5. Reprodukcje specjalne na wystawy organizowane przez Bibliotekę.
6. Dokumentowanie fotograficzne wydarzeń bibliotecznych.

Rozwój działalności reprograficznej Biblioteki w latach 1965–1994

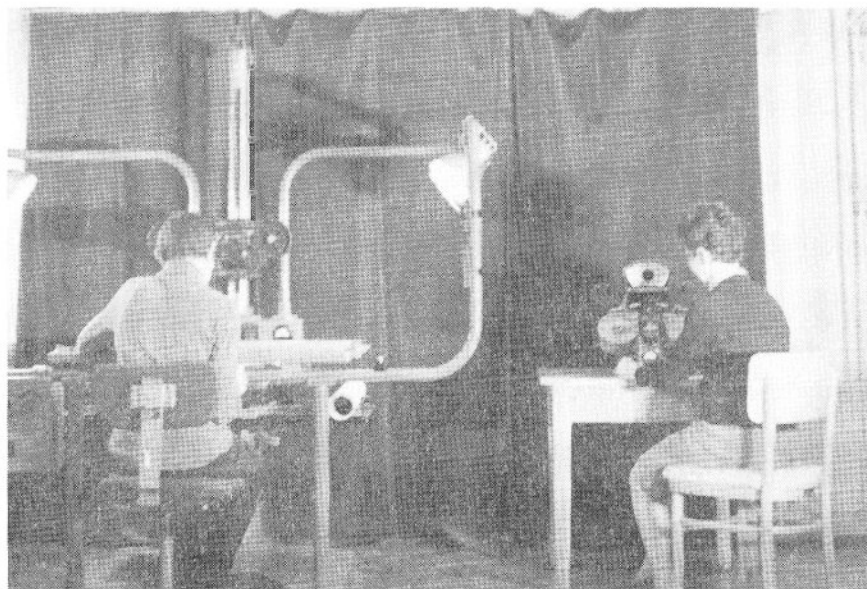
Rok	Liczba klatek mikrofilmów	Liczba fotokopii	Liczba kserokopii
1965	49 429	20 349	–
1975	276	1 249	1 219
1985	70 200	46 810	55 743
1994	36 027	1 014	262 169

Pierwsze urządzenie do reprografii dokumentów przy ul. Podgrodzie 4

Przy czytnikokopiarce (1993)

W Pracowni Reprograficznej (1976): W. Fajks i K. Czyżewski

BIBLIOTEKI ZAKŁADOWE

Biblioteki zakładowe są integralną częścią systemu biblioteczno-informacyjnego UMCS.

Przeobrażenia ich sieci były wynikiem zmian strukturalnych Uczelni oraz tworzenia bibliotek wydziałowych i instytutowych na miejsce bibliotek poszczególnych zakładów.

Rok	Liczba bibliotek	Zmiany w Uczelni
1944/45	44	
1950		Oderwanie się 24 bibliotek w związku z utworzeniem Akademii Medycznej
1954	80	
1954/55		Zmniejszenie liczby bibliotek o 44 w związku z utworzeniem Wyższej Szkoły Rolniczej
1964	56	
1974/75	53	
1984	23	
1994	26	

Powiązanie bibliotek zakładowych z Biblioteką Główną oparte jest na zasadzie decentralizmu koordynowanego. Biblioteka Główna nie ingeruje w politykę gromadzenia, zapewnia obsadę personalną, służy pomocą w sprawach organizacyjnych i merytorycznych.

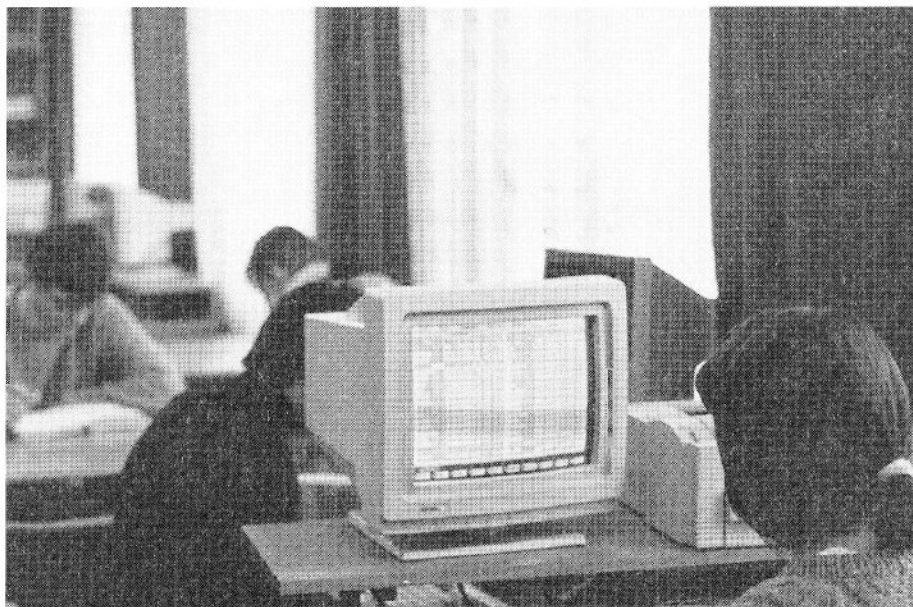

Biblioteka Wydziału Ekonomicznego

Biblioteka Instytutu Historii

Biblioteka Instytutu Filologii Angielskiej

PRACOWNICY

Stan zatrudnienia w latach 1945–1995

Rok	Pracownicy działaln. Podstawowej	Pracownicy administracyjni	Pracownicy obsługi	Łączna liczba zatrudnionych
1945	2	brak	brak	2
1955	23	3	5	31
1965	46	3	8	57
1975	99	brak wyszczególnienia (39)		138
1985	95	10	22	137
1995	150	4	21	175

Pracownicy Biblioteki według stanowisk służbowych (stan na 31 XII 1994 r.)

Bibliotekarze dyplomowani	10 osób
Kustosze biblioteczni	66 osób
Starsi bibliotekarze	19 osób
Bibliotekarze	30 osób
Starsi magazynierzy	14 osób
Magazynierzy	7 osób
Pracownicy techniczni (O. Reprgr.)	4 osoby
Pracownicy administracji	4 osoby
Pracownicy obsługi	21osób

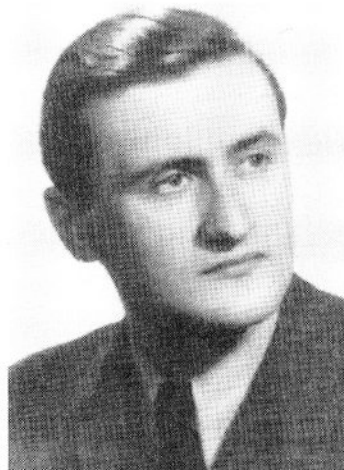
Razem ... 175 osób

DYREKTORZY BIBLIOTEKI

mgr Władysław Skoczylas
(1946–1951)

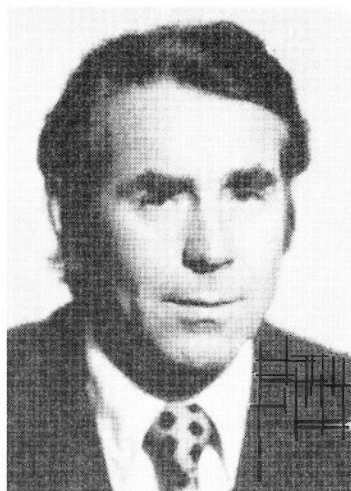
mgr Jerzy Panas (1951–1953)

mgr Tadeusz Smółka, st. kust.
dypl. (1953–1970)

doc. dr Jan Gurba (1970–1975)

dr Zdzisław Kowalski, st. kust.
dypl. (1976–1981)

dr Mieczysław Wieliczko
(1982–1984)

mgr Jadwiga Olczak, st. kust.
dypl. (1984–1991)

mgr Teresa Gaworczyk, st. kust.
dypl. (1984–1991)

Z grona emerytowanych pracowników Biblioteki

dr Mieczysława Adrianek, emery-
towany st. kust. dypl. BG UMCS,
były kierownik Oddziału
Bibliotek Zakładowych, były
kierownik Oddziału Prac
Naukowych, Organizacyjno-
Naukowych i Dydaktycznych

mgr Teresa Batorska, emery-
towany st. kust. dypl. BG UMCS,
były kierownik Oddziału
Informacji Naukowej i Oddziału
Opracowania Wydawnictw
Zwartych Nowych

mgr Stanisława Dąbek, emerytowany kustosz BG UMCS, organizator Gabinetu Muzycznego, oddany popularyzator kultury muzycznej

mgr Sabina Flanczewska (1923–1987), starszy kustosz dyplomowany BG UMCS, były kierownik Oddziału Opracowania, były kierownik Sekcji Starych Druków, były kierownik Oddziału Zbiorów Specjalnych

mgr Wiesława Fajks, emerytowany kustosz BG UMCS, wieloletni kierownik Oddziału Reprografii

Jan Grzanka (1923–1993), emerytowany starszy magazynier BG UMCS

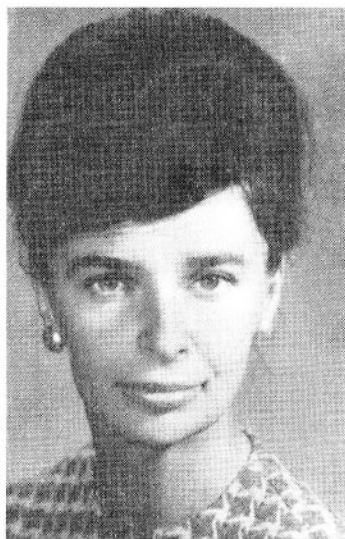
mgr Halina Maliszewska
(1926–1983), kustosz BG UMCS,
pracownik Oddziału Prac
Naukowych, Organizacyjno-
Naukowych i Dydaktycznych

mgr Maria Jasienowicz
(1914–1979), starszy kustosz
dyplomowany, były wicedyrektor
BG UMCS, były kierownik
Oddziału Gromadzenia Zbiorów

Izolda Kęsik, emerytowany kus-
tosz BG UMCS, były kierownik
Oddziału Udostępniania Zbiorów

mgr Joanna Miketta, emery-
towany kustosz BG UMCS,
były kierownik Oddziału
Gromadzenia Zbiorów

mgr Stefan Pawelec, emery-
towany starszy kustosz dyplo-
mowany, były kierownik Oddziału
Katalogów, były kierownik
Oddziału Opracowania
Druków Zwartych,
były wicedyrektor BG UMCS

mgr Helena Sobieszcańska
(1903–1985), kustosz BG UMCS,
kierownik Oddziału Informacji
Naukowej

dr Stefan Wojciechowski
(1899–1980), kustosz dyplo-
mowany BG UMCS, były
kierownik Oddziału Zbiorów
Specjalnych i Oddziału
Katalogów

Zofia Wyszyńska (1900–1984),
starszy bibliotekarz BG UMCS,
były kierownik Opracowania
Wydawnictw Ciągłych

Pracownicy Działu Udostępniania (1955). Od lewej: R. Schreiter, S. Fedorko, A. Nowak, II rząd – F. Nazaruk, pozostali NN

Na stanowisku bibliotekarzy w czytelni Humanistycznej.
Od lewej: E. Zaremba, I. Kęsik, S. Fedorko, M. Sadurska

Pracownicy przed wejściem do Biblioteki przy ul. Podgrodzie 4.
Od lewej począwszy od dołu: M. Adrianek, W. Fajks, T. Wójcik,
NN, NN, T. Smółka, Z. Tabin, H. Czerny, I. Izdebska,
Ł. Karsznicka, NN, NN, M. Jasienowicz, H. Puskarski,
F. Nazaruk, P. Gdula, NN, J. Pietruska, NN, E. Sabbo

Pracownicy Oddziału Udostępniania (1978).

Od lewej począwszy od dołu: S. Borowska, E. Bandura,
K. Kielsznia, H. Derecka, T. Szałata, A. Namięta, E. Świder,
E. Kuźma, G. Święch, M. Stachal, K. Szymona, H. Capała,
I. Kęsik, B. Jakubik, E. Mitaszko

Spotkanie towarzyskie (lata 60.). Od lewej: W. Małek, J. Olczak, S. Wojciechowski, M. Adrianek

W Oddziale Informacji (1982).

Od lewej: S. Wojnarowicz, T. Batorska, Z. Kowalski, T. Gaworczyk, W. Fajks

System biblioteczno-informacyjny UMCS**BIBLIOTEKA GŁÓWNA UMCS**

Biblioteka Wydziału Filozofii i Socjologii
Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji
Biblioteka Wydziału Chemii
Biblioteka Wydziału Ekonomicznego
Biblioteka Wydziału Pedagogiki i Psychologii
Biblioteka Wydziału Politologii
Biblioteka Instytutu Wychowania Artystycznego
(na prawach wydziału)

Wydział Humanistyczny:

Biblioteka Instytutu Historii
Biblioteka Instytutu Filologii Polskiej
Biblioteka Instytutu Filologii Angielskiej
Biblioteka Instytutu Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej
Biblioteka Zakładu Filologii Romańskiej
Biblioteka Zakładu Filologii Germańskiej
Biblioteka Zakładu Logopedii

Wydział Matematyki i Fizyki:

Biblioteka Instytutu Matematyki
Biblioteka Instytutu Fizyki

Wydział Biologii i Nauk o Ziemi:

Biblioteka Instytutu Nauk o Ziemi
Biblioteka Instytutu Biologii
Biblioteka Instytutu Mikrobiologii
Biblioteka Zakładu Biochemii

Biblioteka Centralnego Laboratorium Aparatury Unikalnej
Biblioteka Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii
i Cudzoziemców
Biblioteka Ogrodu Botanicznego
Biblioteka Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych
Biblioteka Nauczycielskiego Kolegium Języka Angielskiego
Biblioteka Nauczycielskiego Kolegium Języka Francuskiego

EKSPOZYCJA WYDAWNICTW

(w wyborze)

I. PRACE BIBLIOGRAFICZNE

BATORSKA Teresa

1. *Wybrane pozycje bibliograficzne do historii państwowych wyższych uczelni Lublina: 1944–1969*. W: Z. Kowalski. *25 lat rozwoju państwowych wyższych uczelni w Lublinie: fakty i liczby*. Lublin 1969. s. 139-149.

BATORSKA Teresa, MILANIUK Zofia

2. *Bibliografia opracowań o Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: publikacje z lat 1944/1945-1977/1978*. W: *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej: 1944–1979*. Lublin 1979. s. 216-245.

DOBRZAŃSKI Zdzisław

3. *Bibliografia prac Mieczysława Kurzątkowskiego*. Lublin 1988.
4. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Wiesława Śladkowskiego*. Lublin 1989.
5. *Bibliografia prac prof. dr. Leona Kaczmarka*. Lublin 1989.
6. *Bibliografia prac Romana Andrzeja Tokarczyka*. Lublin 1991.
7. *Bibliografia prac Władysława Kucharskiego*. Lublin 1988.
8. *Polska bibliografia logopedyczna*. Oprac.: L. Kaczmarek, ..., J. Kania. Lublin 1965.
9. *Polska dyskografia żywego słowa*. „Logopedia”. (T.)13:1978, s. 66-79.
10. *Rozprawy doktorskie i habilitacyjne Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: 1944–1984*. Lublin 1995.

FEDORKO Stefania

11. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: bibliografia: 1946–1958*. Lublin 1959.
12. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Ryszarda Orłowskiego*. Lublin 1977.
13. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Wiesława Skrzydły*. Lublin 1979.
14. *Bibliografia publikacji naukowych pracowników Wydziału Humanistycznego: 1952–1971*. Lublin 1972.
15. *Bibliografia publikacji pracowników naukowych Wydziału: 1949–1973*. W: *25 lat Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*. Lublin 1975. s. 151-313.
16. *Wykaz publikacji pracowników naukowych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie ogłoszonych w latach 1944–1954*. Spisy zestawiała: .... W: *Dziesięć lat Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: 1944–1954*. Lublin 1954. s. 1-168.
17. *Wykaz publikacji pracowników naukowych Wydziału Prawa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie ogłoszonych w latach 1955–1964*. Lublin 1969.

GAWORCZYK Teresa

18. *Bibliografia prac doc. dr. hab. Albina Koprukowniaka*. Lublin 1978.
  19. *Bibliografia prac doc. dr. Jana Gurby*. Lublin 1988.
  20. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Tadeusza Łoposzki*. Lublin 1989.
- GAWORCZYK Teresa, OLCZAK Jadwiga
21. *Bibliografia publikacji pracowników naukowych Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie za lata 1965-1971*. W: W. Holtzman, R. Orłowski, *Problemy rozwoju Wydziału Ekonomicznego*. Lublin 1974. s. I-XIV, 1-81.

HUDZIK Krystyna

22. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Jerzego Brzezińskiego*. Lublin 1992.

MITRUS Barbara

23. *Bibliografia prac prof. dr. Eugeniusza Modlińskiego*. Lublin 1986.

ROSSA Urszula

24. *Bibliografia prac dr. Mikołaja Michałowskiego*. Lublin 1987.
  25. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Dominika Fijałkowskiego*. Lublin 1989.
  26. *Wykaz publikacji prof. dr. hab. Emanuela Iserzona*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sec. G. Ius. Vol. 40:1993, s. 11–16.
- SCHREITER Regina
27. *Bibliografia prac autorów polskich z zakresu chromatografii za lata 1965–1971*. Oprac.: A. Waksmundzki, ... Warszawa 1975.
  28. *Bibliografia prac autorów polskich z zakresu chromatografii za lata 1972–1977*. Oprac.: A. Waksmundzki, ... Warszawa 1982.
  29. *Bibliografia prac polskich autorów z zakresu chromatografii i elektroforezy za lata 1947–1964*. Oprac.: A. Waksmundzki, ... Łódź 1970.
  30. *Wykaz publikacji pracowników naukowych Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej ogłoszonych w latach 1955–1964*. W: 20 lat Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: 1944-1964. Lublin 1967. s. 30-123.
  31. *Wykaz publikacji pracowników naukowych Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii: 1965–1971*. Lublin 1979.

WASILEWSKA Joanna

32. *Bibliografia prac prof. dr. Kazimierza Myślińskiego*. Lublin 1979.
  33. *Bibliografia prac doc. dr. hab. Stefana Nakoniecznego*. Lublin 1979.
  34. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Zdzisława Cackowskiego*. Lublin 1980.
- WIELICZKO Mieczysław
35. *Bibliografia prac oraz wykaz doktorów i magistrów prof. dr. hab. Zygmunta Mańkowskiego w latach 1952–1986*. Lublin 1986.

WÓJCIK Aleksandra

36. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Konstantego Radziszewskiego*. Lublin 1989.

WOJNAROWICZ Stanisława

37. *Bibliografia prac prof. dr. hab. Adama Kerstena*. Lublin 1983.

38. *Bibliografia prac prof. dr. Włodzimierza Żuka*. Lublin 1980.

ŻURKOWSKA Anna

39. *Bibliografia prac doc. dr. Reginy Gerleckiej*. Lublin 1987.

II. PRACE BIBLIOLOGICZNE I BIBLIOTEKOZNAWCZE

ADRIANEK Mieczysława

1. *Biblioteka szkolna księży pijarów w Chelmie: epizod z dziejów księgozbiorów chelmskich*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989). s. 41–59.
2. *Biblioteka szkolna w Opolu Lubelskim w latach 1810–1831*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 29:1981. (Druk 1983), s. 24–42.
3. *Biblioteki publicznych szkół średnich Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego do r. 1831*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 22:1978. z. 1/2, s. 13–55.
4. *Biblioteki publicznych szkół średnich Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego: (1807–1866)*. W: Stan i potrzeby badań nad oświatą i wychowaniem w Królestwie Polskim w latach 1815–1915. Pod red. Ryszarda Kuchy i Karola Poznańskiego. Lublin 1989. s. 99–118.
5. *Funkcja dydaktyczna bibliotek publicznych szkół średnich Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego do r. 1831*. „Studia o Książce”. T. 8:1978. s. 81-105.
6. *Historia biblioteki szkolnej w Szczepreszynie w latach 1810–1852*, „Biuletyn Biblioteki

- UMCS". R. 30/31:1982/1983. (Druk 1985), s. 63–78.
7. *Historia księgarni Arctów w Lublinie*. „Księgarz”. R. 14:1970. Nr 2, s. 44–49.
  8. *Ingerencja cenzury w księgozbiory szkolne w r. 1853*. „Folia Bibliologica”. R. 34/35:1986/1987. (Druk 1990). s. 61–68.
  9. *Instytut Bibliopoliczny: pierwsza biblioteka publiczna Lublina (1811–1813)*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 12:1968. (Druk 1969). Z. 1/4, s. 199–221.
  10. *Komisja Edukacji Narodowej: 1773–1973: wystawa w Bibliotece Głównej UMCS w Lublinie: katalog*. Lublin 1973.
  11. *Książki do nauki języka i literatury polskiej Jana Zakrzewskiego*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 24:1980. (Druk 1983). Z. 2, s. 137–165.
  12. *Książki szkolne w Królestwie Polskim w latach 1832–1842*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy”. R. 27:1984. Nr 2, s. 145–162.
  13. *Książki szkolne w Królestwie Polskim w latach 1843–1863*. „Folia Bibliologica”. R. 36/37:1988/1989. (Druk 1993). s. 49–77.
  14. *L'activite de Józef Skłodowski a Lublin*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sec. AA. Vol. 22:1967. s. 11–18.
  15. *Losy książek szkolnych w Królestwie Polskim po powstaniu listopadowym*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 24:1980. (Druk 1981). Z. 1, s. 221–256.
  16. *Lubelska Drukarnia Rządowa w latach 1817–1867*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 30/31:1982/1983. (Druk 1985). s. 79–88.
  17. *O książkach elementarnych w czasach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy”. R. 22:1979. Nr 1, s. 18–38.
  18. *O tropieniu książek przez carską cenzurę*. „Folia Bibliologica”. R. 34/35: 1986/1987. (Druk 1990). s. 34–59.
  19. *Pierwsza oficjalna instrukcja katalogowania alfabetycznego w bibliotekach polskich*. „Przegląd Biblioteczny”. 1974. Nr 2, s. 161–167.
  20. *Początki bibliotekarstwa publicznego w Lublinie*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 14:1970. (Druk 1971). Z. 3/4, s. 703–724.
  21. *Problemy opracowania i udostępniania zbiorów w bibliotekach szkolnych Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego do 1831 r.* „Roczniki Biblioteczne”. R. 30:1986. (Druk 1988). Z. 1/2, s. 39–51.
  22. *Recepcja dorobku naukowego Joachima Lelewela w środowiskach publicznych szkół średnich Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego pierwszej połowy XIX wieku*. W: *Joachim Lelewel: księgoznawca, bibliotekarz, bibliograf*. Warszawa 1993, s. 293–312.
  23. *Rola szkoły w rozwijaniu zainteresowań czytelniczych w okresie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego do r. 1831*. „Studia o Książce”. T. 9:1979, s. 41–63.
  24. *Tradycje bibliofilskie lubelskiej inteligencji na początku XIX w.* „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 28:1980, s. 33–54.
  25. *W kręgu problemów oświaty i książki szkolnej*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989), s. 7–25.
  26. *Z dziejów lubelskiej grafiki: w sto pięćdziesiątą siódmą rocznicę śmierci Leona Urmowskiego*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sec. F. Vol. 23/24:1968/1969. (Druk 1971), s. 77–112.
  27. *Ze studiów nad bibliotekami szkolnymi Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego do r. 1831: źródła wzrostu księgozbiorów szkolnych*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 21:1977. (Druk 1979). Z. 3/4, s. 645–680.
- BATORSKA Teresa
28. *Polska encyklopedia naukoznawcza XVII wieku*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 29:1981. (Druk 1983), s. 43–61.

- BILSKA Krystyna
29. *Problemy organizacji i funkcjonowania bibliotek zakładowych w szkołach wyższych*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 26:1978. Nr 3, s. 8–29.
- BRZYSKA Maria
30. *Książka polska w Rosji w latach 1914-1921: zarys problematyki*. „Folia Bibliologica”. R. 34/35:1986/1987. (Druk 1990), s. 75–88.
- FLANCZEWSKA Sabina Barbara
31. *Bernard O'Connor i jego „History of Poland”*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 24:1976. Nr 4, s. 13–19.
32. *Druki siedemnastowiecznej oficyny kalwińskiej w Łaszczowie*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 19:1971. Nr 1, s. 3–8.
33. *Wykaz dzieł polskich znajdujących się w katalogu biblioteki króla Jana III Sobieskiego*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 30/31:1982/1983. (Druk 1985), s. 45–61.
34. *Zainteresowania intelektualne i bibliofilskie króla Jana III Sobieskiego*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 30/31:1982/1983. (Druk 1985), s. 7–44.
- GAWORCZYK Teresa
35. *O księgoznawczej zawartości czasopism polskich na ziemiach litewsko-ruskich w latach 1832–1863*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 28:1980. s. 19–32.
- GAWORCZYK Teresa, JASIEŃOWICZ Maria
36. *Iwan Fedorow na Ukrainie*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 21:1973. Nr 4, s. 1–5.
- GMITEREK Wiesława
37. *Wymiana zagraniczna wydawnictw Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: stan obecny i potrzeby*. „Biuletyn Biblioteki UMCS” r. 32/33: 1984/1985. (Druk 1989), s. 81–92.
- HUDZIK Krystyna
38. *Kilka uwag bibliotekarza o stanie informacji naukowej w Polsce*. „Bibliotekarz”. R. 55:1988. Nr 10/11, s. 24–30.
39. *Koncepcja budowy bazy danych z nauk pomocniczych historii*. „Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji”. R. 33:1988. Nr 1, s. 19–25.
40. *Marzenia o nowoczesnej bibliotece uniwersyteckiej*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1993. Nr 1, s. 19.
- IZDEBSKA Janina
41. *Biblioteki klasztorne Lublina*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 4:1956. Nr 3, s. 1–11.
- KĘSIK Izolda
42. *Formy udostępniania zbiorów w bibliotekach naukowych*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 27:1979. Nr 1/4, s. 90–104.
- KOWALSKI Zdzisław
43. *Biblioteki i czytelnictwo na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989). s. 61–79.
44. *Biblioteki lubelskie w okresie okupacji hitlerowskiej*. „Folia Bibliologica”. R. 34/35:1986/1987. (Druk 1990), s. 127–145.
45. *Gimnazja rządowe w Lublinie w końcu XIX i na początku XX wieku*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. Sec. F, Vol. 25:1970, s. 85–115.
46. *Program poprawy stanu bibliotekarstwa polskiego w dobie Komisji Edukacji Narodowej*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 29:1981. (Druk 1983), s. 7–23.
- MALISZEWSKA Halina
47. *Biblioteka a nowy system oświaty*. „Bibliotekarz”. R. 47:1980, Nr 1, s. 11–12.
- NIEZGODA Barbara, ŻURKOWSKA Anna
48. *Z dziejów lubelskiej prasy młodzieżowej po strajku szkolnym 1905 r.: „Głos Młodzieży” 1906/07*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 29:1981. (Druk 1983), s. 62–73.

OLCZAK Jadwiga

49. *Formalne opracowanie zbiorów bibliotecznych: skrypt dla I roku Zaocznych Studiów Bibliotekoznawczych UMCS*. Lublin 1980. Wyd. 2 zm. Lublin 1986.
50. *Jeszcze o „katalogach bibliotecznych jako narzędziach informacji”*. „Przegląd Biblioteczny” 1974. Nr 2, s. 169–174.
- PAWELEC Stefan
51. *Przykład z wojennych losów książki polskiej czyli „Emancypatki” w niewoli*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 26:1978. Nr 2, s. 24–32.
- WILCZYŃSKA Maria
52. *Biblioteka Naukowa im. Iwana Franki we Lwowie*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 19:1971. Nr 2/3, s. 13–16.
53. *Z artystycznych osiągnięć drukarstwa na ziemiach ruskich w XVI-XVIII w*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 24:1976. Nr 3, s. 11–14.
54. *Z przeszłości drukarstwa lubelskiego*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 10:1962. Nr 4, s. V–VI. (Podpis:) Maria Grabowska.
- WOJCIECHOWSKI Stefan
55. *O bibliofilstwie lubelskim w latach 1926–1976*. Lublin 1976.
56. *O kilku osiemnastowiecznych cymeliach lubelskich*. W: W kręgu Hieronima Łopacińskiego. Lublin 1977, s. 127–143.
57. *O zaginionej księdze oficjała lubelskiego z XV wieku*. Dodatek samoist. do „Biuletynu Biblioteki UMCS”. R. 10:1962. Nr 2.
- WOJNAROWICZ Stanisława
58. *Collectanea albo wypisy do wyprawy wiedeńskiej króla Jana III Sobieskiego*. Oprac.: A. A. Witusik, ... W: *Wiktoria wiedeńska 1683 roku*. Pod red. A. A. Witusika. Warszawa 1983, s. 61–66.
59. *O przewodnikach bibliotecznych*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 28:1980, s. 74–81.

Autorzy haseł encyklopedycznych (120 poz.) w:

Encyklopedia wiedzy o książce. Wrocław 1971.

(M. Adrianek, Z. Dobrzański, T. Gaworczyk, M. Grabowska-Wilczyńska, B. S. Horyszewska--Flanczewska, T. Smółka, S. Wojciechowski).

Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Wrocław 1976.

(S. Pawelec)

Polski słownik biograficzny.

T. 14:1968–1969 (S. B. Horyszewska-Flanczewska)

T. 28:1984–1985 (M. Adrianek)

Słownik biograficzny miasta Lublina. T. 1. Lublin 1993.

(S. Wojnarowicz)

Słownik polskich towarzystw naukowych. T. 2: Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich. Cz. 1. Wrocław 1990. Cz. 2. Warszawa 1994.

(M. Adrianek)

Słownik pracowników książki polskiej. Warszawa–Łódź 1972.

(M. Adrianek, T. Batorska, M. Bownik, Z. Dobrzański, S. Fedorko, B. Flanczewska, T. Gaworczyk, P. Gdula, M. Grabowska-Wilczyńska, Z. Jasińska, W. Małek, J. Olczak, S. Pawelec, T. M. Smółka, S. Wojciechowski)

Słownik pracowników książki polskiej: suplement. Warszawa–Łódź 1986.

(M. Adrianek)

III. OMÓWIENIA ZBIORÓW I DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEKI, INFORMATORY

1. Adrianek Mieczysława. *Czytelnia Bibliologiczna Biblioteki UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. r. 32/33:1984/1985. (Druk 1989), s. 177–179.
2. Adrianek Mieczysława. *Dydaktyczna funkcja Biblioteki UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 27:1979. Nr 1/4, s. 111–116.
3. Adrianek Mieczysława. *Funkcja naukowa Biblioteki UMCS*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1993. Nr 4, s. 10–11.
4. Adrianek Mieczysława. *Problemy organizacyjne bibliotek zakładowych UMCS w Lublinie*. Lublin 1966.
5. Batorska Teresa. *Bibliotekoznawstwo i Informacja Naukowa (BIN): nowy kierunek studiów zaocznych UMCS: z działalności Biblioteki Głównej*. „Informator UMCS” 1976. Nr 2, s. 37–42.
6. Dąbek Stanisława. *Zbiory muzyczne Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*. „Bibliotekarz Lubelski” 1974. Nr 3/4, s. 3–9.
7. Fajks Wiesława. *Mikrografia w Bibliotece*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 27:1979. Nr 1/4, s. 117–122.
8. Fedorko Stefania. *Informator dla czytelników*. Lublin 1954. Wyd. 2 1955. Wyd. 3 1963. Wyd. 4 rozsz. 1969.
9. Flanczewska S. Barbara. „Biały kruk” w zbiorach Biblioteki Głównej UMCS, „Informator UMCS” 1977, nr 1, s. 7
10. Flanczewska S. Barbara. *Kopernikana w zbiorach Biblioteki UMCS*. „Kamena” 1973. nr 8, s. 4.
11. Flanczewska S. Barbara. *Księgozbiór „Australianów” w Czytelni Pracowników Nauki Biblioteki UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 17:1969. (Druk 1970). Nr 3/4, s. 1–10.
12. Flanczewska S. Barbara. *Polonika XVI w. w zbiorach Biblioteki Głównej UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989), s. 95–138.
13. Flanczewska S. Barbara. *Samodzielna Sekcja Starodruków i jej księgozbiór*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 18:1970. Nr 1, s. I–V.
14. Gaszyńska Urszula. *Praktyki zawodowe studentów bibliotekoznawstwa w Bibliotece Głównej*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1994. Nr 6, s. 31.
15. Gaworczyk Teresa. *Kierunki i formy działalności informacyjnej Biblioteki Głównej UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 27:1979. Nr 1/4, s. 105–110.
16. Gaworczyk Teresa. *MAK w Bibliotece: komputeryzacja Biblioteki Głównej*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1993. Nr 3, s. 13.
17. Gaworczyk Teresa. *Sekcja Informacji Patentowej: z działalności Biblioteki Głównej UMCS*. „Informator UMCS” 1974. Nr 4, s. 28–32.
18. Gaworczyk Teresa, Wojnarowicz Stanisława. *Jan III Sobieski w literaturze pięknej i ikonografii: wystawa w Bibliotece Głównej UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 30/31:1982/1983. (Druk 1985), s. 150–154.
19. Gibka Wanda, Harasimiuk Krystyna. *Biblioteka Instytutu Nauk o Ziemi*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R.26:1978. Nr 3, s. 34–37
20. Gmiterek Wiesława. *Reprografia w Bibliotece Głównej UMCS*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1994. Nr 5, s. 31.
21. Grzybowska Elżbieta. *Poczta elektroniczna w Bibliotece Głównej*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1993. Nr 4, s. 11.
22. Grzybowska Elżbieta, Rossa Urszula. *Książki o Józefie Piłsudskim w zbiorach Biblioteki Głównej UMCS: wystawa*. „Folia Bibliologica” R. 36/37: 1988/1989. (Druk 1993), s. 137–139.

23. Grzybowska Elżbieta, Rossa Urszula. *Stanisław Ignacy Witkiewicz: wystawa*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989), s. 186–187.
24. Grzybowska Elżbieta, Wojnarowicz Stanisława. *Podstawowa działalność Biblioteki Głównej UMCS: poradnik dla studentów*. Lublin 1993.
25. Hudzik Krystyna. *Wypożyczalnia Międzybiblioteczna*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1992. Nr 7, s. 24
26. Jasienowicz Maria. *Działalność Biblioteki w roku 1968*. Lublin 1969. Dodatek samoist. do „Biuletynu Biblioteki UMCS”. R. 16:1968.
27. Kowalski Zdzisław, Olczak Jadwiga. *Biblioteka Główna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: przewodnik*. Lublin 1980.
28. Kowalski Zdzisław, Wilczyńska Maria. *Polska 1918-1978: w sześćdziesiąt rocznicę odzyskania niepodległości: przewodnik po historii*. Lublin 1978.
29. Kuźma Elżbieta. *Zbiory muzyczne Biblioteki Głównej UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989), s. 149–152.
30. Lejman Anna. *Dokumenty życia społecznego w Bibliotece Głównej UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989). s. 153–155.
31. Miketta Joanna. *Polityka gromadzenia zbiorów Biblioteki UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 27:1979. Nr 1/4, s. 81–89.
32. Olczak Jadwiga. *Katalogowanie książek w Bibliotece Głównej UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 28:1980, s. 67–73.
33. Skoczylas Władysław. *Biblioteka UMCS w Lublinie*. „Bibliotekarz”. R. 13:1946. Nr 8/9, s. 185.
34. Smółka Tadeusz. *Działalność dydaktyczna i naukowa Biblioteki UMCS w Lublinie: (1958–1962)*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 7:1963. Z. 1/2, s. 232–236.
35. Smółka Tadeusz. *Kronika naukowa Biblioteki UMCS w Lublinie: 1944–1957*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 2:1958. Z. 3/4, s. 561–564.
36. Smółka Tadeusz. *Kronika naukowo-dydaktyczna Biblioteki Głównej UMCS za lata 1963–1967*. „Roczniki Biblioteczne”. R. 11:1967. Z. 3/4, s. 556–562.
37. Stanisław Irena. *Biblioteka Filli UMCS w Rzeszowie: działalność w latach 1986–1987*. „Folia Bibliologica”. R. 34/35:1986/1987. (Druk 1990). s. 183–184.
38. *Trzydziestolecie Biblioteki Głównej UMCS: kronika*. „Życie Szkoły Wyższej” 1975. Nr 4/5, s. 203.
39. Wilczyńska Maria. *Biblioteka Główna UMCS: informator*. Lublin 1994.
40. Wilczyńska Maria. *Biblioteka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: (1944–1974)*. Lublin 1976.
41. Wilczyńska Maria. *20 lat kontaktów i współpracy naukowej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z Lwowskim Uniwersytem im. Iwana Franki: katalog wystawy*. Lublin 1976.
42. Wilczyńska Maria. *Ratujemy starodruki: pomoc Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej w ratowaniu zabytków*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1994. Nr 4, s. 27.
43. Wilczyńska Maria. *Zbiory biblioteczne widziane inaczej*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1995. Nr 2, s. 20–21.
44. Wilczyńska Maria. *Zbiory specjalne Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: katalog wystawy*. Lublin 1995.
45. Wilczyńska Maria. *Ze zbiorów Biblioteki Głównej UMCS: zbiory specjalne: wystawa*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989). s. 180–185.
46. Wojnarowicz Stanisława, *CD-ROM w Bibliotece Głównej*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1994. Nr 1, s. 20.
47. Wojnarowicz Stanisława. *Wystawy w Bibliotece Głównej*. „Wiadomości Uniwersyteckie” 1992. Nr 1, s. 9.

48. Z kroniki Biblioteki UMCS [lub] Kronika Biblioteki UMCS. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 3:1955 – R. 24:1976, oprac.: T. Batorska, T. Gaworczyk, H. Sobieszcańska, M. Wilczyńska, S. Wojnarowicz.
49. Zaremba Ewa. *Zbiory kartograficzne Biblioteki Głównej UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 32/33:1984/1985. (Druk 1989), s. 144–147.

IV. WYKAZY ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

- Jasienowicz Maria. *Wykaz czasopism zaprenumerowanych przez Bibliotekę Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie na rok 1953 (czasopisma polskie, radzieckie i krajów demokracji ludowej: układ działowy i alfabetyczny)*. „Spis Wykładów UMCS na rok akademicki 1952/53”. Lublin 1953, s. 111–139.
- Jasienowicz Maria. *Wykaz czasopism zagranicznych (kraje kapitalistyczne) zaprenumerowanych przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie na rok 1954: uzupełnienie wykazu czasopism umieszczonego w „Spisie Wykładów UMCS na rok 1952/53”*. „Spis Wykładów UMCS na rok akademicki 1953/54”. Lublin 1954. s. 183–201.
- Jasienowicz Maria. *Zagraniczne wydawnictwa informacyjne w Bibliotece Głównej UMCS: nabytki z lat 1970–1975*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 24:1976. Nr 1/2, s. 11–47.
- Jasienowicz Maria, Wilczyńska Maria, Wojnarowicz Stanisława. *Wykaz bieżących czasopism zagranicznych sieci bibliotek UMCS w roku 1977*. Lublin 1977.
- Margul Tadeusz, Panas Jerzy. *Wykaz czasopism i wydawnictw ciągłych znajdujących się w Bibliotece Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej oraz w bibliotekach instytutów i zakładów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Akademii Medycznej w Lublinie*. Pod red. Władysława Skoczylasa. Lublin 1951.
- Milaniuk Zofia. *Wykaz czasopism zagranicznych znajdujących się w Bibliotece Wydziału Prawa i Administracji UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 21:1973 (Druk 1974). Nr 3, s. 9–30.
- „Nowości Biblioteczne. Wydawnictwa zagraniczne, druki zwarte Biblioteki Głównej i Bibliotek Zakładowych UMCS”. Serie: „Nauki Społeczne” i „Nauki Matematyczno-Przyrodnicze”. Red.: Oddział Informacji Naukowej, 1977-
- Skoczylas Władysław. *Wykaz czasopism znajdujących się w Bibliotece Uniwersyteckiej*. [Lublin 1947].
- Wojnarowicz Stanisława. *Wykaz tytułów zoologicznych czasopism zagranicznych pochodzących z wymiany, znajdujących się w Bibliotece Instytutu Biologii UMCS*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 22:1974. (Druk 1975). Nr 1/2, s. 25–54
- Zaremba Ewa. *Przewodniki i informatory turystyczno-krajoznawcze w zbiorach Biblioteki Głównej UMCS wydane w latach 1970-1975*. „Biuletyn Biblioteki UMCS”. R. 23:1975. (Druk 1976). Nr 1/4, s. 43-79.

V. PRACE REDAKCYJNE I WYDAWNICZE

A. WYDAWNICTWA WŁASNE

- „Bibliografie Osobowe”. (Wyd. seryjne). 1975–
(Kol. Red.: M. Adrianek, Z. Dobrzański, T. Gaworczyk, J. Olczak, S. Pawelec, U. Rossa, M. Wieliczko, S. Wojnarowicz).
- „Folia Bibliologica. Biuletyn Biblioteki Głównej UMCS”. (Do r. 1985 „Biuletyn Biblioteki UMCS”). 1953-

(Red.: T. Gaworczyk, Z. Jasińska, Z. Kowalski, J. Olczak, H. Sobieszcańska, S. Wojnarowicz; Kol. Red.: M. Adrianek, Z. Dobrzański, T. Gaworczyk, Z. Kowalski, J. Olczak, S. Pawelec, U. Rossa, S. Wojnarowicz)

3. „Sprawozdanie z Działalności Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w roku akademickim...”, 1966/67-1978/1979.
(Oprac.: M. Adrianek, Z. Jasińska, Z. Kowalski, H. Maliszewska, S. Pawelec, T. Smółka, E. Zaremba; Red.: Z. Kowalski, H. Maliszewska; Kol. Red.: M. Adrianek, T. Gaworczyk, Z. Kowalski, S. Pawelec)
4. „Wykaz Publikacji Pracowników UMCS w Lublinie w ...”, 1972-
(Oprac.: M. Adrianek, E. Bandura, T. Batorska, M. Bownik, A. Broda, J. Bystrek, K. Cempel, D. Chwiećko, A. Cieplak, J. Dąbrowska, B. Dobrzański, Z. Dobrzański, S. Fedorko, S. B. Flanczewska, T. Gaworczyk, W. Gibka, D. Głowacka, W. Gmiterek, U. Gorzała, E. Grzybowska, K. Harasimiuk, K. Hudzik, M. Jasienowicz, Z. Jasińska, I. Karaś, A. Koczowska-Chadaj, J. Koftwica, J. Kozuń, M. Krynica, A. Mioduchowska, B. Niezgoda, J. Olczak, S. Pawelec, U. Rossa, D. Sarzyńska, I. Sommer, E. Świder, J. Wasilewska, G. Więckowska, E. Wierucka, M. Wilczyńska, A. Wójcik, E. Zaremba, A. Żurkowska; Red.: T. Gaworczyk, J. Gurba, J. Olczak, S. Pawelec).

B. UDZIAŁ W REDAKCJACH INNYCH WYDAWNICTW

1. „Kalendarz Lubelski”.
R. 1:1958 (S. Wojciechowski).
R. 4:1961 (T. Smółka).
2. „Roczniki Biblioteczne”.
W l. 1957-1968 (W. Skoczylas, T. Smółka).
W l. 1969-1979 (M. Jasienowicz).
3. „Studia o Książce”.
W l. 1975-1988 (M. Adrianek).
4. *Słownik biograficzny pracowników książki polskiej: zeszyt próbny*. Łódź 1958. W l. 1952-1958 (S. B. Horyszewska, T. Smółka, S. Wojciechowski).
5. *Słownik pracowników książki polskiej*. Warszawa-Łódź 1972.
Słownik pracowników książki polskiej: suplement. Warszawa-Łódź 1986.
(M. Adrianek. S. Wojciechowski).

Errata

Strona	Wiersz	Jest	Winno być
147	zdjęcie na dole, podpis	Budynek Biblioteki przy pl. Litewskim 3	Budynek przy pl. Litewskim 3, w którym mieściła się Biblioteka
171	zdjęcie po prawej stronie na górze		mgr Teresa Gaworczyk, st. kust. dypl. (1991-1994)
173	zdjęcia na dole		podpisy powinny być zamienione
184	13 od dołu	T.14:1968-1969 (S.B.Horyszewska- Flanczewska)	T.14:1968-1969 (M.Grabowska- Wilczyńska, S.B.Horyszewska- Flanczewska)

UMCS

WYDAWNICTWO